ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТИХОНЕНКО Олександр Олександрович

УДК 351/354(007.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

МЕХАНІЗМИ ПРОФАЙЛІНГУ У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ В ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ

Спеціальність 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ О. О. Тихоненко

Науковий керівник: Лукін Сергій Юрійович
кандидат економічних наук, доцент

Харків 2021

АНОТАЦІЯ

Тихоненко О. О. Механізми профайлінгу в сфері виявлення загроз в державній безпеці. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління, за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2021.

У дисертації запропоновано розв'язання актуального для науки державного управління завдання з розробки теоретичних засад і обґрунтування науково-прикладних рекомендацій підвищення ефективності використання механізмів профайлінгу в сфері виявлення загроз державної безпеки.

В дисертаційному дослідженні, було визначено поняття профайлінгу, доцільність та обґрунтованість його використання в сфері державної безпеки та охороні громадського порядку при виявлені загроз державної безпеки, систематизовано зарубіжний досвід використання технології профайлінгу в діяльності спеціальних служб та відомств, здійснений аналіз нормативно-правового регулювання застосування технології профайлінгу при виявленні загроз державної безпеки, створено авторську модель забезпечення безпеки держави з використанням удосконаленої технології та методології профайлінгу, здійснено аналіз ефективності використання технології профайлінгу при виявленні загроз суб'єктам приватного та публічного права.

Особлива увага в дослідженні приділена аналізу загроз та небезпек державній безпеці, ролі і значенні профайлінгу в їх виявленні та припиненні, аналізу антропогенних джерел загроз державній безпеці, аналізу особи порушника, етапам та характеристиці профайлінгового дослідження особи, з точки зору реалізації завдань кожного етапу такого дослідження та підвищення ефективності управлінської діяльності в сфері державної безпеки та охорони громадського порядку.

В роботі, на основі аналізу ефективності використання технології профайлінгу в державному управлінні, визначені основні категорії загроз та небезпек в сфері державної безпеки та охороні громадського порядку, досліджені основні форми і методи здійснення профайлінгової діяльності спеціальними службами та відомствами, як в Україні, так і за кордоном, визначені шляхи вдосконалення методичного забезпечення спеціальних служб, що в своїй діяльності використовують елементи профайлінгу.

Автором запропоновано визначити на законодавчому рівні умови та порядок застосування профайлінгу, форми і методи його застосування, наслідки його застосування, як для спеціальних служб, так і для об'єктів вивчення. Визначені кваліфікаційні умови та вимоги до осіб, що здійснюють профайлінгову професійну діяльність з оцінки осіб, потенційних чи реальних порушників, а також гарантії здійснення ними професійної діяльності.

Методологічну основу дослідження становлять загально-наукові прийоми та спеціальні методи досліджень, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, юридичної, економічної, психологічної науки, а також інших споріднених з ними наук. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого проявляється в тому, що він спрямований на розкриття цілісності та універсальності об'єкта дослідження та управлінсько-організаційно механізму, що забезпечують його ефективність.

Автором використано низку наукових методів, зокрема, діалектичний, завдяки якому було з'ясовано процес розвитку профайлінгу, як універсальної технології оцінювання особи, з метою виявлення загроз державній безпеці та лояльності такої особи до держави і суспільства, в цілому. Структурно-функціональний метод, дозволив систематизувати всі етапи профайлінгового дослідження та визначити проблеми впровадження профайлінгу та ефективності його застосовування в сфері забезпечення державної безпеки. Порівняльний метод дозволив визначити особливості впровадження технології профайлінгу в діяльності спеціальних служб і відомств зарубіжних держав, визначити ефективні моделі профайлінгу та шляхи імплементації позитивного досвіду використання профайлінгу в діяльності спеціальних служб і відомств України.

Крім цього, були використані методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, які дозволили не тільки здійснити ґрунтовне дослідження теоретичних засад впровадження профайлінгу, а й підкріпити його емпіричним та соціологічним дослідженням особливостей впровадження профайлінгу в діяльність спеціальних служб та відомств, з метою забезпечення безпеки держави.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові акти, праці українських та зарубіжних дослідників, інтернет ресурси, результати власного соціологічного дослідження.

Теоретичне і практичне дослідження, полягає в тому, що запропонована автором авторська модель забезпечення державної безпеки з використання удосконаленої технології профайлінгу буде сприяти вдосконаленню діяльності спеціальних служб та відомств, щодо виявлення реальних та потенційних антропогенних загроз державній безпеці. Отримані результати можуть стати основою для майбутніх досліджень небезпек з антропогенним фактором, як в сфері державного управління, так і соціального розвитку, а також вдосконаленню системи підготовки та підвищення кваліфікації всіх осіб задіяних в сфері забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку.

Ключові слова: антропогенний ризик, державна безпека, загроза державі, моніторинг, небезпека, перевірка, порушник, профайлінг.

ANNOTATION

Tikhonenko O.O. Mechanisms of profiling in the sphere of identification of threats in state security. – Manuscript.

Dissertation on competition of Doctor of Sciences degree in Public Administration by specialty 25.00.05 – Public Administration of State Security and Enforcement of Public Order. National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv, 2021.

In dissertation solution of relevant to science of state administration of task is offered from development of theoretical principles and ground of the scientifically-applied recommendations of increase of efficiency of the use of profiling in the sphere of exposure of threats of state security.

In dissertation research, the concept of profiling, expediency and validity of his use, was certain in the sphere of state security and public law enforcement at educed threats of state security, foreign experience of the use of technology of профайлінгу is systematized in activity of the special services and departments, realizable analysis of the normatively-legal adjusting of application of technology of профайлінгу at the exposure of threats of state security, the authorial model of providing of safety of the state is created with the use of the improved technology and methodology of profiling, carried out analysis efficiency the use technology profiling at exposure threat private and public legal subject.

The special attention in research is spared to the analysis of threats and dangers state security, role and value of profiling in their exposure and stopping, to the analysis of anthropogenic sources of threats to state security, analysis of face of violator, stages and description of profiling research of person, from the point of view of realization of tasks of every stage of such research and increase of efficiency of administrative activity in the sphere of state security and public law enforcement.

In-process, on the basis of analysis of efficiency of the use of technology of profiling in state administration, the basic categories of threats and dangers are certain in the sphere of state security and public law enforcement, basic forms and methods of realization of profiling activity are investigational by the special services and departments, both in Ukraine, and abroad, certain ways of perfection of the methodical providing of the special services, that in the activity use the elements of profiling it is suggested to define an author at legislative level terms and order of application of profiling, forms and methods of his application, consequences of his application, both for the special services and for the objects of study. Certain qualifying terms and requirements are to the persons, that carry out profiling in professional activity from the estimation of persons, potential or real violators, and also guarantee of realization by them professional activity.

Methodological basis of research is presented by scientific receptions and special methods of researches that are based on modern scientific principles of administrative, legal, economic, psychological science, and also other family with them sciences. Approach of the systems, the methodological specific of that shows

up in that he is sent to opening of integrity and universality of object of research and administrative-organizationally mechanism, was fixed in basis to research methodology, that provide his efficiency. An author is use the row of scientific methods, in particular, dialectical due to that the process of development of profiling was found out, as universal technology of evaluation of person, with the aim of exposure of threats to state security and loyalty of such person and to the state and society, on the whole.

Structural-functional method, allowed systematizing all stages of profiling research and defining the problems of introduction of profiling and efficiency of his application in the sphere of providing of state security. A comparative method allowed to define the features of introduction of technology of profiling in activity of the special services and departments of the foreign states, to define the effective models of profiling and ways of implementation of positive experience of the use of profiling in activity of the special services and departments of Ukraine. Except it, there were the used methods of analysis, synthesis, inductions and deductions, that allowed not only to carry out sound research of theoretical principles of introduction of profiling but also support him empiric and sociological research of features of introduction of profiling in activity of the special services and departments, with the aim of providing of safety of the state.

The informative base of research was presented by normatively-legal acts, labours of the Ukrainian and foreign researchers, internet resources, results of own sociological research.

Theoretical and practical research consists of in that the authorial model of providing of state security is offered by an author from the use of the improved technology of profiling will assist perfection of activity of the special services and departments, in the identification real and potential anthropogenic risks to the state security.

The got results can become basis for future researches of dangers with an anthropogenic factor, both in the sphere of state administration and social development, and also to perfection of the system of preparation and in-plant training of all persons of involved in the sphere of providing of state security and public law enforcement.

Key words: anthropogenic risk, state security, threat to the state, monitoring, danger, inspection, violator, profiling.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Тихоненко О. О. Теоретичні аспекти профайлінгу в системі управління державною безпекою. «Актуальні проблеми державного управління». Х. : ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2019. № 2 (56). С. 59-64.

2. Тихоненко О. О. Таранов Д. В. Взаємозв’язок технології профайлінгу та ризиків в рамках державної безпеки. Вісник НУЦЗУ (Серія «Державне управління»). Харків, 2019. Вип. 1 (12) С. 462 – 469.

Особистий внесок: визначено взаємозв'язок антропогенного джерела виникнення ризику та загроз безпеки держави.

3. Тихоненко О. О. Стан профайлінгу в сфері забезпечення державної безпеки, на прикладі емпіричного дослідження. «Публічне управління і адміністрування в Україні». Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 18. С. 119-124.

4. Тихоненко О. О. Моделювання забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу порушника. «Публічне управління та митне адміністрування». Дніпро. УМСФ, 2020. № 3 (26). С. 131-136.

5. Тихоненко О. О. Проблематика профайлінгу в рамках управління державною безпекою. «Право та державне управління» (категорія «Б»). Запоріжжя. Видавничий дім «Гельветика». 2020. №3. С. 82-89.

Статті у зарубіжних фахових виданнях і виданнях України, які включені до міжнародних баз даних:

1. Тихоненко А. А. Практические аспекты использования профайлинга для выявления антропогенных угроз. East journal of swcurity syudies. 2019. Vol 5 № 2. P. 223-234.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають отримані наукові результати:

1. Тихоненко О. О. Профайлінг як метод попередження протиправних посягань. III підсумкова науково-практична конференція «Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи». 16 травня 2019р. (м. Київ). С. 188 – 189.

2. Тихоненко О. О. Профайлінг в умовах управління державною безпекою. Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління та адміністрування на сучасному етапі державотворення». 24 жовтня 2019 року (м. Київ). С. 67 – 69.

3. Тихоненко О. О. Сучасні аспекти економічної безпеки. Міжнародний форум "Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності". 02 - 03 грудня, 2019. (м. Кременчук). С. 24 – 25.

4. Тихоненко О. О. Людський фактор в кадровій політиці. Міжнародна науково-практична конференція «Теорія та практика публічної служби» 21 грудня 2019 (м. Дніпро). С.47-49.

5. Тихоненко О. О. Профайлінг як інструмент державного управління в сфері забезпечення державної безпеки. II Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку». 07 жовтня 2020 (м. Аланія, Туреччина). С. 90-92.

6. Тихоненко О. О. Антропогенні небезпеки та кадровий менеджмент. «Сучасні моделі HR-менеджменту на публічній службі: збірник тез та метод. матеріалів / за ред. Н. Лапшиної, Н. Деркач». Миколаїв : ФОП Швець В. М. 2020. С.39-41.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЗС - Автозаправна станція
БЛП - Базова лінія поведінки
ВАС - Вищий антикорупційний суд
ГРУ - Головне розвідувальне управління
ДБР - Державне бюро розслідувань
ДНК - Дезоксирибонуклеїнова кислота
ЗМІ – Засоби масової інформації
ІДІЛ - Ісламська держава Іраку та Леванту
КДБ - Комітет державної безпеки
КНР - Китайська Народна Республіка
НАБ - Національного антикорупційного
НЛП - Нейролінгвістичне програмування
МВС – Міністерство внутрішніх справ
ОЗБ – Об'єкт забезпечення безпеки
СБ – Служба безпеки
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
США – Сполучені штати Америки
УРСР - Українська Радянська Соціалістична Республіка
ФБР – Федеральне бюро розслідувань
ЦК КПК - Центральний комітет Комуністичної партії Китаю
ЦНС – Центральна нервова система
ЦРУ - Центральне розвідувальне управління
BDO - Behavior Detection Officers
DHS - National Department of Human Settlement
FACS - Facial Action Coding System
GPS - The Global Positioning System
MMPI - Мінесотський багатоаспектний опитувальник особистості
NCAVC - National Center for the Analysis of Violent
ODT- ocular-motor deception test
SPOT - Screening of Passengers by Observation Techniques
TSA - Transportation Security Administration
VICAP - Violent Criminal Apprehension Program

ЗМІСТ

ВСТУП……....9

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОФАЙЛІНГУ.....17

1.1. Історія виникнення, розвитку та становлення профайлінгу ……..……17

1.2. Теоретичні засади сучасного профайлінгу …….43

1.3. Правові підстави профайлінгу в Україні ……67

Висновок до розділу 1 ……..95

РОЗДІЛ ІІ. ОЦІНКА МЕХАНІЗМІВ ПРОФАЙЛІНГУ В ПРОЦЕСІ МОНІТОРИНГУ ТА ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ……..100

2.1. Державна безпека та її взаємозв'язок з профайлінгом ……...…….100

2.2. Міжнародний досвід використання профайлінгу у сфері державної безпеки зарубіжних держав ……...…122

2.3. Вітчизняний досвід використання профайлінгу у сфері державної безпеки …….142

Висновок до розділу 2 ……164

РОЗДІЛ ІІІ. УДОСОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОФАЙЛІНГУ ……..168

3.1. Профайлінгова модель виявлення загроз державній безпеці ……..168

3.2. Механізм якісного оцінювання загроз із застосуванням профайлінгу...193

3.3. Удосконалення механізму виявлення загроз безпеки на прикладі соціально значущих об'єктів…….214

Висновок до розділу 3 ……241

ВИСНОВКИ ……247

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА ……..…….252

ДОДАТКИ ……...273

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах, обумовлених пандемією корона-вірусної інфекції, що спричинила світову економічну кризу, гібридним збройним конфліктом на території України, а саме в районах Донецької та Луганської областей та фактичного аншлюсу АР Крим, що призвело до зростання проявів соціальної незгоди та надзвичайних ситуацій з терористичними ознаками, що все частіше виникають на всій території держави. Проблеми запобігання, виявлення та припинення відповідних загроз державі і суспільству стають актуальними не тільки для України, а й для більшості держав світу.

В таких умовах, особливого значення набуває ефективне забезпечення безпеки, як окремо взятої особи, так і суспільства, держави в цілому, від реальних та потенційних загроз, що закладає підвалини сталого розвитку держави в цілому і окремих її регіонів. Саме тому, питання забезпечення державної безпеки та оборони потребує постійної особливої уваги, аналізу міжнародного та вітчизняного досвіду, створення нових механізмів прогнозування, оцінювання та адекватного реагування на загрози безпеки держави, суспільства та окремого громадянина. Відповідно, особливого значення набуває проблема удосконалення комплексу превентивних та оперативних заходів для виявлення і запобігання вище зазначеним загрозам з максимальною ефективністю. Світова практика попередження терористичних загроз та заходів соціальної непокори розглядає профайлінг, як ефективний механізм виявлення та попередження загроз. Це підтверджується досвідом спеціальних служб та підрозділів таких держав, як Ізраїль, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Швейцарська конфедерація та інших.

Виклики, що стоять перед Україною обумовлюють необхідність нормативного закріплення та використання профайлінгу спеціальними службами та підрозділами, з метою реалізації завдань, щодо забезпечення державної безпеки та оборони. З огляду на це, одним з провідних напрямків у вирішенні даної проблеми є розробка технологій профайлінгу, що дозволяє

виявити загрози безпеки держави на самих ранніх етапах, тим самим попередити їх реалізацію, що і обумовлює актуальність дослідження обраної теми.

Для теоретико-методологічного осмислення державно-регуляторних механізмів функціонування та забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку корисними є окремі ідеї С. Амбросимова, Ю. Аврутіна, В. Антонова, Ю. Антонян, А. Бандурки, І. Богданова, А. Качинського, В. Степанова, В. Фурашева, А. Халецької, А. Хендерсон та інших.

Проблеми державного управління наукової й науково-технічної діяльності та державного регулювання державної безпеки та охорони громадського порядку розглянуто в працях науковців і практиків, а саме: Н. Анісімової, Ю. Белоусова, В. Буркова, О. Всасюк, В. Горбуліна, М. Дідьковскої-Бідюк, С.Домбровської, Ю. Древаль, Б. Качинського, Ю. Коваля, В. Корольова, М. Кришталевич, Г. Мухіна, В. Настюк, А. Прохожева, В. Пилипчук, І. Рижова, Г. Ситника, В. Стрельцова, М. Сунгровського, та інших.

Не зважаючи на велику цінність наукового внеску, що було здійснено вищеназваними вченими, до цього часу, й надалі залишається низка питань щодо модернізації державно-регуляторних і управлінських механізмів забезпечення державної безпеки, в контексті виявлення, прогнозування і оцінювання антропогенних джерел виникнення загроз.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи удосконалення ефективності профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо

удосконалення механізмів профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних *завдань:*

визначити теоретичні засади та особливості державного управління профайлінгом, як ефективного механізму виявлення загроз державній безпеці;

проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку законодавчого регулювання здійснення профайлінгової діяльності для забезпечення вирішення завдань державної безпеки;

розкрити взаємозв'язок та взаємообумовленість профайлінгу та державної безпеки, з точки зору виявлення та попередження загроз та ризиків;

систематизувати зарубіжний досвід впровадження механізмів профайлінгу в діяльності спеціальних служб та відомств з метою забезпечення державної безпеки;

оцінити доцільність та ефективність використання профайлінгу для виявлення та попередження реальних та потенційних загроз державній безпеці.

встановити проблеми та тенденції розвитку поширення практики використання державними органами профайлінгу в Україні;

запропонувати профайлінгову модель механізмів державного управління з виявлення загроз державній безпеці;

Об'єктом дослідження є державне регулювання в сфері виявлення і попередження загроз державній безпеці з використанням профайлінгу.

Предмет дослідження удосконалення ефективності механізмів виявлення загроз державній безпеці з використанням профайлінгу.

Методи дослідження. Автором використано низку наукових методів, зокрема, діалектичний, завдяки якому було з'ясовано процес розвитку профайлінгу, як універсальної технології оцінювання особи, з метою виявлення загроз державній безпеці та лояльності такої особи до держави і суспільства, в цілому. Структурно-функціональний метод, дозволив

систематизувати всі етапи профайлінгового дослідження та визначити проблеми впровадження механізмів профайлінгу та ефективності його застосовування в сфері забезпечення державної безпеки. Порівняльний метод дозволив визначити особливості впровадження механізмів технології профайлінгу в діяльності спеціальних служб і відомств зарубіжних держав, визначити ефективні моделі профайлінгу та шляхи імплементації позитивного досвіду використання профайлінгу в діяльності спеціальних служб і відомств України. Крім цього, були використані методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, які дозволили не тільки здійснити ґрунтовне дослідження теоретичних засад впровадження профайлінгу, а й підкріпити його імперичним та соціологічним дослідженням особливостей впровадження профайлінгу в діяльність спеціальних служб та відомств, з метою забезпечення безпеки держави.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розв'язанні актуального для науки державного управління завдання з розробки теоретичних засад і обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають в тому, що:

Вперше:

запропоновано авторську модель забезпечення державної безпеки з використанням механізмів профайлінгу, яка представляє собою комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених заходів та процедур, що здійснюються спеціально уповноваженими органами державного управління та їх посадовими особами на різних рівнях державного управління, з метою

виявлення і запобігання загрозам (а при підтвердженні протиправних дій - припинення таких дій) та мінімізації негативних наслідків, завдяки використанню технології антропогенного аналізу особистості (профайлінгу) реального або потенційного порушника, які своїми діями чи бездіяльністю створюють небезпеку правам та інтересам громадян, держави та суспільства.

Удосконалено:

розуміння механізму технології профайлінгу, як такої, що увібрала в себе ефективні методики оцінки особи та особистості, характерні для різних соціальних наук. Ця технологія формується, як реальний практичний інструмент досягнення завдань у сфері державної безпеки та громадського порядку, що дозволяє спеціальним службам та відомствам передбачати, виявляти та припиняти реальні та потенційні небезпеки, мінімізувати збитки.

підхід до визначення поняття «загрози» та «ризику», як специфічного негативного явища, чинника, події, що може бути важко прогнозованою, оціненою, тому що дане явище, чинник, подія ще не відбулася в реальному часі, тобто по відношенню до них немає в наявності достатньої, конкретної інформації для їх ефективного виявлення, попередження чи мінімізації наслідків, збитків, втрат. В частині оцінки несприятливого чинника, загроза важко прогнозується, піддається аналізу, а ризик навпаки - піддається кількісному аналізу, прогнозується як його реальність здійснення, настання, так і можливі наслідки, збитки тощо.

механізм здійснення профайлінгу особи, щодо усвідомлення та трансформації загрози у антропогенний ризик, з подальшими заходами, щодо його нейтралізації чи мінімізації наслідків, збитків, з метою забезпечення державної безпеки. Встановлено, що зворотній процес переводу ризику у загрозу, є нічім іншим, як кумуляцією небезпеки, що характеризує неефективні моделі забезпечення держаної безпеки та охорони громадського порядку.

методологія механізмів профайлінгу, як сукупність адаптованого до конкретних завдань з державної безпеки, симбіозу ефективних методів аналізу

особистості, що дозволяють виявити потенційно та реально небезпечну особу порушника за специфічними ознаками-ідентифікаторами, які дозволяють за певними ознаками ідентифікувати потенційно та реально небезпечних осіб, прогнозувати їх поведінку.

Дістало подальшого розвитку:

механізм професійного профілювання, що дозволяє виділити і оцінити соціально-небезпечні групи, а також мотиваційно ціннісний потенціал особистості, з маркером протиправної поведінки особистості порушника, та його негативне відношення до визнаних законом цінностей, що тісно пов'язані із моральними відхиленнями, які виражаються в його аморальних, антисоціальних вчинках та поведінці. За цих умов, профайлінг виступає своєрідним фільтром, що дозволяє виявляти осіб, реальних та\або схильних до скоєння певних порушень, тим самим зменшити навантаження на структуру та систему безпеки, мінімізувати вразливості, зменшити рівень ризику, що як наслідок, дозволить знизити рівень небезпеки.

напрями здійснення профайлінгового дослідження особи, що дозволяє типізувати порушників, в залежності від ступеня небезпеки для держави та громадського порядку, зокрема: особи з протиправними намірами; невдоволені особи; особи з психічними відхиленнями та патологіями. Окремі з цих осіб діють особисто, а інші у складі груп.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення і висновки дисертації, можуть використовуватися фахівцями, під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури, в професійній діяльності органів державної влади з виявлення і попередження загроз державній безпеці з використанням профайлінгу.

Теоретичні напрацювання та практичні рекомендації дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в діяльності: ПрАТ «Фармакологічна компанія «Дарниця» в контексті виконання управлінських рішень та стратегії, що орієнтовані на передбачення, виявлення та попередження несприятливих умов, факторів та явищ з антропогенним джерелом небезпек (довідка про

впровадження від 13.10.2020 р., № 1020); Олешківської районної державної адміністрації Херсонської області в впровадженні механізму щодо вдосконалення функціонування органів державної влади та органів місцевого відносно підтримки належного рівня національної безпеки (довідка про впровадження від 16.10.2020 р., № 01-30-807/0/20/6171); ТОВ «Варангіан гард компані» в межах забезпечення заходів з охорони та безпеки як об'єктів, так і охорони громадського порядку (довідка про впровадження від 12.10.2020 р., № 12/10/20); Школі І-ІІІ ступенів №78 Печерського району м. Києва в програмах та заходах, щодо виявлення та попередження розвитку реальних та потенційних негативних явищ з антропогенною складовою (довідка про впровадження від 16.10.2020 р., № 01-30-807/0/20/6171); Вишгородської міської ради в практичну діяльність було впроваджено технологію виявлення та попередження антропогенних загроз національній безпеці на регіональному рівні.

Особистий внесок здобувача. Теоретичне обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, зокрема і такі, що характеризують наукову новизну, мету і завдання, методичні підходи до вирішення поставлених завдань, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів отримано здобувачем особисто, в ході дослідження.

У дисертації не використовувалися ідеї або наукові розробки, що належать Д. Таранову, у співавторстві з яким було оприлюднено окрему наукову працю.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертації доповідалися і обговорювались на конференціях, конгресах та круглих столах: ІІІ підсумкова науково-практична конференція «реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи» (м. Київ, 16 травня 2019 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління та адміністрування на сучасному етапі державотворення». (м. Київ, 24 жовтня 2019 р.), Міжнародний форум "Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в

умовах глобальної нестабільності". (м. Кременчук, 02 - 03 грудня 2019 р.), II Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Аланія, Туреччина, 07 жовтня 2020).

Публікації. Матеріали дисертаційного дослідження викладено у шістьох публікаціях, з яких п’ять – вітчизняних наукових фахових виданнях та одна у міжнародному спеціалізованому виданні, за напрямом, а також п’ять тез конференцій у збірках матеріалів наукових форумів. Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження – 3,2 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з трьох розділів, дев’яти підрозділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації - 283 сторінки. Обсяг основного тексту становить – 246 сторінок, список використаних джерел включає 218 найменувань.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОФАЙЛІНГУ

1.1. Історія виникнення, становлення та розвитку профайлінгу

Звертаючи увагу на негативні умови в яких опинилася держава - не закінченні бойові дії на сході країни у сукупності із фінансово-економічною кризою та геополітичними проблемами, що пов’язані зі світовою корона вірусною пандемію, призвели до значної ескалації конфронтаційних процесів в рамках українського соціуму, проявом чого став високий рівень

криміногенної активності, терористичних актів з захопленням заручників, посягань на життя та здоров'я людей в Україні в цілому.

Особливо показовим в даному контексті є таке явище, як акт тероризму. На момент написання даної роботи, зокрема лише в м. Київ в період з 2017 по 2018 рік було зафіксовано більше 10 гучних замахів на життя громадян шляхом підриву транспортних засобів в місцях масового скупчення людей, серія подій з мінуванням мостів та захватом заручників в період 2019-2020 року в місті Харкові, Києві, Луцьку, що здобули великий суспільний резонанс та кваліфікувались правоохоронними органами, як терористичні акти. З огляду на це особливого значення набуває формування комплексних методик оцінки окремих індивідів та соціальних груп, стосовно їх лояльності до держави, громадського порядку, підтримки правопорядку та забезпечення захисту публічних інтересів, як держави в цілому, так і окремого громадянина. За таких умов актуалізується роль і значення спеціальних та правоохоронних органів, основним завданням яких є забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та громадського порядку. Універсальним механізмом, що дозволяє належним чином оцінювати та прогнозувати лояльність та законослухняність громадян та їх об'єднань, для багатьох розвинених країн є профайлінг.

За останні роки, проблема тероризму актуалізувалась для більшості держав світу з новою силою і в новій формі, що значною мірою впливає на державну безпеку. Терористичні акти, як і тероризм в цілому, не є новим явищем ні в міжнародних взаємозв'язках держав між собою - концептуально, подібні дії застосовувались ще за часів діяльності Хасан ібн Ас-Саббаха в XI ст., проте, в новітній історії, сама конфігурація терористичної діяльності зазнала певних змін.

Новим аспектом у міждержавних взаємовідносинах стало використання терору та його видів для вирішення державами та квізідержавними утвореннями зовнішньополітичних завдань. Специфіка тут

полягає в тому, що на міжнародну арену «виходять» держави-«спонсори», які, в тій чи іншій формі, відкрито підтримують терористичні організації.

Подібні дії, в свою чергу, підвищили можливості та вплив терористичних організацій і груп, передусім за рахунок поліпшення їхнього фінансового і матеріального забезпечення, оснащення їх сучасними видами зброї, засобами транспорту і зв'язку, покращення підготовки бойовиків, надання їм політичного і морального притулку. В цих умовах головним завданням держави, є створення організаційно-правового механізму попередження, виявлення і припинення соціально-небезпечних дій, як з боку окремих громадян так і їх об'єднань. З цією метою, починаючи з другої половини 70х років XX ст., уряди та спеціальні служби розвинених держав почали створювати спеціально уповноважені агенції та підрозділи спеціалістів з оцінки індивіда на безпеку та можливого прогнозування його протиправних дій.

Розглядаючи розширення масштабів злочинної діяльності і тероризму з позиції державного управління, на нашу думку виникає необхідність в створенні дієвого інструменту, що надає особливого значення методам забезпечення охорони особливо важливих державних об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури, методам організації безпеки юридичних та фізичних осіб та своєчасного запобігання протиправним діям.

На сьогоднішній день, протиправні дії, що посягають на життя та здоров'я громадян, відбуваються на дуже професійному рівні і завдають суспільству значної шкоди. Такі дії сьогодні - це чітко спланований захід, за яким, як правило, стоять тижні і місяці посиленої підготовки, а також потужне фінансування. Терористичні організації та злочинні угруповання постійно вдосконалюють методи, засоби і форми організації терактів, використовують все більш витончені способи приховування зброї та вибухових пристроїв для вчинення протиправних дій, проводять більш ретельну і цілеспрямовану роботу по пошуку і підготовці безпосередніх виконавців. Окремо зазначимо,

що за останні роки при скоєнні терактів спостерігається загальносвітова тенденція поширення використання терористів-смертників.

Саме тому при розробці державною системи запобігання протиправним діям, захисту громадян та державних інтересів, повинен використовуватися комплексний підхід, що формується з урахуванням актуальних тенденцій загроз безпеки держави. Як наслідок, ефективна протидія цим загрозам можлива тільки при об'єднанні зусиль правоохоронних органів, служб безпеки та інших зацікавлених відомств і організацій державних та приватних форм власності, що в свою чергу керовано державою. Відповідно, особливого значення набуває проблема створення комплексу оперативних та превентивних заходів для виявлення і запобігання вище зазначеним та будь-яким іншим протиправним діям в контексті державної безпеки з максимальною ефективністю. Одним з провідних напрямків у вирішенні даної проблеми є розробка технології профайлінгу, що дозволяє виявити ознаки підготовки протиправних дій на самих ранніх етапах, відповідно відреагувати на них, тим самим мінімізувати негативні наслідки.

Якщо розглянути історію виникнення та становлення профайлінгу, як механізму забезпечення державної безпеки, можливо помітити той факт, що як напрямок в сфері безпеки, він з’явився порівняно недавно і представляє собою багатофакторну систему оцінки реальних та потенційних небезпек в сфері державної безпеки та громадського порядку.

Така специфічність, по-перше, є наслідком кумулятивності цього явища – профайлінг включає в себе елементи та особливості багатьох самостійних дисциплін, без втрати останніми своєї сутності, що робить неможливим виділення профайлінгу в абсолютну самостійну наукову галузь або дисципліну із чітким визначенням та переліком повністю автономних методів.

Всі наукові розробки в даній галузі є фактичною адаптацією досліджень в таких областях, як: біхевіоризм, психолінгвістика, психіатрія, соціологія, фізіологія, нейрофізіологія, кримінологія та інші. Внаслідок чого,

досить складно виявити чітку структуру розвитку та становлення профайлінгу, як науки або прикладної дисципліни. Проте, в той же час, саме вказана різноманітність та багатовекторність і робить профайлінг надзвичайно ефективним у досягненні поставлених цілей.

Слід однак зазначити, що з позиції об'єктивізації такого явища, як профайлінг, видається досить складно виділити його специфічні риси та елементи. У ході аналізу спеціальної літератури, проблемним питанням постала відсутність єдиного формулювання, що розкриває поняття профайлінгу. Як приклад, що наочно демонструє зазначений факт, нижче ми приводимо таблицю [табл. 1.1.1] із посиланням лише на найбільш цитовані джерела.

Загалом, найчастіше зустрічається таке трактування, що профайлінг походить від англійського слова – «Profile», що означає профіль, портрет, а поняття означає сукупність методів і методик оцінки та прогнозування поведінки людини, ґрунтуючись на аналізі найбільш інформативних приватних ознак, характеристик зовнішності, невербальної і вербальної поведінки.

№	Джерело	Визначення
1	Филатов А. [159]	Профайлінг - це практична методика «читання людей», що дозволяє швидко зчитати з людини його особистісні характеристики і звички, цінності, мотиви і переконання, а також спрогнозувати його поведінку в сюжеті, контексті або ситуації, що вас цікавить.
2	Волынский-Басманов Ю. и др. [134]	Профайлінг - це технології запобігання протиправним діям за допомогою виявлення потенційно небезпечних осіб і ситуацій з використанням методів прикладної психології.
3	Каменева М. [52]	Профайлінг (від англ. profile-профіль) - це: 1) комплекс методів і методик оцінки та прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних ознак, характеристик зовнішності і поведінки; 2) технологія спостереження і опитування пасажирів з метою виявлення потенційно небезпечних осіб (в аеропортах, на залізничних, морських, річкових, автовокзалах та ін.)

4	Cambridge Dictionary [183]	Профайлінг - це: 1) діяльність зі збору інформації про когось, особливо про злочинця, з метою дати йому характеристику; 2) діяльність зі збору важливих і корисних деталей про когось чи щось;
5	Clarke R. [184]	Профілювання - це техніка спостереження за даними, які поки що є мало зрозумілими та погано задокументованими, але все частіше використовуються; це засіб генерування підозрюваних зі значної кількості населення, що передбачає виведення набору характеристик певного класу людей з минулого досвіду, а потім пошук в сховищах даних для осіб, близьких до цього набору характеристик.
6	Douglas, J. [185]	Профайлінг - це психологічний портрет особи, підозрюваної у вчиненні серії злочинів насильницького характеру.
7	Куйбіда Р. [153]	Профайлінг (від англ. «profile» - профіль, портрет) – це формування і оприлюднення громадських досьє щодо публічних службовців, зокрема суддів і прокурорів.
8	Hildebrandt M. [191]	Профілювання - це виявлення закономірностей, які представляють знання, що дозволяють передбачити майбутні події на основі того, що сталося в минулому, з метою аналізу або прогнозування звичок, поведінки, уподобання людини або групи.

Табл.1.1.1. Визначення терміну «профайлінг» в спеціалізованій літературі

У найбільш загальному вигляді профайлінг можна визначити, як сукупність комплексних методів оцінки та прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних приватних ознак такої особи, зокрема, мова йде про аналіз, в першу чергу, людини як:

1) автономного індивіда поза межами соціальної матриці;

2) члена відповідної соціальної групи.

Саме взаємозв’язок між вказаними вище елементами формує особливості конкретної особистості, на виявлення та фіксацію яких профайлінг направлений. З іншого ж боку, завдяки виявленню вказаних вище особливостей, профайлінг фіксує конкретні специфічні елементи у відношенні конкретного індивіда, починаючи з найпростіших фактів, таких як: чи відповідають емоції конкретної людини його внутрішній реакції на конкретну

ситуацію, до більш комплексних та складних ситуацій, пов'язаних із виявленням достовірності конкретних фактів та обставин, до яких відповідний індивід був причетний.

Як вже було нами зазначено, встановити конкретну дату чи початок розвитку даної технології виявляється досить складно. У всесвітній історії існує безліч прикладів створення різноманітних методик щодо ідентифікації особливих якостей та прогнозування дій людини (Аристотель, Піфагор, Гален, І. Лафатер, Ф. Галль та інші), від астрології, тибетської дао-типології, до фізіогноміки, френології, хіромантії, тощо, основним завданням яких було визначення рис характеру, таланту, здібностей та схильностей людини за будовою його обличчя, тіла, взаємозв'язку народження людини та розташування зірок у космосі, тощо, що умовно можливо виділити в окремий період – фізіогномічний [38].

Але якщо за основу брати розробки в сфері психологічних дисциплін, то фактичні наукові дослідження в даному напрямку ведуться з XIX сторіччя, де проводили визначення характеру, схильностей, соціальної та асоціальної поведінки за будовою черепа та особливостям вищої нервової діяльності, що також можна умовно виділити в окремий період - медико-психологічний (Ч. Ломброзо, Е. Кречмер та інші) [82, 67]. Зокрема, мова йде про дослідження в сфері психоаналізу, когнітивних та соціально-когнітивних напрямків в психології особистості, біхевіористики, психопатології особистості, тощо. Яскравим прикладом того, що саме представники вказаних вище напрямків пов'язані із початком розвитку профайлінгу, саме як комплексної науково-прикладної дисципліни, є той факт, що профілювання, як метод, зародився у процесі складання пошукового психологічного портрету (профілю) невідомої особи, виключно на підставі доказів, фактів та особливостей скоєного злочину. Першою спробою створити профіль невідомої особи виходячи з фактів та особливостей скоєного злочину, вважаються дії британського хірурга Томаса Бонда, який у 1888 р. здійснював певні кроки щодо складання психологічного портрету Джека Різника.

Наступним в становленні профайлінгу як самостійного методу став типологічний період, що виділився створенням конкретних психотипологій за провідними ознаками, в прагненні описати основні типи поведінки людини та предикати її проявів та зміни (К. Юнг, З. Фрейд, Г. Айзенк, К. Леонгард та інші) [4, 78, 162].

Одним із перших науковців, хто запропонував проводити розслідування злочинів, ґрунтуючись на тому, що будь-яка дія людини є відображення її особистості, ментальних та психоемоційних особливостей, життєвих обставин та іншого, виявивши які, можливо типологізувати особистість порушника та відреагувати відповідними оперативними та превентивними заходами став Ганс Грос (1847-1915) основоположник науки криміналістики. Однак, першим офіційно зафіксованим у літературі фактом створення, чіткого психологічного профілю людини, є дії американського психолога Джеймса Брассела (James A. Brussel (1905–1982)), у 1968 році, в США. Сам же процес створення такого портрету, автор визначив як профайлінг [182].

Передумовами виникнення новітнього методу виявилися події, що сталися у другій половині 1950-х років в місті Нью-Йорк, США. Впродовж близько 10 років в місті було зафіксовано численні злочини, що становили загрозу життю та здоров'ю великої кількості громадян, що скоїв невідомий, фантом, якого засоби масової інформації назвали «Божевільний бомбіст» ("Mad Bomber"). За вказаний період в різних районах міста Нью-Йорку було здійснено близько 30 суспільно небезпечних діянь, з використанням саморобних вибухових пристроїв, що були розміщені в громадських місцях, для яких характерно велике скупчення людей, що значно підвищувало суспільну і державну небезпеку [20, С. 137]

Після багаточисельних невдалих спроб правоохоронних служб та спеціальних відомств самостійно затримати терориста, керівник кримінальної лабораторії Нью-Йоркського департаменту поліції звернувся за допомогою до психіатра, доктора Джеймса Брассела, який проаналізувавши надані в його

розпорядження дані, у грудні 1956 року вперше склав психологічний профіль реального злочинця. Профіль містив доволі специфічну інформацію про людину, а саме те, що:

- це чоловік;
- страждає параноєю;
- ненавидить батька;
- відчуває маніакальну любов до матері;
- мешкає у конкретному місці - Коннектикуті;
- має нормальну статуру;
- був середнього віку, між 40 і 50 роками;
- народився за межами США, ймовірно у Східній Європі;
- неодружений;
- католик;
- живе з братом або сестрою (з сестрою або незаміжньою тіткою);
- під час арешту, швидше за все, буде одітий у строгий костюм, а двобортний піджак буде застебнутий на всі ґудзики;
- ймовірно був у минулому одним із незадоволених співробітників "Консолидейтед Едісон" (Consolidated Edison).

Впродовж деякого часу, за складеним Д. Брасселом профілем, був заарештований Джордж Метескі, який змінив своє прізвище на Мілаускас (Milauskas). Даний громадянин працював у вищезгаданій компанії "Консолидейтед Едісон"(Consolidated Edison), в період з 1929 по 1931 роки, а згодом, отримавши травму, був звільнений з посади. Це була людина середнього віку (50 років), католик, неодружений, народився за кордоном (слов'янського походження), мешкав у Коннектикуті зі своїми двома незаміжніми сестрами і на момент затримання був одягнений в костюм, двобортний піджак якого, був застебнутий на всі ґудзики.

Метод Д. Брассела ґрунтувався на специфічній особливості - будь-який психіатр зазвичай вивчає особливості і намагається передбачити, як саме особа може відреагувати на конкретні обставини, а для профілювання невідомої особи, необхідно пройти цей шлях у зворотному напрямку, намагаючись описати особу за індивідуальними рисам та особливостями здійсненого ним негативного діяння.

В подальшому лікаря було долучено до низки інших розслідувань схожих злочинів. Саме завдяки його початковим спробам профілювання невідомого злочинця, вдалося затримати небезпечного серійного маніяка Альберта Х. Дезалво, більш відомого як «Бостонський душитель» [20, С. 7]

Після набуття значного розголосу, технологією профілювання невідомої особи за фактами її злочинної дії, зацікавились в академії ФБР, Квантіко (Quantico). Так, спеціаліст з прикладної психології ФБР - Говард Тетень, у 1972 році організовує при бюро «Відділ вивчення кримінальної поведінки» (Behavioral Science Unit), основним завданням якого було пояснити кримінальну поведінку людини, використовуючи спостереження і напрацювання Джеймса Брассела. А вже в середині 80-х, після розвитку даного напряму, було створено «Національний центр з вивчення насильницьких злочинів», де був розроблений сталий метод психологічного профайлінгу, який отримав офіційне визнання [47 С. 145-146, 48].

Також зазначимо, що у 1985 році в ФБР під керівництвом П. Брукса (Pierce Brooks) і Р. Ресслера (Robert Kenneth Ressler, 1937-2013), з метою сприяння розкриттю серійних злочинів насильницького характеру, була розроблена програма - VICAP, в основу якої були покладені принципи кримінального профілювання. Дана програма, як один із механізмів забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку з великою ефективністю використовується ФБР і до теперішнього часу [185, 214].

Таким чином, ми визначаємо таку особливість, що будучи одним із різновидів уявних моделей кримінального характеру, профіль особи може являти за своїм змістом об’ємну, багатомірну систему відомостей, що

складається з психологічних, соціальних, фізіологічних, географічних, релігійних, поведінкових та інших ознак такої особи, істотних з точки зору створення уявної моделі порушника, обмеження кола підозрюваних, пошуку, виявлення та ідентифікації, що може розглядатися спеціальними та правоохоронними службами як механізм виявлення антропогенної загрози.

Зазначимо, що на нашу думку, все вищевказане наочно демонструє, що профайлінг використовувався для пошуку невідомої особи, але вже після реалізації ним своїх деструктивних дій, тобто реалізації загрози щодо держави, суспільства чи конкретного індивідууму. Вище, нами вже підкреслювалась така особливість, що інструментарій профайлінгу є досить різноманітний і специфічний. Враховуючи таку особливість, ізраїльськими спеціалістами з безпеки було проведено вивчення та формування превентивної технології попередження загроз безпеки держави та громадського порядку, в основу якої був покладний принцип профілювання невідомої особи, оцінювання інструментами профайлінгу з позиції її безпеки чи загрози в рамках держави. Таким чином, наприкінці 1970-х років профайлінг почали застосовувати як механізм превентивної технології для забезпечення державної безпеки.

Вперше її було сформульовано та реалізовано в Ізраїлі авіакомпанією Ель-Аль (El Al), а її основним завданням стало виявлення потенційно небезпечних пасажирів з точки зору можливості здійснення протиправних дій, перш за все терористичної спрямованості.

Розробка та впровадження новітнього методу для зміцнення та підвищення рівня безпеки спричинили події, що сталися після першого в історії політичного викрадення літака членом «Народного фронту звільнення Палестини» - Лейлою Халед та нікарагуанським революціонером Патрісіо Аргуельо, 23 липня 1968 р. В інформаційних джерелах цей випадок значиться єдиним успішним захопленням ізраїльського літака, а поняття «профайлінг» в даному випадку використовують для позначення технології спостереження, опитування та попереднього огляду відвідувачів, з метою виявлення потенційно небезпечних осіб при авіаційних перельотах [52 С. 178-182].

Таким чином ми можемо визначити, що для підвищення ефективності забезпечення безпеки, профайлінг починають використовувати вже не тільки для пошуку невідомої особи, а й для виявлення та моделювання можливої поведінки конкретних осіб з протиправними, деструктивними намірами в рамках тих чи інших ситуацій, тобто для виявлення, прогнозування та попередження можливих загроз. Така універсальність профайлінгу викликана саме його специфічністю – наявності інструментарію оцінювання рівня безпечності особи та верифікації достовірності відповідної інформації у відношенні конкретної особи. В даному контексті інформація розуміється у широку сенсі - це інформація, яка має невербальний характер, та вербальна інформація, що отримується від конкретної людини, а потім аналізується у співвідношенні із вказаною вище невербальною інформацією.

Наступний етап розвитку профайлінгу, що необхідно виділити, пов’язаний з розробкою П. Екманом системи кодування мікрорухів обличчя за якою було розроблено ряд комп’ютерних програм, що дозволили зчитувати емоційний стан людини та обробляти велику кількість інформації. Першими, де використали такі спеціальні програми, стали аеропорти та окремі державні структури США, що задіяні в сфері державної безпеки. Необхідно окремо наголосити на тому, що приховане тестування з використанням технічних приладів чи з залученням спеціаліста, що профілює потенційного зловмисника, здійснюючи відповідний моніторинг, дає можливість побудувати профіль такої людини для виявлення протиправних посягань, прихованих мотивів, тощо. В свою чергу, поєднання опитувального сценарію, що описує та визначає роль особи, її якості, характеристики, поведінку у взаємодії з іншими індивідуумами та системи кодування мікро рухів обличчя, і дозволило профайлінгу перейти на інший рівень розвитку та поступово інтегруватися у різні сфери діяльності.

Також на даному етапі, що сприяв становленню та розвитку профайлінгу, ми виділим ще один факт, а саме те, що вищевказаний науковець побудував і провів величезну кількість емпіричних досліджень, метою яких

було вивчення брехні як соціального та культурно-філософського феномену, з точки зору антропології та еволюції людини, дослідити її з позиції нейрофізіології, юридичної психології та судової психіатрії, що в свою чергу дало можливість створення додаткового інструменту верифікації інформації, який і було включено в профайлінг [175, С. 47]

У сучасній системі безпеки внутрішньодержавних та міждержавних відносин, профайлінг займає особливе місце. Він застосовується як комплекс заходів діагностичного картування та осмислення загроз безпеки в різних за типом та масштабами загрозливих ситуаціях. Враховуючи те, що інструментарій профайлінгу досить великий, то і коло вирішуваних ним питань достатньо широке - від портретування особистісних якостей і прогнозування поведінки політичних лідерів до відновлення картин злочинів, заходів антитерористичного характеру, а також професійного кадрового відбору та створення ефективних груп професіоналів, науковців, спеціалістів, менеджерів вищої ланки в державних чи приватних установах.

Розглядаючи профайлінг с позиції державного управління в сфері державної безпеки, на нашу думку велике значення має те, що інструментарій профайлінгу дає можливість прорахувати поведінку конкретної людини в певних ситуаціях та зрозуміти, яким чином потрібно найбільш ефективно на неї впливати. У результаті таких дій, провівши швидкий, детальний аналіз поведінки людини, його емоційних проявів, мови, стилю мислення, міміки, пантоміміки, зовнішнього вигляду, тощо, можливо отримати детальний профіль людини, за яким можна скласти уявлення про особистісні особливості людини - взаємодію з оточуючими, рольові моделі, мотивацію, цінності, переконання, характер людини, схильності, тощо. Саме така особливість профайлінгу створює його цінність та практичну застосовність для вирішення завдань в різних сферах професійної діяльності людини. Даний факт дає нам можливість виділити окремі види профайлінгу, виходячи зі сфер діяльності, де він застосовується.

З розвитком механізму профайлінгу та підтвердженням його ефективності в роботі спеціальних та правоохоронних органів, методи профайлінгу починають використовуватись як в державному, так і в приватному секторі, спочатку як інструмент відбору та аналізу особистості претендента на посаду, а потім – як ефективний механізм контролю лояльності та відповідальності керівників та відповідальних осіб, що допущені та використовують в своєї діяльності інформацію з обмеженим доступом, комерційну таємницю, тощо. На сучасному етапі розвитку профайлінгу, проаналізувавши інформаційні джерела та контекст, в я кому він зустрічається, прийнято розрізняти такі його види:

Кримінальний профайлінг. Як згадувалося нами вище, з самого початку свого зародження як системного методу, профілювання людини застосовували державні правоохоронні органи для розкриття специфічних злочинів, що становили загрозу суспільній та державній безпеці. Завдання, що вирішувались та сфера його застосування, сформували окремий його вид - кримінальний профайлінг. Його завданням і надалі залишається створення психологічного профілю невідомого злочинця – опис його зовнішності, статури, типу особистості, базових рис характеру, можливих психічних відхилень та багато іншого, за ознаками скоєного злочину. Фахівцями криміналістичного профайлінгу використовуються знання з поведінкової психології, криміналістики, психіатрії та клінічної психології.

Антитерористичний профайлінг. Він застосовується при вирішенні завдань, що полягають у запобіганні загроз терористичного характеру, особливо в місцях масового скупчення людей, що можуть супроводжуватись захопленням заручників, перемовинами з терористами тощо. Використовується при забезпеченні безпеки осіб при масових заходах (проведення мітингів, міжнародних виставок, самітів, культурних та спортивних заходів). Однією з багатьох підстав для підвищення безпеки та застосування технології профілювання саме при проведенні таких заходів, можна вважати скоєний членами організації «Чорний вересень» теракт під час

проведення Олімпійських ігор у Мюнхені в 1972 р., де було вбито 11 спортсменів збірної Ізраїлю. Фахівцями з антитерористичного профайлінгу проводиться візуальний моніторинг осіб при проведенні масових заходів, під час якого виявляють та нейтралізують потенційно небезпечних осіб.

Профайлінг в інформаційної безпеки. Ще один вид профайлінгу, що був сформований при розробці спеціальних заходів із забезпечення інформаційної безпеки, де за допомогою поєднання технології профілювання з нейромережами та штучним інтелектом, аналізуються кадрові ризики і загрози витоку особливо важливої інформації - комерційного, персонального, компрометуючого та іншого характеру, за периметр об'єкту охорони; вивчається лояльність осіб до встановленого режиму політики інформаційної безпеки та багато іншого. Як приклад, що наочно продемонстрував нам дієвість продукту симбіозу технології профайлінгу та комп'ютерної програми, можливо навести такий програмний комплекс як система «Контур информационной безопасности СёрчИнформ» [2].

Авіаційний профайлінг. Нами було визначено, що профайлінг використовувався спеціальними службами при забезпеченні безпеки авіаційних перельотів, де для вирішення вузько направлених завдань, фахівцями з безпеки були розроблені спеціальні алгоритми спостереження, огляду і опитування осіб, що проходять огляд перед вильотом з аеропорту, в процесі та після польоту. Багато з таких спеціальних алгоритмів та систем з об'єктивних причин не є публічними, але з відкритих джерел, як приклад можна навести технологію Screening of Passengers by Observation Techniques (SPOT). Така процедура авіаційного профайлінгу дає практичну можливість виявити потенційно небезпечних осіб та не допустити їх потрапляння на борт повітряного судна [181].

Науково-дослідний профайлінг. Зазначені нами вище наукові дослідження брехні (У. Кондон, Дж. Готтман, У. Фрізен та інші) та мікро виразів обличчя, що здійснив Пол Екман, створили окремий напрямок - науково-дослідний профайлінг, який в даний час швидко розвивається та

постійно доповнюється сучасними науковими теоріями, фактами, технологіями щодо зчитування емоцій і дистанційної детекції брехні [175,176]. Дослідження та розробки, що проводяться в даному напрямі, дозволяють використовувати технологію профайлінгу не тільки співробітниками державних спеціальних та правоохоронних служб та відомств при забезпеченні державної безпеки, але й департаментами безпеки комерційних організацій та приватними особами для вирішення ними професійних завдань.

Типологічний профайлінг. За допомогою цього виду профайлінгу вирішуються завдання щодо створення практичних психотипологій, необхідних для швидкого визначення типу людини, його загальних особистісних якостей (К. Леонгард, В. В. Пономаренко, Є. В. Спирица, А. П. Егідес та інші) [49, 78, 107, 150]. Визначення психотипологій дозволяє створити найбільш імовірну поведінкову модель щодо конкретної ситуації, таким чином зберегти особисті, професійні та будь-які відносини від негативних процесів та явищ, отримувати від професійних та особистих відносин бажані результати. Такі інструменти типологічного профайлінгу можуть застосовуватись особою не тільки по відношенню до оточуючих людей, а й до самої себе.

В процесі вивчення механізмів профайлінгу, ми виявили той факт, що психологи та психіатри у своїй практиці багато разів стикаються з особами, що абсолютно не можуть зрозуміти самих себе. Це говорить не тільки про те, що людина не знає свої сильні та слабкі сторони особистості, характеру, а й те, що часом вона навіть не розуміє причин своїх вчинків, тобто не розуміє власних життєвих бажань, пріоритетів, тощо. Деякі спеціалісти мають тверду думку, що в критичний момент така особливість людини може призвести до особистісної кризи, до втрати інтересу, розчарування у житті, тощо. З іншого ж боку, вміння зрозуміти себе, свій характер, звички, пріоритети, цілі, особистісні особливості сприйняття інформації, може бути дієвим

інструментом в формуванні та досяганні власних ефективних стратегій, що ставить людина у своєму житті.

Також даний напрямок орієнтований і на вивчення індивідуальної психологічної сумісності окремих психотипологій у малих та великих соціальних групах, дружніх або більш близьких стосунках між людьми, що завжди потребують особливої уваги та розуміння, адже саме гармонійний симбіоз взаємодії та комунікації великої кількості людей в групі дозволяє швидко та ефективно виконувати великі обсяги роботи, велику кількість завдань, досягати поставлених цілей. Атрофія таких процесів розуміння, взаємодії, комунікації, особливо якщо окремі індивіди не розуміють один одного, веде до неминучих збоїв, зниження обсягів та швидкості роботи, що виконується, дереалізації мети, недосягнення цілі, конфліктів та багато іншого.

Психо-технологічний профайлінг. Він використовується фахівцями нейролінгвістичного програмування для розуміння основних нераціональних переконань людини, його індивідуальних особливостей при взаємодії та комунікативних процесах, в професійному, сімейному та соціальному житті. Застосовуючи технологію профілювання даного виду, фахівці вирішують завдання щодо розробки способів і стратегій корекції таких особистісних особливостей людини, створення необхідних нових переконань та алгоритму взаємодії.

Транспортний профайлінг. Останнім часом в більшості країн світу державними правоохоронними структурами та службами безпеки при забезпеченні безпеки об'єктів транспортної інфраструктури, застосовується технологія профайлінгу щодо моніторингу відвідувачів, пасажирів та обслуговуючого персоналу на об’єктах китичної транспортної інфраструктури та прилеглих до неї місцях, де є потенційний ризик скоєння протиправних дій. За допомогою транспортного профайлінгу державними правоохоронними органами вирішується комплекс завдань щодо виявлення осіб зі злочинними намірами, терористів, розслідування скоєних злочинів. Як приклад можна

навести цитату з дисертаційної роботи Ю. Є. Коваля «Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів»: «На позитивну оцінку заслуговує обґрунтована автором необхідність запровадження технології «профайлінгу» в діяльність транспортної міліції на залізницях України, зокрема шляхом проведення з такими поліцейськими спеціальних занять, на яких вони повинні оволодіти прийомами аналізу характерних рис можливих правопорушників та проведення із ними профілактичних бесід; встановлення відеоспостережень на головних вокзалах міст України, де і буде проводитися «профайлінг» та документування діяльності пасажирів» [63, С. 184].

Готельний профайлінг. В умовах світової глобалізації не менш актуальним напрямком профайлінгу виявився той, що вивчає специфіку та особливості міжкультурної, міжетнічної та міжрелігійної комунікації і сприйняття. Дані, що отримуються в ході таких досліджень, знайшли практичне застосування у сфері туризму та готельного бізнесу. Тому такий процес отримання психологічних, релігійних, міжкультурних профілів, вирішує особливості суб'єктивного сприйняття звичаїв, сервісу і гостинності різними народами і культурами.

Бізнес профайлінг. В сучасній соціальних відносинах спостерігається тенденція щодо зростання використання профайлінгу в повсякденних комунікаціях і переговорах, використовуючи оперативну психодіагностику партнера, для більш швидкого і якісного пошуку спільного інтересу. Також при цьому можливим є використання технологій безинструментальной детекції брехні, що дозволяє з високою вірогідністю визначити щирість задекларованих намірів партнерів, забезпечити прозорість переговорів і взаємодії. В деяких окремих випадках профайлінг використовуються в сучасних умовах бізнесу при здійсненні ділових перемовин, стратегій, рекламних кампаній, визначення цільової аудиторії, при продажу товарів або послуг, кризового менеджменту тощо. Застосування профайлінгу в даній специфічній сфері надає суттєву допомогу в оцінці бізнес-ризиків, ділових та особистісних якостей людини, її благонадійності, лояльності, справжніх

мотивів і планів. Важливість такої інформації в бізнесі майже неможливо оцінити, оскільки вона дозволяє не тільки уникнути непотрібних помилок і розчарувань, але і в самому початку комунікації чітко розуміти перспективи співпраці з тим чи іншим партнером. Рахується, що успіх в бізнесі багато в чому залежить від того, наскільки швидко сторони здатні встановлювати партнерський контакт, налаштовуватися на потрібний результат та інше. Прикладом такого успішного застосування профайлінгу є автор книги «Мова рухів» Алан Піз, який застосовуючи метод зчитування та ідентифікації невербальних проявів людини, зміг адаптувати профайлінг в рамках особистих бізнес процесів [103].

Кадровий профайлінг. За останні роки технологія профайлінгу була високо оцінена спеціалістами в ході процедури підбору персоналу кадровими службами, особливо поєднання інструментарію профілювання з можливостями штучного інтелекту, де за допомогою такого симбіозу проводять первинний скринінг, верифікацію поданої інформації на відповідність кандидата до посади, порівнюють індивідуальні та професійні особливості особистості для більш повноцінної їх реалізації в рамках затвердженої стратегії, завдань та цілей [204]. Як приклад актуальності та зацікавленості до кадрового профайлінгу наведемо цитату директора одного з обласних центрів зайнятості Чернігівської області Л. Падалки: «Однією з технологій, яка довела свою ефективність у роботі центрів зайнятості багатьох країн світу, а сьогодні впроваджується в нашій країні, є технологія профілювання. Вона дозволяє вже на початкових етапах виявляти групи безробітних з високим ризиком довготривалого безробіття та надавати їм послуги, що прискорять їх працевлаштування». Високу ефективність та актуальність застосування профайлінгу в боротьбі з безробіттям оцінюють і у Вінницькій області, де в 2017 р. відбулась нарада на тему: «Підвищення ефективності та якості надання соціальних послуг населенню шляхом впровадження в роботу профілювання безробітних як одного з ефективних інструментів прискорення працевлаштування та забезпечення зайнятості

зареєстрованих безробітних, насамперед з числа соціально вразливих категорій населення» [94, 136].

Банківський профайлінг. В даній сфері профайлінг застосовується при аналізі загроз, що обумовлені окремими процесами у діяльності банківського сектору. Результати такого аналізу дозволяють створити певні алгоритми скринінгу і оцінки банківських ризиків, що застосовуються для мінімізації ризиків втрати при кредитуванні фізичних і юридичних осіб. Процес проведення даної процедури в конкретному випадку можливо представити таким, де аналізується та віріфікується інформація, що надійшла від особи-позичальника та прораховуються ризики неповернення кредитних коштів згідно висновкам та створеному профілю після обробки поданої заявки або після співбесіди з таким потенційним позичальником.

Страховий профайлінг. Технологія профайлінгу також з успіхом вирішує питання, що пов’язані з заходами по виявленню шахраїв та злочинних схем, що спрямовані на отримання незаконної вигоди на момент звернення в страхову компанію або при настанні страхового випадку.

Політичний профайлінг. При вивченні розвитку профайлінгу, ми спостерігаємо, що останнім часом зустрічається використання профайлінгу сучасними політиками для вирішення завдань політичної діяльності шляхами профілювання самого політичного суб’єкта, виходячи з його типу особистості, особливостей невербальної та вербальної комунікації. Вищезазначений вид профайлінгу також використовується і з метою скринінгу потенційного електорату щодо попиту та потреб на того чи іншого політичного лідера. Політичний профайлінг активно використовується у багатьох країнах світу, і наша країна не є виключенням - цьому напряму також приділяють увагу, про що свідчать окремі наукові публікації [174, С. 22], а в деяких випадках профілювання є невід’ємною функцією політичної партії [168].

Етнічний профайлінг. Певні інструменти профайлінгу, як правило ті, що призначені для охорони громадського порядку та забезпечення заходів щодо державної безпеки, активно використовуються світовими державами,

особливо США, Великобританією, Ізраїлем, Китаєм, тощо. Зокрема у Китаї профайлінг використовується не тільки для моніторингу осіб з протиправними намірами, а й для стеження за етнічними меншинами. Вивчаючи формування та становлення профайлінгу в рамках державного управління в сфері державної безпеки, в мережі Internet нам потрапили фотознімки інтерфейсу системи розумного міста Гонконг, де запис показує, що камера в певний момент виявила обличчя людини, інформація якої збігається з контрольним списком поліції. Багато записів, пов'язаних із профілем, що підлягає спостереженню і виявленню, тому що містить конкретну причину, наприклад, якщо визнана людина відноситься до профілю «наркоман», «терорист-смертник», «звільнений з в'язниці», тощо. Також можна спостерігати, що система контролює всі мобільні пристрої з підтримкою Wi-Fi, наприклад, телефони та комп'ютери, використовуючи мережеві технології [92], що розміщені на всій території міста. База даних збирає дати та час пристроїв, що проходять через радіус її бездротової мережі, специфічні ідентифікатори мобільних пристроїв користувача та створення цифрового профілю людини. В ході даного моніторингу така система може виявляти потенційно небезпечних осіб в процесі підготовки до скоєння злочинів, терористичних актів, виявляє зброю, вибухівку до моменту скоєння злочину, тим самим дозволяє створити комплекс заходів по недопущенню скоєння злочину чи мінімізації наслідків тощо. Незважаючи на значний потенціал ефективності таких систем та заходів забезпечення безпеки, деякі спеціалісти з права виказали занепокоєння про правові свободи та наслідки такого цілодобового спостереження [209].

Загалом, в світовій практиці спостерігається стійка тенденція щодо збільшення державою свого контролю над життям кожного громадянина і в цих цілях використовуються нові механізми та технології збору та обробки даних, Україна з вищезазначеного не є винятком. Станом на 2019 рік, у м. Київ функціонує державний проект «Безпечне місто», в рамках якого встановлено 5.823 камери відеоспостереження з функцією розпізнавання обличчя людини, номерів автомобілів та налагоджена взаємодія з оперативними підрозділами

правоохоронних відомств (МВС України, СБ України), наразі тривають заходи щодо під’єднання до системи пожежної, медичної, рятувальної, дорожньої та інших державних служб. Створення проекту було обумовлено завданнями щодо вдосконалення державних механізмів з посилення певних напрямів, таких як – громадська безпека, контроль комунальних служб, управління трафіком, тощо [17].

За останні роки велика кількість спеціалістів рахують, що перспективи сучасного профайлінгу пов'язані з його використанням у форматі обробки великої кількості інформації, в тому числі із залученням технічних пристроїв та програм. Існує думка окремих науковців, які спираються на припущення Ч. Дарвіна, що живий організм є по своїй суті алгоритмом. Дарвін у своїх працях, що присвячені теорії еволюції, стверджує, що розвиток будь-якої біологічної особини полягає в цілеспрямованій зміні себе таким чином, щоб краще пристосуватися до умов навколишнього середовища [42]. Придбання тваринами захисного забарвлення, розвиток у людини складної й розгалуженої нервової системи та багато інших особливостей - все це результат багаторічного процесу еволюції. Зокрема, якщо говорити мовою математики, то еволюція природи - це процес оптимізації живих організмів. Відповідно до теорії Дарвіна, природний відбір являє собою основний механізм еволюції, а його суть полягає в тому, що більш пристосовані біологічні особини мають більше шансів для виживання і розмноження, а отже, приносять більше потомства, ніж інші. Тому такі особини переймають від своїх батьків основні якості через механізми генетичного успадкування, таким чином, нащадки більш сильніших, витриваліших, тощо, біологічних особин також будуть більш пристосованими в порівнянні зі своїми однолітками. Все це призводить до збільшення частки пристосованих особин в загальній масі виду і через кілька сотень поколінь загальна пристосованість виду збільшується. Саме така ідея і лежить в основі генетичних алгоритмів. Живі організми мають багато спільного з інтелектуальними системами, що були створені людиною, володіють характеристиками, схожими з ними. Систему штучного інтелекту

за своєю суттю можливо представити як специфічний апаратний та інформаційно-програмний комплекс. Робота такого комплексу деякою мірою можливо порівняти з мисленням людини, а прийняті рішення в ряді випадків не відрізняються від рішень, прийнятих експертами в даній предметній області про що свідчать такі приклади як система штучного інтелекту AlphaGo від Google, Watson від IBM, тощо [296]. З точки зору кібернетики, живі організми відрізняються від систем штучного інтелекту, оскільки вони також представляють собою апаратно-програмні комплекси, налаштовані на прийняття рішень в процесі розмноження і життєдіяльності. З іншого боку, в неживій природі не спостерігається систем, функціональна складність яких порівняна або перевищує складність живих організмів [180].

Якщо звернутися до специфіки того, як механізми та технологія профілювання використовується в сучасний час, то не можна не звернути увагу на штучний інтелект фірми IBM Watson. Продукт IBM Watson під назвою Personality Insights, згідно з інформацією офіційної сторінки IBM, використовує лінгвістичну аналітику для підрахунку внутрішніх характеристик особистості, враховуючи Велику П'ятірку (O.C.E.A.N), потреби та цінності, з цифрових комунікацій, таких як електронна пошта, текстові повідомлення в чатах, повідомлення на форумах, активність в соціальних мережах Facebook, Twitter тощо. Окрім того, в особистих даних можуть бути проаналізовані споживчі звички, що дозволяє створити модель тимчасової поведінки особи. На сьогоднішній день систему планують задіяти в сфері забезпечення інформаційної безпеки, де в даному випадку штучним інтелектом буде проводитися моніторинг інформації з врахуванням всіх існуючих чинників, з виявленням специфічних підозрілих ознак, тощо [206].

Аналогічний підхід у поєднанні профайлінгу та штучного інтелекту ми можемо спостерігати на прикладі корпорації Mattersight, де за допомогою використання нейронні мережі, що використовує профайлінг, здійснює зчитування особистих особливостей індивідууму по проявам його мовлення та інтонації, визначає його психологічний, оцінює емоційний стан, за для

здійснення автоматизованого підбору оператора, що зможе найбільш ефективно взаємодіяти з такою людиною [198, С. 178-182].

Все частіше в сучасному житті можливо спостерігати, що профайлінг інтегрується у різноманітні цифрові процеси. Наведемо ще декілька наочних прикладів симбіозу профайлінгу та програмного забезпечення: Faception, Microsoft Azure, Apply magic sauce [149, 203, 205]. Ще одним оригінальним прикладом поєднання профайлінгу з математикою та комп'ютерною програмою, що було здійснене у 2002 році Біллі Біном при підборі гравців та створення з них команди. Підібрана такою програмою команда «Окленд Атлетікс» вперше в історії Американської ліги одержала близько двадцяти перемог поспіль. За допомогою такої програми, що профілювала гравців аутсайдерів, відбирала та формувала команду за принципом сумісності профілів відібраних гравців, створювала стратегію гри, використовуючи аналіз особистісних особливостей гравців та особливостей (недоліків та переваг) їх опонентів [194].

Певні перспективи в формуванні окремого напряму розвитку профайлінгу спостерігається в ході його поєднання з відео-аналітичними програмами розпізнавання обличчя. Такий симбіоз застосовується переважно спеціальними, розвідувальними та поліцейськими службами. Завдяки розвитку технологій штучного інтелекту і машинного самонавчання, спеціальними технічними пристроями створилась можливість розпізнавання певних об'єктів, людей, їх поведінки. В ході дослідження виникнення та розвитку профайлінгу, нами розглядались певні інформаційні джерела, в яких ми відслідковуємо результати ефективності застосування такого симбіозу профілювання та цифрової відео-аналітики в ході заходів з охорони громадського порядку та державної безпеки. Деякі інформаційні джерела з посиланням на офіційну статистику відмічають значне зниження (на 38,4%) рівня злочинів, а близько 70% злочинів розкрито за допомогою саме таких систем розумного відеоспостереження [146]. Зокрема, поліція Великобританії у ході тестування таких систем відмітила певну ефективність в ході їх

використання. Як приклад можна навести теракт, що стався 15 вересня 2017 року, де людина, на ім'я Ахмед Хассан, влаштувала вибух на станції метро "Парсонс-грін", але поліція, використавши розумну систему відеоспостереження, визначила терориста, відновила та проаналізувала всі його дії, визначили всіх осіб з якими він контактував та використовуючи профайлінг веріфікувала дану інформацію, що дало змогу заарештувати самого терориста та виявивши потенційно небезпечних осіб - знешкодити всю групу, до якої він належав, тим самим попередити скоєння ряду злочинів терористичного характеру [26]. Продовжуючи вищезазначену тему симбіозу профайлінгу та систем відео нагляду, ми відзначимо той факт, що згідно звіту британського порталу Comparitech, в ході аналізу зібраної інформації, був складений рейтинг міст за кількістю встановлених державними службами камер відеоспостережень. Необхідно підкреслити, що столиця нашої держави - місто Київ, посіла 49 сходинку зі 120. За прогнозом іншого міжнародного агентства «HIS Markit» така тенденція буде зростати з кожним роком на 7% до 2021 року. В матеріалах окремо відзначалося, що: «Завдяки спільним зусиллям виробників обладнання та програмного забезпечення вже вдалося впровадити «розумні» аналітичні алгоритми з дружніми для користувача інтерфейсами в обладнання середнього класу. Основними використовуваними в даний час аналітичними функціями є розпізнавання осіб, номерів автомобілів, відстеження людей і автомобілів, визначення специфічних подій, інтелектуальний пошук в архівах відео та інше. Але це тільки початок шляху і перевагу на ринку матимуть ті виробники, які постійно будуть «навчати» свої системи все більш інтелектуальним функціям» [212].

Резюмуючи все вищевказане, визначимо, що механізм профайлінгу довів свою ефективність як ефективна технологія аналізу особи спеціальними правоохоронними органами для забезпечення цілі державної безпеки та громадського порядку.

Проаналізувавши історію профайлінгу, ті сфери, де він застосовується, основні завдання, які вирішує, ми можемо виділити, наступне - незважаючи на

те, що сформований за досить незначний період часу профайлінг, хоча і являє собою комплексну дисципліну, проте має досить розвинутий інструментальний апарат та методологію.

Здійснене нами дослідження дозволило зробити висновок про те, що в окремих професійних колах висловлюється думка про те, що термін «Профайлінг» потрібно замінити російським висловом «Психологічне портретування». З цим ми не можемо погодитись, оскільки поняття профайлінгу, що використовується спеціальними органами, при вирішенні завдань забезпечення безпеки держави та оборони є ширшим і багатовимірним охоплю як психологічний портрет так і інші характеристики потенційного та реального порушника і включає в себе оцінку соціальних, ментальних, етнічних, культурних та інших особливостей та характеристик особи.

Термін «Психологічне профілювання (портретування)» не є новим для вітчизняної науки. Вперше цей метод психологічних профілів презентував на II з'їзді по педагогічній психології у 1909 році доктор Г. І. Россолимо (1860 – 1928) [53, С. 176]. Свій метод експериментального дослідження особистості він назвав методом «Психологічних профілів», що по своїй суті був методом вивчення інтелекту. Відповідно до програми «психологічних профілів», досліджувалися 22 психічні функції особистості (11 за скороченим варіантом програми), які поділялися на три групи: увагу і волю; пам'ять і сприйняття; мислення, комбінаторні здібності, кмітливість і спостережливість.

Після дослідження особи, отриманні результати експерименту виносилися на графік у вигляді крапок, при з'єднанні яких виходила певна крива, яка і становила "психологічний профіль" особистості. Обчислювався загальний рівень розвитку психічних функцій, а також якісний аналіз отриманого профілю за співвідношення - уваги, волі, пам'яті і мислення.

В порівнянні з сучасним періодом розвитку науки, спеціалісти відзначають, що надають цьому терміну більш ширше значення та розуміють психологічне профілювання скоріш за все як метод визначення типів особистості, побудованих на класифікаційних підставах і оцінки більш не

загального, а емоційного інтелекту людини, як здібність розпізнавати емоції та керувати ними.

Розглянувши основні підходи та передумови розвитку профайлінгу, ми можемо відзначити наступне: профайлінг є елементом соціальної структури суспільства, постійно вдосконалюється, набуваючи нових ознак, методів та форм. Разом з тим, його використання в різних сферах державного управління та безпеки дозволяє розширити передбачуваність та прогнозованість суспільних процесів, що залежить від дій окремих особистостей та соціальних груп, а для спеціальних служб - поповнити арсенал превентивних методів контролю і прогнозування соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві.

Ті приклади застосування профайлінгу, що були розглянуті нами вище, наочно демонструють їх дієвість та ефективність у будь-яких напрямах: від спорту до політики, від найму персоналу до антитерористичних заходів.

На нашу думку, профайлінг вирішує одну з найголовніших задач безпеки, а саме – попередження несприятливих ситуацій і недопущення вчинення злочинних та будь-яких інших негативних, деструктивних дій. Саме тому в рамках державного управління в сфері державної безпеки та того факту, що трактування поняття профайлінгу залежить від обраного контексту в якому він використовується ми надалі будемо розглядати профайлінг як певну технологію для вирішення завдань державної безпеки.

В нашому дослідженні механізм профайлінгу розглядається, як - ***технологія, що складається зі спеціального комплексу методик оцінювання особи з позиції її безпеки чи загрози та дозволяють за певними ознаками ідентифікувати потенційно та реально небезпечних осіб, прогнозувати їх поведінку.***

Розділ 1.2. Теоретичні засади сучасного профайлінгу

Зважаючи на специфічні особливості профайлінгу та беручи до уваги широке коло охоплюваних ним сфер діяльності та завдань, що вирішуються за його допомогою, нами було проаналізовано наукове обґрунтування та методологію, що лягла в основу профайлінгу саме з позиції державного управління в сфері забезпечення безпеки.

Як відомо нам з попереднього розділу, виходячи з історичного розвитку та становлення профайлінгу як системної технології, його методологічна основа була закладена спеціалістами різних наукових сфер. Необхідно відмітити такі складові, що заклали початкову базу методу - концепція психотипів, архетипів (К. Леонгард та інші), наукові теорії про необхідність вивчення індивідуальних життєвих орієнтувань людини, вплив таких орієнтувань на різні сфери особистості, вивчення поведінки людини в малих та великих соціальних групах та взаємозв'язок з його вихованням, вплив особливостей соціальної групи, де вона знаходиться, тощо (З. Фрейд та інші) [78, 162]. Сучасний профайлінг містить ряд методів вивчення емоційних компонентів поведінки людини, психології відчуття, міжособистісної комунікації (П. Екмана, В. Фрізена, К. Шерера, В. А. Лабунської, О. Фрай, К. Ізард та інші) [161, 175, 176, 57], специфічні особливості особистості з точки зору юридичної психології та криміналістики, девіантної, делінквентної поведінки, тощо (Ч. Ломброзо, Г. Гросс, Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, О. І. Анфіногенов, А. Є. Личко та інші) [9, 10, 11, 12, 80, 82].

Значний науково експертний потенціал технології профайлінгу обумовив його широке застосування спеціальними та правоохоронними органами. Таким чином, застосовуючи різнобічні методи, широкий інструментальний діапазон, оцінку достовірності людини, як джерела інформації, що може бути аналогічною із застосуванням інструментальних методів (з використанням поліграфа, зорово-моторного тесту на брехню (ODT), EyeDetect, тощо) при дотриманні певного алгоритму та низки вимог.

Виходячи з узагальненого трактування терміну профайлінгу, ми визначили те, що дана технологія створена для вивчення та прогнозування дій

людини. В свою чергу, людина за своєю сутністю є біо-соціальна істота, бо її створення та існування певною мірою відбувається в системі біологічних та соціальних умов. Саме тому важливим є знання та розуміння поведінки людини, а дисципліною, на якій ґрунтується методологія профайлінгу - є вчення про біологію поведінки людини: біхевіоризм, нейрофізіологія, етологія та інші. В контексті людської поведінкової біології важливим є те, що більшість форм людської поведінки - стрес, агресія, тривога та інші, детерміновані генетично, що було доведено в ряді наукових досліджень багатьма вченими.

На початку розвитку та формування профайлінгу, вагомий внесок внесли наукові розробки та дослідження науковців біхевіористів. Біхевіоризм (від англ. Behavior – поведінка) - це такий напрям в психології людини і тварин, що при вивченні поведінки зводить її до механічних, машино подібних актів у відповідь на зовнішні подразники. Вагомим поштовхом до створення окремої наукової дисципліни, яка б фокусувалась на вивченні поведінки, стали дії академіка І. П. Павлова, який у процесі своїх наукових досліджень встановив, що безумовні рефлекси визначають відповідну поведінку у живих організмів, але за допомогою зовнішнього впливу виявилось реально можливим виробити у них умовно-надбані рефлекси, що виявляло можливість формування нових поведінкових моделей. Розглянувши людину як об’єкт дослідження, а саме провівши досліди на немовлятах, було виявлено три основоположні реакції на основі інстинктів – любов, гнів, страх, наслідком чого виявилось відокремлення нового напрямку в психології, засновником якого став американський вчений Джон Уотсон [157].

В свою чергу необхідно зауважити, що хоча деякі напрацювання біхевіористів і мали певний успіх у випадках з тваринами, але все ж поведінка людини виявилась більш складним та об’ємним явищем. Одиницею вимірювання поведінки людини у західній і у вітчизняній психології прийнято рахувати його вчинок, тобто взаємодію між людьми або між людьми та об’єктами.

Деякі науковці (С. Л. Рубінштейн, І. В. Дубровіна, Р. С. Немов та інші) вважають, що вчинком є не будь-яка дія людини, а тільки та дія, де провідне значення має свідоме ставлення до інших людей, норм суспільної моралі, суспільства в цілому [141]. Саме тому в методологію профайлінгу були включені окремі напрацювання, що були здобуті в результаті досліджень суб'єктивного світосприйняття людини, шляхом об'єктивної фіксації характеристик поведінки, що викликаються будь-якими зовнішніми впливами. Важливою категорією в даному випадку є стимул (S), під яким розуміється будь-який вплив на організм людини з боку зовнішніх факторів, подразників - фізичних (світло, звук, температура, тощо), хімічних (ліки, речовини, їжа та ін.), психічних (спонукання, ефект яких опосередкований психікою людини, його інтересами, настроєм, тощо) та інших. В якості одиниці аналізу поведінки біхевіористами постулюється зв'язок від стимулу (S) до відповідної реакції (R): «S - R»

В ході проведених досліджень в даній сфері, американським науковцем Едвардом Толменом **(**Tolman E.**)** був помічений певний специфічний процес, що виникає у людини між стимулом і реакцією, тобто ним було виявлено проміжну змінну - обробку інформації, що являє собою окремий та досить складний процес [200]. Саме внаслідок того факту, що дана проміжна змінна являла собою окремий автономний процес, що містив певний психологічний зміст, виникли передумови для зміни у всьому апарату біхевіоризму. Таким чином, Толмен за результатами своїх досліджень, замість двох змінних - S та R, виділив вже три групи таких проміжних змінних:

- система потреб змінних;
- система ціннісних мотивів - перевагу одних об'єктів перед іншими;
- біхевіористичне поле - умови, в яких відбувається дія.

Тим самим, Толмен визнав стару теорію «стимул-реакція» як неповну, визначаючи поведінку за зовнішніми проявами, заперечуючи внутрішню психологічну її природу та виділяючи особливості поведінки, а саме:

- будь-який поведінковий акт є результат цільової ситуації, спрямований на реалізацію певної мети;
- засоби поведінкового акту – це об'єкти поводження;
- поведінковий акт використовує засоби, що забезпечують швидке досягнення мети.

Проаналізувавши нові дані, в початковий методологічний апарат біхевіоризму було внесені відповідні правки, а в формулу «S – R» додали ще одну складову частину - «О» (образ, мета, потреба), що в свою чергу вплинуло на початкову методологію профайлінгу.

Вагомі доповнення в методологію профайлінгу були внесені після результатів дослідження теорії про базові емоції, що була заснована на певних припущеннях Ч. Дарвіна, який в 1872 році в своїй книзі «Вираз емоцій у тварин та людини» доводив зв’язок біологічних та психологічних явищ на прикладі зовнішнього вираження різних емоційних станів, експресивно-тілесних рухах антропоїдів та сліпих від народження дітей [41]. Необхідно зазначити, що на даний час дослідниками у сфері поведінки не прийнято єдиної класифікації емоцій. Одні вчені визнають існування базових емоцій, інші навпаки - заперечують, вважаючи за краще бачити в емоціях лише функцію перцептивно-когнітивних процесів.

В даному випадку, що стосується профайлінгу, найбільш відомими та популярними прийнятими теоріями, що активно цитуються та обговорюються, належать Полу Екману та Роберту Плутчику, підсумок досліджень яких довів, що емоції є вродженими. Зокрема розглядаючи таку особливість в сфері державного управління в рамках державної безпеки, найбільшу популярність здобула теорія емоцій Пола Екмана, в основу якої було покладено специфічні мімічні мікро-вирази обличчя, що визначають сім емоцій людини:

- радість (достаток);
- здивування;
- печаль (смуток);
- гнів (злість);

- відраза;
- презирство;
- страх.

Такими специфічними мікро-виразами виявились короткочасні (частки секунди) мимовільні вирази обличчя, які людина не може контролювати та не здатна їх блокувати, придушити. Саме тому з точки зору безпеки, якщо є можливим виявити та ідентифікувати такі вирази, з'являється і можливість отримати достовірну інформацію про емоцію людини в той проміжок часу, коли вона виникла та була зафіксована (реакція на стимул), а порівнявши її з контекстом, в якому емоція виникла – розуміти, щира людина чи ні, тобто чи є конгруентними вербальна та невербальна складові інформації, що надається.

Таким чином, класифікувавши та цифрувавши емоційні експресії обличчя, спеціалістами було розроблено ряд спеціальних комп'ютерних програм, що дозволили зчитувати емоційний стан людини, що було відзначено нами в попередньому розділі. А здійснене за допомогою такого програмного та інженерно-технічного обладнання приховане тестування потенційного порушника, дає можливість побудувати його профіль для виявлення противоправних посягань, прихованих мотивів, брехливої поведінки, тощо.

Зазначимо, що в свою чергу теорія емоцій Роберта Плутчика розглядає емоції, як засоби адаптації, що відіграють надзвичайну роль безпосередньо у виживанні індивіда на всіх еволюційних рівнях. Дана теорія виділяє 8 емоцій та 8 адаптаційних механізмів, що пов'язані з емоціями, але на відміну від П. Екмана, теорія Роберта Плутчика не була експериментально підтверджена та й надалі залишилась лише теорією, хоча останнім часом стрімко набуває популярності серед науковців.

В силу значної трансформації, в порівнянні з початком свого становлення, сучасний профайлінг вмістив в себе методи когнітивної психології та когнітивістики. Саме в зв'язку із своєю специфічністю, а саме того, що сферою когнітивної психології є дослідження процесів пізнання живим організмом, що розуміється як сукупність процесів здобуття,

зберігання, використання та перетворення знань живими істотами або штучним інтелектом. Таким чином, в рамках профайлінгу використовується така концепція, де головна роль відводиться внутрішнім когнітивним схемам та окремій активності організму та поведінки людини в процесі пізнання. Тобто в даному випадку ми маємо на увазі те, що когнітивна система має умовні пристрої вводу, зберігання та виводу інформації з обліком її пропускних здібностей.

Так, паралельно із діяльністю психологів, на початку 60-х років XX ст. в нейрофізіології було здійснено ряд досліджень, результати яких також певною мірою вплинули на методологічну складову профайлінгу. Зокрема було отримано дані про так званий феномен «функціональної асиметрії мозку», де багаточисленні та широкомасштабні дослідження довели, що рахована раніше точка зору про симетрії півкуль мозку людини виявилася помилковою. Прорив у вченні про функціональну асиметрію мозку людини бере свій початок з 1861 року, коли французький лікар П. Брока (Broca P., 1824-1880) в ході спостереження за особами, що отримали в наслідок нещасних випадків травми голови, встановив наявність в лівій півкулі мозку так званого моторного центру мовлення. А вже наступні дослідження дозволили створити чітке уявлення про відмінності участі лівої та правої півкулі в психічній діяльності людини. Півкуля, від якої перш за все залежить функція мовлення, стала іменуватися домінантною і у більшості людей такою виявилася ліва гемісфера.

Подальше визначення функціональних особливостей та відмінностей ролі правої і лівої півкуль мозку в формуванні психіки людини сприяло обстеження хворих, яких піддали специфічним операціям:

1) префронтальна лейкотомія - перетин шляхів, що зв'язують лобові відділи півкуль з підкірковими утвореннями. Була розроблена в 1935 році португальцем Егаш Моніц (Moniz Egas, 1874-1955) для лікування хворих з афективними психозами та шизофренією, та реалізована у 1936 році під наглядом Моніца професором нейрохірургії Алмейдой Лимой (Almeida Lima);

2) розсічення мозолистого тіла - розщеплення мозку з метою лікування епілепсії. Перше повідомлення про здійснення такого розсічення у хворих на епілепсію з'явилось у 1940 р., та було здійснене колективом учнів доктора Уильяма ван Вагена (William P. Van Wagenen, 1897-1961) [192].

В ході подальшого дослідження, а саме при догляді за прооперованими пацієнтами, було виявлено, що хоча анатомічно півкулі дублюють одна одну, але вони виконують різні функції - права півкуля сприймає та передає невербальну (образну, аналогову) інформацію, а ліва, де розташований центр мовлення, сприймає та передає вербальну (словесну, знакову) інформацію (Рис.1.2.1).

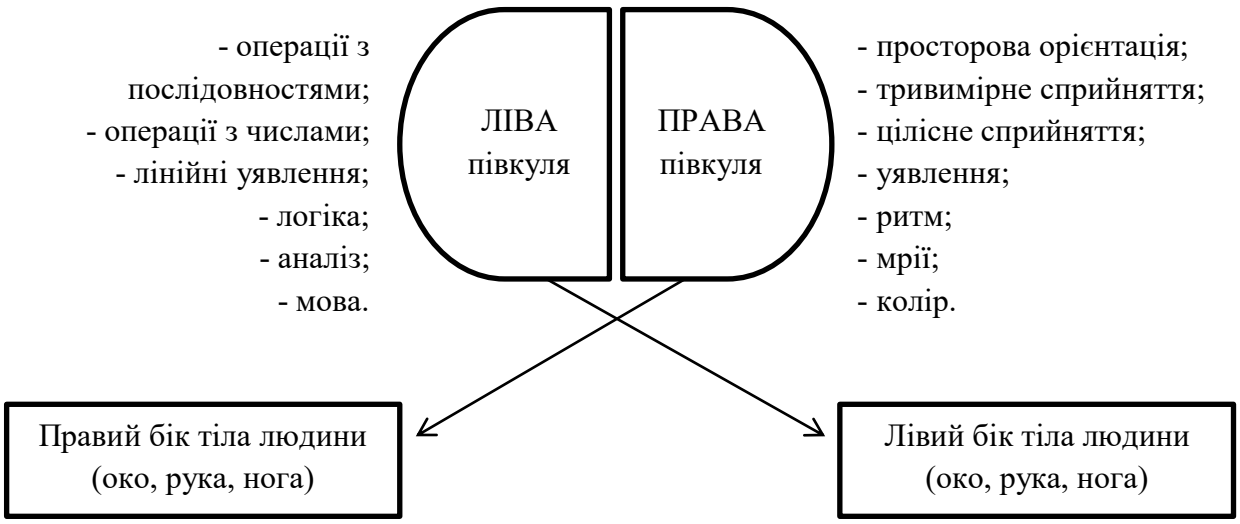

Рис. 1.2.1. Функції лівої та правої півкуль мозку

Ліва півкуля сприймає та обробляє інформацію абсолютно довільно та свідомо, завдяки цьому на психологічному рівні переробки інформації вмикається критичний аналіз. В такому складному процесі вербальні та невербальні засоби спілкування працюють за наступним злагодженим механізмом - невербальні засоби генеруються автоматично, несвідомо, тобто яка емоція - такі і руху чи дії людини, а вербальні – генеруються людиною свідомо. Необхідно зауважити, що невербальні засоби дуже слабко контролюються людиною і так само слабко нею сприймаються. Ліва та права півкулі не ізольовані одна від одної. Так, якщо у правій півкулі виникає

негативна емоція, то в лівій формується попереджувальний сигнал і у людини вмикається критичний аналіз того, що відбувається, тобто виникає специфічна реакція, яку можливо відстежити.

Профайлінг також включає в себе неінструментальне дослідження брехні та теорію опитувань. Зазначене нами в попередньому розділі дослідження брехні П. Екманом, метою яких було вивчення брехні як соціального, культурно-філософського феномену, з точки зору антропології та еволюції людини, дослідження її з позицій нейрофізіології, юридичної психології та судової психіатрії. Результати, що були здобуті внесли певні доповнення в методологію профайлінгу, що дало змогу визначити певні ознаки, за якими можливо ідентифікувати брехню. Найбільш відомі дослідження в даному напрямку відносяться до сумісних праць Пола Екмана і Уоллеса Фрізена, які аналізували брехню в рамках нейрокультурної теорії емоцій [187].

За результатами досліджень, було виявлено два основних види брехні - замовчення та спотворення інформації, що сповіщається. Розглядаючи дані види брехні з точки зору певного когнітивного навантаження, спеціалісти сфери безінструменальної детекції брехні визнають, що замовчування - найбільш доступний і легкий вид брехні, в той час як спотворення передбачає більше внутрішніх витрат, більшого ресурсного навантаження на організм людини, що виявляться в певних реакціях. Людині, що бреше в такому випадку, доводиться не тільки замовчувати про якийсь факт, а й вигадувати та викладати зовсім іншу версію подій, намагаючись при цьому не тільки промовляти, а й виглядати максимально достовірно. Такі специфічні реакції можливо виділити як ознаки, за якими можливо ідентифікувати брехню людини.

Теоретична база безінструменальної діагностики брехні, що використовується в профайлінгу, містить специфічний алгоритм, що складається з наступних елементів:

1. Визначення психотипу людини за зовнішнім виглядом, за поведінкою, по міміці і жестам (аналіз рис обличчя, почерку, голосу, побудові та логіки речення, тощо) з метою складання характерологічного портрета, що дозволяє певним чином розуміти логічність мислення людини, визначити сильні і слабкі місця та інше. Кожна психічна функція і соціонічна дихотомія мають своє яскраве відображення в зовнішності людини, саме тому визначивши психотип, можна зрозуміти, як така людина буде реагувати на стимул, виходячи з роботи мозку. Психотип визначає базову лінію поведінки - така характерна поведінка для людини в комфортних для неї обставинах; як вона жестикулює, промовляє, проявляє емоції та інше.

2. Базова лінія поведінки (БЛП) - звичайна поведінка людини в звичайних для неї обставинах, під час розмови на спокійні теми, які не викликають стрес. Така поведінка визначається методом калібрування-спостереження за співрозмовником під час простої бесіди, в процесі професійної чи будь-якої діяльності людини. Визначення БЛП потрібно для того, щоб під час аналізу людини унеможливити виникнення таких помилок, як «капкан Брокау» - ігнорування індивідуальних, мовних і поведінкових особливостей людини при визначенні ступеня його правдивості або «помилка Отелло» - навіть чесна людина починає хвилюватись, коли відчуває, що його оцінюють чи підозрюють у брехні. Таким чином, щоб зменшити ймовірність помилок, пов'язаних з «капканом Брокау», потрібно прагнути виносити судження, ґрунтуючись тільки на змінах в поведінці, порівнюючи звичайну поведінку і поведінку після того, як надійшов стимул.

3. Опитувальна бесіда, в ході проведення якої питання, що ставляться людині, і являють собою стимули (S). В основі класифікації даних питань-стимулів лежить модель В.В. Коровіна [150], який поділяв їх на:

- основні:
    a) перевірочні (релевантні);
    b) контрольні (питання порівняння);
- допоміжні:

a) нейтральні;

b) позатематичні (симптоматичні);

c) жертовно-перевірочні.

Зауважимо, що в основу такого опитування покладений спеціальний алгоритм питань, що ставляться. Питання за змістом формуються в групи та складаються з нейтральних питань за якими проводиться оцінка адекватності реагування особи, контрольних та перевірочних - питання, що визначають причетність або непричетність людини до конкретної події. Таким чином, в ході профілювання та верифікації інформації ставляться питання на незначущі теми, що не викликають стресовий стан - визначається базова лінія поведінки. Наступними ставляться значимі, що можуть викликати певне психологічне навантаження - стресові питання, на які будуть відповідні поведінкові та інші реакції, що фіксуються і порівнюються з базовою лінією поведінки.

В свою чергу для діагностування брехні, при проведенні профайлінгу, використовують формулу, що була запропонована біхевіористами: «S - O - R», а складові елементи формули – S, O та R можливо трактувати як:

- «S» - вербальна або невербальна дія, зміна в навколишньому середовищі, питання тощо; стимул потрібен для того, щоб побачити реакцію - «R»;
- «R» - прояви в міміці, мові, жестах, вегетативній нервовій системі (ВНС) на стимул (S). Відстежуються зміни, що відбуваються у тілі, на обличчі, у голосі, диханні та мовленні;
- «O» - обробка - це характер, мислення, психотип та інше; її основним завданням є допомога побудувати стратегію створювання стимулів, спрогнозувати реакції людини, чи здатна вона на певну дію або ні. В обробку входить визначення психотипу (потрібно для розуміння, як саме вона реагує на той чи інший стимул, виходячи з роботи мозку, визначає базову лінію поведінки); базова лінія поведінки (звичайна поведінка людини в звичайній обстановці, яка не викликає стрес); метопрограми (звичні фільтри сприйняття інформації людиною).

В даному конкретному випадку, тобто не використовуючи інженерно-технічні пристрої, в процесі проведення діагностики обману відстежуються певні реакції (R) на ті стимули (S), що були задіяні. Такі реакції можливо спостерігати, відстежуючи наступне:

- Тіло: пози і центр тяжіння, жести, затискачі, рухи ногами, тулубом, головою і шиєю, а також темп всіх цих рухів.
- Обличчя: міміка, рухи очей, колір обличчя.
- Голос: темп мови, інтонація, пауза, гучність, тембр.
- Дихання: глибина, темп.
- Мова: що говорить, які слова використовує, як будується речення.

Здійснення профайлінгової перевірки ведеться суворо за таким алгоритмом, в іншому ж випадку профілювання перетворюється у процес хаотичного використання інструментів «читання людини», відповідно, достовірність проаналізованої інформації можливо ставити під сумнів.

Ще одним інструментом, що входить до теоретичної бази профайлінгу, є процес оцінювання невербальної інформації. Важливість її оцінки обумовлена відкриттям, що було зроблене доктором Альбертом Меграбяном, який проводив дослідження інформації, що передається людиною при комунікації. Результати одного з такого його дослідження досить часто наводяться при обговоренні мови тіла, а саме те, що більшість людей посилають змішані повідомлення. Так зазначається, що зміст інформації, що передається людиною на 55% має візуальний (невербальний) характер, на 38% - характер мовлення (тон голосу, ритм, інтонація) і на 7% - вербальний характер (слова) [195, С. 64-73].

Проте сучасні науковці таку точність цифр піддають сумніву, однак, А. Меграбян акцентував увагу не на конкретних цифрах, а на тому, яке значення має невербальна комунікація в порівнянні з комунікацію вербальною, що пізніше підтвердили дослідження інших вчених, хоча відсотки в них і відрізняються, але всі спеціалісти з даного напрямку погоджуються, що

візуальний фактор більше ніж наполовину відповідає за почуття і ставлення, тон мови стоїть на другому місці і лише останнє місце займає зміст повідомлення, тобто слова.

Так професор Р. Бердвістелл, провівши аналогічні дослідження, стверджує, що середньостатистична людина у звичайних умовах говорить словами тільки протягом 10 - 11 хвилин на день, а кожне речення в середньому звучить трохи більше 2,5 секунд.

В свою чергу дослідження М. Аргайла, який вивчав частоту і силу жестикуляції в різних культурах, показали, що протягом однієї години фіни жестикулювали 1 раз, французи - 20, італійці - 80, мексиканці – 180. В той же час, інші дослідження довели, що при непорушному або закритому від співрозмовника обличчі, втрачалось до 10 - 15% інформації [13].

Іншими вченими в ході дослідження, було встановлено, що вербальна передача інформації, тобто словесне спілкування у розмові, займає менше 35%, а більше 65% інформації передається за допомогою невербальних засобів спілкування.

Також, як приклад, в даному випадку можливо навести немовлят, які однаково сміються, плачуть та народжуються з однаковими базовими жестами, які потім змінюються в залежності від культурних відмінностей соціальної ґрупи, починають свою комунікацію із зовнішнім світом, психологічно розвиваються саме через передавання та сприйняття невербальної інформації до того моменту, коли вони навчаються розмовляти та використовують мовлення, як основний засіб передачі інформації, тобто до 2-3 років.

В ході вивчення теоретичної концепції профайлінгу, нами було виявлено, що важливим елементом, на якому ґрунтується вся теоретична складова - є поняття ознака. Ознака в даному випадку, це така специфічна риса, властивість предмета чи явища, що дозволяє відокремити та розпізнати його серед інших предметів чи явищ, зокрема відсутність властивості предмета також розглядається як його ознака. З точки зору державного

управління в сфері державної безпеки та особливостей психології людини, реалізація будь-якої протиправної дії спричиняє реакцію сильного напруження, навантаження на весь організм людини, що можливо ідентифікувати та відповідно відреагувати.

Таким чином, виходячи з даної особливості, основу профайлінгу буде складати викристалізувана методологія, що складається із сукупності різних методів нетестової діагностики окремих наукових дисциплін. Саме абсорбація та симбіоз ефективних методів самостійних дисциплін і дозволяють виявити ознаки такого специфічного навантаження на організм людини. Так, розглядаючи які саме стани притаманні людині в процесі реалізації протиправних намірів, більшість спеціалістів вважають, що це стани стресу, агресії, страху, брехливої поведінка, тривоги, гіпнотичні стани, наркотичне та інше сп'яніння, тощо.

На нашу думку важливим станом, що зачіпає більшість випадків протиправних дій, є стрес. Це такий стан психічного напруження, що виникає у процесі діяльності індивідуума за складних умов. Поняття стресу у 1936 році ввів у науковий обіг канадський фізіолог Ганс Сельє, досліджуючи адаптаційний синдром - сукупність адаптаційних реакцій організму, що мають захисний характер і виникають у відповідь на значні за силою і тривалістю несприятливі умови – стресори. В свою чергу, у своїх працях П. Екман неодноразово зауважував, що цілком контролювати рухи тіла та міміку неможливо, на відміну від контролю мовлення, саме тому, досвідчені фахівці у сфері зчитування мови тіла бачать на обличчі людини її справжні емоції та специфічні стани психічного навантаження, напруження. Сильний страх бути поміченим під час планування протиправної дії може бути причиною стресового стану – відповідної реакції організму людини. В спеціальній літературі наводяться такі ознаки стресу: блідість шкірних покривів, губ, пересихання слизових оболонок, поява білого нальоту в кутках губ, підняті чи опущені плечі, щільне притиснення ліктів до тулуба, можливе підняття рук, зігнутих у ліктях, до обличчя (захисна поза боксера), тремтіння кінцівок,

посилене потовиділення, шумне дихання, розширені ніздрі, несподівані спазми голосу, фіксування погляду на об’єкті, який є стрес-фактором, повне розплющування або примружування очей, залежно від ситуації, можливий ступор (оціпеніння) або колапс (шоковий стан), розлади пам’яті, уваги, уповільнення мислення, активності [144].

Вищезгадана нами емоція страху – це така емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному чи соціальному існуванню індивіда та спрямована на джерело реальної або уявної небезпеки. Також багатьма науковцями визначається, що страх, як реакція - є відповіддю на очікування, передчуття небезпеки. Кожна людина, і потенційний порушник не є виключенням, може відчувати страх перед необхідністю порушити норми закону чи перед тією дією, що він має здійснити. Інтенсивність прояву емоції страху залежить як від зовнішніх (супутні обставини), так і від внутрішніх (особистісні якості, мотивація) факторів. До зовнішніх ознак, що можливо виявити в ході профайлінгу належать: блідість шкірних покривів, спітніліcть, ускладнене або пришвидшене дихання, пульсація сонної артерії, розширення зіниць, зникнення чи зниження гучності голосу, часте ковтання, тремор кистей, тремтіння всіх м’язів тіла, зведення брів, округлення й розширення очей, надмірне напруження лицьових м’язів, хворобливе спотворення виразу обличчя, сповільнене сприйняття, зниження продуктивності мислення, розсіювання уваги чи звуження (концентрація на одному об’єкті).

В ході вивчення використанні профайлінгу в рамках державного управління в сфері державної безпеки, ми виявили певні деструктивні дії особи - протиправні посягання. Можна стверджувати, що деяка їх частина містила випадки скоєння таких посягань людьми у стані агресії. Поняття агресія трактується неоднорідно, з одного боку – це емоція, яка спричиняє специфічну форму дій особи й виражається в демонструванні переваги в силі чи застосуванням сили стосовно іншої особи (групи осіб), а з іншого - мотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам (правилам)

існування людей у суспільстві, завдає шкоди об’єктам нападу, спричиняє психологічний дискомфорт, тощо.

Для визначення агресивних намірів особи прийнято акцентувати увагу на таких ознаках, що виявляються в зовнішності та манері поведінки, а саме: підвищений тонус м’язів, здригання тулуба, рук, ніг, намагання скоротити просторову дистанцію, вертикальне положення тіла, злегка нахилене вперед, розведені плечі, груди вигнуті, ноги розведені, опора на носки чи всю стопу, руки можуть бути зігнуті в ліктях, уперті в боки, притиснуті до тулуба, кисті рук сховані в кишені або заведені за спину, пальці стиснуті в кулаки, можливі рухи струшування кулаків (зверху донизу), голова нахилена вперед, брови зведені до перенісся, очі примружені, погляд спідлоба, губи стиснуті або прикушені зубами, зуби міцно стиснуті, м’язи обличчя напружені, мовлення пришвидшене, окремі вигуки, вереск, перепитування, дихання прискорене, загальне почервоніння обличчя, червоні плями на обличчі, шиї, руках, ковтання слини [134,].

Правоохоронними органами нерідко фокусувалась увага на зросту протиправних дій під час таких негативних факторів, явищ, як підвищення загального рівня тривожності у суспільстві. Тривога, в узагальненому розумінні – це доволі специфічне переживання емоційного дискомфорту, що пов’язано з очікуванням несприятливих умов, передчуттям небезпеки. Такий стан часто виникає в ситуації певної невизначеності, сумнівів, браку інформації, тощо. Вияви тривоги та занепокоєння є типовими для потенційного правопорушника, який не усвідомлює масштабів серйозності наслідків його протиправних дій. Інтенсивність виявів таких емоцій залежить від обставин окремої ситуації, особистісних особливостей суб’єкта, наприклад його психотипу, особливостей центральної нервової системи та інших факторів. Багатьма спеціалістами виділяються такі зовнішні характерні для вищевказаного стану ознаки, як: зміна кольору шкіри (почервоніння або блідість), спітнілість, швидке поверхневе дихання, перебої під час дихання (брак повітря), розширення крил носа, здуття скроневої вени, пришвидшений

пульс на венах рук чи артеріях шиї, тремтіння голосу або голос високий і пронизливий, покашлювання, ковтання, часте позіхання, порушення нормальної координації рухів, підвищення тонусу скелетної мускулатури, часта зміна поз, потирання долонь, стискання та розтискання кулаків, покусування нігтів, постукування ногами, переминання з однієї ноги на іншу, рухи рук поперек тіла (торкання до годинника, манжети, ґудзика тощо), постійне відкидання волосся, що ніби заважає, намагання на щось опертися, викривлений рот, прикривання рота, часті ковтальні рухи, облизування або покусування губ [134, С. 28-29] [108, С. 21-24] [166, С. 116-118].

Розглядаючи брехню як соціальний феномен, спеціалістами було виявлено такі специфічні поведінкові ознаки, що дозволили виділити доволі специфічну поведінку людини, що бреше. Така брехлива поведінка – це форма вербальної чи невербальної поведінки, що полягає в навмисному спотворенні дійсності заради досягнення бажаної цілі чи прагнення уникнути небажаних наслідків, що особливо явно виражено у певних особистостей – патологічних брехунів.

Основними ознаками такої поведінки можливо виділити: театральна награність, заданість, механічність, спланованість поведінки, відсутність у поведінці імпульсивності, розсіяний погляд, пришвидшене моргання, погляд скоса, відведення погляду, примружування очей, розширені зіниці, посмішка без піднімання нижніх повік, піднімання й опускання плечей, прикриття рота рукою, потирання носа, почісування шиї, підвищення або пониження гучності голосу, пришвидшення або сповільнення темпу мовлення, заїкання, нечіткі відповіді на запитання, «провали» в пам’яті, поява вад мовлення, пауз, що заповнені словами-паразитами [134, С. 30-33].

Також розглядаючи певні інформаційні джерела [7, 15, 39, 45, 108, 134, 135, 142], нами було виявлено певні особливості, що у деяких випадках протиправні дії вчинюються у стані навіювання. Особливо показово цей факт продемонстрований в ході вивчення актів тероризму, в тому числі й ті, що були здійсненні з використанням особи терориста-смертника. Основними

поведінковими ознаками такої людини є відчуженість від того, що відбувається, неадекватна поведінка, розширення зіниць, нерухомість погляду, сповільнення рефлексів моргання та ковтання, нечіткість рис обличчя через зниження м'язового тонусу, тощо [134, С. 35] [166, С. 116-118].

Також, виходячи з аналізу здійснених протиправних посягань, ми визначили, що іноді до протиправних дій вдаються люди із психічними відхиленнями, межовими станами, у станах алкогольного, наркотичного сп'яніння, що в значній мірі змінює переживання певних емоцій, що в свою чергу веде до зміни особливостей поведінки такої людини. Тому для діагностування протиправних намірів в профайлінгу аналізуються всі ознаки в сукупності. А виявлення особи з вищевказаними ознаками вже визначає дану особу, як потенційно небезпечну, незалежно від інших зафіксованих ознак.

Згадуваний нами основний елемент профайлінгу – «ознаки», а саме їх виявлення, що за своєю суттю і являє собою процедуру профілювання, має певні особливості. Виходячи з наукових досліджень, багатьма науковцями вважається, що особистісні якості і характер людини в цілому досить мінливі та залежать від багатьох змінних – стать, вік, культура, релігія, зміна умов існування, соціальної групи та іншого. В той же час, такий самий мінливий і зовнішній вигляд людини та його поведінка, а існуючі когнітивні спотворення не дозволяють людині в повній мірі об'єктивно оцінити іншу людину без спеціальних знань та вмінь. Виходячи з того, що ознаки є основним елементом загальної концепції профайлінгу, ми звертаємо увагу та більш детально розглянемо їх особливості, стійкість та змінність. Ознаки в даному випадку можна поділити на три категорії:

- стабільні (статичні) (особливості центральної нервової системи, характеристики темпераменту, базові життєві установки, візерунок долоні, папілярний візерунок пальця, пропорції обличчя та тіла тощо);

- умовно стабільні (властивості характеру, патерни, звички, стратегії поведінки, компетенції, цінності, емоції, хода, характеристики голосу, стиль одягу, зачіски та ін.);
- не стабільні (динамічні) (міміка, жести, вираз обличчя, поза людини, одяг, макіяж, аксесуари, мова і її сенс, ставлення до контексту, тощо).

Людина як джерело інформації, тобто об’єкт, щодо якого застосовують профайлінг, в даному випадку являє собою специфічну систему сигналів та генерує інформацію, яка і буде аналізуватися та веріфікуватися при проведенні профілювання. На рисунку 1.2.2 схематично показано людину як систему сигналів.

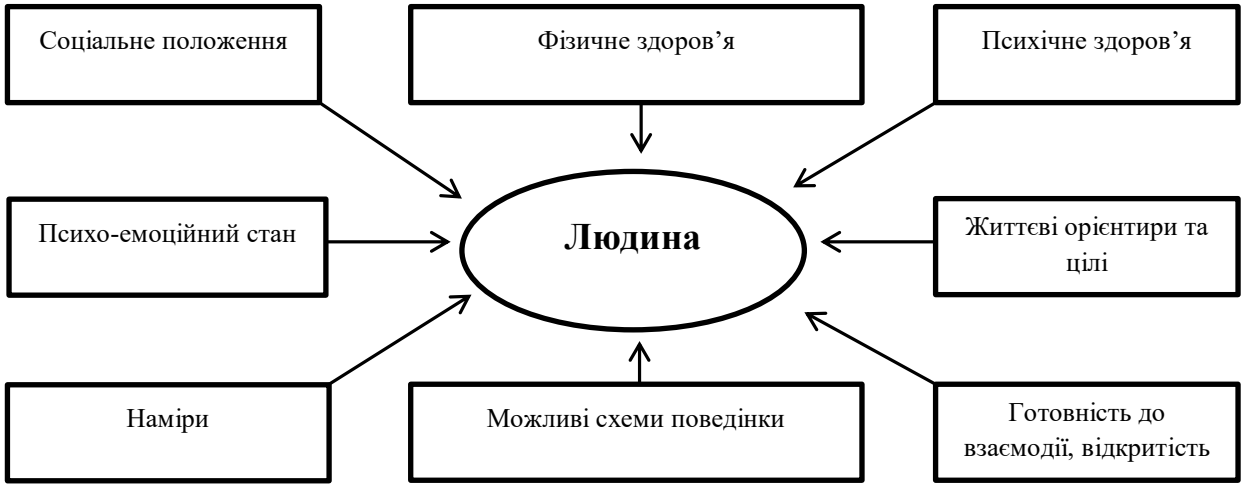

Рис. 1.2.2. Людина – як система сигналів

В той же час, профайлінг розглядає об’єкт профілювання - людину, в процесі моніторингу та ідентифікації ознак, з точки зору наданої нею інформації, на предмет її безпеки чи загрози іншій людині, соціуму, державі, самій собі.

Людина, з точки зору таких ознак, являє собою складне та об’ємне джерело інформації, а за своїм характером будь-який тип інформації, залежно від складності побудови поведінкових конструкцій, сутності фактів, що такою конструкцією повинні відобразити, індивідуальні характеристики суб’єктів,

що такі факти повідомляють та тим, кому вказані факти повідомляються, створюється відповідний тип інформаційного навантаження (рис.1.2.3).

Таке навантаження можливо представити як сукупність ідентифікаційних вербальних, невербальних, статичних, динамічних, поведінкових ознак об'єкту, тобто своєрідною технологією системного експрес-аналізу людини та інформаційного шуму, сміття, що не несе будь-якого суттєвого змісту, цінності.

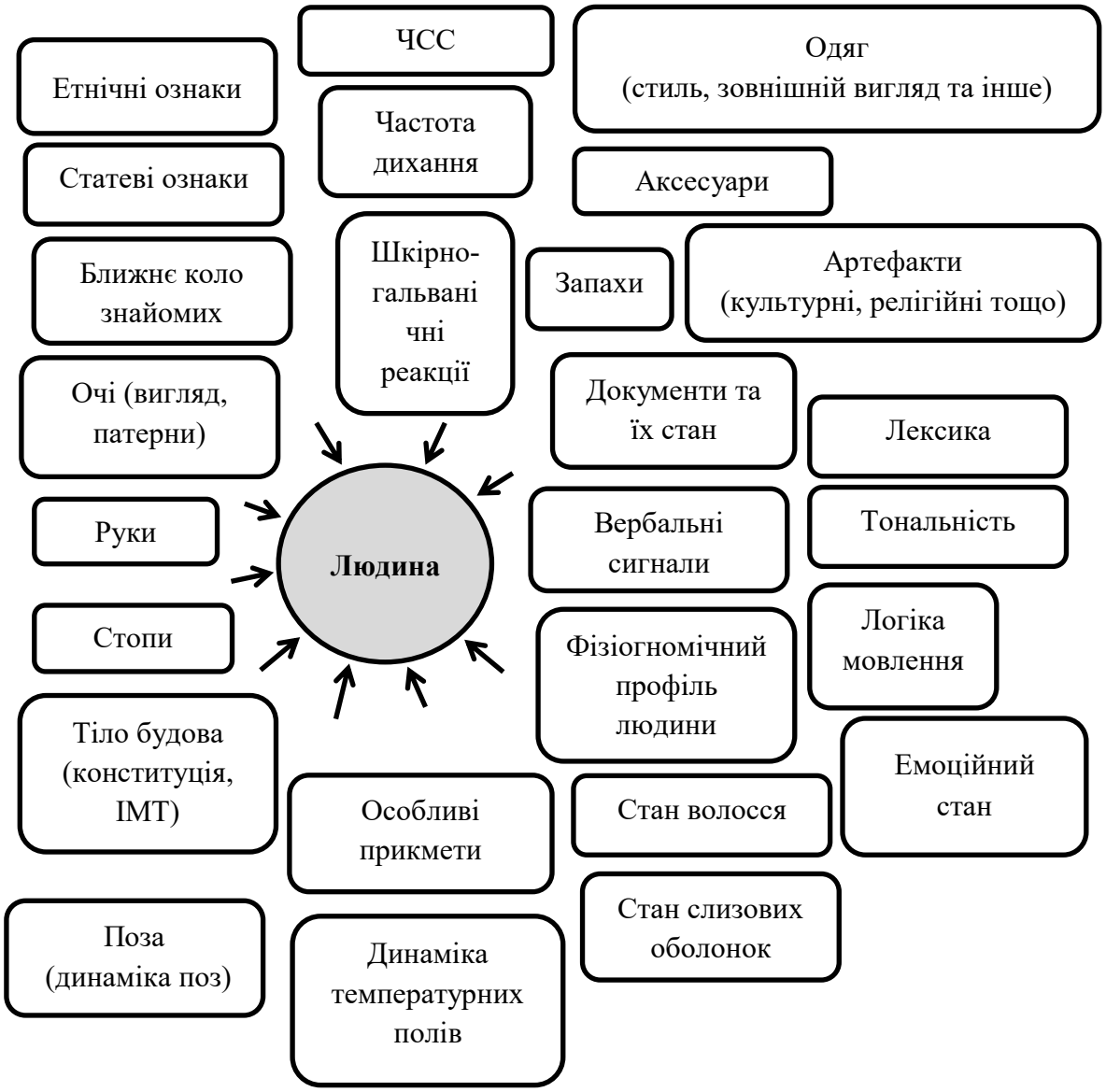

Рис. 1.2.3. Людина як джерело ознак-ідентифікаторів

Також, розглянемо схематичне зображення (Рис.1.2.4) процесу профайлінгу, яке наочно демонструє етапи проведення діагностики та виявлення ознак.

Метою такого методу є фактична перевірка того, чи безпечна людина, чи здійснює (може здійснити) вона протиправну дію, що становить небезпеку для іншої людини, окремих соціальних груп, безпеки держави чи в іншому заданому контексті. Тому зважаючи на методологічне наповнення складової частини профайлінгу, для забезпечення механізму державного управління в сфері державної безпеки, технологію виявлення потенційно небезпечних осіб можливо представити схематично у виді певного алгоритму, що зображено на вищезгаданій схемі.

Складовими елементами є: моніторинг інформації, що надходить від людини; виявлення ознак; діагностика виявлених ознак; діагностика спотвореної або приховуваної інформації.

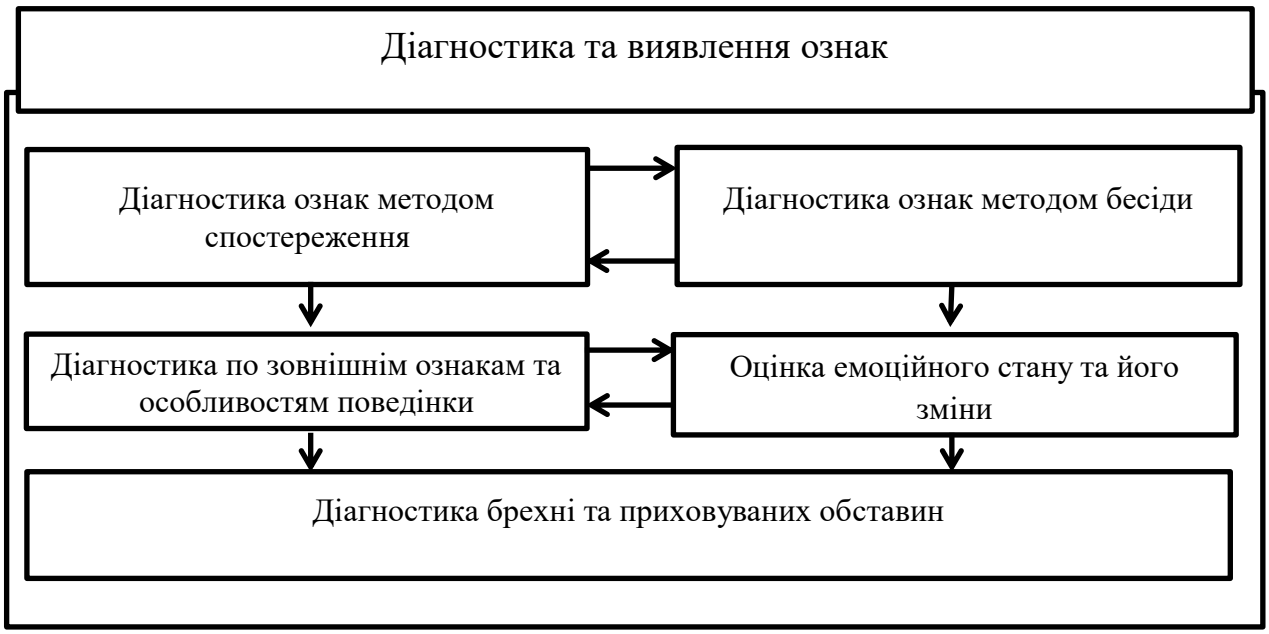

Рис. 1.2.4. Схема технології профайлінгу

Все це обумовлює використання інструментів та елементів профайлінгу на різних стадіях державного управління, як спеціальними службами так і окремими державними службовцями. Підкреслимо. Що специфічність полягає в тому, що його можна використовувати як для аналізу реальних та потенційних небезпек, так і для прогнозування звичайної ділової

поведінки, а також лояльності до держави громадян та їх законослухняної поведінки.

Вивчаючи необхідність та доцільність використання профайлінгу в сфері державного управління та державної безпеки, виділим певні загрозливі фактори, події та явища, що тим чи іншим чином пов'язані з деструктивною діяльністю окремих індивідуумів, по відношенню до суспільства, держави та інших людей. Такі дії часто виражаються у певних вчинках - здійснених запланованих протиправних дій. Спеціалістами з безпеки встановлено, що такі дії мають набір ознак, що виділяють їх серед інших явищ, подій, тощо. Для того, щоб підготувати та реалізувати протиправний намір, необхідно провести та реалізувати ряд певних специфічних дій, котрі і будуть виявлятися у підозрілих ознаках, що будуть мати практичне значення при проведенні профайлінгу у зв'язку із неможливістю їх змінити, замаскувати, тощо, так як вони є логічним продовженням заходів по підготовки та реалізації загрозливих, несприятливих дій в рамках державної безпеки.

Дослідивши сучасні підходи використання профайлінгу спеціальними підрозділами та фахівцями з безпеки, нами встановлено, що в практичній діяльності та при проведенні спеціальних та правоохоронних операцій прийнято розділяти заплановану протиправну дію на фази або етапи [7, 93, 142, 155]. Розглянувши та проаналізувавши ті заплановані протиправні дії, що вже відбулись, ми можемо виділити наступні етапи:

1. Вибір об'єкту. Особливості етапу полягають в тому, що група або конкретна особа обирає об'єкт нападу, керуючись метою, завданнями, мотивами тощо. Метою може бути конкретна людина (підприємець, банкір, президент країни) або об'єкт (офіс, будинок, державна установа, тощо). Завдання організаторів акції полягає у тому, щоб обрати такий об'єкт, що дасть максимальний результат реалізації задуму з мінімальним ризиком. На вибір об'єкту і спосіб нападу впливає наявність сил забезпечення безпеки, охорони, її надійність і професіоналізм, доступність та вразливість об'єкту, тощо.

2. Розвідка обраного об’єкту. Даний етап прослідковується у всіх випадках, тому що усім протиправним діям передувала якась форма розвідки об’єкту. До здійснення протиправних дій, навіть особи із психічними розладами, терористи- та порушники-одинаки, потребували інформації. Коли такі особи визначились з об’єктом нападу, то розпочинається збір інформації про об’єкт.

Процедура розвідки може проводитися шляхом моніторингу та аналізу відкритих джерел, оперативного спостереження, за допомогою вербовки, шантажу близького оточення чи персоналу. Особливу увагу приділяють системам безпеки об’єкту і державна безпека в даному випадку не є виключенням. В разі того, якщо після збору та аналізу отриманих даних про обраний об’єкт, інформація не підтверджується, отримуються дані, при яких об’єкт стає неактуальним, помилковим чи занадто важким, можлива відмова від нападу або вибір іншого об’єкту, тобто повернення до 1го етапу.

3. Планування та підготовка протиправної акції. На даному етапі особи, що мають деструктивні чи будь-які інші негативні наміри, аналізують отримані оперативні, розвідувальні данні та визначають слабкі місця в системі забезпечення безпеки - вразливості. Визначаються з місцем та способом скоєння протиправної дії (теракту, нападу, викрадення, крадіжки, тощо), розраховують сили та засоби, розробляють план дій.

4. Тренування протиправної акції. Мета даного етапу складає практичне відпрацювання та апробацію обраного плану дії, з прив’язкою до місцевості, часу та місця скоєння протиправної дії. Під час так званої «холодної прогонки» ймовірна поява осіб з протиправними намірами на місці запланованого нападу, диверсії, теракту тощо. Також можливі провокаційні та інші дії, що здійснюються з метою остаточного уточнення, фактичної адаптації та корекції подальших дій порушників.

5. Виконання протиправної акції. Даний етап потребує особливої уваги, бо він є останнім, де існує можливість зашкодити деструктивним діям по відношенню до об’єкту забезпечення безпеки. На даному етапі особлива увага

приділяється повному спектру підозрілим ознакам-ідентифікаторам – ознаки стресу, наркотичного сп'яніння, прихованого носіння зброї, вибухівки, знаходження підозрілих предметів, осіб в межах важливих державних об'єктів, осіб з ознаками терориста-смертника, психічно хворих людей, осіб з профілем потенційно схильної особи до вчинення деструктивних, щодо об'єкта забезпечення безпеки дій, тощо.

6. Відхід з місця виконання протиправної акції. Даний етап може бути відсутній, якщо протиправну дію буде скоєно терористом-смертником чи порушником-одинаком, що мають єдину мету – за будь що виконати задуману протиправну дію (наприклад, особиста помста). В інших випадках, зазвичай порушники в період підготовки акції ретельно відпрацьовують шляхи відходу з місця нападу, обирають безпечні сховища, щоб перечекати там певний час, поки триває інтенсивний їх пошук.

7. Розвиток успіху. На даному етапі йде реалізація задуманих планів організаторів, виконавців та інших причетних осіб.

В процесі проведення спеціаліст має враховувати всі ознаки, що характеризують особу, як потенційно чи реально небезпечну, при цьому на першому етапі неможливо однозначно визначити яка ознака є основною (кваліфікуючою), а яка допоміжною, додатковою.

Як показала практика правоохоронних, військових та інших сил задіяних в сфері забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку, що по одному, малозначному фактору в подальшому з'являється можливість виявлення протиправної дії або початкові етапи її підготовки. Наприклад, звернувши увагу на дивну деталь в одязі, спеціалістами було виявлено знаходження у підозрілої особи добре замаскованого вибухового пристрою, а визначивши при спілкуванні з людиною ознаки брехні, виявити небезпечні предмети, зброю, приховувані мотиви, наміри тощо.

Звичайно, що не всі підозрілі ознаки є доказами протиправних намірів людини, тому для встановлення істини необхідно отримати ясні, логічні пояснення з приводу тих фактів, що викликали підозру. Підозріла ознака в

даному випадку - це ймовірний ідентифікатор загрози в заданому контексті, привід для здійснення більш ретельної перевірки особи, його документів чи речей, ймовірний показник зв'язку людини з деструктивною діяльністю.

При проведенні профайлінгу, в ході моніторингу підозрілих ознак, їх розглядають комплексно, тобто виконують пошук - зв'язки, що зможуть допомогти скласти повну картину протиправної дії, що запланована.

Таким чином, резюмуючи все вищевказане, ми виділяємо наступне: методологія профайлінгу являє собою сукупність адаптованого до конкретних завдань, симбіозу ефективних методів аналізу особистості, що дозволяють виявити потенційно та реально небезпечну особу порушника за специфічними ознаками-ідентифікаторами.

Докладно розглянувши всі особливості таких станів людини, що можуть вказувати на її негативні наміри (страх, стрес, агресія, тривога, ознаки брехні), а також дослідивши сучасну методологію профайлінгу, можна зробити висновок:

1) коректно використовуючи дану технологію, кожну людину можна «сканувати»;

2) оперативно отримати первинну інформацію, яка допоможе виділити потенційну чи реально небезпечну особу серед інших осіб;

3) відповідний результат можливо отримати ще до початку реалізації виявленою особою таких дій, що несуть за своїм змістом небезпеки щодо держави, суспільству чи самій особистості;

4) належним чином відреагувати, тим самим попередивши, чи знешкодивши небезпечну ситуацію;

5) не допустити скоєння протиправної дії.

1.3. Правові засади впровадження технології профайлінгу в Україні

В попередніх розділах нами було прослідковано шлях виникнення та розвитку профайлінгу, його інтегрування в різні сфери діяльності, щодо

забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку для вирішення різноманітного кола завдань тієї сфери, де він використовується.

Будь-яка процедура передбачає певний алгоритм, що повинен базуватися на нормативному підґрунті і профайлінг в даному випадку не є виключенням. В даному розділі предметом нашого дослідження є аналіз нормативно-правових засад, застосування технології профайлінгу спеціальними правоохоронними службами. Обґрунтованість, доцільність та ефективність використання профайлінгу в сфері державного управління та обґрунтування необхідності законодавчого закріплення використання цієї методики на різних рівня державного управління. З метою забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку, захисту прав та законних інтересів людини і громадянина, в розумінні Європейської конвенції прав людини і громадянина.

В попередньому розділи, в ході вивчення теоретичного та методологічного наповнення профайлінгу, ми виділили його основні складові. В алгоритмі проведення процедури ми можемо виділити окремі, самостійні елементи, що в сфері правозастосування набувають процесуальної форми і потребують законодавчого визначення та закріплення. Окремі з них вже мають законодавче закріплення на рівні Конституції України, Законів України та Кодексів, інші ще потребують набуття нормативної форми [64, 71, 72, 74]. Наприклад, це – спостереження, метою якого є виявлення підозрілих ознак; перевірка документів, що посвідчують особу та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, метою чого є створення стимулу, верифікація наданої інформації з фіксацією відповідних реакцій та виявлення негативних ознак-ідентифікаторів; проведення опитувальної бесіди з фіксацією відповідних реакцій по виявленим негативним, підозрілим ознакам-ідентифікаторам; виявлення та фіксація ознак брехні, не конгруентності; заключна оцінка по профілю людини на предмет її потенційної безпеки чи загрози [135, С. 24, 42-43, 50-54].

Така ідеальна модель профілювання людини повинна бути регламентована чіткою нормативно-правовою та методичною базою. Незважаючи на те, що протягом останніх п’яти років, були переглянуті та вдосконалені майже всі адміністративні та спеціальні, зокрема, судові процедури, на жаль нормативного підґрунтя для застосування технології профайлінгу не створено. Профайлінг не регламентується як особлива процедура, обов’язковий захід у діяльності підрозділів, служб та відомств, що забезпечують державну безпеку та будь-де взагалі.

В той же час, деякі елементи профайлінгу використовуються в практичній діяльності служб безпеки та правоохоронних органів під час виконання ними своїх професійних обов’язків з забезпечення державної безпеки, що відбувається на підставі вже існуючих нормативно-правових документів та процедур. З огляду на це виникає необхідність розглянути правові засади застосування технології профайлінгу відповідно до вимог чинного законодавства, визначення шляхів вдосконалення чинного законодавства для забезпечення легального та прозорого застосування цієї технології в сфері державного управління та забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку.

Згідно з чинним законодавством, державна безпека розглядається в контексті національної безпеки та є системою заходів (загальних та спеціальних), що забезпечують стабільне існування та функціонування держави, як політичної організації всього суспільства, та забезпечує її захист від реальних чи потенційних загроз (ризиків) зовнішнього та внутрішнього невоєнного характеру, що можуть завдавати шкоди її природньому існуванню, функціонуванню, сталому розвитку чи важливим інтересам держави.

Основним нормативно-правовим актом в сфері регулювання державної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» [119], а правовою основою для здійснення державної політики у сферах національної безпеки і оборони становить головний документ країни - Конституція України. Закон визначає ряд термінів, розмежовує повноваження державних органів у

сферах національної безпеки та оборони, створює основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади та інших державних органів, функції яких безпосередньо стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки та сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки та оборони, запроваджується оптимально необхідний підхід до планування у сферах забезпечення національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями вищезазначеного сектору. Згідно даного закону, до сил, що забезпечують безпеку держави, відносяться правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які згідно Конституції та відповідними законами України покладаються функції з забезпечення національної безпеки України - сили безпеки і оборони.

Відповідно до закону, сили безпеки та оборони складаються з: Міністерство оборони України, Збройні сили України; Державна спеціальна служба транспорту України; Міністерство внутрішніх справ України; Національна гвардія України; Національна поліція України; Державна прикордонна служба; Державна міграційна служба; Державна служба України з надзвичайних ситуацій; Служба безпеки України; Управління державної охорони; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; Рада національної безпеки і оборони України; Розвідувальні органи України; Центральний орган виконавчої влади; Оборонно-промисловий комплекс; Громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Всі складові вищезазначених сил забезпечення державної безпеки взаємопов'язані між собою та координуються Радою національної безпеки, відповідно до ст. 107 Конституції України та Закону України "Про Раду національної безпеки і оборони України", а при виконанні своїх функціональних обов'язків, їх повноваження визначаються відповідним законодавством України [119, 122].

Зважаючи на те, що профайлінг як метод з чітко вираженим змістом, не регламентований жодним нормативно правовим актом, то ми розглянемо його з позиції наданого нами в попередньому розділі визначення, тобто як сукупність методів, що складається з спеціальних знань, вмінь та навичок, в основу яких покладено спеціальні знання з прикладної психології, що застосовуються до людини, тобто до носія юридичних прав, учасниками правових відносин. Використання таких спеціальних знань, якщо і повинно зачіпати права людини, громадянина, то тільки ґрунтуючись на діючому законодавстві, принципах чесності та законності. Посадова чи будь-яка особа, застосовуючи такі спеціальні знання та навички по відношенню до потенційно небезпечної особи чи будь-якої особи взагалі (здійснюючи профілювання), повинна чітко розуміти межі дозволеного.

В силу своєї специфічності, технологія профайлінгу за своїм методологічним інструментарієм використовує такі методи, що у разі їх неунормованого використання можуть порушувати, або обмежувати права громадян. Наприклад, особистий огляд, огляд речей, зупинка чи запрошення для опитувальної бесіди, здійснення візуального спостереження та інше.

В юридичній практиці більшість таких заходів у разі їх неконтрольованого використання трактуються як обмеження прав людини і громадянина, в розумінні Загальної декларації прав людини і громадянина та Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та застосовуються спеціально уповноваженими державою органами тільки з досить вагомих причин. Підкреслимо, що саме на державу покладається обов’язок протидіяти будь-яким видам протиправних дій та забезпечувати громадську і державну безпеку. За таких умов пріоритетом держави є забезпечення суспільної безпеки, тобто захист інтересів більшості, а також відстоювання національних інтересів держави, які можуть превалювати над інтересами, правами окремої людини, соціальної групи. Як приклад можна навести ст. 39 Кримінального кодексу України, в якій розглядається крайня необхідність, тобто такий специфічний випадок зіткнення двох інтересів, які

повинні в рівній мірі охороняються законом, однак для збереження більш важливого інтересу - заподіюється відповідна шкода інтересу, що виявився менш вагомий, важливий [71].

Аналіз чинного законодавства дозволив визначити певні елементи профайлінгу використання яких можливо в межах чинних процедур передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України та іншими нормативними актами, спрямованими на забезпечення реалізації завдань державної безпеки та охорони громадського порядку. Тому розглядаючи ідеальну модель та окремо взяті елементи профайлінгу, ми виділяємо, виходячи з діючих нормативно правових актів, такі елементи, дії, що на даний момент часу вже регулюються законом:

- проведення спостереження;
- перевірка документів;
- перевірка особистих речей;
- проведення опитувальної бесіди.

Вивчаючи перший з зазначених елементів, ми визначаємо, що проведення спостереження в профайлінгу проводиться за особою або за фактичними слідами діяльності особи, його основною метою є виявлення підозрілих ознак-ідентифікаторів реального чи потенційного порушника. За своєю сутністю, спостереження можливо визначити як процес збирання інформації, в тому числі і персональної, конфіденційної, про особу без її попередньої згоди. Основними регулюючими нормативними актами в даному випадку, що так чи інакше визначають межі порушення при проведенні спостереження є Конституція України та Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Тож ми виявили, що, якщо таке спостереження здійснене приховано та без попередньої згоди особи, то згідно статті 32, Конституції України, це потрібно розглядати, як втручання в особисте життя та застосовувати лише у випадках, визнаних законом в інтересах забезпечення державної безпеки та прав людини. Таким чином, відповідно до статті 8, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», здійснення

візуального спостереження в громадських місцях з використанням технічних засобів є правом окремих підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, відповідно до статті 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України [124, 74]. Однак нами при вивченні даного питання, в спеціальній літературі зустрічається використання спостереження як способу охорони об'єкту розвідки у військовій справі, тощо [30, 36]. В такому контексті, спостереження за певними територіями, будівлями, приміщеннями, предметами, якщо воно ведеться у публічно доступних місцях, на режимних, охороняємих територіях, тощо, здебільшого має на меті виявлення осіб, причетних до протиправної діяльності, припинення її реалізації, подальше вивчення їх дій, тощо. З моменту виявлення такої особи, спостереження проводиться вже по відношенню саме до неї, тому якщо проведення візуального спостереження здійснювалося за територією, місцем, річчю чи предметом, то формально немає законних підстав стежити за особами, що будуть виявлені таким чином. Спостереження такого роду має сенс лише у тому разі, коли перебування особи у певному місці або її фізичний контакт з конкретним предметом, за яким ведеться спостереження, долученні чи безпосередній участі у певному процесі, дії, може бути доказом її вини, деструктивних намірів та з метою затримання підозрюваної, небезпечної або розшукуваної особи. Отже спостереження за територією, річчю, предметом чи місцем, що проводиться до виявлення таких осіб, не може розглядатися, як втручання в особисте життя громадян, обмеження їх прав і свобод, адже носіями юридичних прав та учасниками правових відносин можуть бути лише особи, натомість речі, предмети, місця не можуть розглядатися як суб'єкти таких відносин. Враховуючи даний факт, можемо визначити, що візуальне спостереження за ними не потребує юридичної регламентації і воно може проводитися без спеціальних дозвільних процедур тільки в разі спостереження за територією, місцем, предметом, річчю.

Із вищезазначеного можливо зробити висновок, що зміст та підстави проведення процедури візуального спостереження в профайлінгу мають бути

чітко врегульовані на юридичному рівні, бо правова регламентація даного засобу є неповною та суперечливою, що може призвести до зловживання та порушення закону. Важливим для правової оцінки законності спостереження при профайлінгу, треба визнати поняття місця його проведення, що не розглядається ні у Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність", ні у Кримінального процесуального кодексу України.

Наступний складовий елемент профайлінгу - перевірка документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, зустрічається та більш повно розкривається у Закону України «Про Національну Поліцію» [121]. Закон в даному випадку надає лише працівнику поліції законні підстави вимагати у особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи. Але згідно ст. 32 цього закону таке право чітко регламентується, а саме тільки у випадках якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку чи безвісно зниклої особи; якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення; якщо особа перебуває на території чи об'єкті зі спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю; якщо в особи є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо; якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди чи іншої надзвичайної події; якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення. Тобто для перевірки документів поліцейським, законом визначенні тільки вищевказані підстави, проте в даному документі не розкриті окремі підстави, наприклад, яким чином регламентується визначення у особи наміру вчинити правопорушення, профайлінг в даному випадку, має чітко регламентовану

процедуру та відповідний інструментарій. В даному контексті, мова йде про документи, що визначає стаття 13 Закону України "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус", а саме : документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України - це паспорт громадянина України; паспорт громадянина України для виїзду за кордон; дипломатичний паспорт України; службовий паспорт України; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу; посвідчення особи на повернення в Україну; тимчасове посвідчення громадянина України; документи, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус. В даному випадку мова йде про посвідчення водія; посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон; посвідка на постійне проживання; посвідка на тимчасове проживання; картка мігранта; посвідчення біженця; проїзний документ біженця; посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту; проїзний документ особи, якій надано додатковий захист [116].

Також вивчаюче дане питання, ми виявили, що пункт 1 статті 31 Закону України «Про Національну Поліцію» [121], в рамках проведення превентивних заходів, поліція може застосувати: перевірку документів особи; опитування особи; поверхневу перевірку і огляд особи; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фотофіксації, кінозйомки, відеозапису.

В свою чергу, стаття 33 визначає порядок опитування особи, а саме: поліцейський може опитати особу, якщо існує достатньо підстав, вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень, проте не розкриває поняття підстава і не регламентує що є достатньо, тобто лишаючи поліцейського сам на сам з власним розсудом. Для опитування поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення, де надання особою інформації проводиться на добровільних засадах, при яких особа може відмовитися від надання інформації.

Також необхідно зазначити, що стаття 34 даного закону регулює порядок поверхневої перевірки, що також деякою мірою використовується при процедурі профайлінгу.

Виходячи з вищевказаного, логічним буде ствердження, що при проведенні профайлінгу, здійснювати перевірку документів особи на законних підставах має право лише працівник поліції, відповідно представившись та пред'явивши своє службове посвідчення особі – об'єкту профілювання, але вивчаючи нормативно-правові акти, що регламентують проведення охоронних та спеціальних заходів, можливо спостерігати, що перевірку документів, речей громадян, можуть здійснювати й інші посадові особи.

Так у статті 18, пункту 2, Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» [112], військовослужбовцям, під час здійснення ними своїх професійних обов'язків, дозволяється: затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються проникнути на об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона; перевіряти у них документи, що посвідчують особу; здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд їхніх речей, які є при них; здійснювати огляд транспортних засобів, на яких вони прибули в район об'єкта охорони і передавати їх іншим правоохоронним органам.

В Законі України «Про охоронну діяльність» [125], а саме статті 26, даного закону, працівник охорони має право: під час здійснення пропускного режиму на об'єктах охорони проводити огляд речей, що знаходяться при фізичній особі та на транспортних засобах; вилучення речей і документів, що є знаряддями або предметами правопорушення; проводити перевірку документів, що засвідчують особу, дають право на вхід (вихід) осіб, внесення (винесення), ввіз (вивіз) майна, в'їзд (виїзд) транспортних засобів, і їх відповідності складу матеріальних цінностей, що переміщуються на об'єкти охорони (з об'єктів охорони); проводити відкрито кіно-, відео-, фотозйомку та звукозапис подій, як допоміжний засіб запобігання протиправним діям і документування правопорушень. Зазначмо, що посадова особа має

вищевказані права тільки на визначеному об’єкті, що підлягає охороні, його права обмежені межами об’єкта охорони.

Іншим документом, що деякою мірою регулює окремі елементи профайлінгу в сфері державної безпеки є Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [110]. Згідно статті 8 даного закону: «суб’єкти, що проводять боротьбу з тероризмом, мають право здійснювати обмін інформацією стосовно підозрюваних осіб»; а згідно пункту 3, статті 15: «в районі проведення антитерористичної операції посадові особи, залучені до операції, мають право перевіряти у громадян і посадових осіб документи, що посвідчують особу, а в разі відсутності документів - затримувати їх для встановлення особи»; у пункті 4 цієї ж статті: «здійснювати в районі проведення антитерористичної операції особистий догляд громадян, огляд речей, що при них знаходяться, транспортних засобів та речей, які ними перевозяться».

Вивчаючи профайлінг в контексті законності, ми виявили певну проблематику щодо етнічного профайлінгу, де в даному випадку, оцінювання особи на предмет її безпеки за специфічними ознаками-ідентифікаторами, що містять ознаки належності такої особи до етнічної групи, за кольором шкіри чи віросповіданням. Нами звертається увага негативний аспект, а саме на законність таких елементів - визначення та виділення вищевказаних ознак-ідентифікаторів в небезпечну ознаку, що перечить статті 24 Конституції України, статті 12 Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, статті 26 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. [19, 90, 119]. Практика використання етнічного профайлінгу правоохоронними органами є досить поширеною навіть у розвинутих світових країнах, де спостерігається високий рівень лібералізму і демократії, та при діючої заборони даної процедури національними та міжнародними нормативно-правовими актами.

Так, правоохоронні органи таких країн, як США, Ізраїль, Канада, Великобританія, Іспанія, Німеччина, Нідерланди, Угорщина, використовують

такий підхід у своїй діяльності при забезпеченні державної безпеки. А жертвами такої практики стають туристи, іммігранти, релігійні, національні та етнічні меншини. Як приклад можна навести терористичні атаки, що сталися 11 вересня 2001 року в США, які стали причиною прискіпливої уваги до мусульман, яких стали частіше перевіряти на вулиці правоохоронці США та країн Європейського Союзу [189, С. 8-9]. Також можна привести вислів, що висловлюють прихильники етнічного профайлінгу на свій захист: «Не всі мусульмани терористи, але всі особи, що здійснили теракти були мусульманами».

Розглядаючи профайлінг в рамках державного управління, незважаючи на зафіксовану явну ефективність в сфері безпеки, застосування даного методу не регламентовано на законодавчому рівні, що робить практично неможливим його використання, як одного з можливого легального механізму захисту державної безпеки та захисту національних інтересів України, оскільки відповідні державні служби/підрозділи, без правового імперативу, не вповноважені на використання ні власне методик профайлінгу для забезпечення державної безпеки, ні відповідних результатів, отриманих при профілюванні. І проблема тут полягає не тільки у відсутності конкретного нормативно-правового акту, яким би профілювання закріплювалось на законодавчому рівні.

Першочергова проблема в контексті визначення правового механізму регулювання методів профілювання, не тільки в рамках України, а й на території будь-якої держави, полягає у наявності диверсифікованого правового статусу осіб які перебувають (постійно або тимчасово)/проживають (постійно або тимчасово) на території конкретної країни. Якщо умовно розділити всіх індивідуумів в контексті правового статусу можна отримати три групи, а саме:

1) особи із особливим/спеціальним правовим статусом;

2) особи зі звичайним правовим статусом;

3) особи зі специфічним правовим статусом.

З метою більш конкретного розкриття проблематики правового регулювання профайлінгу, спочатку розглянемо детально кожну із вказаних вище груп.

Перша група є, з одного боку, найбільшою за кількістю тих осіб, які можуть бути до неї віднесені, а з іншого - найбільш специфічною. Вказана специфіка полягає у тих правах, преференціях, імунітетах та особливому захисті, який гарантується фізичним особам, віднесеним до даної категорії. Більше того, власне статус, права, імунітети, преференції та обов'язки таких осіб суттєво варіюються в залежності від конкретної країни світу.

Зокрема, мова, у найбільш загальному сенсі, йде про представників виконавчої, законодавчої та судової гілок влади. Одразу зауважимо, що хоча саме розподілення на автономні типи державного керівництва та регулювання внутрішнього життя в рамках конкретного державного утворення у формі виконавчої, законодавчої та судової гілок влади не є властивістю монархічних та/або інших типів одноособового правління, проте власне ідея Монтескье та Руссо про поділ влади та суспільний договір, не тільки реалізувалась у сьогоднішніх демократіях, проте вплинула і на монархії як Близького Сходу, так і інші країни одноособового типу правління. Як наслідок, класичних тираній в наш час практично не існує, за виключенням Північної Кореї. А в рамках наявних монархій та аристократії, згаданий поділ влади є у тій чи іншій формі. Саме тому, зауваження про представників трьох автономних гілок влади, як первинних суб'єктів даної групи, не суперечить наявним на сьогоднішній день політико-правовим режимам.

Таким чином, враховуючи все вищевказане, до першої групи ми віднесемо державних службовців та політичних діячів вищих рангів. Зокрема, це лідери держав (залежно від типу правління – Президент (США), Шейх (Об'єднанні Арабські Емірати), Прем'єр – Міністр (Японія)); особи, які в силу покладених на них повноважень, відіграють ключові ролі у розвитку та захисті конкретного соціуму відповідної держави (судді всіх ланок судової системи, міністри, що відповідають за розвиток конкретних сфер відповідної країни,

вищі військові чини, співробітники правоохоронних органів, дипломати); особи, які відповідають за життєдіяльність ключових інституцій в рамках державного механізму управління (керівники державних монітарно-фінансових установ, державних підприємств в рамках критично важливої інфраструктури країни).

Як зазначено вище, вказаний перелік є умовним, оскільки залежить від політико-правового устрою конкретної держави, типу правління та значної кількості інших факторів. Проте, незалежно від вказаних ключових факторів та кількості осіб, які можуть бути внесені в такий список, наріжним каменем в даній групі є саме той факт, що в рамках відповідної соціальної групи (а держава, це та ж соціальна група, просто більш диференційована в середині та більш крупних масштабів) є особи, які в силу власного статуту та тих функцій, які на них покладаються, мають особливе положення у такій соціальній групі. Положення, яке фактично робить таких осіб практично недоторканими та абсолютно захищеними від зовнішніх впливів (як юридичних, так і фізичних).

Другу групу складає переважна більшість громадян будь-якої країни, в незалежності від конкретного роду діяльності та займаного статусу. До цієї категорії належить переважна більшість населення відповідної держави (лікарі, юристи, інженери, працівники сфери послуг та інші).

Слід наголосити, що справедливість подібного поділу в частині статусу громадян, обґрунтував ще Платон. Зокрема, він наголошував, що хоча більшість в державі складає народ, особи, які призвані до фактичного керівництва та захисту такого народу, є набагато ціннішими з точки зору того результату, який вони повинні досягти.

Іншими словами, якщо перевести вказану ситуацію в площину утилітарного прагматизму, то керівник держави (в нашому випадку Президент України) за своїми ментальними та фізичними показниками повинен бути здатним вирішувати ситуації, які більшість населення тієї чи іншої країни вирішити просто не в змозі. І мова тут не про те, що більшість конкретної країни інтелектуально, ментально не є розвиненими. Причина в тому, що від

дій керівника країни, державних управлінців, вищих військових чинів та дипломатів залежить, чи буде існувати конкретна держава в принципі. Подібна відповідальність та рівень ризику, притаманний даній сфері, робить неможливим стандартне мислення і вимагає створення специфічних умов розвитку для майбутніх осіб, задіяних у вказаних вище сферах.

Реальна значимість та справедливість вказаної думки багато в чому підтверджується сьогоденням. До початку XX сторіччя осіб, які повинні були керувати державою, здійснювати її військовий захист, готували з дитинства. Проте, якщо до влади приходили звичайні люди з народу, представники демосу, за виразом древніх греків, як правило, країна впадала в перманентну кризу та економічну стагнацію, що в свою чергу призводило до повернення одноособового типу правління у такій державі і зазвичай, у найбільш радикальній формі – тиранії. Як приклад наведемо Грецію, яка за багатовікову історію експериментів із формами державного правління підтвердила факт неможливості керувати політико-територіальним утворенням, яким є будь-яка країна світу, без відповідних для того ментальних якостей та специфічних знань та вмінь. Саме цим і пояснюється думка Платона – геніальний хірург може врятувати сотні тисяч життів, проте він буде не в змозі не те що врятувати, а просто стати геніальним хірургом, якщо країною, в якій він народився та проживає, керує непідготовлений до цього індивід, або якщо сферою оборони заправляє, як свого часу казали після французької революції, звичайний громадянин. Інший приклад - відоме висловлювання Наполеона Бонапарта: «Військо баранів очолюване левом – завжди отримає перемогу над військом, левів, що очолює баран»

Таким чином, результат, якого повинен досягти певна особа, наприклад, відповідний правитель - диктує специфічні умови його розвитку та отримання ним відповідних навичок. Аналогічна ситуація стосується і всіх вищих державних чинів, відповідальних за військову, економічну, судову сфери. Саме від них залежить конфігурація всієї парадигми безпеки, розвитку, функціонування відповідної держави в цілому.

Враховуючи, що вказані навички є розвинутими виключно у досить малого відсотку осіб у відношенні до населення в цілому, будь-яка загроза життю або потенційний вплив на таких осіб є фактичною загрозою існування всієї нації як такої, оскільки, як тільки нація або демос відповідної держави втрачають тих, хто повинен був їх захищати та направляти вектор їх розвитку, така нація або демос неминуче потрапляють під вплив іншої держави та трансформуються у ресурсний придаток (дешева фізична сила, ринок збуту товарів, ресурси тощо).

Саме тому основна маса людей в державі, у порівнянні із вказаними вище особами, становить меншу цінність з позиції як того результату, що вони можуть досягти, так і цілей, які вони досягають. Як наслідок, особи першої групи мають виключний статус, в той час як звичайні громадяни користуються стандартним правовим статусом. Тобто, громадяни захищені законом, проте не мають привілеї та імунітети і, фактично можуть бути піддані примусу (як законному, так і протиправному) та іншому типу впливу без серйозних для того перешкод.

Останню групу становлять особи, які перебувають на території конкретної країни нелегально або мають статус нерезидента/іноземця.

В силу того факту, що іноземці, як правило, є носіями іншої культури/ментальності, керівництвом кожної держави такі особи сприймаються, в першу чергу, як стимул можливих (потенційних) метаморфоз внутрішньої кон'юнктури країни в цілому, а тому вказані персони мають спрощений правовий статус, що полягає не тільки в тому, що вони позбавлені більшості громадянських прав, які має корінне населення конкретної держави (голосувати, обиратись до органів влади, тощо). Проте вони, крім того, мають і спрощений режим правового захисту, за яким такі особи можуть бути видворено без їх згоди за межі конкретної держави, вони можуть бути під постійним наглядом правоохоронних органів, в тому числі і в разі, якщо такий нагляд може порушувати ті чи інші їх права. Більше того, такі особи не можуть реалізовувати на території країни перебування рівнозначний обсяг прав із тим,

який вони мають у своїй країні. Фактично, такі особи користуються мінімальним обсягом прав (захист певних типів порушених прав у суді, загальний захист правоохоронними органами тощо).

Виключенням є ситуації, при яких держава встановлює за іноземцями правовий режим, аналогічний правовому режиму власних громадян (що має місце у багатьох країнах-демократіях). В такому випадку розмежування між другою і третьою групою є умовним.

Крім того, слід також зауважити, що в силу перманентних трансформацій, присутніх у сьогоднішній геополітиці, спостерігається все більша залежність політичних процесів від волі суб'єктів приватної економічної діяльності (транснаціональних корпорацій, трастів, банкірів та фінансистів). Як наслідок, парадоксальною, проте закономірною є мімікрія певних суб'єктів – членів другої групи під правовий статус суб'єктів – членів першої групи, без зміни фактичного статусу (звичайні громадяни), проте із присвоюванням собі відповідних привілеїв (фактично, мова йде про олігархічний та плутократичний демократичні режими).

Ми не вдаємся в причини такої ситуації, але слід зазначити, що вона має надзвичайне значення для процесу правового регулювання профайлінгу, оскільки друга та третя групи, в силу описаних вище причин, не потребують запровадження спеціальних юридичних механізмів легалізації профілювання, в той час як подібні дії щодо представників першої групи - є імперативною необхідністю. Мова в даному випадку йде про те, що особлива цінність представників першої групи має зовнішню форму вираження у відповідних законах та інших нормативно-правових актах, які забороняють будь-які дії щодо суб'єктів першої групи, які за своїм характером, прямо чи опосередковано, можуть їм загрожувати та/чи здійснювати на них будь-який вплив (ментальний, фізичний, психологічний тощо). Як наслідок, мімікрія осіб, які за своєю суттю не відповідають встановленій соціумом цінності, проте отримують відповідні імунітети, права та привілеї, створює необхідність, в тому числі розроблення двох типів правового регулювання

профайлінгу, а саме – перший, для представників еліти, а другий - для тих, хто не будучи елітою за своєю суттю, має її привілеї.

Нарешті, перш ніж перейти до, власне, юридичної суті питання, ми хотіли б наголосити на наступних особливостях. В сучасних, як демократіях, так і монархіях, в тій чи іншій формі існує надзвичайно обмежена, закріплена на правовому рівні, можливість впливу на еліту. Наприклад, це інститут імпічменту в Сполучених Штатах Америки або ті чи інші обмеження (не рівнозначні між собою у різних країнах світу) абсолютної влади монарха, як зокрема у Великобританії, Данії або в Об'єднаних Арабських Еміратах. Проте, подібні механізми є надзвичайно складними та специфічними у своїй реалізації, з одного боку, а з іншого, не стосуються виключення, описаного вище, а саме тих, хто не будучи елітою, мають її статус. Саме тому, на наш погляд, вказані елементи хоча і слід брати до уваги, все ж таки потрібно відштовхуватись від реального стану речей і, зокрема від того, що в правовому полі відсутні реальні механізми впливу на елітарних персон (спроба імпічменту останнього президента США - яскравий тому приклад) з метою виявлення як реальних їх намірів, так тих дій, які вони можуть вчинити (або вже вчинили) з метою реалізації власних меркантильних інтересів, які ідуть в розріз із інтересами відповідного народу та конфронтують із вимогами закону.

Беручи до уваги той факт, що з позиції правового регулювання профайлінгу основну роль мають представники першої групи та враховуючи описаний вище спектр персон, які можуть бути віднесені до такої групи, в ході вивчення даного питання, нами вирішено, для більш практичної демонстрації ключових аспектів тієї проблематики, яка склалась на сьогоднішній день в правовому полі України, відокремити наступні три типи елітарних представників, які відіграють важливу й актуальну роль в сфері державної безпеки України, як приклад демонстрації вказаної проблематики, а саме – Директор Національного антикорупційного бюро України, суддя Антикорупційного суду.

В контексті вище викладеного, обрані як приклад три вищевказані фігури, а саме директор Національного антикорупційного бюро України (НАБ України) та суддя Антикорупційного суду, своїми діями, прямо чи опосередковано, можуть генерувати ті чи інші фактори, явища, які в подальшому призведуть або можуть призвести до формування повноцінних загроз у сфері державної безпеки України.

Як видно із визначення закріпленого в Законі, що розглядалось нами в першій половині розділу, первинними факторами, на які звернув увагу законодавець в сфері захисту національної безпеки, є захист державного суверенітету; захист територіальної цілісності; захист демократичного конституційного ладу.

Тепер розглянемо правовий статус Директора Національного антикорупційного бюро України та судді Антикорупційного суду з позиції наданих вказаним персоналіям повноважень.

Згідно положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [118], на яке покладено розслідування саме корупційних діянь вищих посадових осіб держави, Директор бюро має, серед іншого, наступні повноваження: несе відповідальність за діяльність бюро, зокрема законність здійснюваних оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, дотримання прав і свобод осіб; затверджує кошторис, структуру та штатну чисельність центрального та територіальних управлінь бюро; видає у межах повноважень накази і розпорядження, дає доручення, які є обов’язковими для виконання працівниками бюро; призначає на посади та звільняє з посад працівників бюро; встановлює порядок реєстрації, оброблення, зберігання та знищення отриманої бюро інформації; визначає порядок заохочення осіб, які надають допомогу бюро; присвоює ранги та спеціальні звання працівниками бюро та вирішує питання, пов’язані із дисциплінарними проступками працівників бюро; надає дозвіл на використання коштів фонду спеціальних оперативно-розшукових та слідчих дій бюро.

Враховуючи вказані повноваження та той вплив, який такі повноваження надають директору НАБУ, виключно від останнього залежить не просто хто буде працювати в бюро і яким чином буде здійснюватися діяльність органу, на який, згідно із статтею 1, Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [118] покладено завдання щодо протидії кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці; проте саме від даної посадової особи залежить, чи будуть взагалі вказані у статті 1 зазначеного Закону такі діяння розслідуватись, яким чином і, найголовніше, який результат такі розслідування будуть мати на етапі передання всіх матеріалів слідства до суду і чи буде таке передання взагалі мати місце.

Згідно положень Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [111], Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [131], виключно суддями Вищого антикорупційного суду (ВАС) розглядаються корупційні та пов’язані із ними справи.

Таким чином, саме від суддів Вищого антикорупційного суду України залежить те, чи будуть вищі посадові особи звинувачені у корупції та пов’язаних із нею діяннях, нести відповідальність.

Тепер, повертаючись до визначення державної безпеки, закріпленого в Законі України «Про національну безпеку України», не важко встановити реальну кореляцію між вказаними нами персоналіями, а саме Директором НАБ України та суддею ВАС і вказаними у Законі сферами державної безпеки, а точніше - залежність ефективності захисту вказаних сфер від дій вказаних вище осіб. Зокрема, у разі превалювання меркантильних та особистих інтересів Директора НАБ України, судді ВАС України над інтересами держави та власного народу, реальна реалізація поставлених чинним законодавством України цілей щодо захисту конкретних сфер, які мають ключове значення для національної безпеки України, стає ефемерною.

Саме від Директора НАБ України залежить, чи будуть розслідуватись корупційні діяння, пов'язані, наприклад, з використанням своїх посадових можливостей вищими посадовими особами країни з метою продажу об'єктів критичної інфраструктури іноземним особам, в тому числі, громадянам країн, чиї стратегічні інтереси явно суперечать інтересам українського народу. Так саме і від голів інших спеціальних та правоохоронних служб України залежить, чи буде отримана інформація, яка має ключове значення для захисту державної безпеки України, використовуватись із належним рівнем захисту та виключно в інтересах держави, або ж вона стане достатком іноземних спецслужб за відповідну винагороду у тому чи іншому виді, еквіваленті, тощо. І саме від судді ВАС залежить, чи уникнуть підкуплені вищі посадові особи відповідальності та продовжать використовувати власні повноваження у особистих цілях на шкоду державним інтересам країни.

Вказані висновки не одноразово підтверджувались історичними фактами. Наприклад, Олег Пеньков, полковник Головного Розвідувального Управління (ГРУ) СРСР працював подвійним агентом, передавши розвідці Великобританії більше 5500 сторінок засекречених даних про ядерний потенціал Радянського Союзу. Артур Оуен та Душан Попов, які, кожен в рамках своєї парадигми, працювали на Третій Рейх, ЦРУ та розвідку власних країн. І хоча вказані приклади опосередковано більше стосуються посадових осіб спецслужб в рамках державного апарату тієї чи іншої країни, вони яскраво демонструють саму сутність такого явища, як прихована загроза державної безпеки країни в особі її високопосадовців, тобто яскраво виражена її антропогенна складова.

В той же час, наявні механізми захисту державної безпеки України від впливу корумпованих осіб вищого ешелону влади є надто забюрократизованими і, що найголовніше, надзвичайно малоефективними.

Зокрема, в статті 27, ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» [118] чітко визначено, що підрозділи внутрішнього контролю, на які покладено функції попередження, виявлення та розслідування правопорушень

у діяльності працівників бюро, підпорядковуються (в тому числі призначаються та звільняються) безпосередньо Директору бюро. Відповідно, особи, на яких покладено обов'язок превенції та фактичного виявлення порушень в структурі бюро, підпорядковуються його Директору, особі, яка потенційно є організатором будь-яких корупційних схем в рамках даного органу.

У випадку із іншими спеціальними і правоохоронними службами України, контроль за діяльністю відповідних сфер здійснюється спеціально призначеними Президентом України посадовими особами [наприклад 123]. Проте, враховуючи специфіку даних спеціальних та правоохоронних органів і беручи до уваги той факт, що згідно окремих Указів Президента України, за якими на посаду Уповноважених з питань контролю призначається відповідні особи, які є вихідцями з даних органів, підрозділів та служб та мають досвід практичної роботи не менш як десять років, та враховуючи той факт, що згідно вказаних вище нормативно-правових актів, зазначений Уповноважений має, фактично, декларативні повноваження без реальної можливості втручатись у діяльність зазначених органів, підрозділів та служб України і тим більше затримувати чи перешкоджати діяльності, яка, на його думку, порушує вимоги чинного законодавства. Вказаний контроль мало чим відрізняється у своїй ефективності від аналогічного в системі Національного антикорупційного бюро України.

Вказані особливості пов'язані, в першу чергу, із формуванням відповідної парадигми сприйняття власної позиції в рамках відповідної соціальної групи. НАБ України та інші аналогічні органи, підрозділи та служби є не просто відокремленими державними органами із спеціальним статусом. Це, в першу чергу, замкнуті соціальні групи із внутрішніми специфічними алгоритмами функціонування, які сформувались під впливом конкретних специфічних факторів. Особливістю даних груп є, по-перше, відсутність будь-якої ментальної диференціації та повна монолітність в частині ментальних критеріїв оцінки зовнішнього середовища та власної

діяльності в такому середовищі та, по-друге, негласна вимога імперативної особистісної асиміляції під визначені такою групою критерії у відношенні тих особистостей, які прагнуть та/або вже набули статус нових членів такої групи. Все вище згадане досить яскраво продемонстровано Реєм Бредбері у його творі «451 градус по Фаренгейту», в якому всі члени соціуму повинні мислити однаково і не мають права на власну особистісну думку. Як сказав би Джордж Оруел – якщо партія сказала, що 2+2 - це 5, то так воно і є [23, 101].

Іншими словами, особливістю вказаних соціальний груп є неможливість автономного існування їх членів. В кінцевому випадку індивід, що не зміг або не забажав асимілюватись та проявити лояльність щодо визначених такою соціальною групою критеріїв, і не забажав діяти, як всі члени групи, наприклад, приймати участь, у тому числі, і в відповідних протиправних діях, що несуть загрозу державній безпеки, вимушений буде покинути дану групу, бажає він того чи ні (в критичних ситуаціях, якщо відповідна особа відмовляється покинути групу, її просто ліквідують тим чи іншим способом). Враховуючи сказане, реальний контроль та превентивні механізми просто відсутні, та є скоріше декларативними та недієвими.

Іншим, не менш вагомим фактором, є неможливість у відношенні вказаних вище осіб, вчинити будь-які процесуальні дії (допит, негласні слідчі розшукові дії, обшук та інше) не просто без відповідної санкції, проте без реальних на те підстав. Мова тут йде не просто про потенційну можливість вчинення такими особами тих чи інших протиправних дій, яка ґрунтується на виключній суб'єктивній думці конкретного співробітника того чи іншого підрозділу або органу. Мова йде саме про матеріальний вираз таких злочинів в реальному світі, тобто про об'єктивізацію наслідків злочину у формі відповідних доказів.

Проте, в такому випадку, ми маємо логічну колізію, оскільки для того, щоб отримати дозвіл на проведення прослуховування того ж судді ВАС, необхідним є реальні, тобто обґрунтовані, а не ефемерні підстави. Але до проведення відповідних слідчих дій, не те що підстави, проте і докази зібрати

не вдасться. В той же час, без достатніх підстав будь-яке втручання у дії судді, навіть із наявністю санкції, проте без достатніх на те об'єктивних підстав, які мають чітку та виражену в матеріальному світі форму (отриманий хабар, запис погроз з боку судді, Директора НАБ України, зустріч із представниками кримінального світу за рамками відповідного розслідування, тощо), будь-які процесуальні дії, навіть звичайний допит у відношенні вказаних персон, будуть розцінені як безпідставне втручання у професійну діяльність вказаних осіб та спроба тиску на них, що в свою чергу матиме відповідні наслідки для тих посадових осіб, які такі дії санкціонували та реалізували.

В той же час, на сучасному етапі розвитку соціальних взаємозв'язків, дії осіб, які за своєю суттю є такими, що завдають шкоди національним інтересам та безпеці держави, не завжди мають зовнішні форми, які можна чітко зафіксувати. Більше того, існують ситуації, при яких злочин не можливо виявити без втручання в особисте життя та здійснення досить глибинного вивчення всіх фактів особистого життя підозрюваного. Зокрема, мотиви тих чи інших дій, що завдають шкоди державній безпеки, не завжди криються виключно в меркантильних цілях. Наприклад, це може бути невірне сприйняття та оцінка ситуації в цілому, яка мала місце у випадку із вже згадуваним полковником ГРУ Олегом Пеньковим, який намагався, передаючи секретні дані розвідці її Величності та діючи, фактично, у супереч інтересам власної країни і підриваючи її обороноздатність, вплинути на геополітичну ситуацію шляхом встановлення балансу інтересів та зупинення будь-яких воєнних конфліктів між СРСР та західним блоком держав (якщо держави рівні за своїм бойовим потенціалом, воєнні конфлікти трансформуються в дипломатичну суперечку).

І хоча в рамках чинного законодавства України присутні відповідні елементи профайлінгу, в наслідок роздробленості внутрішньої структури та забюрократизованості, щодо підстав їх застосування, такі елементи, як складові загальної системи розслідування відповідних злочинів є

малоефективними, не кажучи вже про їх ефемерний превентивний характер у якості автономних засобів використання.

Наприклад, згадувані нами вище Закони України - «Про національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінально-процесуальний кодекс України [74, 121, 124] надають можливість відповідним підрозділам користуватись певними елементами технології профайлінгу та використовувати здобуті результати у подальшій превентивно-пенітенціарній площині з метою запобігання подальшим порушенням та протидії вже виявленим фактам порушення державної безпеки. Зокрема, мова йде про обшук (як особи, так і відповідного приміщення), проведення дізнання, допит, цілодобове спостереження за особою з метою виявлення тих чи інших фактів.

Проте, вказані елементи частково, але є саме елементами профайлінгу, що проявляється у наступному: а) використовуються виключно зовнішні методики, а саме спостереження, обшук та дізнання; б) відсутні більш специфічні саме для профайлінгу елементи, а саме зчитування емоцій та зовнішніх проявів внутрішнього психоментального стану особи при дізнанні та веденні допиту; не застосовується співвідношення конкретного профілю особи із інкримінованими такій особі діяннями та виявлення конкретних мотивів (конкретні дії є зовнішнім проявом або формою вираження відповідного психоемоційного стану особи, внаслідок чого типи злочинів прямо залежать від профілю особи і у разі звинувачення особи у діянні, яке загрожує державній безпеці, а вона за своїм психотипом просто фізично нездатна на інкриміновані дії, саме розслідування, в такому разі, призведе до колізії, згідно якої винна особа продовжить становити загрозу, оскільки замість неї покаранню буде помилково підданий невинний індивід); в) найголовнішим фактором є саме статус профайлінгу, який не врегульовано на законодавчому рівні, а значить ні сам профайлінг, ні тим більше результати його застосування не можуть бути використані у якості офіційних доказів при розслідуванні потенційних чи реальних загроз державній безпеці. Тут слід особливо наголосити, що при профілюванні робиться наголос саме на

психосоматичних процесах, які неможливо обійти або підробити. Людина просто не в змозі контролювати певні процеси, як то мікровирази або, наприклад, тембр голосу при хвилюванні, шкірно-гальванічних реакцій на новизну, зміну базової лінії поведінки, тощо. Фактично, професійний профайлер лише завдяки звичайній бесіді та спостереженню може виявити тих осіб, які дійсно задіяні у корупційних та інших типах злочинів проти національної безпеки, в той час як дії правоохоронних структур не дадуть відповідний результат, навіть при наявності всіх санкцій.

Враховуючи все вище викладене, для вирішення вказаної проблематики, на нашу думку існує актуальна необхідність розроблення відповідного законопроекту для його розгляду Верховною радою України з метою введення профілювання в правове поле України.

Даний законопроект повинен мати чітку структуру, яка складалася б із п’яти відповідних розділів, в першому з яких повинно бути визначено в рамках державного управління державною безпекою, наступне:

1) що власне є профайлінгом;

2) при яких обставинах профайлінг повинен застосовуватися, ким і за яких умов;

3) виключний перелік методів технології профілювання;

4) реєстр результатів профілювання;

5) системи охорони та захисту інформації, здобутої внаслідок профілювання;

6) можливості використання цієї інформації як в оперативно-розшуковій, так і в іншій, зокрема, професійній церені.

Другим розділом повинно бути врегульовано питання статусу осіб, які можуть здійснювати професійну діяльність із профілювання, умови доступу до професії, вимоги до навчальних закладів і програм навчання за вказаною спеціалізацією, професійні спілки та об’єднання. Даний розділ є одним із ключових.

Пов’язана дана особливість з тим, що особи, яким законом може бути надано статус професійного профілювання, повинні бути виведені із загальної системи правового регулювання та наділені особливим статусом, який би надавав їм можливість, за наявності обґрунтованих підозр, зупиняти будь-яку особу, незалежно від її статусу, та провести відповідну бесіду та огляд, в том числі приватних речей та, за необхідності, жилих приміщень, дослідити телефонні розмови без окремого дозволу тощо.

Подібний радикалізм є імперативною необхідністю, оскільки пов’язаний із захистом національних інтересів, безпекою держави та об’єктивною необхідністю незалежності професійних профайлерів від статусу та соціального рангу відповідних осіб (мова йде про статус аутсайдеру в рамках відповідної соціальної групи, який досягається наданням відповідних імунітетів та повноважень, що дозволить такому індивіду впливати на соціальну групу, змінюючи її парадигму без значної шкоди для себе).

В той же час, вказаний вище статус, в свою чергу, диктує необхідність запровадження чіткої, внутрішньо перевіреної та дійсно результативної програми навчання, при якій професійний профайлер зміг би, опираючись на відповідні знання, аргументовано здійснювати профілювання щодо конкретних осіб вищого ешелону влади (тобто, мова йде про механізми, які , з одного боку, були б надзвичайно ефективними, а з іншого - мінімізували можливість зловживання профайлерами своїм статусом).

Третім розділом повинно бути врегульовано питання державного органу, який би: а) визначав вимоги до професійних профайлерів та забезпечував контроль і нагляд за їх діяльністю; б) здійснював би розслідування та притягав до відповідальності винних. Особливість тут полягає в тому, що співробітники вказаного вище державного органу не повинні бути задіяні у професійній діяльності щодо профілювання третіх осіб, крім, власне професійних профайлерів, тобто, бути профайлерами для профайлерів.

Четвертий розділ, повинен бути присвячений питанням економічно-кримінального профілювання осіб, про яких мова йшла вище, а саме про тих, хто завдяки мімікрії отримує привілеї еліти. Проблема тут полягає в тому, що подібні особи досить часто захищені набагато більше, ніж представники вищих ешелонів влади і немаловажним аспектом є необхідність позбавлення їх такого статусу у відношенні професійних профайлерів у разі, якщо вплив таких осіб може мати серйозні наслідки для державної безпеки.

Останній, п'ятий розділ має передбачити поступове впровадження профайлінгу в діяльність всіх спеціальних служб та правоохоронних органів, а також імплементував сучасні вимоги європейських та міжнародних конвенцій та директив, щодо специфіки використання профайлінгу з метою забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку. На нашу думку імплементаційний період , передбачений законом, неповинен бути більше 3 - 5 років.

Підсумовуючи все вище викладене, ми розуміємо, що незважаючи на значну ефективність профайлінгу, його законодавче врегулювання може не сприйматися, як законодавцями, так і громадськими активістами. Це передусім пов'язано з несприйняттям та небажанням окремих представників еліти змінювати правила гри та впроваджувати прозорі та зрозумілі механізми контролю, попередження та прогнозування соціально небезпечної поведінки особи, що становить загрозу безпеки держави.

Висновки до розділу I

Дослідивши умови виникнення і розвитку профайлінгу ми дійшли наступних висновків:

1. Геополітичні проблеми, очікувана фінансово-економічна криза та незавершені бойові дії на сході держави обумовили необхідність дослідження сучасних механізмів попередження і виявлення загроз державній безпеці та громадського порядку, що втілюються в діях окремих осіб та соціальних груп.

Одним із універсальних механізмів виявлення і попередження відповідних загроз є комплекс заходів, що застосовується спеціальними службами та підрозділами з використанням як окремих елементів, так і технології профайлінгу в цілому.

2. Профайлінг, як механізм в сфері виявлення загроз державної безпеки представляє собою універсальну технологію оцінки особи, як об'єкта спостереження, на предмет її безпеки чи загрози, шляхом оцінювання поведінки особи на відповідність соціальним нормам і правилам, вимогам законів, професійним та особистісним стандартам.

3. Застосування механізмів профайлінгу спеціалістами в сфері державного управління та безпеки, дозволяє швидко і неупереджено оцінити конкретну особу та її поведінку в певних ситуаціях поза контролем та зрозуміти, яким чином потрібно найбільш ефективно на неї впливати та отримувати необхідний результат.

4. З розвитком технології профайлінгу він набуває поширення в діяльності спеціальних органів та служб, як в державному та секторі.

5. Найбільш яскраво специфіка та особливий інструментарій профайлінг проявляється у разі класифікації його за сферою поширення та використання. На сучасному етапі розвитку технології профайлінгу прийнято виділяти профайлінг в сфері: безпеки (кримінальний, транспортний, антитерористичний, інформаційний, етнічний), бізнесу (готельний, бізнес), політики (політичний), економіки (банківський, страховий, транспортно-логістичний), охорона здоров'я (типологічний, психо-технологічний), професійний (кадровий).

6. Здійснене дослідження дозволило визначити профайлінг як технологію, що складається з спеціального комплексу методик оцінювання особи з позиції її безпеки чи загрози та дозволяють за певними ознаками ідентифікувати потенційно та реально небезпечних осіб, прогнозувати їх поведінку. Саме в цьому сенсі. На нашу думку варто використовувати профайлінг в сфері державної безпеки та управління.

7. Методологія профайлінгу являє собою сукупність адаптованого до конкретних завдань, симбіозу ефективних методів аналізу особистості, що дозволяють виявити потенційно та реально небезпечну особу порушника за специфічними ознаками-ідентифікаторами.

8. Проаналізувавши сучасні тенденції застосування технології профайлінгу варто підкреслити, що важливим аспектом її застосування є коректність та професійність оцінки об'єкта. Дотримання принципів коректності та професійності, дозволяє визначити наступні характеристики методології профайлінгу:

1) кожна людина може бути об'єктом спостереження та оцінки;

2) оперативно отримувати первинну інформацію, яка допоможе виділити потенційну чи реально небезпечну особу серед інших осіб;

3) відповідний результат можливо отримати ще до початку реалізації виявленою особою таких дій, що несуть за своїм змістом небезпеки щодо держави, суспільству чи самій особистості;

4) належним чином відреагувати, тим самим попередивши, чи знешкодивши небезпечну ситуацію;

5) не допустити скоєння протиправної дії.

9. Обґрунтованість, доцільність та ефективність використання профайлінгу в сфері державного управління вимагає законодавчого закріплення використання цієї методики на різних рівня державного управління, з метою забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку, захисту прав та законних інтересів людини і громадянина, в розумінні Європейської конвенції прав людини і громадянина.

10. Профайлінг на сучасному етапі не регламентується як особлива процедура, обов'язковий захід у діяльності підрозділів, служб та відомств, що забезпечують державну безпеку та будь-де взагалі. В той же час, деякі елементи профайлінгу використовуються в практичній діяльності служб безпеки та правоохоронних органів під час виконання ними своїх професійних

обов’язків з забезпечення державної безпеки, що відбувається на підставі вже існуючих нормативно-правових документів та процедур.

11. Сучасний стан забезпечення державної безпеки та оборони передбачає необхідність розширення форм та методів оцінки потенційно та реально небезпечних осіб, зокрема і завдяки використанню технології профайлінгу. Маємо констатувати, що сучасний стан законодавчого забезпечення діяльності спеціальних служб та підрозділів, що використовує в своїй діяльності технології та елементи профайлінгу характеризується множинністю та різнорідністю нормативно-правового регулювання. Зокрема. Поряд з нормами Конституції України застосовується положення Кримінально-процесуального та інших процесуальних кодексів України, норми спеціального законодавства (наприклад, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»), а також відомчі інструкції, приписи, методики та методології, які в багатьох випадках суперечать одне одному, або суміщають в собі різні правові режими (перевірка особистих речей, опитування, спостереження, тощо).

12. Аналіз чинного законодавства дозволив визначити певні елементи профайлінгу використання яких можливо в межах чинних процедур передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України та іншими нормативними актами, спрямованими на забезпечення реалізації завдань державної безпеки та охорони громадського порядку. Тому розглядаючи ідеальну модель та окремо взяті елементи профайлінгу, ми виділяємо, виходячи з діючих нормативно правових актів, такі елементи, дії, що на даний момент часу вже регулюються законом:

- проведення спостереження;
- перевірка документів;
- перевірка особистих речей;

проведення опитувальної бесіди.

13. Вважаємо за необхідне визначити на законодавчому рівні поняття, методику та особливості використання технології профайлінгу в спеціальному

нормативному акті – Законі Україні «Про профайлінг», що має складатися з п’яти розділів.

В першому варто визначити: що власне є профайлінгом; за яких обставинах профайлінг повинен застосовуватися, ким і за яких умов; виключний перелік методів технології профілювання; реєстр результатів профілювання; системи охорони та захисту інформації, здобутої внаслідок профілювання; можливості використання цієї інформації як в оперативно-розшуковій, так і в іншій, зокрема, професійній церені.

Другим розділом повинно бути врегульовано питання статусу осіб, які можуть здійснювати професійну діяльність із профілювання, умови доступу до професії, вимоги до навчальних закладів і програм навчання за вказаною спеціалізацією, професійні спілки та об’єднання.

Третім розділом повинно бути врегульовано питання державного органу, що здійснює державне регулювання і контроль за діяльністю осіб, що використовують технологію профайлінгу в професійній діяльності, а також контролює дотримання етичних норм та правил здійснення профайлінгу.

Четвертий розділ, повинен бути присвячений питанням економічно-кримінального профілювання осіб, про яких мова йшла вище, а саме про тих, хто завдяки мімікрії отримує привілеї еліти. Проблема тут полягає в тому, що подібні особи досить часто захищені набагато більше, ніж представники вищих ешелонів влади і немаловажним аспектом є необхідність позбавлення їх такого статусу у відношенні професійних профайлерів у разі, якщо вплив таких осіб може мати серйозні наслідки для державної безпеки.

Останній, п’ятий розділ має передбачити поступове впровадження профайлінгу в діяльність всіх спеціальних служб та правоохоронних органів, а також імплементував сучасні вимоги європейських та міжнародних конвенцій та директив, щодо специфіки використання профайлінгу з метою забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку. На нашу думку імплементаційний період , передбачений законом, неповинен бути більше 3 - 5 років.

РОЗДІЛ ІІ.

ОЦІНКА МЕХАНІЗМІВ ПРОФАЙЛІНГУ В ПРОЦЕСІ МОНІТОРИНГУ ТА ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Державна безпека та її взаємозв'язок з профайлінгом

Необхідність здійснення державного регулювання забезпечення власної безпеки є необхідною функцією держави в умовах сьогодення. Разом з тим забезпечення безпеки держави не є самоціллю, а є найважливішою функцією держави по відношенню до власних громадян, їх прав, обов'язків та можливостей реалізації в суспільстві. Необхідність оновлення регуляторної політики в сфері державної безпеки в Україні обумовлюється тим, що використовувані останнім часом окремі неузгодженні між собою спроби підвищити рівень безпеки держави через активність громадян та пристосувати існуючу систему державного регулювання до потреб здійснення необхідних

перетворень виявилися малоефективними. На нашу думку, про це свідчить загострення кризових процесів в економічній, політичній, соціальній та військовій сферах України, які певним чином пов'язані або є наслідком кризи державного регулювання сфери забезпечення державної безпеки.

Отже, система державного управління у сфері забезпечення державної безпеки виявилась до нових умов. Проте така система, на всіх рівнях, може бути приведена у відповідність з об'єктивною необхідністю лише в результаті суттєвих змін - як в матеріальних і ментальних умовах її функціонування, так і в певних перетворень структури такої системи, що більшою частиною успадкована від колишнього СРСР.

В попередньому розділі (1.3) ми визначили, що и джерела, що тим чи іншим чином присвячені процесам забезпечення безпеки, а саме - моніторингу, ідентифікації небезпек - загроз та ризиків через призму державного управління, ми виявили, що ризик за своєю сутністю являє собою кількісне визначення загрози, яка характеризується наявністю об'єкта загрози, джерела загрози, її появи та подальшої реалізації. При вивченні загроз та ризиків, нами було помічено той факт, що чітко прослідковується тенденція щодо причин виникнення загрози – певних специфічних несприятливих умов, явищ та ситуацій. Такі умови, явища, ситуації можливо розділити на ті, в яких людина, її дії чи бездіяльність не може бути джерелом виникнення та такі, де чітко прослідковується антропогенна складова. Тобто за своєю природою виникнення небезпеки - загрози, людина не може бути її джерелом, наприклад такі явища як падіння метеоритів, землетруси, урагани, повені тощо, відбувались на всіх історичних етапах існування планети. Тож розглядаючи небезпеки в цій площині, ми, в процесі вивчення особливостей забезпечення безпеки держави, визначили два види загроз за можливими джерелами їх виникнення:

1. Природні - атмосферні, гідросферні, літосферні, біосферні.
2. Антропогенні - техногенні, соціальні.

Також у попередніх розділах ми визначили, що держава, згідно Конституції України [64], повинна забезпечувати безпеку кожного громадянина, людини. В той же час, розглядаючи антропогенну складову небезпеки, ми спостерігаємо те, що в окремих випадках і людина, громадянин також може являти собою небезпеку для самого себе, іншої людини, суспільства, держави. Виходячи з даного факту постає проблема виявлення та попередження таких небезпечних явищ, процесів, при яких людина несе загрозу безпеці, життю і здоров'ю, честі та гідності інших громадян, тобто тому, що визнається державою найвищою цінністю.

Технологія профайлінгу являє собою певний ідентифікаційний процес, що складається з сукупності методів окремих наук, при якому людина є об'єктом вивчення. В ході профайлінгу людина, перш за все, оцінюється за найбільш інформативними ознаками ідентифікаторами її безпеки, чи небезпеки, що створює певну можливість з високою долею ймовірності прогнозувати її поведінку.

Розглядаючи такий процес в рамках державного управління, можливо виділити його як той, що можна ефективно використовувати для попередження загроз антропогенного характеру та розробки заходів щодо мінімізації збитків, втрат в разі їх здійснення. Таке припущення було нами зроблено в ході аналізу людини як загрозливого чинника – порушника безпеки об'єкту забезпечення безпеки. В даному випадку під таким своєрідним об'єктом ми розуміємо державу, а безпекою - такий стан, при якому відсутній неприпустимий ризик, що пов'язаний із заподіянням шкоди життю та здоров'ю громадян, навколишньому середовищу, життю тварин і рослин, державному, муніципальному майну, майну фізичних та юридичних осіб, життєво необхідних для державних процесів, тощо.

Об'єкт забезпечення безпеки – держава, за своїм наповненням є доволі специфічним та складним об'єктом. Така складність пов'язана в першу чергу з тим, що об'єкт містить в собі багато складових елементів – територія, народ, процеси, тощо. Виходячи з чинного законодавства та специфіки об'єкта, нами

виділяються деякі особливості в процесі забезпечення безпеки - рисунок 2.1. В даному контексті, зауважимо, що в тому разі, якщо забезпечується безпека однієї складової – як приклад, Президента України - гаранта Конституції України, по відношенню до якого за Законом України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» [114] здійснюються заходи щодо його безпеки, ми рахуємо це як локальне забезпечення державної безпеки. В тому разі, якщо забезпечується більш ніж одна складова, але не всі можливі, то таке забезпечення безпеки є напівкомплексним. Як приклад наведемо охорону та забезпечення режиму державного кордону, що здійснюється згідно Закону України "Про державний кордон України" [113] та здійснення контролю за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і іншими громадянами, згідно Постанови кабінету міністрів України "Про Державну фіскальну службу України" [115] порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України. В даному випадку здійснюється забезпечення державної безпеки в економічній, оборонній, міжнародній та інших сферах, але не всіх. Зокрема комплексна безпека охоплює всі складові та використовує всі можливі види захисту у всіх сферах діяльності держави – біосферна, оборонна, економічна, політична, соціальна та всі можливі.

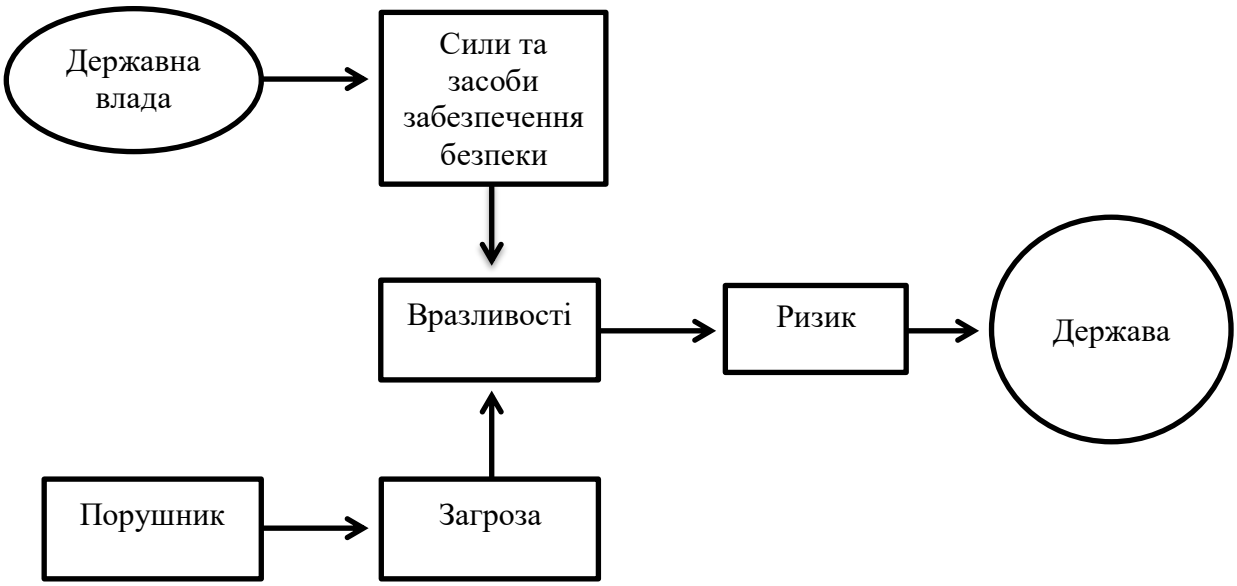

Рис. 2.1.1. Особливості в процесі забезпечення безпеки

Відповідно до теми розділу, для того щоб встановити взаємозв'язок між профайлінгом та ризиками, розглянемо наступну послідовність, що прослідковується:

загроза – антропогенна загроза – порушник – людина

Аналіз останніх досліджень, дозволив зробити висновок, про те, що порушником визнається: «той, хто порушує закон, розпорядження влади або правила, розпорядок чого-небудь» [25, 28, 34, 40, 60, 89, 91]. Профайлінг, що має здійснюватися в системі державного управління безпекою країни, розглядає порушника, перш за все, як людину зі специфічними мотивами та поведінкою - наявність чи відсутність у неї протиправних намірів, що дозволяє деяким чином прогнозувати небезпечну поведінку.

Наука розглядає таку поведінку, як складне багатофакторне явище, яке необхідно аналізувати не тільки структурно та функціонально, але й в аспекті генезису: виникнення у різноманітних суб'єктів мотивів протиправного наміру, особливостей вибору засобів, прийняття рішення та результатів такої протиправної діяльності.

Протиправна поведінка – це така конфліктна, небезпечна поведінка, що заснована на протиріччях, існуючих у суспільстві та у соціальних групах, між особистістю та соціальною групою, між окремими особистостями та в самій особистості. В основі такого формування лежать:

- дефекти соціальної особистості;
- відчуження особистості;'
- тривожність особистості;
- особливі специфічні якості особистості.

Процес становлення людини як особистості, здобуття ним соціальних якостей та властивостей, що дозволяють йому бути повновладним членом суспільства, прийнято розкривати за допомогою поняття – соціалізація, що означає розуміння людиною своєї ролі, місця в соціальній структурі

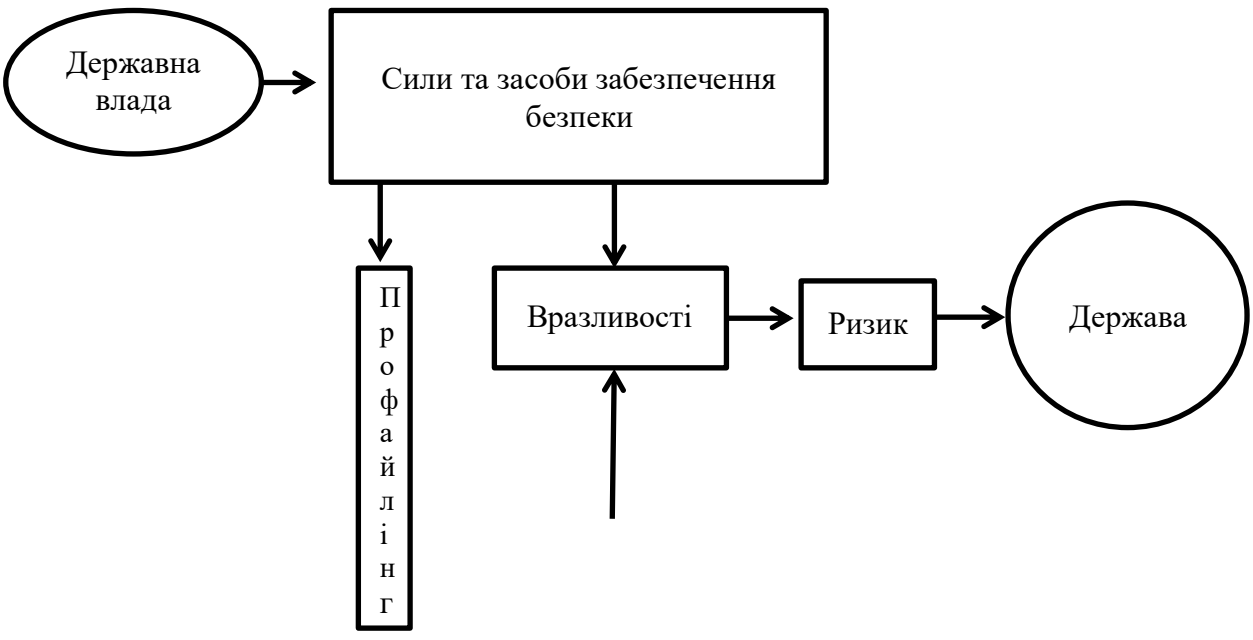
суспільства, активного включення в соціальні відносини та наповнення їх особистісним змістом. Для того, щоб людина вела себе правомірно, вона повинна прийняти соціальні цінності, засвоїти загально прийняті норми та способи поведінки, що прийняті в суспільстві. Особистість порушника відрізняється від особистості законослухняного громадянина і змістом ціннісних орієнтацій, і особливими психологічними властивостями. В свою чергу дефекти правової соціалізації можуть проявлятись у недооцінці цінності права, у безвідповідальному, легковажному відношенні до вимог закону, в активному неприйнятті норм права та у свідомій небезпечній, злочинній поведінці. За результатами досліджень останніх років, окремі вчені (Г.Г. Шиханцов, С.Л. Рубінштейн, та інші) [141, 173], що вивчали правопорушників, виділили наступні мотиви асоціальної діяльності: самоствердження (статусний мотив), захисний, замісний, ігровий, мотив самовизначення.

Протиправна, в тому числі і злочинна діяльність, впливає на особистість порушника - людини, хоча і реалізація такої діяльності сприяє деяким властивостям індивіда. Правоохоронцям, кримінологам відома тенденція, що пов’язана з таким фактом - що чим більше протиправний досвід, тим більші зміни і в особистості правопорушника. Завдяки такій тенденції у самій антисуспільній діяльності виявляються константні психологічні властивості тої чи іншої особистості правопорушника.

Саме з врахуванням такої специфічної обставини, в правоохоронній діяльності засновується ряд розшукових та слідчих дій: створення психологічного портрета злочинця, розшук по способу здійснення правопорушення, по злочинному «почерку», відкриваючи особливості кримінальної кваліфікації, та багато іншого. Даний факт висвітлювався нами в першому розділі, саме його розуміння і визначення дало змогу Д. Браселу створити перший успішний профіль невідомого порушника, що здійснював злочини терористичного характеру [8, 182].

Вченими, що вивчали особу порушника, встановлено той факт, що для особистості порушника характерне стійке психологічне утворення та тимчасові психологічні стани, які відрізняють останнього від особистості законослухняного громадянина. Однією з такої зміни у мотиваційно-ціннісній сфері правових норм і цінностей - є негативне відношення порушника до правоохоронних цінностей, що тісно пов'язані із моральними відхиленнями, що виражаються в його аморальних, антисоціальних вчинках та поведінці. Також такими спеціалістами зазначається, що у багатьох правопорушників значно деформована емоційна сфера, спостерігається емоційна нечутливість до страждання інших, агресивність, емоційна нерівновага, схильність до неадекватних ситуації реакцій, афективність, негативні зміни волі та вольових якостей. Все це дає змогу сформувати уявлення про порушника, виявити специфічні ознаки-ідентифікатори, за якими можливо типологізувати порушників, виявляти осіб, схильних до скоєння протиправних порушень.

Визначення та систематизація ознак-ідентифікаторів по відношенню до певних видів порушень дозволяє створити профілі порушників та їх моделі, за допомогою яких можна виявляти підозрілих осіб, тим самим здійснювати превентивні заходи при забезпеченні процесів та заходів з забезпечення безпеки держави. В свою чергу, процес забезпечення державної безпеки з застосуванням технології профайлінгу буде мати такий вигляд, що зображено на рисунку 2.1.2.

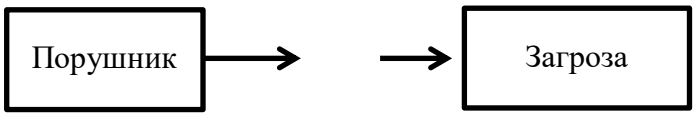

Рис. 2.1.2. Процес зниження рівня небезпеки, в ході забезпечення державної безпеки з застосуванням технології профайлінгу

В даній схемі профайлінг виступає своєрідним фільтром, що дозволяє виявляти осіб, реальних та\або схильних до скоєння певних порушень, тим самим зменшити навантаження на структуру та систему безпеки, мінімізувати вразливості, зменшити рівень ризику, що як наслідок, дозволить знизити рівень небезпеки.

Розглядаючи людину як загрозу в рамках сучасних реалій, в яких опинилась наша країна, а саме: не припинені бойові дії на сході країни, наявність фінансово-економічної кризи, геополітичних проблем, корона вірусної пандемії, що спричинили стан тривожності у суспільстві, ми можемо змоделювати та визначити певні типи порушника. Кожен тип порушника буде мати свій профіль та модель, яка створюється відповідно до об'єкту забезпечення безпеки та методів забезпечення безпеки (локальна, напівкомплексна, комплексна). Така модель являє собою комплекс, що містить набір ознак-ідентифікаторів та специфічних характеристик, які визначають можливий негативний психоемоційний стан, рівень психологічної, технічної та фізичної підготовленості, інформаційну обізнаність, мотиви, наміри та інше.

Розглянемо можливих порушників, на наступних прикладах:

Особа з протиправними намірами (диверсант, терорист, злочинець, державний службовець з кримінальними нахилами, тощо). В даному типі можливо виділити декілька підтипів порушника, що будуть деяким чином відрізнятися один від одного за своїм психологічним змістом – мотивацією, психоемоційним станом, поведінкою, але містять загальний радикал, що дозволяє їх об'єднати.

В процесі досліджень осіб, що скоїли суспільно-небезпечну протиправну дію, багатьма вченими-кримінологами виділялись певні поведінкові та психоемоційні особливості. Так, особи, що скоїли насильницькі злочинні дії, мають такі якості, як знехтування інтересами особистості, неповага до честі, гідності та здоров'я іншої людини; корисливі порушники виказують на брехливість, лицемірство, користолюбство, прагнення ухилитися від продуктивної праці; хулігани - виявляють явні риси моральної розпусти, знехтування правилами поведінки у суспільстві, невитриманості тощо.

Загалом, аналізуючи поведінку порушника даного типу, багато науковців виділяють певні особливості, що і відрізняють його серед інших. Так, А.Р. Ратінов [138] за результатами своїх досліджень виділив, що особи даного типу порушників є більш фаталістичними та меланхолічними, в них значно занижені потреби в саморегуляції, вони вкрай низько оцінюють своє життя та перспективи, явно прослідковується тяга до безтурботного існування, бажання просто плити за течією.

Ю.М. Антонян в своїх дослідженнях причини виникнення протиправної поведінки, з використанням методики ММРІ (Мінесотський багатоаспектний опитувальник особистості), виявив наявність певних специфічних моментів – загострених особистісних якостей у більшості злочинців, в порівнянні з контрольною групою законослухняних громадян, що в значній мірі визначало їх поведінку [9,11]. На рисунку 2.1.3 приведений фрагмент вищезазначеного дослідження осіб, що здійснили важкі насильственні злочини – вбивства, розбої, зґвалтування, та психологічно менш важкі – крадіжки, розкрадання, на якому ми можемо спостерігати такі загострені особистісні якості в зоні 4, 6, 8.

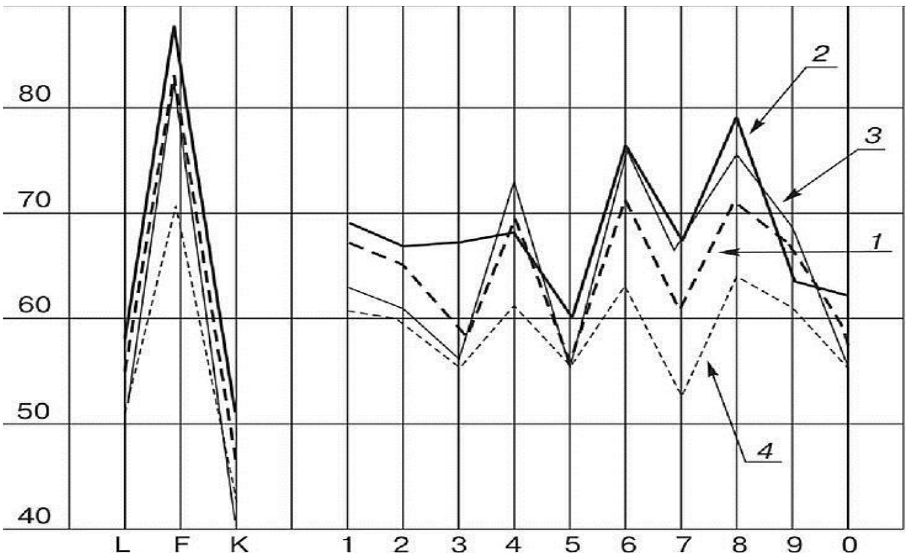

Рис. 2.1.3. Усереднені показники всіх злочинців (1), вбивць (2), корисливо-насильницьких злочинців (3), злодіїв (4)

Якщо розглянути шкалу та визначити зміст даних зон в тестуванні за методикою MMPI, то ми маємо наступний усереднений психологічний портрет правопорушника, в який входить наступний комплекс якостей:

4 – завищена імпульсивність, погане прогнозування наслідків своїх вчинків, вороже ставлення до соціальних і правових норм;

6 – висока ригідність, «застрягання» лінії поведінки, підозрілість, злопам'ятність, підвищена чутливість в міжособистісних відносинах;

8 – висока соціальна ізольованість, тенденція до дотримання психологічної дистанції між собою і навколишнім світом, відхід у себе.

Всі особи, що здійснили правопорушення, за результатами тестування мали погану соціальну гнучкість, відсутність внутрішніх морально-етичних критеріїв, виражену агресивність та специфічну активність.

Схожі результати можливо побачити в дослідженні підлітків-злочинців, що проводилися в США в 1950х роках [185, 196]. У таких підлітків спостерігалась яскраво виражена імпульсивність, було порушено прогнозування наслідків своїх вчинків, вороже ставлення та неприйняття соціальних, правових норм та вимог – яскраво виражена асоціальність, спостерігалась підвищена ригідність мислення, агресивність, наявність

специфічних афективних установ, що не дозволяло таким особам змінити свій стереотип поведінки, що в свою чергу призводить до порушення соціальної взаємодії та поганій соціальній адаптації.

Для об’єктивізації вищезазначеного, наведемо результати порівняння порушників з законослухняними громадянами та тими, хто скоїв порушення з необережності. Так, на рисунку 2.1.4 показано усереднений психологічний профіль за MMPI правопорушників, що вчинили протиправні дії з необережності та ті, що відбувають покарання за навмисно вчинені насильницькі злочини.

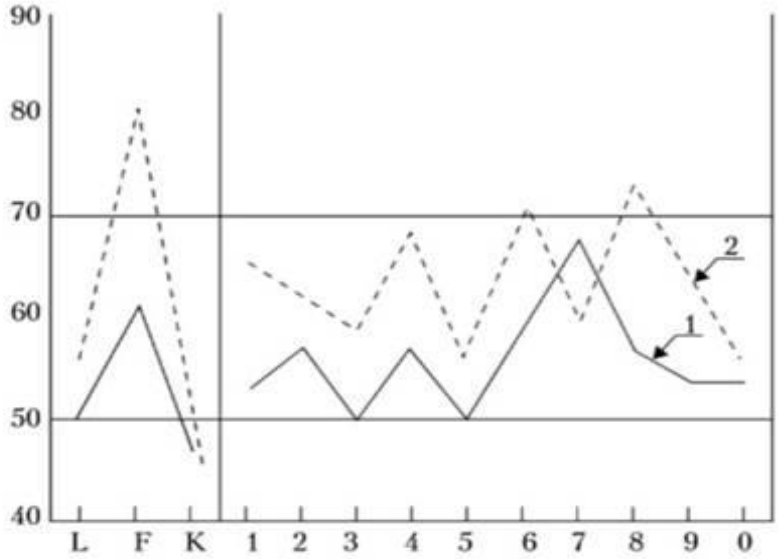

Рис. 2.1.4. 1 - правопорушники, які вчинили протиправні дії з необережності; 2 - які відбувають покарання за навмисне вчинені насильницькі злочини.

Як видно з даного графіку, ми також спостерігаємо підвищену імпульсивність в обох випадках, але особи, що вчинили правопорушення з необережності, відрізняються підвищеними показниками 2 – (депресія) розлади тривожного характеру, втрату інтересів до навколишнього, пригніченість тощо) та 6 - (тривога) постійна готовність до виникнення тривожних реакцій, фіксація тривоги і обмежувальна поведінка. В той же час особи, що здійснили правопорушення свідомо, навмисно, мають все ті ж підвищені показники – ригідність, імпульсивність та аутичність. Тобто в даному випадку дане дослідження наочно демонструє нам те, що особа яка

свідомо вчиняє протиправну дію, має певний набір особистісних якостей, що будуть відрізняти її від інших осіб.

На наступному рисунку 2.1.5, ми спостерігаємо загальну відмінність між особами, що скоїли правопорушення та законослухняними громадянами. В свою чергу, методологічний інструментарій профайлінгу має в своєму арсеналі велику кількість методик, що дозволяє при спостереженні за особою виявляти певні специфічні ознаки, що можуть вказувати на наявність у неї сукупності таких якостей, як ригідність, імпульсивність та аутичність тим самим визначати схильних осіб до скоєння тих чи інших правопорушень.

Також профайлінг включає в себе виявлення та фіксацію специфічних негативних станів (фізичних та психологічних), в яких перебуває людина. Звернувши увагу на показники шкал L, F, K та 1-0 на рисунку 2.5, ми спостерігаємо, що у звичайних законослухняних громадян вони не перевищують позначку 60 Т-балів, в яких вимірюється норма (0-65), акцентуація характеру (65-75), неврози, реактивні стани та психопатії (понад 75). В той же час група порушників відзначається значним загостренням окремих особистісних якостей особистості, а в деяких випадках спостерігаються і негативні стани – психопатія, депресія тощо.

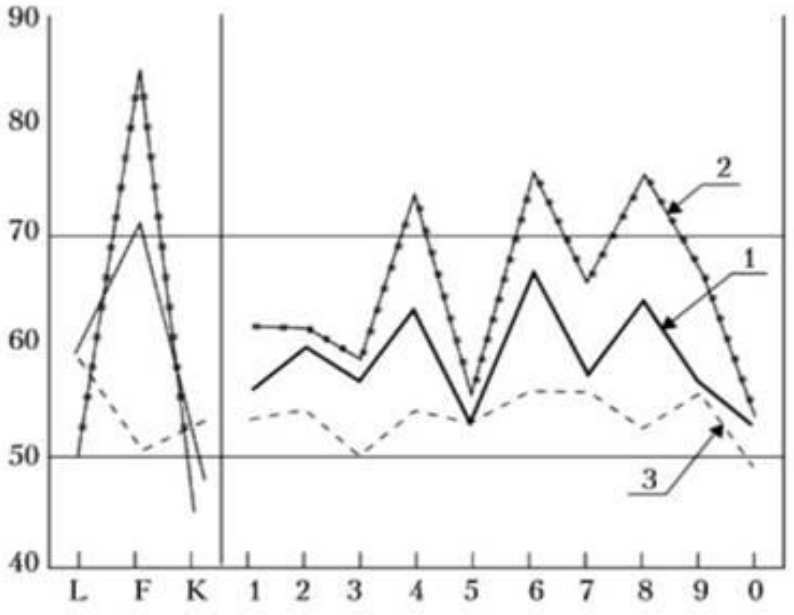

Рис. 2.1.5. Усереднений особистісний профіль (за MMPI):
1 - корисливі злочинці; 2 - корисливо-насильницькі злочинці; 3 - законослухняні громадяни.

Все вищевказане дозволяє профайлінгу ідентифікувати порушників з вищевказаного типу за певними характерологічними ознаками, що впливають на їх поведінку, тактику дій, використання сил та засобів, тощо, що будуть містити певні ознаки-ідентифікатори потенціальної небезпеки.

Інший приклад порушника - невдоволена особа (представник\представники міжнародних, екологічних, релігійних, право-радикальних, національних та інших організацій). Такі невдоволені особи зустрічаються на всіх ступенях життя, але більш за все їх в нижчих шарах населення – утриманці, особи з невеликим достатком, ті, що не знайшли свого місця у житті, але за своєю природою є особистостями з яскраво вираженим егоцентризмом, честолюбством, егоїзмом, тощо. Для даних верств населення характерний вкрай низький дохід, особливий стиль і спосіб життя, специфічні психологічні особливості та норми поведінки, які передаються від батьків дітям. Вивчаючи порушників даного типу в рамках державного управління в сфері державної безпеки, ми визначили, що існує певна кореляція - чим більше чисельність нижчого шару, тим менш стабільна ситуація в самому суспільстві. А при збільшенні чисельності нижчих верств населення, спостерігається падіння рівня культури, втрата стандартів професіоналізму, декваліфікація, що в свою чергу веде до деградації всього суспільства. Якщо поглянути на матрицю сучасного світу, через призму співвідношення соціальних верств у суспільстві, то ми визначим, що профіль в різних країнах різний. Спостерігається тенденція, що в економічно стабільному і розвиненому суспільстві, більшу частину населення - близько 80%, становить середній клас, а вищий і нижчий класи складають приблизно 5-10%, але вони врівноважують один одного. Вивчаючи нестабільне і кризове суспільство, можливо спостерігати те, що основну частину населення становить нижчий шар і чим

чисельніший цей шар, тим складніше і критичніше виглядає соціально-економічна ситуація в даній країні [211, С. 46-48].

Зауважимо виявлений нами в процесі вивчення той факт, що не будь-яка людина з нижчих шарів населення може являти собою невдоволену особу. На нашу думку, серед вказаного класу населення необхідно фокусувати увагу на особах, що мають вищезазначені психологічні особливості та за певних обставин залишили своє попереднє, більш вище соціальне положення чи соціальний прошарок. Саме такі особистості, що втратили матеріальні, соціальні та інших блага, відкликаються на будь-які масові рухи. Ствердження автора чудово демонструє приклад успіху Пуританської революції в Англії в XVII сторіччі, де в ході так званого «відгородження», декілька тисяч фермерів, що орендували земельні ділянки, було вигнано землевласниками в ході гонитви за більшою частиною прибутку [6; 211, С. 45-46]. Така значна маса невдоволених людей, що за невеликий проміжок часу опинилися в скрутному становищі, без засобів до існування, що перейшли з середнього класу в нижчій - стали основною складовою армії Кромвеля. В даному випадку ми спостерігаємо, як в гонитві за прибутком та особистим збагаченням, англійські землевласники створили потенційну загрозу соціального характеру, яка за сприятливих для її подальшої реалізації та розвитку умовах та процесах, що відбувались у державі, негативна вплинула на державну безпеку.

Особистість порушника даного типу формується не тільки під впливом мікросередовища (інших мікро, середніх та макро соціальних груп), але і при широких соціальних явищах та процесах. Вони діють як безпосередньо, особливо за допомогою ЗМІ, так і опосередковано - через мікро оточення (родичі, друзі, тощо). Так само на формування впливає і загальна тривожність у суспільстві, особливо в періоди економічних спадів, військових, політичних і інших конфліктів. В такі періоди невпевненість людини в своєму майбутньому – в завтрашньому дні, постійні побоювання за себе і своїх близьких, особливе сприйняття навколишнього світу і самого себе, породжують деструктивні, протиправні та інші негативні способи захисту

проти дійсної чи уявної небезпеки. Саме тому така тривожна особистість шукає підтримку та надію на покращення, що повинно відбутися швидко.

Масові рухи в період свого підйому обіцяють саме такі цінності, що є важливими саме таким особам – швидке покращення їх становища та швидкий успіх. Так, християнство в період свого підйому, проголошувало кінець світу для всіх та негайне царство небесне своїм прихильникам, Якобінській клуб – негайну рівність та свободу, більшовики – хліб і землю, Адольф Гітлер – негайне розкріпачення від версальського рабства та роботу, терористичні організації – підняття особистого статусу та глобальну значимість особи порушника даного типу.

Виходячи з вищезазначеного, на нашу думку, можливо охарактеризувати особу даного типу як особу зі специфічною особистісної схильністю, що притаманна нарцисичному, егоїстичному, агресивному характеру. Також у багатьох порушників спостерігається дефекти особистості, що, як правило, виникають внаслідок психологічних травм, фізичної недостатності, при низькому освітньому рівні, тощо. Також середовище потенційних порушників невдоволеного типу можуть поповнити і люди, що мають низький соціальний статус - вихідці з соціально незабезпечених сімей, які відчувають матеріально-фінансові труднощі та не маючи можливості отримання хорошої професії, стають «соціальними аутсайдерами». Але в той же час, рання, часто негативно забарвлено, соціалізація таких осіб сприяє вступу їх на шлях протиправної діяльності, що в свою чергу, як правило, призводить до формування агресивного типу особистості, який в багатьох випадках сприяє до поступового загострення нарцисичних рис в характері такої особистості.

Також існує і інша категорія осіб, яка через ущербність своєї самооцінки та не здатності включитися в систему соціальних відносин, формується як внутрішньо озлоблений замкнутий тип індивіда. Всі вказані особливості також мають ознаки-ідентифікатори певної небезпеки такого порушника, що дозволяє використовувати профайлінг для їх виявлення,

прогнозування подальшої дії та розробки ефективних заходів щодо перешкоджання реалізації загроз та ризиків по відношенні до об’єкту забезпечення безпеки.

Розглянемо наступний приклад типу потенційного порушника - особа з психічними відхиленнями (психічно хворі, вандали, хулігани, тощо). Загрозу як для безпеки громадян так і для безпеки держави в цілому, являють собою люди з психічними захворюваннями. Так, знаходячись у місцях масового скупчення людей, вони можуть своїми діями спричинити реалізацію певних загроз та ризиків - спричинити шкоду оточуючим, паніку, тощо. Зазначимо, що вивчаючи даний тип порушника, ми виявили розповсюджену практику використання представників даного типу порушника для здійснення терористичних актів, масових заворушень, проведення деструктивної управлінської державної політики, тощо.

Наочним прикладом, що в рамках державної безпеки продемонструє нам представника даного типу порушника є І. В. Сталін (Джугашвіллі), що за даними багатьох вчених (В. М. Бехтерев, Д. Д. Плетньов и А. Л. Мясников та інші) мав певні психічні відхилення, а саме діагноз параноїдальна шизофренія, та негативні наслідки реалізованої загрози. Здійснення державного управління та наслідки відомі всьому світу, та не потребують розвернутих коментарів – репресії 30х, 40х, 50х років ХХ століття, голодомор в нашій країні, сприяння розв’язанню Другої світової війни та мільйони загиблих людей [18, 106].

Іншим прикладом є особа терориста, що за допомогою зброї захопив заручників в місті Луцьк – Максим Кривош. За окремими даними в ЗМІ та анонімних інформаційних джерелах департаменту карного розшуку, дана особа в момент здійснення протиправної дії знаходилась на психіатричному обліку. Терорист неодноразово порушував закон, протягом чотирьох років публікував відео звернення зі своїми вимогами в соціальних мережах, опублікував свою книгу «Філософія злочинця», в якій описував як відбував покарання за злочини (розбій, бандитизм, незаконне зберігання, носіння та

поводження вогнепальної та холодної зброї, бойових припасів та вибуховими речовинами) [164].

Саме тому, з позиції державного управління, силам та засобам, що забезпечують державну безпеку, важливо вміти розпізнавати поведінкові ознаки таких потенційно небезпечних осіб, вчасно їх ідентифікувати та відповідно реагувати, тим самим припиняти реалізацію загрози.

На нашу думку існують певні зв'язки між видами правопорушень, антисоціальних проявів та найбільш розповсюдженими психічними аномаліями у людей, що їх здійснили. Так, особи з патохарактерологічними реакціями, здійснюють переважно крадіжки особистого майна, грабежі, хуліганство. Їм притаманні втечі з дому та бродяжництво, ухиляння від навчання, роботи та іншої конструктивної діяльності. Психопатичні особи схильні до протиправної діяльності, що негативно відображається на рівні державної безпеки та охороні громадського порядку, а саме - хуліганства, крадіжок особистого майна, вживання алкоголю, наркотичних та токсичних речовин, що дезорієнтують та часто провокують таку особу на вчинення протиправних дій. Втеча із дому та бродяжництво для них не є засобом втечі від важкої ситуації, проте супроводжуються ухиленням від конструктивної діяльності - навчання, роботи, тощо.

Люди з органічним ураженням ЦНС здійснюють крадіжки особистого та державного майна, ґвалтування; схильні до вживанню спиртних напоїв, наркотичних та токсичних речовин. Олігофрени більш схильні до насильницьких дій, хуліганства, здійснюють крадіжки особистого і державного майна; вживають спиртне, наркотичні і токсичні речовини; їм властиво ухилення від навчання та роботи у силу своєї розумової відсталості.

Також, на нашу думку при визначенні потенційного порушника, ми вважаємо доцільним розглянути таке явище, як акцентуація особистості та можливі її прояви небезпечного характеру. Акцентуації - це надмірно виражені риси характеру людини. Залежно від рівня виразності виділяють два ступені акцентуації характеру: явну і приховану. Явна акцентуація

відноситься до крайніх варіантів норми, відрізняється постійністю рис певного типу характеру. При прихованій акцентуації риси певного типу характеру виражені слабо або не виявляються зовсім, проте можуть яскраво проявитися під впливом специфічних ситуацій. Акцентуації характеру можуть сприяти розвитку психогенних розладів, ситуативно обумовлених патологічних порушень поведінки, неврозів, психозів. Однак слід зазначити, що акцентуацію характеру ні в якому разі не можна ототожнювати з поняттям психічної патології. Жорсткого кордону між умовно нормальними, «середніми» і акцентованими особистостями не існує. Частіше зустрічаються акцентуації змішаних типів.

В рамках державного управління важливим є процес виявлення акцентованих особистостей при первинного відбору кандидата на державну чи політичну посаду, в діючому колективі, або при його формуванні. Це необхідно як для вироблення індивідуального підходу до особи, професійної орієнтації, закріплення за особою певного кола обов'язків, з якими вона здатна справлятися краще за інших (в силу своєї психологічної схильності), так і для визначення негативних особистісних якостей, що можуть за окремими сприятливими умовами спричинити виникнення та реалізації такою особою загрози.

Автор концепції акцентуації - німецький психіатр Карл Леонгард [78]. У вітчизняній науці цьому напрямку присвятили свої труди також А. Е. Личко, П. Б. Ганушкин, А. П. Егідес, П.В. Волков та інші [29, 33, 49, 80]. Також у останні роки в інформаційній сфері, що так чи інакше пов’язана з профайлінгом, набуває масовість так звана класифікація «7 радикалів» В.В. [107]. Така класифікація є спрощеною та практично адаптованою версією, що базується на концепції акцентуації К. Леонгарда та вітчизняних науковців, направленою на вирішення оперативних завдань, де як правило немає часу для поглибленого визначення типу особистості.

У сфері, що пов’язана з державним управлінням в сфері забезпечення державної безпеки та охороні громадського порядку, більш поширена

класифікація К. Леонгарда та А.Е. Личко та [78, 80]. Акцентуація характеру межує із відповідними видами психічних розладів. Їх типологія базується на розробленій класифікації подібних розладів у психіатрії та відображає властивості характеру психічно здорової людини.

Більшість акцентуацій характеру формується у підлітковому віці, так як до цього часу у загальному складається характер людини, тому нерідко найбільш яскраво виявляється саме у цей період. При вірному вихованні, акцентуації характеру можуть згладитись – здійснюється їх нівелювання. Але у складних довгих психогенних ситуаціях, акцентуації можуть стати підґрунтям для гострих афектних реакцій, а також явитися умовами розвитку психопатії.

Заключний в нашому списку прикладів, але не останній з можливих - випадковий порушник. До даного виду порушника ми можемо віднести слабо підготовлений, не професійний персонал, порушників трудової дисципліни, особи зі слабкою соціальною відповідальністю, тощо.

Розглядаючи типи порушника, нам би хотілось звернути увагу на процес формування у людини такої поведінки, що являє собою певну загрозу безпеки держави, соціуму, індивіду. Чому саме поведінка в даному випадку дає нам підставу рахувати якості та властивості індивіда як ті, що є небезпечними, загрозливими в контексті державної безпеки і що саме трактує поняття поведінка?

На сьогоднішній день, як і в ситуації з трактуванням визначення профайлінгу, в сучасній науці не існує єдиного трактування поняття поведінка. Якщо дати відповідь узагальнено, то ми можемо стверджувати, що поведінка – це поняття, що охоплює велику кількість різноманітних явищ - дій, діяльності, реакцій, процесів тощо, тобто це будь-яка реакція живого організму, яку можливо виміряти. В той же час, можна розглянути вітчизняну психологію, де під поведінкою розуміється властива живій істоті взаємодія з навколишнім середовищем, що опосередкована зовнішньою (руховою) та внутрішньою (психічною) активністю.

Для визначення «одиниці» соціальної поведінки, і у західній, і у вітчизняній науці, використовують поняття «вчинок» - взаємодія між людьми, між людьми та об'єктами.

Видатний науковець С.Л. Рубінштейн вважав, що вчинком рахується не всіляка дія людини, а лише та, де провідне значення має свідоме ставлення до інших людей, суспільства, норм суспільної моралі. Іншими словами, вчинок – це така одиниця поведінки, в основі якої знаходиться нормальний, ціннісно-змістовний конструкт, який обумовлює орієнтацію, направленість активності [141].

В свою чергу, сукупність вчинків становить діяння. У діянні, як елементі соціальної поведінки особистості, саме і реалізується така активність, що має високу соціальну значимість. Відповідальність за таку активність несе сам суб'єкт, навіть у тому випадку, якщо вона виходить за межі його намірів.

Відповідальність особистості виражається у її здібності передбачити соціальні та психологічні наслідки особистої активності. Разом з тим, на відміну від будь-якої іншої поведінки людини (наприклад, індивідуальної), в соціальній поведінці передбачається деякий рівень соціалізованості – засвоєння норм цієї поведінки, формування здібності керувати нею, мати деяке особисте відношення до сприйманої соціальної поведінки, співвідносити особисту поведінку з поведінкою іншого та соціальної ситуації, що змінюється [170].

Таким чином науковці, вивчаючи соціальну поведінку особистості, додають і особисті об'єктивні течії поведінки, її зафіксовані характеристики та механізми, відслідковують вплив поведінки однієї особи на поведінку інших людей. Також визначаються такі соціально-психологічні фактори та умови, що лежать у її основі - між групові відношення, стереотипи, мораль, відслідковують вплив засобів масової інформації, а також ті норми, цінності, ролі, що засвоює індивідуум в процесі соціалізації – те, що відносять, як правило, до внутрішніх інстанцій особистості.

Однак, виходячи з поняття профайлінгу, який передбачає прогнозування поведінки, ми відзначаємо, що даний процес є досить складним. Справа не тільки у тому, що психологічні чи будь-які спеціальні знання не дають можливості більш-менш повно стверджувати, що саме слід очікувати від конкретної людини в даний момент часу, в даній конкретній ситуації, але в тому, що особистість – це перш за все багатомірне явище. Разом з тим, знання про деякі закономірності соціальної поведінки у найбільш типових ситуаціях є надзвичайно значимими та дозволяють певною мірою бути готовим до нього, що і розкриває цінність профайлінгу в системі державного управління.

Не вдаючись у поглиблене теоретичне дослідження різноманітних теорій і концепцій поведінки, ми розглядаємо поведінку, перш за все, з точки зору зовнішньо демонстрованих дій та вчинків людини в рамках державної безпеки. Така поведінка певним чином характеризує людину, а в ситуації її профайлінгу, дозволяє визначити вірність сформульованої її правосвідомості, надаючи нам інформацію про наявність чи відсутність у неї протиправних намірів, тобто дозволити деяким чином прогнозувати небезпечну поведінку.

Вивчаючи взаємозв’язок безпеки держави та профайлінгу, як явища що присутнє на багатьох етапах визначення антропогенних загроз, ми не можемо оминути поведінку індивіда, яка становить небезпеку державі та громадському порядку.

Наука розглядає таку поведінку, як складне багатофакторне явище, що необхідно аналізувати не тільки структурно та функціонально, але й в аспекті генезису: виникнення у різноманітних суб’єктів мотивів протиправних дій, особливостей вибору засобів, прийняття рішення, перебування особи в певних негативних психоемоційних станах та результатів протиправної, деструктивної діяльності. Профайлінг, в свою чергу, дозволяє виявляти таких потенційно небезпечних осіб – порушників, з ознаками негативних протиправних намірів, небезпечної поведінки, що створюють загрозу собі, іншим особам, суспільству, державі.

Схематично особа, що за результатами своєї являє собою порушника, буде мати такий вигляд, що зображено на рисунку 2.1.6. Профіль, за яким ідентифікують порушника, буде містити сукупність ознак його мотивації, планування та особливості реалізації певних дій, в певному сприятливому такої реалізації середовищі для протиправного наміру, в якому дана особистість наразі перебуває, чи може перебувати.

Таким чином ефективність використання профайлінгу в рамках державного управління в сфері державної безпеки, полягає і в тому, що ідентифікувавши тип вищевказаного порушника, з'являється можливість попередити реалізації антропогенних загроз та ризиків, шляхом не допущення перебування чи потрапляння потенційного чи реального порушника в такому середовищі, що з високою долею вірогідності сприяє реалізації визначених загроз та ризиків.

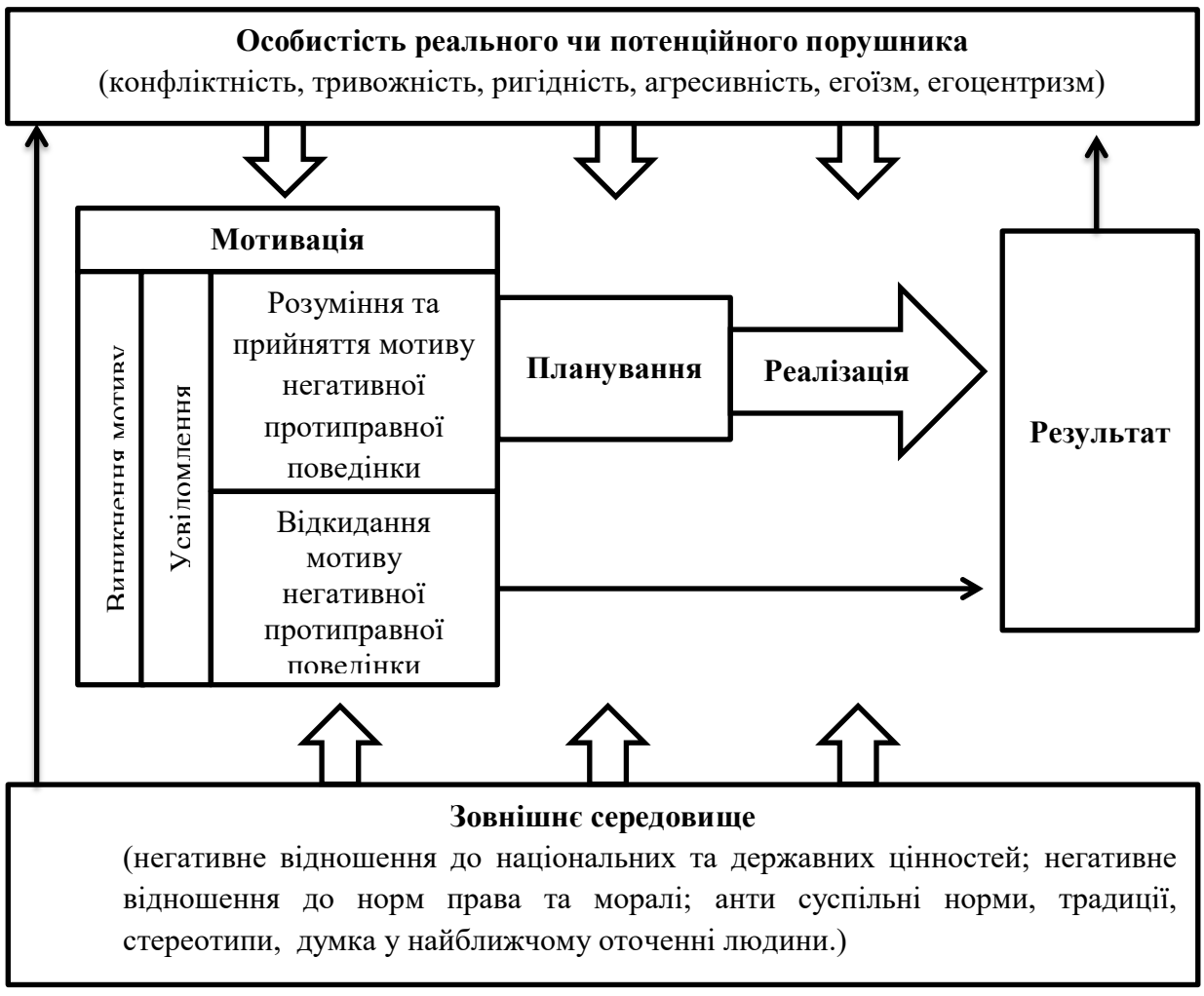

Рис. 2.1.6. Механізм становлення та реалізації антропогенної загрози - особи порушника.

Резюмуючи все вищевказане, ми визначили, що антропогенна складова є важливою з точки зору механізмів державного управління в сфері виявлення ризиків та загроз безпеки держави. Розглядаючи безпеку держави, остання розглядається нами як багатогранний об'єкт, який містить велику кількість складових – об'єктів та суб'єктів. Однією з таких складових елементів - є людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, що за діючим законодавством визнається державою найвищою цінністю.

В той же час, людина зі специфічними стійкими негативними особистісними якостями, мотивацією та намірами, що вступають в суперечку з вимогами правових та соціальних норм, національними та державними цінностями та інтересами, тощо, може являти собою загрозу, що впливає на рівень безпеки держави в цілому. Саме на виявлення таких осіб і ситуацій повинно бути сфокусований сам процес державного забезпечення власної безпеки, що є необхідним в умовах сьогодення. В свою чергу профайлінг сприяє такому процесу, що за підсумком дозволяє знизити рівень загрози, шляхом виявлення джерела антропогенного ризику державної безпеки, що тим самим демонструє нам їх взаємозв'язок.

Резюмуючи, ми можемо зробити висновок за всім вищевказаним, що безперечно спостерігається зв'язок профайлінгу та безпекою держави. Цей зв'язок обумовлений тим, що безпека держави не є чимось статичним, це динамічний процес, що складається в постійному моніторингу, виявленні, ідентифікації певних несприятливих факторів, подій та явищ, силами та засобами забезпечення державної безпеки по відношенні до об'єкту – держави. Профайлінг, в даному випадку, є одним із ефективних інструментів, що дозволяє виявляти та певною мірою прогнозувати реалізацію загроз та ризиків з антропогенним джерелом їх виникнення. Впровадження та використання технології в рамках забезпечення безпеки, тобто виявленню таких процесів,

явищ, що не сприяють існуванню, сталому функціонуванню та розвитку життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави, дозволить ефективно мінімізувати небезпеки, що в свою чергу сприятливо позначиться на всіх складових елементах держави в цілому.

2.2. Міжнародний досвід використання профайлінгу у сфері державної безпеки зарубіжних держав

В попередніх розділах нами було розглянуто сутність та зміст профайлінгу, його методологія та особливості державного застосування в сфері забезпечення безпеки держави та охорони громадського порядку. Проте варто зазначити, що ця технологія не є статичною, вона постійно змінюється, доповнюється та вдосконалюється. Суспільна думка не завжди підтримує використання технології профайлінгу в оперативно-розшуковій та іншій діяльності. Це передусім пов’язано з недостатньою обізнаністю пересічного громадянина, як зі змістом самої технології, так і з процедурою її використання. А також негативним історичним досвідом використання каральної психіатрії та психології в діяльності спеціальних служб СРСР. З огляду на це, метою нашою роботи серед іншого є формування нового погляду та обгрунтування необхідності використання профайлінгу для забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку. На нашу думку важливою підвалиною формування нового бачення використання профайлінгу в Україні – є вивчення позитивного досвіду розвинених держав Світу, які останні 50 років використовують технологію профайлінгу для виявлення та подолання небезпек держави та суспільству. Це ти більше актуально з огляду на незавершені бойові дії та зростання кількості терористичних загроз, що вчиняються як окремими соціальними групами так і поодинокими громадянами. І хоча спеціальні органи і служби мають необхідний арсенал заходів для виявлення потенційно та реально небезпечних груп, виявити

поодиноких порушників в сучасних умовах інформаційного суспільства без відповідного профілювання, занадто складно.

Технологія профайлінгу, на нашу думку, може і повинна використовуватись в тих заходах, що безпосередньо стосуються загроз, викликів та ризиків з антропогенною складовою. Така специфічність пов'язана з тим, що профайлінг як процедура, містить в своєму методологічному арсеналі такий інструментарій, що дозволяє вивчати особу з позиції її безпечності в зазначених умовах - чи може вона з тих чи інших причин являти небезпеку для держави, суспільства, іншої людини чи самої себе. Розглядаючи дану особливість профайлінгу з позиції державного управління, ми вважаємо його таким, що заслуговує уваги, особливо в умовах сьогодення – при тих несприятливих факторах, явищах, подіях, що відбуваються в нашій країні та в світі в цілому.

Прослідкувавши в першому розділі історію виникнення, становлення та розвитку профайлінгу, нами було визначено, що хоча перша офіційна згадка про метод та його успішне використання була здійснена в США, проте як технологія для забезпечення державної безпеки, профайлінг остаточно був сформульований в 1970-х роках в Ізраїлі [52, С. 178 - 179].

Якщо розглянути область застосування технології профілювання, то неможливо не помітити того факту, що на початку свого становлення, в США, профайлінг використали для пошуку невстановленої особи, яка довгий час здійснювала злочини терористичного характеру. Але після першої вдалої спроби, профайлінг більшою мірою починають використовувати в кримінальній сфері, натомість Ізраїльські спеціальні служби дану методику адаптували, враховуючи проблематику своєї країни та почали використовувати, як превентивний захід, що дозволив виявляти потенційно небезпечних осіб, які становили загрозу перш за все державі. Після певного часу, що дозволив апробувати та перевірити дану технологію на практиці, її активно починають використовувати і інші країни світу саме для вирішення окремих завдань в контексті забезпечення безпеки держави.

На даний момент часу профайлінг, як превентивна технологія, що використовується для вирішення питань забезпечення безпеки, використовується вже понад 50 років. Такий проміжок часу є досить значним та має змогу наочно продемонструвати нам позитивні та негативні боки даної технології. Особлива увага буде приділятися саме таким особливостям, що стосуються державного управління та адміністрування, в аспекті використання технології профайлінгу для забезпечення безпеки людини, громадянина, тобто тому, що визнається державою найвищою цінністю.

Для визначення негативних чи позитивних особливостей використання профайлінгу та вирішення завдань щодо забезпечення безпеки, ми вирішили розглянути досвід деяких країн, таких як США, Ізраїль, Туреччина, Китай та групу пострадянських країн, що є територіальними сусідами України. Перші дві країни були обрані нами як ті, що одними з перших використовували профайлінг, на прикладі Китаю ми розглянемо його використання як технічного способу моніторингу потенційного та реального порушника, Туреччина взята нами з суб'єктивної позиції особистого досвіду та дослідження реалізації профайлінгу в рамках державного управління в сфері державної безпеки, перебуваючи безпосередньо на території даної країни, а пострадянські країни - як індикатор розвитку даного напрямку в країнах, що в минулому становили єдину державу.

Сполучені Штати Америки вважаються батьківщиною профайлінгу. Саме доктор Джеймс Брассел вперше ввів поняття профайлінгу як методу, що дозволяв створити певний візуальний та психологічний портрет, за яким проводили пошук невідомої особи, що скоїла злочин, на основі фактів та доказів з місця злочину [182]. Після вдалої спроби, початкова методологія була взята на озброєння Академією ФБР США, де за ініціативою Джона Дугласа, за одними джерелами, а Говарда Тетена - за іншими, одним із перших почав інтегрувати окремі психологічні методики в розшукову діяльність, що стосувалась вбивств, які були здійснені з нез'ясовних причин, непоодиноких взаємопов'язаних між собою випадках, виконаних з особливою жорстокістю

та тих, що були тим чи іншим чином пов’язані з мотивами, що мали сексуальне підґрунтя. У 1980х роках концепція кримінального наслідкового аналізу перетворювалася в повноцінний слідчий інструмент для виявлення злочинців і їх майбутніх дій шляхом вивчення їх поведінки, особливостей особистості та їх фізичних та психоемоційних якостей. Відповідно до офіційних джерел - з липня 1984 року, Бюро відкрило Національний центр з аналізу насильницьких злочинів (NCAVC) в університетському містечку Академії ФБР, який на системній основі почав надавати спеціалізовані послуги з профілювання злочинності для державних і місцевих правоохоронних органів [47, 48, 185].

На сьогоднішній день до складу центру входять кілька відділів поведінкового аналізу та функціонує програма по припиненню насильницьких злочинів, яка допомагає правоохоронним органам розслідувати і відстежувати насильницьких серійних злочинців. NCAVC надає різні послуги для правоохоронних органів і пропонує дослідження по ряду проблем зі злочинністю - від серійних паліїв до збоченців дітей і актуальної для США проблеми шкільних стрільців. Наразі на постійній основі функціонує спеціальна програма розслідування насильницьких злочинів VICAP [214] яка сприяє більш ефективній комунікації та координації між правоохоронними органами, що розслідують, відслідковують та затримують насильницьких серійних злочинців. Дана програма підтримує загальнодержавний інформаційний центр даних, який збирає та аналізує насильницькі злочини, такі як вбивства, замахи на вбивства, зникнення безвісти, викрадення дітей, сексуальних нападів та невідомих осіб, що померли). Аналітики VICAP вивчають дані про злочини та закономірності, щоб виявити потенційну схожість між злочинами, створити специфічні матриці розслідування, розробити строки та визначити тенденції та закономірності вбивств та сексуальних нападів. Спеціалісти-профайлери ФБР, використовуючи профайлінг в даному випадку, описують потенційного порушника – злочинця, з точки зору його рис характеру, особливостей особистості, поведінки, роблять припущення щодо його віку, раси, полу, про його сімейне і службове

становище, сексуальну зрілість, визначають його звички, нахили та описують специфічні особливості стилю в побуті, взаємини з жертвою, прораховують наступні його кроки.

За даними офіційного сайту ФБР застосування методу профайлінгу при розкритті злочинів, що за своєю суттю є такими негативними явищами, що являють собою потенційну загрозу сталому розвитку та функціонуванню держави, становить від 60 до 80%. А портрет невідомого порушника, що був створений спеціалістами, співпадає з реальним виглядом за статистикою у 67% розкритих випадків, що є досить високим показником [217].

Особливу увагу ми би хотіли сфокусувати на використанні профайлінгу в якості превентивного методу, що дозволяє виявляти, прогнозувати та мінімізувати ризики безпеки держави з антропогенною складовою, що був розроблений для виявлення потенційно небезпечних осіб та переданий Сполученим Штатам Америки спеціальними правоохоронними підрозділами Ізраїлю у 1980х роках. В такому вигляді профайлінгу був остаточно сформований в англомовному варіанті у 1984 році компанією ICTS, який почали використовувати в авіаційній безпеці у більшості країн світу. На основі випробуваної діючої моделі, державними службами США була розроблена та адаптована під реальні умови країни вже вдосконалена технологія профайлінгу. Так, державним департаментом транспортної безпеки (TSA) була розроблена програма Screening Passengers by Observation Techniques (SPOT) – сканування пасажирів з використанням технічних засобів нагляду [181].

Основним завдання, що повинна була вирішувати дана програма, стало питання виявлення потенційно небезпечних осіб. На розробку такої системи ідентифікації поведінкового стану людини з позиції її небезпеки\безпеки для певних факторів, що визначаються державою найвищою цінністю, в період з 2007 по 2013 роки було витрачено понад 900 мільйонів доларів США

Зокрема станом на 2014-2018 роки, американський уряд виділив близько 7,4, а в 2020 – 7, 785 мільярдів доларів для департаменту суспільної

безпеки (DHS) США на програми по забезпеченню транспортної безпеки. Близько 5 мільярдів з вищезазначеної суми було виділено саме на програму SPOT та програми з виявлення та аналізу поведінки людини для пошуку і ідентифікації осіб з ознаками небезпечної, загрозливої поведінки в контексті безпеки держави, суспільства, людини [215].

Якщо розглянути статистичні дані, то ми можемо виявити, що в 2012 році за програмою SPOT, державою було підготовлено близько 3100 спеціалістів з поведінкового аналізу, які були направлені для виконання своїх професійних обов'язків та завдань по виявленню потенційних порушників безпеки держави в 176 найбільших аеропортах країни.

Аеропорт за своєю суттю є об'єктом критичної інфраструктури в контексті держави, тобто таким об'єктом, що має загальнодержавне значення, що тим чи іншим чином впливає на іншу інфраструктуру та певні процеси в державі. Також особливо показовими в даному випадку будуть статистичні дані, що були зібрані в період тестування вищезазначеної системи державним департаментом транспортної безпеки США. Результати свідчать, що в період з 2011 – 2012, у 49 з вищезазначених аеропортів налічувався пасажиропотік близько 1,3 мільярди людей, з яких було виявлено 61. 000 потенційно небезпечних осіб, та 365 реальних порушників, що були заарештовані одразу ж на місці працівниками поліції.

Виходячи з вищезазначених даних, а саме з фінансових витрат та того факту, що в зазначений період на об'єктах, де відбувалась апробація програми SPOT, не було зафіксовано випадків протиправних та інших негативних дій загальнодержавного масштабу - терористичних актів чи будь-яких гучних чи суспільно небезпечних злочинів. Це опосередковано може свідчити про високу ефективність та актуальність даної форми та способу забезпечення держави своєї безпеки, та безпеки суспільства, громадянина, людини в загалі. Проте виникає питання, яке саме значення має профайлінг в даному контексті?

Якщо розглянути дану програму, то ми можемо спостерігати, що її загальною складовою становлять спеціалісти з аналізу поведінки, так звані

Behavior Detection Officers (BDO), які використовуючи методи спостереження та візуальної психодіагностики, аналізують особу, її психоемоційний стан, наміри, з точки зору ризику реалізації загрози безпеки держави. Тобто нами справедливо буде відмітити, що спеціалісти з оцінювання та аналізу поведінки (BDO SPOT), за своєю суттю є профайлерами, а профайлінг використовується для мінімізації ризику, в основі якого явно прослідковується антропогенна складова – людина, що своїми намірами, діями є потенційним чи наявним порушником безпеки держави, суспільства, людини.

Ізраїльська практика державного управління процесами з забезпечення безпеки держави 1970х років, наявно може продемонструвати нам той факт, що традиційні акценти в діяльності сил – правоохоронних та військових органів, служб безпеки різних форм власності (державної, приватної), лише на формальних, традиційних заходах, тобто використання формальних контрольних заходів правоохоронними органами на важливих для держави об'єктах (в тому числі і з використанням технічних засобів огляду) - є обов'язковими та необхідними, але недостатніми умовами для мінімізації реалізації ризиків антропогенного характеру – протидії певній негативній, протиправній діяльності людини в контексті безпеки держави. Ізраїль за всі часи існування як держави, в класичному розумінні цього поняття, знаходився в стані підвищеної небезпеки, а його громадяни відчували небезпеку і за територіальними межами країни, про що свідчать багаточисленні акти тероризму, що були здійснені, акти геноциду проти євреїв під час Другої Світової війни, тощо.

Такі протиправні дії інших людей, порушників, були зафіксовані на території держави в великій кількості – це і обстріли автобусів арабськими бойовиками в 1947 у м. Петах-Тіква та м. Хайфа, поблизу міста Ейлат у 1962 році, у 1970 в м. Авівім та в Тель-Авіві у 1984 році; підрив редакції газети «Palestine Post» за допомогою автомобіля з вибухівкою в Єрусалимі, будівлі Єврейського агентства у 1948 році; вбивство дітей та підлітків в синагозі під час молебну в 1956 році, дорослих та дітей у 1980 році в місті Хеврон;

захоплення та обстріли літаків в 1970, 1972, 1976 роках; масштабні ракетні обстріли території Ізраїлю терористичними угрупованнями та багато інших схожих випадків протиправних дій, які вдалося офіційно зафіксувати, тощо.

В той же час, і за територіальними межами громадяни даної держави постійно перебували у стані небезпеки. Про це свідчать такі випадки, як: обстріл співробітників авіакомпанії «El-Al» в Цюріху у 1969 році, захват та обстріли літаків вищезазначеної компанії в Римі та Афінах у 1968 році, в Мюнхені, Нью-Йорку та в Швейцарії в 1970 році; захват у заручники збірної команди Ізраїлю на Олімпійських Іграх у Мюнхені в 1972 році, напади на дітей у Антверпені у 1980 році; обстріли синагоги у 1981, в Стамбулі у 1987 році; напади на представників держави в Лондоні у 1982, в 1990 році в Нью-Йорку; підриви посольств та консульств - в Аргентині у 1992 та в Лондоні у 1994 році; підриви синагоги в Стамбулі у 2003 році та велика кількість інших випадків.

Зокрема за даними Інституту національного страхування та Міністерства закордонних справ Ізраїлю, в період з 1920 по 2000 роки, на території країни та поза її межами від протиправних дій постраждало понад 2,5 тисяч цивільних громадян, без участі військових, за період з 2000 по 2010 – 767, але за наступний десятирічний період цифра постраждалих значно знизилась та становила менше ніж 100 [207].

В процесі вивчення початкової ситуації в якій перебувала країна та її громадяни статистичних даних, ми спостерігаємо позитивну динаміку, що вражає та заслуговує звернення особливої уваги, як позитивний приклад вірного державного управління та розробки механізму заходів щодо мінімізації рівня загрози державної безпеки. В той же час даний приклад, що обумовлений вкрай важкими, несприятливими умовами, демонструє нам той специфічний момент, на який ми звертали увагу у розділі 2.1, а саме те, що у разі вірної оцінки негативних наслідків, виникає можливість сформувати відповідну реакцію до того явища, фактору чи чинника, що оцінюється як небезпечний, загрозливий. В даному випадку ми наочно спостерігаємо як представники інтересів держави, шляхом вірної оцінки загрози та ризиків,

здійснили відповідні заходи та сформували ту саму реакцію, що дозволила мінімізувати рівень загрози безпеки держави, суспільства, людини. Зокрема одним із складових елементів такої реакції є формування спеціальних заходів та процедур безпеки, до яких відноситься і профайлінг. Показником ефективності є загальнообов'язкове його використання в авіаційній сфері всіма країнами світу, а національний авіаперевізник «Ель-Аль» та центральний аеропорт імені Бен Гуріона рахуються одними з самих безпечних у світі, саме завдяки використання профайлінгу у якості превентивного заходу запобігання реалізацій загроз безпеки.

Зауважимо, що і в першому, і у другому випадках, обома державами за допомогою використання профайлінгу в сфері авіації вирішуються такі питання, що безпосередньо стосуються і безпеки держави. Як приклад можна навести протидію нелегальній міграції та потрапляння на територію країни потенційно небезпечних осіб, порушників – терористів, злочинців та інших, фізичний захист осіб – відвідувачів, персоналу тощо та захист важливих, критичних та будь-яких інших державних чи приватних об'єктів, на яких дані особи знаходяться.

Схожу ситуацію ми можемо спостерігати в Туреччині, де після серії терористичних актів, що відбулись в одному з найбільших авіаційних пулів – аеропорту Ататюрк, що знаходиться в головному історичному, торгівельному, промисловому, культурному центрі та найбільшому місті країни - Стамбул. В результаті дій порушників, що застосували саморобні вибухові пристрої та автоматичну зброю у 2016 році, загинуло 43 та було поранено 239 людей. В цьому ж році на всій території країни було зафіксовано декілька сотень схожих протиправних дій - терористичних актів, а в вищезазначеному місті - більше 10, жертвами яких стали мирні громадяни та працівники правоохоронних органів, загальна кількість яких становила близько тисячі чоловік.

Головними причинами такого росту випадків таких негативних явищ, як терористичні атаки, велика кількість спеціалістів пов'язує з ескалацією турецько-курдського конфлікту, що триває вже досить значний період часу - з

1984 року по теперішній час, та реакцію турецької держави військового характеру проти Ісламської держави (ІДІЛ). Вищезазначене підвищення терористичної загрози вплинуло як на економічну, так і на політичну ситуацію в країні, що негативно позначилось, як на безпеці держави в цілому, так і на безпеці кожної окремої людини, що перебуває на території держави. Зокрема, така нестабільна та тривожна ситуація в країні створила сприятливе підґрунтя для протиправної діяльності окремих негативних деструктивних елементів, що використали її для спроби здійснення військового перевороту та захоплення влади в країні протиправним шляхом.

Відповідно до зазначених подій, в рамках наявної ситуації, представники державної влади повинні були прийняти ряд управлінських рішень щодо забезпечення безпеки держави та її складових елементів – територія, влада та народ. Однією з відповідних реакцій на загрози безпеки країни став аналіз управління процесами охорони та безпеки і як їх підсумок - вдосконалення державного регулювання забезпечення безпеки стратегічних, важливих та критичних об’єктів всіх форм власності, забезпечення громадського порядку та активна контр і антитерористична діяльність.

Таким чином, вивчивши всі негативні аспекти, спеціалістами було запропоновано зменшити ризик терористичних актів на всіх важливих об’єктах, а деякі винести за межі міста. Як приклад наведемо вищезазначений аеропорт Ататюрк, що знаходився в межах міста Стамбул, був зачинений, та виведений з експлуатації. Натомість, відповідно до нових заходів з підвищення безпеки, було побудовано новий термінал, що знаходився за 35 км від міста, мав 3 кордони охорони, на яких проходив моніторинг та первинний профайлінг осіб та транспортних засобів. Об’єкт було обладнано новітніми інженерно-технічними засобами огляду, контролю, спостереження та нагляду, проведено вдосконалення як структури, так і системи охорони та безпеки. Особливо показовим в даному аспекті є той факт, що для підвищення контр-терористичних заходів та боротьби з організованими протиправними групами та організаціями, державою було задіяно весь спектр заходів забезпечення

охорони та безпеки та приділена більше уваги не лише фіксації протиправних, негативних дій, а сфокусовано на ускладненні реалізації та недопущенню їх виникнення.

Особлива увага в даному аспекті була приділена таким формам прояву тероризму, як використовування терористів-смертників та охорона громадського порядку. Виходячи з таких завдань, державними органами було сформовано концепцію суспільного захисту, в якій особлива увага була приділена об'єктам та місцям, яким характерне велике скупчення людей. За такою концепцією державою була сформована така система, при якій виконується спільна координація всіх сил та засобів забезпечення безпеки людини, а саме: використання військових формувань, поліції, спеціальних розвідувальних служб, муніципальної охорони та приватних служб охорони та безпеки, що використовують як класичні процедури, так і спеціальні, одним з яких є профайлінг - технічний та класичний його варіанти.

Розглядаючи профайлінгові заходи, що використовується у місті Стамбул, ми зазначимо його явне застосування в ході моніторингу місць з великим рівнем загроз злочинного та терористичного характерів. При проведення процедур з безпеки застосовуються інженерно-технічні засоби спостереження, огляду та перевірки осіб та їх речей, перевірка документів поліцією та військовими, проведення моніторингу спеціальними секретними агентами, що перебувають в таких місцях масового скупчення людей, які використовуючи профайлінг, виявляють реальних та потенційно небезпечних осіб – терористів-смертників, злочинців, диверсантів, тощо.

Як приклад можливо навести проходження процедури профайлінгу в таких місцях, як мечеть Султанахмет, де використовується технічний та класичний профайлінг. Методом прихованого спостереження, що здійснюється спеціальними агентами у натовпі на однойменній площі та в Цистерна Базиліка, в контрольних зонах та місцях проводиться моніторинг порушників та здійснюється плановий та позаплановий огляд особистих речей з використанням спеціальних технічних засобів та схожа трирівнева перевірка

особистих речей та вибіркове опитування осіб, що за певними ознаками підпадають під той чи інший профіль небезпечної особи, працівниками поліції, муніципальної служби охорони та військовими в одному з головних історичних місць Стамбулу - палаці Османської імперії Топкапи, тощо.

На даний момент ми можемо стверджувати, що такі дії представників держави виявились ефективними, про що свідчать статистичні дані – на території країни, що не межує з зоною бойових дій на кордоні з Сирією, терористичних актів зафіксовано не було.

Також нам хотілося би звернути увагу на використання так званого технічного профайлінгу, про який ми згадували вище, такими країнами як США, Ізраїль, Китай, Велика Британія та окремими приватними корпоративними структурами, дії яких тим чи іншим чином стосуються державного управління в сфері національної безпеки та захисту громадського порядку.

В першому розділі нами відзначався особливий внесок в розвиток профайлінгу такого видатного вченого, як Пол Екман. Більшість спеціалістів відмічають його дослідження як ті, що значною мірою сприяли розширенню інструментарію та методологічного апарату профайлінгу.

Особливо показовими в даному випадку є результати його досліджень емоцій та виявлення брехні. Поєднавши такі результати П. Екмана із специфічним опитувальним скриптом, наприклад таким, що розробив відомий американський поліграфолог Натан Гордон (Nathan J. Gordon), який за результатами емпіричних досліджень вивів цілий ряд питань для людини, що перевіряється та математичну оцінку її відповідей, що дозволило виявляти нещирість та брехню приховано, дистанційно, тим самим виявляти потенційно небезпечних осіб, що можуть являти собою загрозу за певних несприятливих умов як в державному, так і в приватному секторах. Також зазначимо, що результати перевірки за методикою Н. Гордона приймаються судами, як доказ у багатьох штатах Америки.

Наразі існує велика кількість дистанційних детекторів психоемоційного стану людини, наприклад, технологія психозондування професора І. Смирнова - «Майн рідер», «Мовчазний базіка» (Silent talker), аналізатори брехні по голосу та мовленню, метод біорадіолокації та інші. Особливої уваги заслуговує профайлінг, що здійснюється за допомогою методу віброзображення – VibraImage. Даний метод використовується на постійній основі в деяких аеропортах пострадянських країн. Він дозволяє дистанційно та безконтактно сканувати та ідентифікувати потенційно небезпечну особу шляхом сканування людини стандартною системою відеонагляду, яка визначає рівень та наявність негативних психоемоційних станів, таких як стрес, агресія, тривога [193]. Компанія, що розробила даний метод технічного профайлінгу, має свої представництва в Японії, Тайланді, Південній Кореї, Італії, Китаї та Росії, що дозволяє за такими, нехай і дещо опосередкованими ознаками, зробити припущення про використання технології і вищезазначеними країнами.

В певних академічних колах активно обговорюються результати тестування технології в рамках використання її саме як засобу технічного профайлінгу при проведенні Олімпійських ігор у місті Сочі у 2014 році. При проведенні практичної апробації даної технології технічного профайлінгу, за весь час тестування через пункти контролю пройшло близько 2,7 мільйонів людей, при чому максимальне навантаження було визнано на рівні близько 120 тисяч осіб/день на всі точки контролю та не більше 1400 осіб на одну. Якщо зіставити процес технічного профайлінгу з класичним, то ми спостерігаємо те, що за класичними нормами, де суб'єктом ідентифікації є спеціально навчена людина, нормою рахується оцінка однієї особи на безпеку за період не менше 30 секунд, натомість технічні засоби дозволяють оцінити таку особу за 5-10 секунд. Також за результатами даного дослідження були зібрані такі дані, що в середньому на день система виявляла за специфічними психоемоційними та фізіологічними ознаками від 5 до 15 потенційно небезпечних осіб. Серед загальної кількості зупинених для більш детальної

перевірки осіб, в 92% випадків були виявлені порушення наступного характеру:

- 76% мали при собі заборонені предмети;
- 12% мали проблеми з оформленням документів;
- 8% знаходилися в неадекватному психоемоційному стані;
- 4% мали інші причини для затримання;
- 8% не мали причин для затримання.

Таким чином, 8% осіб, що були виявлені за допомогою технічного профайлінгу, не мали наявних причин для подальшого затримання, що за своєю суттю є помилкою системи. Але виходячи з того факту, що під час проведення заходу, при тестуванні системи віброзображення, як профілактичного засобу протидії протиправним діям, зокрема терористичного та кримінального характеру, фактів здійснення таких не виявилось, то даний засіб технічного профайлінгу був відзначений як ефективний.

Також за результатами аналізу тестування, спеціалістами були зроблені висновки, що технічний профайлінг має переваги, що виражаються у швидкості та пропускній спроможності перед класичним, де виявлення і ідентифікація психоемоційних проявів, що вказують на потенційну небезпеку особи, здійснює людина з притаманними їй специфічними когнітивними особливостями. Проте класичний профайлінг значно простіший для виконання у будь-якому місці та він не висуває великої кількості специфічних вимог до місця контролю на безпеку, а в деяких окремих випадках являє собою єдиний можливий варіант. Також наголошується на тому факті, що найбільш ефективним та оптимальним буде поєднання обох видів – технічний, як перший рубіж, що дозволить більш точно обробляти велику кількість осіб та класичний, що здійснює людина шляхом використання методів спостереження, візуальної діагностики та опитувальної бесіди з фіксацією негативних психоемоційних станів, як другий рубіж.

Також на нашу думку, особливої уваги заслуговує досвід застосування технічного профайлінгу такими країнами, як Китай та Еквадор. Державними органами останньої було апробовано систему розумного відеоспостереження, що оснащена системою розпізнавання обличчя та девіантної поведінки людини. Такий досвід зацікавив нас внаслідок того факту, що починаючи з 2010 року за статистикою безпечного знаходження людини серед країн Латинської Америки, Еквадор посідав одинадцяту сходинку, одну з останніх у рейтингу безпеки. Але в ході вірної оцінки державою загроз та ризиків, тобто всіх тих негативних факторів, що створювали небезпечне, несприятливе середовище для сталого розвитку та функціонування держави, було прийнято рішення використати діючу в Китаї систему розумного відеоспостереження «ECU 911» та поєднання її з профайлінгом небезпечних осіб, в рамках забезпечення державної безпеки та захисту громадського порядку [218].

Дана система була розміщена в 24 провінціях країни, де за її допомогою велося спостереження та моніторинг потенційно небезпечних осіб та виявлення порушників, осіб, що перебували у розшуку, тощо. В окремих інформаційних джерелах наводяться такі дані, за якими в ході тестування та апробації системи, злочинність у країні знизилась на 24%. Такі показники свідчать, що впровадження державою системи забезпечення безпеки з використанням профайлінгу небезпечних осіб, дала змогу створити більш сприятливі умови для банального перебування на території країни звичайної людини, і як наслідок поліпшення інвестиційного клімат, що дозволило Еквадору перетворитися в одне із самих безпечних місць в Латинській Америці, а рейтинг країни з одинадцятої сходинки змістився на четверту

Наголосимо, що за даними журналу National Geographic, який опублікував 15 жовтня рейтинг "Жінки, мир і безпека", в якому оцінив умови для жінок в 167 країнах світу, Еквадор, в порівнянні з нашою країною, посів значно вищу позицію – 49, в той час як Україна посіла лише 105 позицію Проте зазначимо, що в деяких особистісних суб’єктивних рейтингах

визнається значне поліпшення стану безпеки в країні в порівнянні з іншими, але рівень визначається як середній

Створити таку ефективну комплексну систему громадської безпеки допомогла Китайська національна імпортно-експортна корпорація електроніки «CEIEC». Особливостями системи значиться схожа з Турецькою та Китайською системами оперативного відслідковування стільникових телефонів, системи розпізнавання обличчя та ідентифікації небезпечної поведінки, за якими, зі слів експертів та спеціалістів з правоохоронних органів, що безпосередньо здійснюють заходи по забезпеченню державної безпеки, відмічають високу ефективність розкриття злочинів, профілактику та попередження їх здійснення [216].

В даному випадку ми можемо спостерігати, що відзначається висока ефективність саме превентивних аспектів системи, а саме виявлення з подальшою нейтралізацією потенційно небезпечних осіб з протиправними намірами та припинення виникнення загрозливих ситуацій, що значною мірою позитивно впливає на створення сприятливих умов для функціонування та розвитку держави. В той же час підкреслюється, що зазначена система безпеки, де застосовується профайлінг, в порівнянні з Китаєм, використовується не в повному функціональному обсязі.

Розглянувши суть китайської системи громадської безпеки, ми виділили той факт, що явно прослідковується прагнення представниками держави саме за її допомогою здійснювати тотальний контроль, про що свідчать непоодинокі специфічні матеріали, що були опубліковані в мережі Інтернет.

Особливо гучними виявились дії, що ґрунтувались на принципах етнічного профайлінгу, а саме: збирання персональних даних, біологічних матеріалів ДНК, GPS-маркування за етнічними меншинами – уйгурами, яких уряд Китаю рахує потенційно небезпечними, ґрунтуючи свої підозри на їх віросповіданні та схильності до сепаратистських настроїв, що несуть загрозу безпеці держави. Особлива увага була приділена саме уйгурам-мусульманам з

тих причин, що з 2008 року в місті Сяцинь та по всьому регіоні почали відбуватись масові радикальні хвилювання за участю саме уйгур, що виказували сепаратистські настрої, а в 2013 р. терористи-смертники підірвали автомобіль в місці масового скупчення людей - на центральній площі в місті Пекін, де було зафіксовано 242 жертви, в 2014 році радикально налаштовані уйгури, застосувавши холодну зброю, здійснили масові вбивства на вокзалі в місті Куньминь та вибух з використанням замінованого автомобіля, здійснили наїзд в натовп, що знаходився на ринку в місті Урумчі, де загинуло 34 особи, а 94 отримали поранення.

Використання технології профайлінгу, що ґрунтується на етнічній, расовій приналежності чи віросповіданні, зазначалося нами у першому розділі. Також певна проблематика обговорюється в окремих колах за тими фактами, що були оприлюднені в мережі Інтернет, а саме тотального слідкування та збору персональних даних, що виявив голландський експерт В. Геверс [203].

Даний експерт, надавши певні докази, продемонстрував, що база даних, де зберігались всі персональні дані профілів та дані GPS-маркування людей, за якими здійснювався моніторинг, не була захищена та до неї мали доступ сторонні особи.

Виходячи з тих джерел та фактів, які були оприлюднені, державні правоохоронні органи особливу увагу приділяли тим особам, які відвідували мечеті, готелі та інтернет-кафе, мали відповідні релігійні та етнічні ознаки. Ґрунтуючись на профілі та виходячи з тих дій людини, що вказані нами вище, створювалась модель потенційно небезпечної особи. Така особа бралась під постійний нагляд, що проводився з використанням державних систем відеоспостереження, що визначали обличчя людини, розпізнавали емоції та поведінку, негативні її прояви - агресивність, тривожність, визначався рівень стресу. Вказані системи відео нагляду також використовувались при проходженні митного та прикордонного контролю, в метрополітені та в школах.

Загалом ми можемо опосередковано відслідкувати, що в Китаї спостерігається тенденція, при якій розвивається суспільна безпека, що в свою чергу підіймає рівень безпеки держави в цілому. Про це свідчать порівняння фінансових витрат, наприклад, у 2007 році на програми було витрачено близько 900 мільйонів доларів, а в 2017 році ця сума становила вже 9 мільярдів, що перевищувала десятирічний показник в десять разів, а загальна сума, що виділялась на забезпечення державної безпеки становила близько 30 мільярдів.

Проте прослідковуються й негативні тенденції, що виражаються в невисокому захисті персональних даних та рості тенденції глобального контролю держави своїх громадян, що для Китаю не є новим явищем – зустрічається згадка про систему «Баоцзя», датована 400 роком до нашої ери, в ході якої керівництвом держави було прийнято рішення розділу населення на групи по 5-10 сімей, що повинні були слідкувати та доповідати про дії один одного. В наші дні схоже ми спостерігаємо, починаючи з 2004 року, де райони Пекіну були розділені на 1652 квадрати 100 на 100 метрів, за якими було встановлено спостереження та здійснювався профайлінг населення.

Також відмітимо, що діючий з 2011 року нормативно-правовий акт ЦК КПК Державної ради КНР «Пропозиції про зміцнення інновацій в соціальному управлінні», що є у вільному доступі. За матеріалами даного документу визначається доцільність та ефективність такої мережевої системи управління з позиції державної безпеки, також відзначається необхідність об’єднання всіх сфер діяльності людини – реальної та віртуальної, з подальшим контролем та моніторингом на предмет небезпечної діяльності.

Станом на 2020 рік застосування профайлінгу в Китаї в сфері державної безпеки, виглядає наступним чином: на всій території країни встановлено близько 500 мільйонів камер з функцією впізнавання обличчя, що під’єднані до нейромережі, здійснюється комунікація з поліцейськими базами даних зареєстрованих громадян, в яких містяться персональні дані, фотографії, біологічні зразки тощо. Технологія профайлінгу використовується в

державній концепції громадської безпеки, яка здійснюється за допомогою вищезазначених систем розумного відеоспостереження.

Відеокамери, що розпізнають обличчя, тобто ідентифікують особу, розташовані в громадських місцях, поблизу і на об'єктах критичної інфраструктури, в місцях, яким характерне значне скупчення народу – вокзали, площі, торгівельні й розважальні центри. А в деяких джерелах зустрічається алгоритм потрапляння на автомобільну станцію з заправки пального, при якому водій повинен пред'явити своє водійське посвідчення і тільки після проведення процедури ідентифікації особи та перевірки системою його документу, здійснюється допуск на АЗС. В той же час, якщо система ідентифікує особу як потенційно небезпечну або ту, що перебуває у розшуку, працівники поліції отримують повідомлення про її ідентифікацію і система автоматично здійснює нагляд за особою в режимі 24/7 і попереджає правоохоронні структури, якщо така потенційна особа відхиляється від свого звичного маршруту, знаходиться поблизу об'єктів, що є потенційними цілями для здійснення протиправних посягань тощо. Виходячи з вищезазначеного, така потенційна особа, що ідентифікується системою за допомогою профайлінгу як небезпечна, може бути не тільки людиною з кримінальним минулим, а й тою, що належить до певної релігії, раси, народу чи має певні активні політичні вподобання. Станом на 2020 рік дана система безпеки, що була розроблена на принципах профайлінгу китайською корпорацією «CEIEC», розповсюджує свою мережу в Лаос, Мьянму, Венесуелу, Бразилію, Перу, Болівію, Російську Федерацію, що опосередковано свідчить про певний інтерес до профілювання особи на предмет безпеки.

Резюмуючи вищезазначений світовий досвід, ми спостерігаємо чітко виражену тенденцію росту використання профайлінгу державними установами для забезпечення більш ефективних процедур та заходів з забезпечення безпеки держави, також його використання є чітко врегульоване з точки зору права. Проте все ж зустрічаються і негативні аспекти, за якими використання державою технології профайлінгу здійснюється за релігійними,

національними та расовими ознаками, що багатьма розцінюється як акти расової дискримінації.

Також в процесі дослідження зарубіжного досвіту застосування державами профайлінгу в сфері забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку, використання результатів та здобутої інформації, що були отриманні в процесі профайлінгу, й надалі не вирішеними залишаються певні проблемні питання щодо зберігання, доступу та забезпечення безпеки персональних даних при використанні технічного профайлінгу на даний момент часу. Проте ми визначили, що окремі держави врегольовують - знаходять можливості знайти адекватний, еквівалентний компроміс в процесі забезпечення державної безпеки між використовуваними методами, силами та засобами та захистом прав та свобод громадян.

2.3. Вітчизняний досвід використання профайлінгу у сфері державної безпеки

Профайлінг – є багатогранним явищем, сутність якого в повному обсязі не розкрита й на сьогоднішній день. Зокрема, його інструментарій використовується державою для вирішення проблемних питань, як в різних професійних сферах (розслідування кримінальних злочинів, забезпечення об’єктів критичної інфраструктури, охорона та безпека перших осіб держави, тощо) так і звичайними громадянами в буденному соціальному житті (міжособистісні відносини, аналіз ситуативних ризиків, в рамках конкретних соціальних груп, тощо).

Щоб продемонструвати вищевказану специфіку даної дисципліни, нижче нами буде розглянуто використання методів профайлінгу з позиції історичної ретроспективи та сучасного сприйняття (використання\розвитку) даної дисципліни індивідуумами, що задіяні в процесах забезпечення державної безпеки від тих чи інших загроз.

Зокрема, на момент написання даної роботи практичне використання профайлінгу налічує вже понад 50 років. За цей час він абсорбував велику кількість методів та інструментів з різних наукових та практичних сфер. Все це дозволяє профайлінгу легко інтегруватись в повсякденну та професійну діяльність людини, але основною є сфера формування певного стану захищеності від загроз антропогенного характеру.

У попередньому розділі ми наводили приклади використання профайлінгу зарубіжними країнами для забезпечення державної безпеки, основними з яких виявились США, Китай та Ізраїль. В той же час, хоча інструментарій профайлінгу і використовувався на території нашої країни, ми не можемо стверджувати, що він мав конкретну форму, чи був формалізований.

На користь вищезазначеного ствердження можливо навести приклад виявлення радянськими військовими у другій Світовій війні німецьких диверсантів в першій половині 1940х років за певними ознаками, такими як: перевірка підошви чобота на наявність кованих цвяхів чотирьох або п’ятикутної форми (радянські цвяхи були фабричні і круглої форми), при перевірці документів враховували як справжність самих документів, так і канцелярські предмети, якими документи скріплювались (радянська канцелярія виготовлялась зі звичайного заліза, німецька ж була хромована або виготовлена з нержавіючої сталі), наявність у людини таких предметів, що не були властиві відповідній території, тощо, що визначалась як підозріла ознака. На підставі цієї ознаки в подальшому, могли бути застосовані методи близькі до сучасного розуміння профайлінгу.

Як ми бачимо в вищевказаній історичній ретроспективі, хоча певні специфічні методики профайлінгу і були задіяні в тих, чи інших сферах професійної діяльності, проте не набули чіткої формалізації та не трансформувались в автономну науково-прикладну дисципліну, як це мало місце, наприклад, в США.

Зокрема, після другої Світової війни ми спостерігаємо, що в силу специфічних особливостей управлінського процесу, партійної політики та інших факторів, таких як – приховували існування серійних маніяків, організованої злочинності, та інших негативних антропогенних явищ, прослідковується помітне відставання в тих самостійних та міждисциплінарних наукових галузях, від яких фактично залежав розвиток методів та інструментів профайлінгу.

Враховуючи, що профайлінг є технологією, в якій поєднані різні наукові методи, найбільш ефективні процеси еволюції даної дисципліни досягли, як недивно, саме в сфері боротьби із злочинністю. Саме завдяки криміналістиці ми завдячуємо первинною більш-менш об'єктивною формалізацією та становленнями фундаменту профілювання як прикладної галузі із чітким методологічним апаратом та задачами, задля вирішення яких цей апарат повинен використовуватись.

Так, на теренах колишнього УРСР першим успішно реалізованим на практиці прикладом використання профайлінгового інструментарію прийнято вважати спробу професора А. О. Бухановского, що за матеріалами кримінальної справи склав психологічний та антропологічний профіль А. Р. Чікатіло – маніяка-вбивці, що здійснив у період з 1978 по 1990 р., за окремими інформаційними джерелами, більше 56 вбивств, з яких судом доведено 53 [12, С. 82-86] [86, С. 57].

Зокрема, ми можемо порівняти першу вдалу спробу використання профайлінгу у 1968 році Д. Брасела та складений у 1986 році психологічний портрет маніяка Чікатіло вітчизняним науковцем. Обидва випадки мають багато спільного – складалися за фактами вже здійснених порушень та мали опис психологічних особливостей порушника.

Проте, порівнюючи успіхи наших радянських криміналістів та досягнення тих же американських спеціалістів, слід констатувати, що той же описаний нами в першому розділі Д. Брассел значно ефективніше використовував наявні методи профайлінгу ніж його радянські колеги.

Проте, якщо порівнювати розвиток методів профілювання в США та в УРСР, то якщо в США, представники криміналістики створили фундамент для подальшого розвитку профайлінгу як самостійної дисципліни, яка набула статусу автономної науково-прикладної науки. В УРСР наші науковці не змогли розвинути вказану технологію за рамками методів криміналістичної науки. В подальшому це призвело до стагнації розвитку профайлінгу в рамках традиційного розуміння та використання. Зокрема, не отримання визнаного статусу в українській правовій парадигмі.

Саме тому, розглядаючи питання формування та розвитку методів профайлінгу, в галузі державного управління у сфері забезпечення державної безпеки, ми спостерігаємо відсутність еволюційних процесів розвитку профайлінгу саме як самостійної прикладної дисципліни, яка направлена на цілі, інші ніж розшук злочинців криміналістично-кримінологічним методами.

Виходячи з того, що Україна на період виникнення та становлення профайлінгу, знаходилась у складі СРСР, державна еліта якого заперечувала та/або недооцінювала існування антропогенних загроз (організована злочинність, маніяки-вбивці, терористи-камікадзе та ін.), вказані дії спричинили значне відставання у створенні ефективної технології, що виявляє потенційно небезпечну особу. Відповідно, після розпаду СРСР, повалення комуністичного режиму та здобуття незалежності, наша держава зіткнулася з проблемами, які офіційно раніше не визнавались або приховувались.

Вказану ситуацію погіршувало й те, що на теренах нашої держави в рамках існуючої на той час політико-правової системи, були відсутні ефективні правові інструменти та механізми, які б дозволяли регулювати на достатньо ефективному рівні всі аспекти державної безпеки. І це при тому, що ментально-професійний рівень державних кадрів служб всіх ешелонів, від звичайного дільничного до керівника КДБ СРСР, розвивався виключно в рамках офіційної пропаганди, що призвело до унеможливлення не тільки створення, проте і нормалізації вже існуючих інструментів забезпечення механізмів не тільки державної, проти будь-якого типу безпеки.

Як наслідок, процеси забезпечення державної безпеки, що розвивались по радянським шаблонам, стандартам, принципам та нормам, деструктивно впливали на потенційні можливості розвитку профайлінгу, не кажучи вже про можливості еволюційного розвитку методик, що в нього входять та їх інкорпорації в діяльність професійних служб, що забезпечують державну безпеку.

В той же час, після розпаду СРСР, в української науці, в межах тих дисциплін, основними завданнями яких є забезпечення безпеки соціуму та окремих його представників на всіх рівнях, почалися процеси активного розвитку як теоретичних напрацювань, так і апробації вказаних напрацювань в реальних умовах життя.

Як наслідок, сьогодні є підвищена зацікавленість у розвитку профайлінгу, якій виправдовував би себе при розслідуванні кримінальних злочинів. В подальшому це може призвести до еволюції профайлінгу вже як самостійного науково-прикладного напрямку, який хоча і має свій предмет та інструментарій, проте не викристалізовується в автономну дисципліну.

Зокрема, ми можемо спостерігати, підвищену зацікавленість до профайлінгу з боку новостворених правоохоронних органів, таких як НАБ України, ДБР, Національна Поліція, які абсорбують досвід як окремих науковців, та асимілюють напрацювання іноземних служб, що задіяні у процесах забезпечення державної безпеки, до вітчизняних реалій.

Так, в Національній академії внутрішніх справ України розпочато програму розвитку методів профайлінгу, в рамках якої вітчизняні спеціалісти сприймають досвід іноземних експертів, серед яких, в тому числі, є і такий видатний науковець, засновник поведінкового аналізу Тель-Авської лабораторії зі стратегії розслідувань особливо важливих справ, експерт-консультант профільного використання профайлінгу і поліграфа - Дар Пелег [102].

Більше того, за останні декілька років, значний інтерес до використання профайлінгу з метою вирішення проблемних питань у різних сферах

професійної діяльності (фінансова, банківська, бюджетна, геополітична та інші), проявляють українські вчені та політики.

Проте, не зважаючи на вказані тенденції, рівень розуміння профайлінгу та його специфіки, навіть у перших осіб нашої держави є надзвичайно низьким.

Так, перебуваючи на посту прем'єр-міністра, Олексій Гончарук у Проекті Постанови про Програму діяльності Кабінету Міністрів України № 2186 від 29.09.2019 р. пропонував за допомогою профайлінгу вирішити питання безробіття та трудової міграції [35].

Розуміючи специфічність та ефективність профілювання, В. Корольов вказує на специфічність методик, що використовуються прикордонниками під час виконання ними службових обов'язків з охорони державного кордону України та способи вирішення виникаючих проблем за допомогою реалізації профайлінгу на державному кордоні України. Зокрема, ним доведено високу ефективність профілювання небезпечних осіб, що причетні до кримінальної, терористичної або іншої транскордонної злочинної діяльності, що становить первинну загрозу безпеки країни, а саме ідентифікації та недопущення їх потрапляння на територію держави, тим самим забезпечуючи її безпеку, знижуючи рівень антропогенного ризику [65].

В свою чергу, М. В. Дідковська-Бідюк, вказує на візуальну діагностику, як специфічний інструмент профайлінгу, використання якого в діяльності правоохоронців підвищує в декілька разів ефективність виконання покладених на них професійних завдань з забезпечення охорони громадського порядку, в рамках забезпечення державної безпеки [43].

Слід також звернути увагу, що окремі вітчизняні наукові видання зосереджуються саме на відслідковуванні динаміки розвитку науково-прикладних методичних та наукових розробок профайлінгу в державі та прикладних елементів його технології в юридичній практиці для науковців і практичних фахівців сфери безпеки, що явно свідчить про його ефективність [202].

Як наслідок, розвиток методик профайлінгу, незважаючи на свій міждисциплінарний характер та саме завдяки своїй ефективності, тільки протягом останніх десяти років зазнає значного еволюційного процесу, про що свідчить приведена нами ретроспективна картина розвитку даного напрямку.

В той же час, автором було виявлено значні складнощі у розумінні представниками професій, направлених на забезпечення захисту суспільства (в першу чергу, мова йде про поліцейських, військових, співробітників прокуратури) сутності профілювання як науково-прикладної дисципліни, що зокрема, полягає у дисонансі між наявними науковими дослідженнями по даному напрямку, з одного боку, та практикою застосування результатів вказаних досліджень в рамках вирішення конкретних проблем вказаними індивідами, з іншого боку.

Так, щоб проаналізувати реальний стан використання профайлінгу в сфері державної безпеки, нами було проведене анонімне анкетування.

Метою дослідження було визначити рівень обізнаності та розуміння прикладних аспектів профайлінгу та його складових, особами, на яких законом в першу чергу покладено обов'язок забезпечення безпеки населення та держави в цілому.

Зокрема, мова йде про практичне застосування вказаними вище особами методів ідентифікації емоції конкретного індивіда за виразом обличчя в різних ситуаціях (як критичного, так і буденного характеру), рівень загального уявлення та розпізнавання негативних поведінкових ознак потенційно чи реально небезпечної особи. Під час проведення цього дослідження, автором ставилось на меті саме визначення рівня дисонансу між теоретичним сприйняттям профайлінгу, саме як науковою дисципліною, та тим, чи розуміють респонденти саме практичну суть профайлінгового інструментарію та чи можуть користуватись ним на практиці. Відповідно, у результатах вказаного тестування відсутні будь-які оціночні судження чи оцінювання в цілому рівня професійної підготовки конкретних представників тих чи інших органів чи силових структур. Крім того, автором в жодному разі

не ставилась мета порівняльного аналізу ефективності роботи вказаних служб та оцінки такої роботи.

Дослідження складалось з опитувальної анкети, що містила 33 питання для співробітників підрозділів, що задіяні в заходах із забезпечення державної безпеки. В ході дослідження за анкетою було опитано 117 осіб, які за своїми професійними обов'язками виконують завдання, що безпосередньо стосуються використання інструментарію технології профайлінгу. За віковим діапазоном група протестованих осіб варіювалася в межах 21-51 років, а середній вік складав 32 роки.

Також за проханням автора, дана анкета була розміщена в соціальній мережі Facebook на сторінках Ukrainian Smart Security Club, Громадське Об'єднання «Професійне об'єднання особистих охоронців», Міжнародний центр підготовки у галузі безпеки «ЦЕНТР-А», Міжнародна асоціація ветеранів антитерористичного підрозділу «Альфа» . За нею анонімно було опитано 99 осіб, серед яких 32% становили діючі працівники державних правоохоронних структур, що безпосередньо задіяні в заходах з забезпечення безпеки держави; 29% становили працівники приватних структур, що забезпечують безпеку об'єктів різних категорій та форм власності, особливо важливих та об'єктів критичної інфраструктури; 39% опитаних не належали до підрозділів чи служб, що виконують свої професійні обов'язки з забезпечення охорони та безпеки об'єктів, процесів, що так чи інакше пов'язані з безпекою держави, а задіяні переважно в недержавному секторі приватної охорони та інших сферах діяльності. За віковим діапазоном група протестованих осіб варіювалася в межах 17-53 років, а середній вік складав 27 років.

Переходячи до результатів опитування за анкетою, важливим завданням було визначення у респондентів розуміння технології та знання терміну «профайлінг». Перша група, що складалась із 117 осіб, в подальшому отримала літеру «А», друга, що мала змішаний склад респондентів 99 осіб – літеру «Б».

Питання 1. З'ясовувало рівень знання поняття профайлінг. Результат в першому опитуванні (група «А») становив лише 28%, яким було відомо це визначення. Найчастіше опитувані надавали наступне трактування терміну профайлінг: «Інформація про людину (психологічні дані)»; «Метод виявлення інформації з поведінки людини»; «Методика оцінювання людини за вербальними та невербальними ознаками»; «Метод збору інформації про людину»; «Психотипи людини»; «Прогнозування поведінки особи по певним ознакам»; «Виявлення міміки обличчя»; «Читання людини»; «Створення психологічного портрету»; «Психологічна оцінка поведінки»; «Психологічна поведінка людини»; «Психологічна оцінка людини»; «Методика оцінки психологічних особливостей»; «Аналітика і прогнозування психології поведінки»; «Сукупність психологічних методів вивчення поведінки людини».

У другій групі («Б»), серед 99 опитуваних, профайлінг був відомий у 54%. Під даним терміном найчастіше зустрічались такі трактування даного поняття: «Це характер людини»; «Метод визначення правди неінструментальним способом»; «Вид НЛП»; «Психотипи людини в характерології»; «Метод опитування при проходженні паспортного контролю в аеропорті»; «Оперативна характерологія та визначення правди»; «Метод складання психологічного портрету опонента»; «Зчитування психологічних якостей людини»; «Визначення типів характеру»; «Методика Пола Екмана визначення емоцій по обличчю»; «Передбачення людини по метапрограмам та психотипам».

Як видно з трактовки поняття профайлінг, в обох випадках опитані особи не мають повного уявлення ні про інструментарій технології, ні про ті завдання, що можливо вирішувати за її допомогою.

Питання 2. З'ясовувало думку людини на предмет: що є більшою небезпекою для держави, виходячи з джерела її виникнення – природна чи антропогенна складова. В першому випадку, із 117 опитаних 86% віддає перевагу, що більш небезпечні загрози антропогенного характеру, у другому

випадку 96% респондентів також віддали пріоритет даному джерелу загроз безпеки держави.

Питання 3. Безпосередньо стосується алгоритмів проведення профайлінгу, а саме виявлення потенційно небезпечних осіб за поведінковими ознаками - їх одягом, зовнішнім виглядом, емоційним станом тощо. Група «А», яка складалась з осіб, що безпосередньо виконують свої професійні завдання з ідентифікації потенційно небезпечних осіб, 74%, враховуючи свій професійний досвід, вважають що так, це можливо. У другому опитуванні (група «Б») так вважає 79% респондентів.

Питання 4. На запропоновані автором ознаки тривоги: різка зміна кольору шкіри (збліднення або почервоніння), перебої під час дихання, помітне пульсування та здуття скроневої вени, покусування нігтів на руках, облизування та покусування губ, часті гучні ковтання, респонденти визначили вищезазначений стан, як прояви тривоги у 68% (група «А») та у 91% (група «Б»).

Блок питань 5. Респонденту пропонувалося визначити емоцію людини за фотознімками обличчя. Для визначення так емоцій, як гнів, страх, презирство, печаль, радість, відраза та здивування, респонденту в одному питанні надавалось одночасно 3 фотознімки людини з системи кодування рухів обличчя Пола Екмана (FACS) [188]. На першому було зображено нейтральне обличчя людини, на другому показано незначний, мінімальний прояв емоції на обличчі, а на останньому – сильний, максимальний прояв емоції - інтенсивність прояву емоції «B», «D», «E» за FACS.

В попередніх розділах ми визначали безпосередню важливість співвідношення передавання інформації при спілкуванні між людьми – невербальної частини з основним та універсальним способом комунікації – вербальним (зміст слів при спілкуванні). В процесі профілювання особи на предмет її безпеки чи щирості, особливу увагу звертають на конгруентність інформації – узгодженість інформації, що одночасно передається вербальним та невербальним способами, а саме єдність смислового змісту мовлення

людини та прояву емоцій. Дана особливість дозволяє визначити те, що людина відчуває в даний момент часу, яка насправді його реакція на пред'явлений стимул, а не то, що він хоче продемонструвати,. Визначається за мімікою обличчя, жестами, положенням тіла, тощо, і є важливим етапом при використанні профайлінгу .

Розглянемо більш детально результати опитування по 5 блоку питань – визначення емоцій.

1) Відраза. За результатами опитування, емоцію «відраза» в першому випадку (група «А»), вірно визначило лише 24% опитуваних. Більшість же визначили зображену на фото емоцію, як презирство – 39% та як прояв гніву - 26%. Лише мала частина респондентів інтерпретувала на фото емоцію страху – 8% та 3% - як прояв печалі. Проте за результатами анонімного інтернет-тестування (група «Б»), емоцію «Відраза» визначили 41% респондентів. Як і в першому випадку були зафіксовані помилки, а саме 36% визначили пропоноване обличчя людини як те, на якому зображено емоцію «презирство» та 22% - як прояв гніву. В обох випадках ми відзначаємо те, що хоча у другому тестуванні відсоток вірних відповідей більше – 41 проти 24%, але велика кількість протестованих визначали прояв емоції відрази, як прояв презирства (39 і 36%) та гніву (26 і 22%).

2) Здивування. Емоцію «здивування» у групі «А» вірно визначили 58% з протестованих осіб. Також обличчя, на якому було зображено «здивування» визначили: як емоцію страху - 34%, печалі – 4%, відрази – 3% та як презирство – 1%. В групі «Б» вірно визначили зображену на фотознімку емоцію «здивування» 67% респондентів. Помилково визначили як: страх – 27%, відраза – 3%, 2% - як гнів та печаль, 1% - як радість та презирство. В даному випадку в обох групах ми відзначимо той факт, що приблизно третина протестованих інтерпретує емоцію здивування, як емоцію страху 34% («А») та 27% («Б»).

3) Страх. Схожу ситуацію, в порівнянні з вищезазначеною емоцією здивування, ми спостерігаємо, порівнюючи результати визначення емоції

«страх». Так в групі «А» обличчя, на якому зображено емоцію страху, визначило лише 32% опитаних. 30% визначило зображене обличчя на фотознімку, як емоцію здивування, 10% - презирство, 16% - відраза, 8% - гнів та 4% - печаль. Група «Б» показала менший відсоток вірних відповідей – 21%. Як емоцію здивування визначило 37%, 25% інтерпретувало емоцію обличчя як відразу, 11% - як презирство, 5% - як печаль та 1% - як гнів.

В ході здобутого результату, ми також відзначимо, що в обох випадках велика кількість опитуваних осіб помиляється у визначенні емоцій страху та здивування. Група «А» - 32% вірно визначений страх та 30% невірно інтерпретувало його як здивування, в порівнянні з 58% вірно визначеної емоції здивування та 34% невірно визначеної, як страх. Група «Б» - 21% вірно визначений страх проти - 37% здивування, в порівнянні зі страхом - 67% вірно визначене здивування та 27% невірно визначена, як страх.

4) Гнів. При визначенні емоції «гнів» групою «А», ми маємо наступні результати: лише у 14% випадків емоцію визначили вірно. 40% визначили зображену на фотознімку емоцію людини - як печаль, 19% як здивування, 16% - презирство, 6% - страх та 5% - як відраза. У групі «Б» - 20% з протестованих визначили зображену на обличчі людини емоцію гніву. 38% інтерпретували її, як емоцію печаль, 18% - презирство, 16% - здивування, 5% - відраза та 3% - страх. В обох випадках спостерігаємо схожу помилку – визначення великою кількістю респондентів обох груп. Більше третини загальної кількості респондентів визначили емоцію гніву, як емоцію печалі – 40% («А») та 38% («Б»), а відсоток вірного визначення емоції гніву виявився на дуже низькому рівні – 14% та 20% відповідно.

5) Радість. Дану емоцію вірно визначили 72% респондентів з групи «А». 23% визначили обличчя на фото як емоцію презирства, 3% - як відраза і 1% - як страх та печаль. Аналогічний результат ми спостерігаємо у другій групі – 72% вірного визначення емоції на обличчі людини, що зображено на фотознімку в анкеті. 17% визначило емоцію радості як презирство, 6% - як відраза, 5% - страх, 2% - як гнів. В обох групах ми спостерігаємо значну

кількість невірної трактовки емоції радості на обличчі людини – 23% та 17% визначили її як емоцію презирства.

6) Печаль. Цю емоцію вірно визначили у 59% випадків у групі «А» та у 58% - у групі «Б». Відповідно групою «А» фотозображення обличчя людини з емоцією печалі було визначено як емоція страху – 17%, здивування – 15%, презирство – 4%, гнів – 3%, відраза – 2%. У групі «Б» як здивування визначили 25%, 6% - як страх та відраза, 5% - як презирство.

Питання 6. Воно мало завдання визначити у опитуваних знання прикладних методів візуальної психодіагностики та психологічного спостереження при проведенні опитувальної бесіди. Так на питання: «На Вашу думку, чи можливо з високою вірогідністю визначити слабкі чи сильні сторони незнайомої Вам людини, провівши з нею 10 - 15 хвилинну бесіду в спокійних умовах?» в групі «А» надали позитивні відповіді 62%, у групі «Б» - 74,5%. Негативне ставлення до вищезазначених методів виявило 38% (група «А») та 25,5% (група «Б»).

Питання 7. Визначало знання у опитуваних ознак алкогольного та наркотичного сп’яніння людини. За змістом питання з’ясовувало, чи можливо за зовнішніми ознаками з високою вірогідністю виявити особу в стані алкогольного чи наркотичного сп’яніння. У групі «А» ствердно відповіли 96% опитуваних, схожий результат був продемонстрований у групі «Б» - 97%. Проте, на запропонований опис ознак людини, що вживає наркотики групи «опіоїди» (героїн, відвар макової соломки, метадон, фентанил, морфін, кодеін, тощо), а саме: неприродньо завузькі зірниці, неохайний зовнішній вид, відчужений погляд, невиразна мова, ми отримали наступні результати. У групі «А» вважають, що особа з даними ознаками перебуває у стані наркотичного сп’яніння лише 28%. Рахують, що це психічно хвора особа – 21%, алкогольне сп’яніння – 11%, всі вищезазначені варіанти – 31%, що це щось інше - 9%. У групі «Б» 38% опитаних вважає, що це ознаки наркотичного сп’яніння, 20% - це ознаки психічно хворої людини, 11% - це

алкогольне сп’яніння, 30% вважає, що це ознаки всіх вищевказаних станів і 1% вважає, що це щось інше.

Відповідно до принципів профайлінгу, рахується, що особа, під час здійснення нею протиправної дії, може знаходитися в певних психоемоційних станах – тривога, агресія, страх, стрес. Саме тому в анкеті містилося питання щодо знання опитуваних осіб вищевказаного факту.

Питання 8. Що може відчувати особа з протиправними намірами під час здійснення злочинної дії – крадіжка, теракт, вбивство тощо. За результатами відповідей, ми маємо наступні дані: респонденти групи «А» визначили, що особа під час здійснення нею протиправних намірів може відчувати тільки агресію – 23%, тільки тривогу – 14%, тільки страх - 9%, жодного з зазначених варіантів – 5%, і всі варіанти (стрес, страх, тривогу, агресію) – 43%; в групі «Б» 19% визначили, що тільки агресію, 14% - тільки тривогу, 5% - тільки стрес, 3% вважають, що порушник не відчуває жодного з зазначених варіантів, та 59% опитаних вважають, що всі варіанти вірні.

Питання 9. Результати за визначенням серед опитуваних того факту: «чи є можливим виявити особу з протиправними намірами у натовпі за поведінковими ознаками – міміка обличчя, хода, жести?» мають наступний вигляд. В групі «А» - 80%, а в групі «Б» - 83% вважають це можливим.

При здійснені терористичних актів та злочинів проти життя, здоров’я, честі та гідності людини, що вважається державою найвищою цінністю, порушниками використовується вогнепальна зброя та саморобні вибухові пристрої. Технологія профайлінгу містить в своєму арсеналі інструментарій, що дозволяє виявляти за певними ознаками особу, що приховує на собі зброю, саморобні вибухові пристрої тощо. Тому у респондентів з’ясували:

Питання 10. Чи існують, на Вашу думку, видимі ознаки прихованого носіння зброї (пістолет). У підсумку з’ясувалось, що 86% з групи «А» вважають, що такі ознаки існують, те саме вважають і 74,5% опитаних респондентів з групи «Б». Також розглядаючи питання важливості виявлення терориста-смертника, було поставлене питання: «На вашу думку, чи існують

ознаки, за якими можливо виявити терориста-смертника?». 68% (група А) та 78% (група Б) рахують, що існують такі ознаки, за якими можливо ідентифікувати таку небезпечну особу.

Автором у попередніх розділах наводились дослідження видатних вчених (Ю. М. Антонян, Г. Г. Шиханцов, С. Л. Рубінштейн та інші) [9, 11, 141, 173], що досліджували особистість злочинця та передумови формування протиправної поведінки. Так результати цих досліджень доводять, що особа, що схильна до протиправної поведінки, має набір певних факторів, що і обумовлюють її схильність до такої поведінки, а саме – соціальні дефекти, відчуження, тривожність та окремі особистісні якості.

Питання 11. За результатами опитування у групі «А» ми маємо наступне: 31% вважають, що протиправну поведінку обумовлюють всі зазначені вище фактори, 34% - тільки особистісні якості, 21% - тільки тривожність особистості, 16% - тільки соціальні дефекти, 13% - тільки соціальне відчуження та 2% вважають, що жодний з зазначених варіантів не є вірним. В групі «Б» 50% рахують, що передумовами формування злочинної поведінки є всі зазначені фактори, 16% вважають, що цим фактором є тільки особистісні якості людини, 13% - тільки тривожність, 12% - тільки соціальне відчуження, 6% - тільки соціальні дефекти та 4%, що жодного з зазначених факторів.

Питання 12. Респондентам було запропоновано визначити набір певних якостей, що визначали би особу потенційно схильну до вбивства. За результатами дослідження Ю.Г. Антоняна, такі особи мають специфічний набір якостей - негнучкість мислення, висока імпульсивність, соціальна ізольованість. Другий набір якостей - низька тривожність, гнучкість в поведінці, висока імпульсивність, притаманна особам, що схильні до крадіжок та шахрайства. Третій варіант - високий самоконтроль, висока тривожність, низька імпульсивність, притаманна людині, що несхильна до протиправної діяльності. У групі «А» до першого (вірного) варіанту були схильні 48% опитаних, до другого (крадії, шахраї) – 26%, третій варіант (потенційно

безпечна людина) – 26%. Респондентам другої групи було запропоновано самостійно підібрати такі складові компоненти, що характеризували б людину, що потенційно схильна до вбивства: 21% рахує, що такій людині буде притаманна ригідність, 58% - висока імпульсивність, 39% соціальна ізольованість, 14% низька тривожність, 14% - гнучкість в поведінці, 14% - високий самоконтроль, 43% - висока тривожність та 12% рахує, що у такої людини буде низька імпульсивність.

Використовуючи досліди окремих вчених (Е. Кречмер, У. Шелдон та інші) [67, 197], в технології профайлінгу використовуються певні методи, що дозволяють, за допомогою візуального спостереження, визначати певні стійкі психологічні особливості та певну поведінку особистості, відповідно до будови тіла.

Питання 13. Респондентам було запропоновано, виходячи зі свого особистого досвіду та знань, надати свою точку зору відповідно до того, чи будуть притаманні людині стійкі психологічні особливості, залежно від її будови тіла – атлетична, худорлява, повна. На таке питання в обох групах «А» і «Б» виявився однаковий результат – вважають, що так, будуть - відповіли 47%, більшість же – 53% вважають, що будова тіла не визначає стійкі психологічні особливості людини.

При проведенні технології профайлінгу, особлива увага наділяється виявленню психічно хворих людей, виходячи з того факту, що дані особи за певних несприятливих обставинах можуть становити небезпеку собі чи іншим громадянам. Особливо це актуально при проведенні заходів по забезпеченню безпеки та охорони громадського порядку в публічних місцях, яким характерне велике скупчення людей, при проведені державних масових заходів тощо.

Питання 14. Респондентам було задано питання, щодо даного факту: «На Вашу думку, чи є небезпечним наявність психічно хворої людини в натовпі, при проведенні масових заходів?». В ході опитування 82,5%

респондентів групи «А» вважають, що так, це вірно, в групі «Б» наявність психічно хворої людини у натовпі вважає небезпечним 91,5% респондентів.

Одним із складових технології профайлінгу є виявлення ознак нещирості, брехні, без використання технічних пристроїв, лише за фіксацією певних ознак стресу, неконгруентності невербальної та вербальної інформації, що передається. Тому важливим питанням є визначення обізнаності осіб, що задіяні в забезпеченні безпеки держави, про даний метод та визначення важливості використання його в рамках державної безпеки за п'ятибальною шкалою.

Питання 15: «На Вашу думку, якщо Ви здобудете знання та здібності, що дозволили б Вам виявляти, без використання технічних пристроїв, брехню, приховані мотиви та наміри людини, з результатом близько 75%, то яким чином Вони позначилися на виконанні Ваших професійних обов'язків за 5-бальною шкалою?». Були здобуті наступні результати: групою «А» було оцінено такий метод використання задля поліпшення виконання своїх професійних обов'язків як максимально ефективний - 5 балів у 47%, 4 бали – 37%, на 3 бали – 13%, 2 бали - 3%. Респонденти групи «Б» оцінили на 5 балів 40% респондентів, 4 бали – 38%, 3 бали - 16%, 2 бали - 4% та 1 бал – 2%.

Група питань 16. Виявляла обізнаність респондентів щодо існування методу виявлення брехні без використання будь-яких приладів. На Вашу думку, чи існує така технологія (метод, знання, вміння), при опитуванні респондентів групи «А» - 72% та 94% групи «Б» рахують, що такий метод існує. Наступне питання: «На Вашу думку, якщо припустити, що така технологія існує або буде знайдена - чи буде вона ефективна при забезпеченні безпеки держави?». Позитивно відреагували 90% опитаних в групі «А» та 95% респондентів групи «Б». В той же час, запропоноване питання щодо використання методу ідентифікації брехні на практиці респонденти поставились більш скептично. Так, на питання: «На Вашу думку, чи може будь-яка психічно здорова людина за допомогою лише візуального спостереження при спілкуванні, тобто не використовуючи технічні засоби

(поліграф, Eye Detect тощо) з високою долею визначити брехню?» було отримано наступні результати - респонденти першої групи (А) вважають це за можливе у 57% випадках. Група (Б) ставиться більш оптимістично – 77% респондентів вважають, що визначити брехню без використання технічних приладів можливо.

Питання 17: «На Вашу думку, чи можливо в процесі співбесіди на важливу посаду, не використовуючи технічні засоби (поліграф, Eye Detect тощо) з високою точністю виявити патологічного брехуна?» мало такі результати: так - вважало 42% респондентів першої групи та 70% - другої групи.

В першому розділі автор, на прикладі дослідження А. Мерабяна, Е. Моніц та інших, наголошував на важливості та змістовності невербальних засобів комунікації, тому логічним було визначити думку респондентів щодо даного факту [195].

Питання 18. Респонденти групи «А», на питання - яка з основних складових при спілкуванні передає (містить) найбільше інформації, 31% рахують, що це її вербальна частина, 29% - що невербальна, а 40% рахує, що їх важливість рівноцінна. У групі «Б», 14% респондентів вважають, що це вербальна частина, 44% - невербальна, а 42%, що вони обидві мають однаковий зміст інформації.

По закінченню, у респондентів було проведено опитування щодо того: «чи зрозуміли вони всі питання». Так, 92% групи «А» питання були зрозумілими, та 100% відповідей надалися щиро; в групі «Б» - 89% респондентів зрозумілими здалися всі питання, на 100% були надані щирі відповіді.

Виходячи з даних, що були здобуті в ході проведеного дослідження, маємо наступне. Незважаючи на міжнародний досвід щодо ефективності використання технології профайлінгу, в нашій країні дана технологія практично не використовується в державному секторі. Про це свідчать результати опитування групи «А»: 28% знайомі з терміном профайлінг, менша

половина з яких надає таке визначення, що стосується переважно кримінального профайлінгу. Нагадаємо, що 100% респондентів вищезазначеної групи, становили співробітники правоохоронних структур, що виконують професійні обов'язки з забезпечення безпеки держави. Друга група («Б») респондентів, що складалася з 32% респондентів державної сфери безпеки, 19% - з приватних служб охорони, а 49% не належали до сфери безпеки (менеджери з кадрів, психологи, програмісти, волонтери, студенти та ін.), показала вищий результат – 54%. Але розглянувши трактування поняття профайлінгу, більша половина опитуваних розуміє окремі інструменти технології, що використовуються переважно в психології, НЛП та бізнесі.

На низький рівень обізнаності щодо профайлінгу вказує результат визначення емоцій респондентами в обох групах. Враховуючи те, що фотознімки обличчя, що відображають ту чи іншу емоцію людини, були взяті з системи кодування експресії обличчя FACS Пола Екмана, то ми порівняємо результати, що були здобуті в результаті опитування за анкетою та результатами дослідів вченого, що були опубліковані в його книжці «Впізнай брехуна по виразу обличчя» (Таблиця 2.2,1) [175, С. 47-49].

Також, для більш об'єктивного порівняння результатів опитування респондентів, нами додаються результати дослідів визначення емоцій за виразом обличчя 2015-2016 року, що було проведено групою інших вчених на території пострадянських країн [14].

Емоція (Місце)	США	Бразилія	Чилі	Аргентина	Японія	Група «А»	Група «Б»	СНД
Страх (4)	85% (3)	67% (4)	60% (4)	54% (4)	65% (4)	32% (2)	21% (3)	56% (3)
Відраза (2)	92% (2)	97% (1)	92% (3)	92% (2)	90% (2)	24% (3)	41% (2)	70% (2)
Радість (1)	97% (1)	95% (2)	95% (1)	98% (1)	100% (1)	72% (1)	72% (1)	95% (1)
Гнів (3)	67% (4)	90% (3)	94% (2)	90% (3)	90% (2)	14% (4)	20% (4)	53% (4)

Табл.2.2.1. Порівняння отриманих результатів тестування визначення емоції за виразом обличчя з відповідними результатами П.Екмана та В.А. Барабанщикова, О.А. Королькової, Е.А. Лободинської.

Зіставивши дані, що були отримані в ході опитування, ми можемо наявно спостерігати досить низькі результати респондентів обох груп – А та Б в порівнянні з результатами інших дослідів. Особливо важливим в процесі використання профайлінгу є визначення емоції страху та гніву, бо частіше за все під час здійснення порушником протиправної дії чи профайлінгової перевірці супроводжується перебування порушника в стані страху та агресії. Тобто важливим для спеціаліста, при проведенні профайлінгу, є ідентифікація прояву саме вищезазначених емоцій, проте виходячи з порівняльної таблиці дані емоції визначаються респондентами найскладніше – зайняли 4 та 3 сходинку за рівнем визначення. В ході проведених досліджень науковцями В.А. Барабанщикова, О.А. Королькової, Е.А. Лободинської, також відзначається особливість щодо високих результатів при розпізнаванні емоції «радість», та найгірших результатів щодо розпізнавання емоції «гнів» та «страх». Схожу тенденцію ми спостерігаємо і у випадку опитування груп «А» і «Б», що наведені в таблиці: визначення емоцій «гнів» та «страх» мають низький показник (14%, 20% та 32%, 21%), а найвищий результат має визначення емоції «радість». Також автор визначає той факт, що в його дослідженні спостерігається тенденція, що була описана у вищевказаному дослідженні 2015-2016 року іншими вченими щодо сприйняття емоцій страху, як подиву: група «А» - страх 32% та здивування - 30%, група «Б» - страх 21%, проти - 37% здивування; гніву, як печалі: група «А» - гнів 14%, проти печалі - 40%, група «Б» - гнів 20%, проти печалі - 38%. Проте результати визначення емоцій респондентами обох груп є низькими, що вказує на такий же низький рівень знання фізіологічних особливостей прояву емоцій на обличчі людини. Низький рівень визначення емоцій, при проведенні профілювання, створює певні перешкоди, що впливають на ефективність застосування технології, а

інколи унеможливлює її використання. Високі показники респондентів, щодо визначення за зовнішніми ознаками потенційно небезпечної особи – особа в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння (96% та 97%), в подальшому же виявились занизькі. Такий висновок ми можемо визначити на низькій кількості вірних відповідей, що надали респонденти щодо опису ознак людини, що вжила наркотики «опіоїдної» групи – 28% та 38% вірних відповідей.

Також були зафіксовані результати вірних відповідей на питання щодо передумови формування злочинної поведінки (31% та 50% вірних відповідей) та особистості людини, що схильна в несприятливих умовах скоїти вбивство (48% та 39%). Автор вважає, що задовільні результати групи, де 100% респондентів становили співробітники правоохоронних органів, є результатом застарілих методів, коли вищевказані спеціалісти виконують свої дії постфактум, тобто коли особа вже скоїла протиправну дію – фіксують, збирають докази, а не приділяють увагу тому, як може статися той чи інший злочин, використовуючи знання, що розкривають особливості поведінки різних людей.

Даний факт виявляє, що спеціалісти, що задіяні у заходах з забезпечення безпеки, потребують додаткових знань щодо особливостей використання профайлінгу. Розуміння формування небезпечної протиправної поведінки є дуже важливим з точки зору ідентифікації схильних до неї осіб. Як приклад наведемо статистично виведений профіль грабіжника, що був створений на основі емпіричного дослідження Б. Фокса і Д. Фарінгтона у 2012 році. За допомогою розуміння особливостей формування протиправної поведінки, що характерна латентним грабіжникам, та статистичних даних, які підтверджували дані особливості, поліцейським відділком Флориди, в якому проходили випробування, було втричі збільшено кількість арештів в даній сфері пограбувань [190].

Також, за результатами анкетування, високий відсоток респондентів відзначив можливість існування технології, що дозволяє виявити потенційно небезпечну особу (72% та 94%) та її високу ефективність (90% та 95%).

Все вищевказане свідчить про актуальність та необхідність впровадження профайлінгу в державному управлінні щодо забезпечення державної безпеки.

Підсумовуючи все вище викладене, слід констатувати наступне:

1) Профайлінг, завдяки своєму міждисциплінарному комплексному характеру, хоча і довгий час не викристалізовувався в єдину автономну науково-прикладну дисципліну, проте розвивався в рамках суміжних дисциплін, в першу чергу, в рамках криміналістично-криміногенних студій. Саме завдяки працям видатних психіатрів та криміналістів, ми завдячуємо розвинутим фундаментальним принципам профілювання;

2) Ефективність профілювання, як було нами показано з ретроспективної точки зору, е настільки високою, що саме завдяки вказаним методикам, провідні країни світу – США, Ізраїль, Китай, Німеччина та інші, досягли безпрецедентного рівня забезпечення безпеки своїх громадян;

3) Проте, як нами продемонстровано в проведеному автором тестуванні, існує значна проблема саме з позиції прикладного застосування вітчизняними спеціалістами як фундаментальних теоретичних методів профілювання, так і напрацювань окремих іноземних експертів.

Враховуючи все вище викладене, автор визначає той факт, що без подальшого розвитку, в тому числі із абсорбцією іноземного практичного досвіду та теорії саме в рамках вітчизняної парадигми методик профайлінгу, вказана дисципліна, незважаючи на її високий коефіцієнт ефективності, не тільки не може бути використана коректно, проте може завдати значної шкоди.

Висновки до розділу 2

Дослідивши особливості використання технології профайлінгу з метою забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку ми дійшли наступних висновків:

1. В сучасних умовах забезпечити державну безпеку та охорону громадський порядок виключно за рахунок оперативних заходів та операцій не уявляється можливим і навряд чи може бути ефективним. Специфіка ментального сприйняття української нації, світоглядних змін, напрямку розвитку держави вимагає від спеціальних служб та органів розширення інструментарію оцінки внутрішніх і зовнішніх небезпек за рахунок психологічного та психоемоційного аналізу станів та поведінки окремих осіб та груп. З огляду на це обґрунтування та методологічне забезпечення використання технології профайлінгу в діяльності спеціальних служб та відомств набуває особливого значення.

2. Безпека держави в розумінні державного управління є певний процес її захисту від реальних та потенційних загроз та ризиків. Забезпечення безпеки держави можливе лише за умови ефективного виявлення, належної оцінки цих загроз, більшість з яких пов’язана з безпосередньою оцінкою особи, як учасника суспільних відносин, або вигодонабувача. Технологія профайлінгу являє собою певний ідентифікаційний процес, що складається з сукупності методів окремих наук, при якому людина є об’єктом вивчення. В ході профайлінгу людина, перш за все, оцінюється за найбільш інформативними ознаками ідентифікаторами її безпеки, чи небезпеки, що створює певну можливість з високою долею ймовірності прогнозувати її поведінку. А таким чином і реалізувати основне завдання держави - забезпечити безпеку окремої особи, так і суспільства та держави в цілому.

3. Антропогенна складова небезпеки - є важливою з точки зору механізмів державного управління в сфері виявлення ризиків та загроз безпеки держави. Розглядаючи безпеку держави, остання розглядається нами як багатогранний об’єкт, який містить велику кількість складових – об’єктів та суб’єктів. Однією з таких складових елементів - є людина, її життя та здоров’я,

честь та гідність, що за діючим законодавством визнається державою найвищою цінністю.

4. Важливим механізмом попередження і припинення соціально-небезпечних дій з боку окремих особистостей та соціальних груп є профайлінг. Професійне профілювання дозволяє виділити і оцінити соціально-небезпечні групи а також мотиваційно ціннісний потенціал особистості. Маркером протиправної поведінки особистості – є негативне відношення порушника до визнаних законом цінностей, що тісно пов'язані із моральними відхиленнями, що виражаються в його аморальних, антисоціальних вчинках та поведінці. За таких умов профайлінг виступає своєрідним фільтром, що дозволяє виявляти осіб, реальних та\або схильних до скоєння певних порушень, тим самим зменшити навантаження на структуру та систему безпеки, мінімізувати вразливості, зменшити рівень ризику, що як наслідок, дозволить знизити рівень небезпеки.

5. В процесі дослідження нами визначені типи порушників, що становлять небезпеку для держави та громадського порядку, зокрема: особи з протиправними намірами; невдоволені особи; особи з психічними відхиленнями та патологіями. Окремі з цих осіб діють особисто, а інші у складі груп. Істотною проблемою в прогнозуванні дій особистості є вплив зовнішніх факторів на її свідомість та світосприйняття, до яких відноситься норми моралі, суспільна думка, міжособистісні зв'язки, інформаційне середовище та державний лад.

6. Здійснене дослідження дозволяє зробити висновок про взаємозв'язок між основною функцією держави – забезпечення державної та особистої безпеки громадянина та профайлінгом. Цей зв'язок обумовлений тим, що безпека держави не є чимось статичним, це динамічний процес, що складається в постійному моніторингу, виявленні, ідентифікації певних несприятливих факторів, подій та явищ, силами та засобами забезпечення державної безпеки по відношенні до об'єкту – держави. Профайлінг, в даному випадку, є одним із ефективних інструментів, що дозволяє виявляти та певною

мірою прогнозувати реалізацію загроз та ризиків з антропогенним джерелом їх виникнення.

7. Ретроспективний аналіз використання технології профайлінгу в зарубіжних країнах довів його ефективність. Саме завдяки вказаним методикам, провідні країни світу – США, Ізраїль, а також інші – Туреччина, Еквадор, досягли безпрецедентного рівня забезпечення безпеки своїх громадян.

8. Досліджуючи світовий досвід, ми встановили чітко виражену тенденцію зростання використання профайлінгу державними установами демократичних держав для забезпечення більш ефективних процедур та заходів з забезпечення безпеки держави, за умови обов'язкового законодавчого закріплення основних процедур технології профайлінгу. Для закритих суспільств характерним є використання технології профайлінгу з метою обмеження прав громадян за релігійними, національними та расовими ознаками, що розцінюється демократичними суспільствами як акти расової дискримінації та обмеження прав громадян відповідно до Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

9. Сучасними тенденціями розвитку профайлінгу та його нормативного закріплення в основних правових системах сучасності є дотримання принципів коректності, доцільності і законності здійснення профайлінгової діяльності. Основна увага нормотворців на міжнародному рівні сконцентрована на забезпечення належних умов зберігання, доступу та забезпечення безпеки персональних даних при використанні технічного профайлінгу, а також збереження та захисту інформації отриманої в результаті профайлінгу особи.

10. Профайлінг є багатогранним явищем, яке хоча і не є абсолютно новим, проте його сутність, зміст та потенціал в повному обсязі ще не усвідомлені як представниками спеціальних служб, так і пересічними громадянами.

11. Окремі елементи технології профайлінгу досліджувались та використовувались українськими науковцями та практиками в межах криміналістично-криміналогічних досліджень. Проте використання цієї технології при виявленні і припиненні можливих потенційних та реальних загроз була недостатньою. Це пов'язано з тим, що профайлінг заснований на антропогенних характеристиках, що не визнавались офіційною наукою та практикою, оскільки це було пов'язано з несприйняттям таких наук, як – генетика, психоаналіз та інші. Набуття України незалежності у 90-х роках XX сторіччя, відкрило шлях для розвитку профайлінгу на теренах України. Саме тому ми можемо спостерігати різноманітні підходи до сприйняття обґрунтованості та застосовності технології профайлінгу в практичній діяльності правоохоронних органів від беззаперечної підтримки (такої собі панацеї), до абсолютного несприйняття.

12. Здійснене нами дослідження дозволило зробити висновки про неготовність та несприйняття окремими категоріями представників правоохоронної сфери технології профайлінгу для виявлення та попередження загроз антропогенного характеру, що підтверджується соціологічним дослідженням, здійсненим автором шляхом анкетного опитування представників уповноважених органів. Наприклад, високі показники респондентів, щодо визначення за зовнішніми ознаками потенційно небезпечної особи – особа в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння (96% та 97%), в подальшому же виявились занизькі. Такий висновок ми можемо визначити на низькій кількості вірних відповідей, що надали респонденти щодо опису ознак людини, що вжила наркотики «опіоїдної» групи – 28% та 38% вірних відповідей.

РОЗДІЛ ІІІ.

УДОСОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОФАЙЛІНГУ

3.1. Профайлінгова модель виявлення загроз державній безпеці

Розглядаючи особливості окремих етапів становлення та розвитку світового співтовариства та української держави, можливо виявити досить гострі проблеми щодо підвищення ефективності протидії загрозам, сталого розвитку та безпеки. Для того, щоб визначити сутність несприятливого середовища, умов та процесів, що перешкоджають чи заважають нормальному функціонуванню та існуванню держави, в першу чергу необхідно розглянути державу, як об'єкт, щодо якого здійснюється специфічна комплексна діяльність – її охорона та захист. Розглядаючи сучасні підходи виявлення загроз державної безпеки, маємо визначити наступне:

1) держава, як виразник політичних та суверенних прав – є самостійним об'єктом охорони та захисту;

2) держава, як розпорядник суспільних благ підлягає охороні та захисту;

3) основним завданням держави є захист прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб.

Усвідомлення відповідної моделі побудови відносин між державою та громадянами, дозволяє розглядати охоронну функцію держави в усьому багатоманітні її проявів.

В світовій науці зустрічається декілька визначень поняття держава, наприклад, Цицерон - визначав державу, як певну організацію правопорядку, Лев Петражицький - трактував поняття держави - як специфічну форму співжиття людей з певним психологічним зв'язком між ними, Платон– як певний процес з підкорення невеликою войовничою організованою групою людей значно більшого за чисельністю, але менш організованого населення, Карл Маркс уявляв державу як машину для придушення одного класу іншим, а Михайло Грушевський в своїх працях визначав державу - як сукупність людей, території та суверенної влади. Проте ми в даному випадку визначимо

державу - як територію з чітко визначеними кордонами, на якій відбувається певна кількість різноманітних процесів та явищ, знаходяться об’єкти та системи як живої, так і не живої природи, матеріальні, технічні, соціальні, релігійні, культурні та інші цінності.

В сучасних умовах українська держава представлена як суверенна, політико-територіальна організація влади в соціально-неоднорідному суспільстві, що має спеціальний апарат управління та примусу, що за допомогою права виголошує свої веління та робить їх загальнообов’язковими для всього населення країни, здійснює управління загальносуспільними процесами, при цьому вищим нормативно-правовим актом є Конституція України. Згідно даного акту, людина, її життя і здоров’я, честь та гідність, недоторканість та безпека, визнаються найвищою соціальною цінністю, а одними з головних обов’язків держави визнається забезпечення нею (державою) безпеки кожного громадянина, людини.

Таким чином, ґрунтуючись на сукупному, узагальненому трактуванні поняття держава, ми зафіксуємо той факт, що населення є невід’ємною складовою держави, отже її безпеку, в деякій мірі, можливо ототожнити з безпекою держави в цілому, так і кожного громадянина, людини в рамках державної матриці. Також розглянувши в попередніх розділах інші нормативно-правові акти, що так чи інакше стосуються держави, ми виділили наступне.

Згідно Закону України «Про національну безпеку України», безпека держави є складовою частиною національної безпеки, а згідно статті 3 цього закону: «об’єктами національної безпеки є людина і громадянин та їх конституційні права і свободи, суспільство, його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище, природні ресурси та держава, її територіальна цілісність, недоторканість, суверенітет і конституційний лад» [119]. Питання забезпечення державної безпеки набуває істотної актуальності в умовах гібридного військового конфлікту на сході держави, проте а ні

законодавчо, а ні організаційно не створена струнка взаємоузгоджена система забезпечення державної безпеки, а серед науковців не має єдиної точки зору на її зміст. Процес забезпечення безпеки держави складається з певних регламентованих процесів та дій, однак не є системним. Законодавством лише визнається, що основним завданням забезпечення державної безпеки є - відвернення потенційних та реальних загроз.

В попередніх розділах ми визначали, що важливою особливістю загрози в рамках державної безпеки - є антропогенна складова, дії чи бездіяльність людини. Таку людину, що створює несприятливі умови для сталого функціонування та розвитку держави, ми визначаємо порушником. Профайлінг, на нашу думку, є універсальною технологією, яка дозволяє з високою долею вірогідності виявляти реальних та потенційних порушників та певною мірою прогнозувати їх поведінку. Ця технологія може використовуватись, як органами та службами державної безпеки, так і в приватному секторі, що дозволить більш комплексно захищати, як інтереси держави в цілому, так і інтереси громадян, виявляти загрози на етапі їх формування, передбачати окремі з них. Ефективність використання технології профайлінгу в діяльності спеціальних служб, вказує на те, що він може стати важливим елементом забезпечення безпеки держави. Таким чином, виходячи з вищезазначених фактів та міжнародного досвіду застосування профайлінгу у сфері державної безпеки та охороні громадського порядку, є доцільним, за умови її адаптувавши відповідно до завдань із забезпечення безпеки держави в публічному та приватному секторі. Таким чином це дозволяє нам запропонувати сучасну модель профайлінгу, як інструмент забезпечення безпеки держави та охорони громадського порядку від антропогенних загроз – реальних чи потенційних порушників.

На нашу думку, найбільш актуальними загрозами на сьогоднішній день вважаються такі, як: політичні - зростання недовіри населення до органів влади та місцевого самоврядування через корумпованість та низьку ефективність; економічні - «тінізація» національної економіки; терористичні -

диверсійно-розвідувальна та підривна діяльність іноземних спеціальних служб на території України з метою посягання на державний суверенітет та цілісність; соціально-кримінальні – загальна тенденція тривожності та аномії в суспільстві внаслідок погіршення життя та матеріального добробуту громадян, при яких у пересічного громадянина зникають чіткі межі встановлених законом норм і правил в поведінці, руйнуються суспільні цінності, як наслідок підвищення рівня злочинності; інші.

Виходячи з вищезазначеного, держава як об’єкт, по відношенню до якого здійснюються заходи щодо забезпечення його безпеки – об’єкт забезпечення безпеки (ОЗБ), за своїм змістом є багатокомпонентним та включає в себе такі специфічні складові елементи, як: територія, населення, що визначається за територіальною приналежністю, суверенітет, система права, апарат публічної влади, податкова та фінансова системи, апарат примусу, збройні сили, державна мова, державна символіка.

В залежності від завдань забезпечення безпеки та об’єктів безпекової діяльності, в процесі реалізації охоронної функції об’єктами можуть бути, як держава в цілому її суверенні права і обов’язки, державні символи, апарат державного управління та інше; громадянин, людина, особистість, як носій певних якостей, прав, обов’язків та свобод; будь-які об’єкти флори та фауни; складові оточуючого середовища; майно (враховуючи державні та приватні споруди, будинки, предмети та інше); інформація, ресурси, що мають матеріальну, історичну, культурну та іншу цінність для об’єкта забезпечення безпеки.

Безпеку, як комплексну категорію можливо розглядати як процес, або як стан. Сучасна наука складає специфічне уявлення про безпеку, розглядаючи її як свого роду багатогранний феномен в межах окремих самостійних наук різних сфер – управлінської, юридичної, воєнної, політичної, соціальної та інших. В контексті держави безпека передбачає синхронізацію та взаємодію великої кількості інститутів різних сфер життєдіяльності людини, суспільства,

держави, що створює синергічний системний ефект сталого суспільного розвитку.

Розглядаючи поняття «безпека», нами відзначається той факт, що в спеціальній літературі частіше за все зустрічається трактування даного поняття, як: «стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз», або «здатність предмета, явища чи процесу зберігатися при руйнівному впливі» [34, 61, 62, 147, 148]. Знову звернувшись до Закону України «Про національну безпеку України» [119], ми спостерігаємо, що в даному випадку безпека визначається як певний стан, а саме: «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру». В той же час, якщо розглянути дане поняття у філософському аспекті, то безпеку можливо уявити, як стан відсутності будь-якої небезпеки, тобто дії по відношенню до об’єкту, що заперечує, заважає, перешкоджає його існуванню, певну відсутність першочергових необхідних життєвих умов для існування такого об’єкту. Таким чином, з вищезазначеного виходить те, що поняття «безпека», як певний стан, є суспільною потребою та важливим принципом сталого розвитку людини, суспільства, держави, а за своєю сутністю являє собою крайнє значення небезпеки, коли вона фактично відсутня. Виходячи з цього, забезпечення безпеки, тобто безпеку як процес, можливо трактувати, як певні специфічні дії суб’єкту ОЗБ, що спрямовані на захист від небезпек.

В той же час, розглядаючи державу як специфічну багатоелементну систему, що насамперед повинна забезпечити певний рівень задоволення першочергових, життєво важливих, необхідних потреб людини, особистого безперебійного функціонування та сталого розвитку, виникає припущення, що виконання таких системних завдань стає ускладненим, проблемним, а в деяких випадках зовсім неможливим за певних несприятливих умов. Саме такі

несприятливі умови – небезпеки, ми відокремимо від процесів безперебійного функціонування системи та розглянемо їх більш детально.

Сучасні уявлення про безпеку держави як багатофункціональної соціальної системи, що складається з окремих складових одиниць – індивід (людина, громадянин), соціальна група, суспільство, держава, передбачають врахування певних чинників, таких як:

- стан захищеності системи;
- відсутність несприятливих (негативних, деструктивних) умов - небезпек;
- ефективність діяльності інститутів системи;
- наявність окремих чинників, їх сукупність, що забезпечують життєдіяльність системи;
- наявність сприятливих умов для розвитку системи;
- взаємодія елементів системи, в контексті задоволення життєво важливих потреб людини, суспільства, держави;
- інше.

Тож в спеціалізованій науково-методичній літературі [34, 61, 62, 91, 96, 98, 147, 148], що вивчає процес забезпечення безпеки та відповідних реакцій щодо несприятливих умов, процесів, чинників, останній здійснюється певними складовими (інститутами) системи безпеки, у формі алгоритму наступних дій:

1) моніторинг небезпек;

2) виявлення небезпек на початковому етапі, до розвитку небезпечного етапу, коли ОЗБ можуть бути завдані втрати, збиток;

3) попередження небезпек, що дозволяє уповільнити процес їх реалізації та зменшення рівню впливу на ОЗБ;

4) ліквідація або нейтралізація виявленої небезпеки, тобто припинення процесу завдання втрат, що дозволяє звести до розумного мінімуму наслідки реалізації небезпеки, тобто мінімізувати можливі втрати;

5) документування, аналіз та узагальнення отриманого досвіду в цілях вдосконалення використаних засобів і методів, недопущення виникнення та реалізації схожих негативних явищ, процесів тощо.

Чинне законодавство під специфічними несприятливими умовами – небезпеками, визначає наявні та потенційно можливі чинники, що не сприяють, заважають, перешкоджають реалізації життєво важливим інтересам держави, а поняття небезпека - є основним при визначенні поняття «загроза». В той же час, в спеціальній літературі в контексті поняття загроза та небезпека зустрічаються й такі поняття, як ризик та виклик, що використовуються при характеристиці деяких чинників, які так чи інакше впливають на безпеку загалом. Саме тому у нас, при створенні моделі забезпечення безпеки держави з використанням профайлінгу, виникає необхідність розглянути дані поняття окремо і більш детально.

В ході вивчення поняття небезпеки, ми спостерігаємо, що кожен спеціаліст, дослідник обирає, визначає чи трактує його таким чином, що на його особисто-суб'єктивний погляд має найбільше значення в тому контексті, що ним вивчається, висвітлюється. Щоб наочно продемонструвати цей факт, наведемо декілька прикладів. А. Б. Качинський трактує поняття загроза як явище з прогнозованими, але не контрольованими, не бажаними подіями, а в разі їх виникнення на певній території, в певний проміжок часу, вони можуть спричинити матеріальні та інші збитки, завдати шкоди здоров'ю та життю людей тощо [62]. В той же час, звернувшись до тлумачного словника Д. Н. Ушакова, ми спостерігаємо, що в даному джерелі небезпека визначається неоднорідно: в першому випадку - як обіцянка спричинити кому-небудь шкоду; в другому - як небезпека, можливість виникнення чого-небудь неприємного [97].

В процесі розробки моделі забезпечення державної безпеки з використанням технології профайлінгу, перед нами виникає необхідність детально розглянути поняття «небезпеки», в контексті специфічних процесів забезпечення державної безпеки. Також зазначимо, що аналізуючи

спеціалізовані вітчизняні та міжнародні джерела, ми виділили певні умови, несприятливі процеси, події, при яких вони можуть бути внутрішніми чи зовнішніми та різними за характером - природними, економічними, політичними, технічними, соціальними та іншими.

Зазначимо, що багато фахівців в контексті небезпек використовують такі терміни, як «виклик», «ризик» та «загроза», що часто використовуються ними як синоніми, схожі за сенсом. Так, під поняттям виклик, в більшій кількості випадків, розуміють певну сукупність специфічних обставин, не обов'язково загрозливого характеру, але таких, що вимагають реагувати на них з метою попередження та/або зниження можливих збитків. Зокрема ризик розуміють як можливість такого явища, результату діяльності (бездіяльності) людини, що приведе до наслідків, що здійснюють (можуть здійснити) вплив на виникнення (існування) ситуації, в результаті якої формуються передумови несприятливої ситуації для всіх життєво необхідних процесів існування та сталого розвитку ОЗБ. В результаті такого формулювання, поняття ризик, виклик та загроза є схожими, тобто майже не відрізняються один від одного.

Ризик	**Загроза**	**Виклик**
1. Характеристика події, ситуації, що має певну невизначеність результату, при обов’язковій наявності несприятливих наслідків; 2. Невизначена подія, умова, яка в разі виникнення має позитивний чи негативний вплив, може призвести до матеріальних втрат суб’єкту; 3. Кількісна оцінка небезпек; 4. Ймовірність виходу небезпечного фактору з-під контролю з можливими наслідками, що можна виразити кількісно; 5. Ймовірність можливої небажаної втрати чого-небудь при небажаному збігу обставин; 6. Це добуток імовірності на збиток;	1. Сукупність умов і факторів, які можуть стати причиною порушення цілісності, доступності, конфіденційності; 2.Висловлений в будь-якій формі намір завдати фізичної, матеріальної чи іншої шкоди суспільним чи особистим інтересам; 3. Залякування, обіцянки заподіяти кому-небудь шкоду, зло; 4. Реальна небезпека, можливість заподіяння шкоди, можливість настання описаного поєднання ситуації і стану взаємодії об'єктів, що створює загрозу реальною; 5. Об'єктивний, тобто зовнішній мало або неконтрольований агентом	1. Деяка важка проблема, для вирішення якої потрібні великі зусилля, сміливість тощо; 2. Запрошення до певної дії; 3. Запрошення взяти бій, вступити в боротьбу, змагання тощо; 4. Запрошення, вимагання прибути, приїхати кудись; 5. Вимагання виходу на сцену виконавця, що виражається певними діями - вигуками, оплесками тощо; 6. Дія, що спричиняє появлення чогось, когось; 7. Є виявлення стану планети і людського соціуму, довільний розвиток яких з неминучістю призведе до

7. Можливість виникнення несприятливої ситуації або невдалого результату виробничо-господарської або будь-якої іншої діяльності; 8. Вплив невизначеності на обрані цілі; 9. Це така негативна тенденція розвитку соціуму, що була виявлена, яка знижує, ускладнює можливість існування позитивного розвитку нації.	тренд, подія, що несе за собою небезпеку втрат, збитку, шкоди або сприймається як таке; 6. Це можлива небезпека; 7. Це ймовірність руйнівного впливу, тобто події; 8. Це ймовірність руйнівного впливу на суб'єкт або об'єкт, предмет людської турботи, людської діяльності.	погіршення загального стану людства і загрожує самому його існуванню як біологічного виду і організованого соціуму

Табл. 3.1.1. Порівняльна таблиця трактування понять ризик, виклик, загроза різними джерелами.

Натомість нами було проаналізовано певну кількість інформаційних джерел [32, 40, 89, 97, 140, 156, 160, 209] та визначено, що хоча на даний момент немає єдиного та універсального визначення поняття ризик, виклик та загроза, проте в багатьох джерелах прослідковується той факт, що вони не є тотожними поняттями в багатьох випадках та з багатьох причин, наприклад, з точки зору сценарного аналізу. Для того, щоб продемонструвати таку їх відмінність, нами було проведено порівняльний аналіз даних понять, що наведено вище, в таблиці 3.1.1.

Виходячи з такого порівняльного аналізу, ми встановили, що перш за все, загроза в даному порівняльному контексті виявляється таким специфічним негативним явищем, чинником, подією, що може бути важко прогнозованою, оціненою, тому що дане явище, чинник, подія ще не відбулося в реальному часі, тобто по відношенню до них немає в наявності достатньої, конкретної інформації для їх ефективного виявлення, попередження чи мінімізації наслідків, збитків, втрат.

В даному випадку така специфічна особливість загроз унеможливлює розробку ефективних профілактичних чи оперативних заходів. Таким чином, загроза – це такий несприятливий чинник, що важко прогнозується, піддається аналізу, натомість ризик навпаки - піддається кількісному аналізу,

прогнозується як його реальність здійснення, настання, так і можливі наслідки, збитки тощо. Резюмуючи вищезазначене, ми зробили висновки, згідно яких можливо розглядати ризики, виклики та загрози в якості різних ступенів небезпеки. Згідно чого ризик виступає як самий низький ступінь небезпеки, виклик – як середній, а загроза - як найвищий.

Проте необхідно зауважити те, що хоча ризик і виступає як самий низький ступінь небезпеки, в той же час збільшення кількісної сукупності ризиків однієї природи, тобто їх накопичення - являє собою тенденцію щодо створення небезпеки найвищої ступені – загрози.

В процесі розробки моделі, з точки зору забезпечення ефективного процесу державного управління та забезпечення державної безпеки, ввівши профайлінг, ми зосередили увагу на важливих умовах та ефективних процесах засвоєння та переводу загрози у виклик, а виклик у ризик з подальшими заходами по його нейтралізації чи мінімізації наслідків, збитків. В той же час, зворотній процес переводу ризику у виклик, а виклик у загрозу, тобто процесу накопичення, кумуляції ризиків, буде являти собою ознаки слабкої за ефективністю моделі забезпечення безпеки. Тому аналіз будь-якої проблеми державної безпеки доцільно розглядати з позиції аналізу ризиків, викликів і загроз та можливостями переводу загроз у ризики, а не навпаки. Профайлінг в даному випадку унеможливлює такий процес, бо дозволяє виявити антропогенні ризики на початковому етапі та недопущення переводу їх у загрози.

З метою спрощення процесів визначення небезпеки ОЗБ, в даній моделі ми залишимо крайні варіанти небезпек – ризик та загрозу, а загально прийняте у використанні поняття виклик, ми не будемо враховувати, проте введемо таке поняття, як вразливість ОЗБ. Така перемінна на наш погляд буде раціональнішою, бо дозволить в певній мірі порівнювати стан безпечності ОЗБ у співвідношенні з мінімальними чи максимальними рівнями прояву небезпеки.

Розглядаючи феномен небезпеки, підкреслимо те, що небезпеки мають як негативне, так і позитивне значення, бо дозволяють у разі вірної оцінки негативних наслідків сформувати відповідне адекватне ставлення до того чи іншого явища, процесу, предмету, саме тому необхідно враховувати отриманий досвід, аналізувати його та вносити в модель корективи. Таким чином, виходячи з аналізу та узагальнення як позитивного, так і негативного досвіду в рамках даного напрямку, прослідковується позитивна тенденція щодо формування загального процесу забезпечення безпеки ОЗБ з визначенням його вразливостей та створенню ефективної моделі забезпечення безпеки держави.

Для вірної оцінки та прогнозування наслідків, спеціалістами з управління небезпеками прийнято розділяти їх за окремими критеріями. Загрози існують у кожній сфері життєдіяльності, вони перебувають зовні та всередині окремої особистості, суспільства, держави, тому в даній моделі ми виділяємо два види антропогенного ризику – внутрішній та зовнішній. Раніше ми визначили, що згідно Конституції України, обов'язком держави є забезпечення безпеки кожного громадянина, людини, але в той же час, розглядаючи антропогенну складову небезпеки, в певних випадках і людина, громадянин також може являти собою небезпеку для самого себе, іншої людини, суспільства, держави. З даного факту логічним буде те, що в даному випадку сили, на які згідно Закону України «Про національну безпеку України», покладено завдання з забезпечення безпеки держави, можуть мати ризики, пов'язані з антропогенним фактором загрози, тобто потенційних внутрішніх порушників. Такий порушник буде характеризуватися тим, що має легальний доступ до об'єкту забезпечення безпеки чи його складових елементів, має певний, легалізований (законом, нормативно-правовими актами тощо) вплив в межах своїх посадових, функціональних та інших повноважень, можливостей.

Неможливо не відмітити те, що такі специфічні умови, в яких перебуває країна, створюють негативні тенденції щодо тривожності та аномії в

суспільстві з негативною тенденцією його криміналізації, що супроводжуються певними діями, що становлять загрозу державній безпеці. Такі тенденції також невід'ємно пов'язані з антропогенним фактором загрози, тобто ми можемо виділити такий негативний антропогенний елемент ризику, як потенційний зовнішній порушник. Даний порушник буде характеризуватися тим, що не має легального доступу до об'єкту охорони чи його складових елементів, не має певних, легалізованих (законом, нормативно-правовими актами тощо) впливів в межах своїх посадових, функціональних та інших повноважень, можливостей тощо.

Відповідно до об'єкту забезпечення безпеки, перед розробкою заходів по забезпеченню його безпеки, проводиться визначення основної мети, цілей та завдань щодо створення вищезазначених заходів, визначення характеристик об'єкта, наявних (реальних) та потенційних вразливостей та загроз, з подальшим створенням моделі ймовірного порушника.

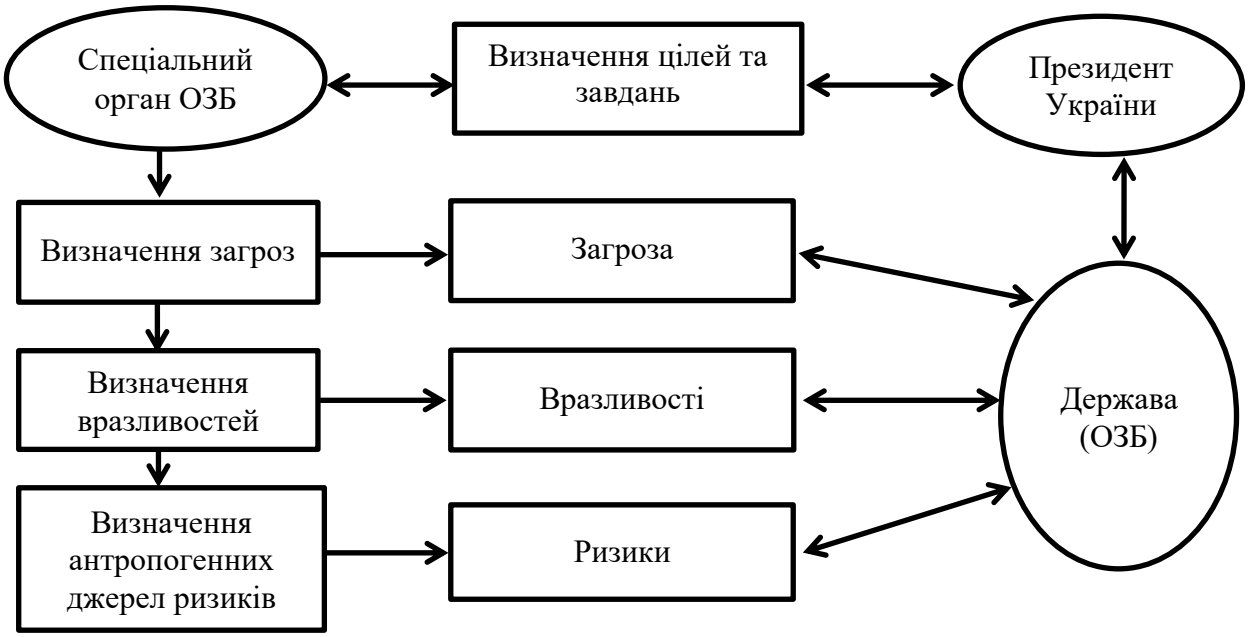
Мета, завдання та цілі повинні визначатися Президентом України, який відповідно ст. 102 Конституції України [64] є Главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Вищезазначені особливості обумовлюють необхідність створення спеціально уповноваженого органу державної влади зі спеціальним статусом, що буде здійснювати діяльність, щодо оцінки та прогнозування та виявлення загроз, контроль та нагляд за професійними профайлерами та їх об'єднаннями, погодження професійних стандартів, а також застосовував санкції до порушників чинного законодавства, підпорядковуватись та звітувати безпосередньо Президенту України. Співробітники повинні мати відповідні гарантії здійснення професійної діяльності а також врегульований законом імунітет, аналогічний, що надається співробітникам спеціальних служб та відомств.

Даний орган повинен мати структуру, відповідно до визначених Президентом України цілей, мети та завдань, та складатися із відповідного

штату спеціалістів, що здійснюють профайлінг (профайлерів). Також відповідними органами необхідно розробити та впровадити відповідний нормативно-правовий акт «Про обов'язкове проведення профайлінгу осіб, з метою забезпечення державної безпеки та захисту національних інтересів», який має бути розроблений відповідно до Закону України «Про профайлінг».

Виходячи з того, що якщо порушником є людина - живий організм, якому властиві певні поведінкові та емоційні стани та специфічні алгоритми поведінки, ми, спираючись на таку особливість, розробляємо модель потенційних порушників, відповідно до профілів реальної чи потенційної загрози – особи порушника.

Зокрема під таким профілем ми розуміємо особу (групу осіб), яка за результатами своїх дій (умисних чи неумисних) та\або бездіяльності, забезпечує реалізацію загроз безпеки ОЗБ. Таким чином, відповідно до специфіки об'єкту та\або його окремо взятого складового елементу, буде відповідати та чи інша модель порушника, що включає в себе профіль порушника з притаманними йому специфічними поведінковими ознаками, особливостями рис характеру, емоційними станами, використовуванням спеціальних знань чи вмінь, використанням приладів, обладнання, озброєння тощо. Тобто розглядаючи вищезазначений об'єкт, щодо якого проводяться заходи з забезпечення безпеки, реального та потенційного порушника ми розділяємо на внутрішніх та зовнішніх.

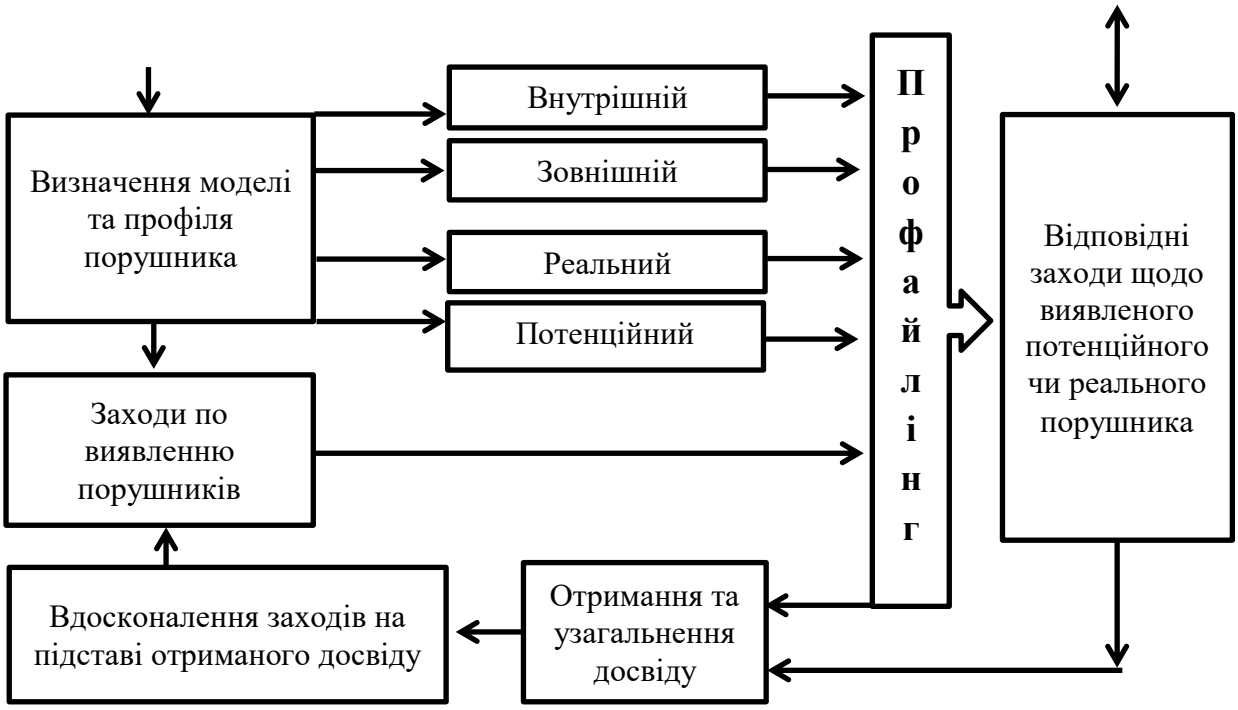

Рис. 3.1.1. Модель державного управління забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу.

Розглянемо зображену на рисунку 3.1.1 створену автором модель механізмів забезпечення державної безпеки з використанням технології профайлінгу, який є персональною розробкою автора.

Розглянемо елементи вищевказаної моделі забезпечення безпеки з використанням технології профайлінгу:

1. Визначення цілей та завдань обраного об’єкту забезпечення безпеки. На даному етапі визначаються та формуються життєво необхідні інтереси та пріоритетні завдання. Визначається чітке формулювання ОЗБ, тобто життєвих пріоритетів - конкретизується об’єкт забезпечення безпеки. Очевидним є той факт, що без розуміння та знання об’єкта забезпечення безпеки, тобто знання, що захищати, неможливо визначити подальші дії та визначити такі події, фактори, чинники, що в даному випадку будуть негативно впливати на ОЗБ. Також без знання та чіткого формулювання завдання та цілі, досить складним виявляється обрати вірні та ефективні сили та засоби, ресурси, методи та заходи забезпечення безпеки об’єкту. Саме тому автор визначає даний етап

першим – своєрідний аналіз, чітке формулювання завдань та цілей ОЗБ, тобто життєво важливих пріоритетів.

Такими пріоритетами, відповідно від об'єкта та забезпечення безпеки, може бути: життя та здоров'я людини, громадянина; інтереси загально-соціальних та групових (вузько-класових) громадян, забезпечення підтримання громадського порядку, боротьба з корупцією, злочинністю, епідеміями, забезпечення захисту прав, свобод чи майна людини, громадянина, захист державного кордону, суверенітету, інформації та інше. Тобто в поняття життєво необхідних інтересів входять всі основні складові елементи держави, які потребують відокремлення та конкретизації. Але вже очевидний той факт, що при практичному здійсненні та конкретизації цілей та завдань по відношенню до кожного окремого елемента ОЗБ, як сам зміст, так і його наповнення життєвих пріоритетів, в кожному окремому випадку може бути різним та буде залежати від конкретних завдань та особливостей окремо взятого елементу ОЗБ – визначається перелік пріоритетів, тобто конкретизуються цілі, що необхідно захистити. Як приклад – в пріоритеті тільки матеріальне майно, тільки державний кордон, тільки права громадянина тощо. В подальшому список деталізується, тобто виконується поглиблене уточнення того, що входить в пріоритетний перелік, відповідно визначаються і завдання.

2. Визначення загроз об'єкту забезпечення безпеки. Мета даного етапу - створити чіткий перелік небезпек об'єкту забезпечення безпеки. Поняття та особливості загрози ми розглядали вище, в даному контексті ми виділимо особливість, що різні загрози являють собою різну ступінь небезпеки для ОЗБ, з точки зору завдання можливого збитку, який має значення при реалізації кожної загрози. Саме за такої особливості, наявність тої чи іншої загрози для ОЗБ не є достатньою для прийняття рішення про те, що вона буде враховуватись при подальших діях. Серед багаточисельного списку можливих загроз, необхідно виділити загрози з меншою та більшою вірогідністю їх реалізації. Наприклад, вірогідність скоєння присвоєння державних грошових

кошт з використанням невідповідних документів - вище у відповідної посадової особи з відповідними повноваженнями, яка неефективно або зовсім ніким не контролюється. І навпаки - вірогідність скоєння присвоєння державних грошових коштів з використанням невідповідних документів - низька у посадової особи без відповідних повноважень, діяльність якої контролює відповідний антикорупційний орган. З даного факту буде логічним, що першим критерієм для визначення та взяття на облік загрози повинна служити вірогідність її реалізації. Тобто така загроза, вірогідність реалізації якої висока, буде являтися реальною загрозою.

Проте для прийняття рішень про взяття на облік тільки з даних про вірогідність реалізації загрози - не є достатнім. Також необхідно враховувати вірогідність втрат при її реалізації – в першу чергу враховуються загрози, що завдають значні збитки та втрати по відношенню до ОЗД. Саме тому другим критерієм відбору загрози є рівень можливих втрат чи збитків, що спричиняє її реалізація тій чи іншій складовій ОЗБ. Тому в даному випадку актуальним буде відділити такий тип загрози з позиції її суттєвості. За такими критеріями – вірогідність реалізації та рівень можливих втрат, збитків, повинні аналізуватися як разом, так і окремо. Наприклад, висока вірогідність реалізації корупційної загрози - скоєння відповідною посадовою особою з відповідними повноваженнями, присвоєння державних грошових коштів з використанням невідповідних документів, зі значними втратами ОЗБ - така загроза зазвичай враховується. Проте низька вірогідність реалізації терористичної загрози – скоєння терористичного акту в місці масового скупчення людей, проте втрати, в даному випадку можуть бути катастрофічні – майно, життя і здоров’я громадян тощо, тому така загроза повинна враховуватися завжди, а в деяких випадках необхідність обліку такої загрози закріплена законодавчо.

В свою чергу ми поділяємо загрози за джерелами: природні та антропогенні, а також за видами. Враховуючи міжнародний досвіт та специфіку технології профайлінгу, яка зарекомендувала себе як ефективний

інструмент при виявленні антропогенних загроз, то ми в даному випадку розглянемо види, що безпосередньо стосуються саме них.

Антропогенні загрози за видами можливо розділити на:

a) соціальні – масові захворювання, масові акти непокори, незадоволення, негативні соціальні звички (алкоголізм, паління, наркоманія) та ін.;

b) інформаційні – інформаційна війна, провокування соціальної, міжнаціональної, релігійної напруженості з використанням ЗМІ, соціальних мереж, кібератака на ОЗБ, розголос секретної, службової інформації, кібершпигунство тощо;

c) політичні - прагнення деяких політичних лідерів використовувати виникаючі на ОЗБ проблеми і складності в своїй політичній боротьбі, зовнішнє втручання у внутрішню політику ОЗБ, неконтрольована міграція, державний крах, громадянська війна і таке інше;

d) терористичні – здійснення терористичних актів на об’єкти критичної інфраструктури ОЗБ, акти щодо об'єктів органів державної влади, державних і громадських діячів, об'єктів політичних партій і громадських рухів, великих об'єктів економіки, в місцях масового скупчення людей тощо;

e) криміногенні – злочини в фіскальній сфері, злочини проти життя та здоров’я людини тощо;

f) економічні – зростання безробіття, погіршення стану науково-технічного потенціалу ОЗБ, диференціація доходів населення, знецінення національної валюти та інше;

g) техногенні – похибки, помилки при проектуванні об’єктів, обладнання атомної, нафтогазової, хімічної та інших сфер, збої програмних засобів, в наслідок людської недбалості, втоми, не компетенції та іншого;

h) системні – несприятливі умови, що створені самою системою забезпечення безпеки ОЗБ або внаслідок помилок при її створенні тощо;

i) психологічні - зростання психологічної напруги громадян, внаслідок збільшення числа стресових ситуацій в державі, в колективах, на

виробництві, в сім'ях, зростання психічних захворювань, відсутність психологічної культури у представників органів влади та у населення в цілому;

j) інші.

На даному етапі, при визначенні загрози, необхідно визначати ту складову, елемент або частину ОЗБ, на яку впливає або може вливати загроза, безпосередньо буде завдана шкода. В даному випадку необхідно ввести таке визначення, як ціль та завдання загрози. Поняття ціль може бути застосовано до всіх загроз – антропогенних та природних, проте завдання застосовується тільки в тих загрозах, що реалізуються людиною – порушником. В даному випадку, маючи загрозу з основною антропогенною складовою, досягнення загрозою цілі - ще не достатньо для нанесення значних втрат ОЗБ. Так, виявивши потенційного порушника та створивши йому такі несприятливі умови для реалізації загрози, можливо уникнути значних втрат. В разі виявлення реального порушника та його затримання, ми маємо майже аналогічний результат.

Таким чином, в різних випадках ціль та завдання загрози з антропогенною складовою можуть значно відрізнятися від аналогічної загрози з природньою складовою. Саме з такої специфічної особливості в моделі забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу, на даному її етапі визначення загроз, необхідний ретельний та всебічний аналіз з урахуванням вищевказаної особливості реалізації загроз.

3. Визначення реальних та потенційних вразливостей. Вразливість, як параметр даної моделі, характеризує можливість нанесення ОЗБ ушкоджень будь-якої природи тими чи іншими внутрішніми чи зовнішніми факторами, засобами тощо. В даному випадку ми маємо на увазі лише два основних моменти: по-перше, по відношенню до самої моделі з використанням профайлінгу, по-друге – по відношенню до самого ОЗБ.

Впровадження використання технології профайлінгу при забезпеченні безпеки ОЗБ, зменшує нанесення втрат, збитків, оскільки усуває ряд вразливостей антропогенного характеру або зменшує можливості їх

використання для нанесення втрат ОЗБ. Тому буде логічним виділити вразливості до впровадження профайлінгу в забезпечення безпеки ОЗБ та після.

В першому випадку, розглядаючи вразливості моделі забезпечення державної безпеки з використанням технології профайлінгу, можливо розглядати як окремий випадок вразливості ОЗБ, оскільки після впровадження такої моделі, вона інтегрується в сам об’єкт, тобто стає його часткою, складовим елементом. У разі завдання шкоди ОЗБ, в даному випадку, безпосередньо призведе до потенційної чи реальної можливості завдання шкоди, збитків, або до появи додаткових вразливостей ОЗБ. Тому в даному випадку поняття вразливість доцільно використовувати на етапі впровадження моделі для оцінювання її захищеності від будь-якого виду загрози.

Проте у другому випадку, аналіз вразливостей важливий передусім на етапі розробки та впровадження даної моделі, при оцінці загроз, можливих способів їх реалізації, вибору необхідних методів, сил та заходів щодо їх виявлення, ліквідації, попередження тощо. Результати виявлених за таким аналізом вразливостей, можуть мати актуальну значимість та бути показником ступеня небезпеки, реалізації загроз до впровадження технології профайлінгу задля забезпечення державної безпеки, а після – показником ефективності даної моделі.

4. Визначення ризиків з антропогенним джерелом виникнення щодо об’єкту забезпечення безпеки. Ми вже згадували раніше особливості та визначення поняття ризик, проте на даному етапі необхідно відмітити наступні особливості. В залежності від реальних умов, будь-яка потенційна загроза може як реалізовуватися, так і не реалізовуватися, саме тому в даному контексті ми відмітимо таку необхідність та доцільність обліку вірогідності тої чи іншої потенційної загрози – ризику реалізації загрози. Також ми відмічаємо таку особливість, що в разі реалізації загрози створюється ризик тих чи інших втрат, збитків щодо ОЗБ. Ще однією особливістю є той факт, що при реалізації загрози, втрати можуть бути прийнятні або їх може не

виникнути зовсім. Тому в даній моделі забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу, при визначенні ризиків, ми розглядаємо такі види ризику, як: реалізація визначених загроз ОЗБ та виникнення втрат, збитків при реалізації загрози ОЗБ. Для оцінювання ризику доцільно використовувати значення вірогідності реалізації загрози та рівень можливих втрат від її реалізації. Зауважимо, що такі умовні втрати є важко керованими, якщо впливати на рівень ризику реалізації загрози, що не завжди можливо в реальних обставинах, проте можливо керувати втратами, якщо зменшувати ризик виникнення втрат чи збитків.

Також, при реалізації даного етапу необхідно виділити таку особливість, при якій ризики виникнення втрат при реалізації загроз будуть різними, до впровадження даної моделі та після. Такий розділ може характеризувати ризики виникнення втрат, збитків щодо ОЗБ, де при забезпеченні державної безпеки не використовується профайлінг, та при впровадженні даної моделі. Облік ризику в першому випадку буде важливим при впровадженні даної моделі (при визначенні та сортуванні загроз та визначенні відповідних методів, заходів щодо їх виявлення та нейтралізації). В другому випадку такий вид ризику повинен демонструвати міру ступені можливості реалізації відповідної загрози та міру ефективності використання даної моделі – порівнюючи ризики та\або втрати, збитки, до впровадження профайлінгу та після.

Останньою особливістю даної моделі є те, що розглядаючи певні загрози терористичного, соціального, кримінального та інформаційного характеру, необхідно визначати ризик безкарного виконання злочинного посягання, несанкціонованих дій по відношенню до ОЗБ.

5. Визначення моделі та профіля порушника об’єкту забезпечення безпеки. Визнана нами раніше така специфічна особливість класифікації загроз, а саме поділу їх за місцем знаходження джерела на зовнішні та внутрішні, в даному випадку антропогенна загроза – порушник, також поділяється на внутрішнього та зовнішнього, реального та потенційного.

Тобто, з урахуванням місця знаходження порушника та його особливостей, повинні створюватись і модель, і профілі.

В даному випадку сама модель порушника буде являти собою сукупність кількісних, психологічних, якісних та інших характеристик, що будуть мати специфічні ознаки-ідентифікатори. Якщо розглянути такі сукупності більш детально, то ми виділимо наступні можливі її складові:

1) кримінально-психологічні профілі порушників, що тим чи іншим чином негативно впливають (чи потенційно можуть) на ОЗБ;

2) цілі, що переслідують (чи потенційно можуть) порушники визначених профілів;

3) мотивацію дії порушника кожного профілю;

4) можлива кількість порушників;

5) сили та засоби, що використовують (чи потенційно можуть) порушники визначених профілів (озброєння, транспорт, засоби тощо);

6) рівень обізнаності про ОЗБ, його вразливостей та інше;

7) рівень технічної, спеціальної та іншої класифікації та підготовленості до негативних дій по відношенню до ОЗБ;

8) сценарій, тактику чи алгоритм певних дій порушника, способи їх дій відповідно до етапів скоєння порушення;

9) особливості зовнішнього виду, поведінки, можливі ознаки, ідентифікатори;

10) інше.

З позиції державного управління, така сукупність буде являти собою специфічний багатомірний профіль порушника, а подальша оцінка та співвідношення його з ОЗБ, може являти собою підґрунтя, своєрідний фундамент для вибору: методів забезпечення безпеки ОЗБ; категорії та кваліфікації залученого персоналу; визначення складності застосовуваних засобів; додаткових методів ідентифікації порушника, можливого порушника, що повинні бути застосовані в процесі забезпечення державної безпеки.

Так, до загальних профілів порушника можливо віднести: суб'єкт ОЗБ, що скоює (чи потенційно може) акти тероризму - терорист, хуліганські дії - хуліган, крадіжки, угони та інше - злодій, вбивства за винагороду - найманий вбивця, агресивно налаштований об'єкта ОЗБ – агресивна особа, об'єкт ОЗБ, що має профіль потенційного порушника; об'єкт ОЗБ з залежністю (алкогольною, наркотичною, азартні ігри тощо); психічно хворий об'єкт ОЗБ; внутрішній об'єкт ОЗБ, якого змушують зовнішні об'єкти до створення негативних умов щодо ОЗБ; інші.

Щодо цілей, що ймовірно можуть переслідувати порушники, можливо віднести такі, як: диверсії по відношенню до ОЗБ; захоплення заручників, розкрадання об'єктів, що входять до складу ОЗБ, фізичне чи інше знищення складових ОЗБ; викрадення інформації, технологій; знищення культурних цінностей, мови; інші.

Якщо розглянути мотиви, що можуть спонукати порушника до тих чи інших дій негативного характеру, з позиції державного управління в сфері забезпечення державної безпеки, то можливо відмітити той факт, що спеціалісти в даній сфері не мають єдиної класифікації. Зазвичай виділяють такі мотиви: політичні (ідеологічні) мотиви; економічні мотиви (отримання матеріальної вигоди); екологічні мотиви; особисті мотиви; мотиви самоствердження; захисні мотиви; ігрові мотиви; мотиви самовиправдання; мотиви заміщення; інші.

Також, відповідно до тих чи інших дій порушника, що створюють негативні умови, фактори для сталого функціонування та розвитку держави, ми виділимо, що порушник для досягнення тих чи інших цілей може використовувати озброєння, вибухові речовини, спеціальні засоби, пристрої, фінансові кошти для підкупу об'єктів ОЗБ, транспортні засоби, недоліки в різних системах ОЗБ - функціонування, безпеки, влади тощо.

Відмітимо таку позитивну особливість профайлінгу, як здатність виявлення та подальшого прогнозування дій реально чи потенційно небезпечної особи, тобто тактики дій порушника. Тому в профіль порушника

може входити інформація щодо тактики дій порушника, а саме – насильницьких дій щодо об’єкту ОЗБ, прихованих дій, використанням комбінованих дій, оманливих дій, тощо.

За рівнем підготовки порушника, останніх, зазвичай, розрізняють за такими типами: випадковий; непідготовлений; підготовлений; професіонал.

Так, непідготовлений порушник здійснює свої деструктивні, по відношенню до ОЗБ, дії без апріорної інформації про ОЗБ та системи забезпечення його безпеки, з великою долею вірогідності його дії будуть спонтанні, скореговані на найбільш явні вразливості ОЗБ. Проте підготовлений порушник буде мати апріорну інформацію щодо ОЗБ та деяких окремих його процесів функціонування. Такий порушник може застосовувати залучення матеріальних, інформаційних, фінансових та інших засобів, має конкретні цілі та завдання, його дії матимуть логіку та попередньо обрану тактику.

Професіональний порушник володіє суттєвою інформацією про сам об’єкт забезпечення безпеки, систему безпеки об’єкту та інші системи ОЗБ, враховуючи знання основних параметрів та особливостей функціонування його елементів, можуть застосовувати різноманітні методи та засоби протидії заходам забезпечення безпеки ОЗБ та впливу на нього, ґрунтуючись на попередньо зібраній інформації, як про сам ОЗБ, так і його системи, досвід, спеціальні знання та вміння. Також зазначимо, що необхідно враховувати і кількість порушників та наявність в утвореній сукупності типів порушників.

6. Заходи виявлення реального та потенційного порушника. На даному етапі ми, ґрунтуючись на вищевказаних особливостях порушників, окремо виділимо заходи по виявленню внутрішнього та зовнішнього порушника.

Так, ефективними заходами з використанням профайлінгу по виявленню внутрішнього порушника та попередженню деструктивних дій по відношенню до ОЗБ, будуть наступні заходи:

- первинна профайлінгова перевірка об’єкта ОЗБ;
- профайлінговий моніторинг дій об’єкта ОЗБ;

- цільова профайлінгова перевірка об’єкта ОЗБ;
- повторна профайлінгова перевірка об’єкта ОЗБ;
- позапланова профайлінгова перевірка об’єкта ОЗБ.

Ефективними заходами з використанням профайлінгу по виявленню зовнішнього порушника та попередженню деструктивних дій по відношенню до ОЗБ, будуть наступні заходи:

- профайлінговий моніторинг потенційно небезпечних, по відношенню до ОЗБ, об’єкта чи їх дій;
- цільова профайлінгова перевірка потенційно небезпечних, по відношенню до ОЗБ, об’єктів чи їх дій.

7. Отримання досвіду, його аналіз та вдосконалення системи державного управління забезпечення державної безпеки. Виходячи з того факту, що на даному етапі людства стрімко розвивається наука та технології, можливі помилки при здійсненні профайлінгу суб’єктами спеціального органу ОЗБ та з метою вдосконалення заходів з використанням профайлінгу, по виявленню реального чи потенційного порушника та попередженню його деструктивних дій по відношенню до ОЗБ, при практичному впровадженні даної моделі державного управління державною безпекою, необхідно аналізувати як позитивний, так і негативний досвід.

Резюмуючи все вищезазначене, ми можемо зробити висновок, що практичне значення профайлінгу порушника полягає в опорі технології на систематизований вітчизняний та зарубіжний досвід державного управління в сфері забезпечення безпеки, комплексний підхід до різних ситуацій, знаходження причинно-наслідкового зв’язку між різного роду подіями, з подальшим логічним аналізом фактів, що створюють, з урахуванням умов для еволюції моделі.

Принцип класифікації об’єктів ОЗБ, відповідно до їх потенційної загрози по відношенню до об’єкту забезпечення безпеки (держави), дозволить раціонально підійти до класичної або інноваційної системи заходів державного управління в сфері забезпечення державної безпеки,

розраховувати сили і засоби та інше. Відповідно до вищевказаного, принципи класифікації і система заходів по виявленню порушників із використанням профайлінгу повинна постійно вдосконалюватися, ґрунтуючись на аналізі отриманого досвіду.

Таким чином пропонована нами модель забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу, представляє собою комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених заходів та процедур, що здійснюються спеціально уповноваженими органами державного управління та їх посадовими особами на різних рівнях державного управління, з метою виявлення і запобігання загрозам (а при підтвердженні протиправних дій - припинення таких дій) та мінімізації негативних наслідків, завдяки використанню технології антропогенного аналізу особистості (профайлінгу) реального або потенційного порушника, які своїми діями чи бездіяльністю створює (може створити) небезпеку охоронюваним законам правам та інтересам громадян, держави та суспільства.

3.2. Механізм профайлінгу для ефективного виявлення джерел антропогенних загроз

Використання профайлінгу в сфері державного управління для вирішення завдань з державної безпеки дозволяє з високою ефективністю застосовувати сучасні інноваційні підходи та методи для оцінки реальних та потенційних небезпек антропогенного характеру. Виходячи з того факту, що за період свого розвитку та становлення, технологія профайлінгу увібрала в себе найкращі методики та методології оцінки особи та особистості, характерні для різних соціальних наук, проте він не є абсолютно теоретичною категорією чи методикою. Ця технологія є реальним практичним інструментом досягнення завдань в сфері державної безпеки та громадського порядку, яка дозволяє спеціальним службам та відомствам передбачати, виявляти та припиняти реальні та потенційні небезпеки.

Тому, відповідно введеного нами визначення поняття «профайлінг» та згідно із розробленою нами моделлю його використання, нами було проведено удосконалення та адаптація його методичної складової в контексті завдань, щодо забезпечення державної безпеки таким чином, щоб за своєю суттю методика профайлінгу залишалась універсально-незмінною, проте за своєю формою дану методику можливо було б адаптувати для використання в різних умовах та для різних цілей.

Так, ключовим фактором визначення фактору небезпеки та об'єкта, через який вказаний фактор небезпеки буде реалізовуватись. Зокрема, під «об'єктом», ми розуміємо індивідуумів та конкретно притаманні їм профілі, які булу нами розглянуті в розділі 2.1. даної роботи.

Далі, під факторами небезпеки, ми розуміємо такі негативні явища, що несуть загрозу існуванню, сталому розвитку, безперебійному функціонуванню, об'єкту забезпечення безпеки – основного елементу держави – її населенню та вторинних компонентів, а саме – території, ключових державних структур

Виходячи з аналізу міжнародного та вітчизняного досвіду, ми визначили, що у більшості випадків висока ефективність профайлінгу завжди обумовлена такою специфічною особливістю, як наявність можливості виявлення ідентифікатору небезпеки, який був притаманний тому чи іншому порушнику - потенційно чи реально небезпечному об'єкту ОЗБ.

Відповідно до існуючих та можливих профілів порушників, така особа-об'єкт ОЗБ, своїми діями чи бездіяльністю являє собою джерело реалізації певного рівня небезпеки.

Як наслідок, за своєю суттю, розроблена нами технологія являє собою системний експрес-аналіз конкретної сукупності вербальних та невербальних ознак, динамічних поведінкових реакцій об'єкту профайлінгу – конкретного потенційного індивіда-порушника.

При здійсненні профайлінгу за розробленою автором методикою проводиться діагностика конкретної особи, чи групи осіб, що створюється з

фрагментів умовно-достовірної інформації, що отримується в ході діагностики об’єкта за ознаками-ідентифікаторами безпеки чи загрози.

Виходячи з особливості проведення процесу профайлінгу, особа, що здійснює профайлінг іншої особи – об’єкта, виявляє, діагностує та класифікує ознаки, за якими створює профіль об’єкта та оцінює його на безпеку чи загрозу. В результаті чого особа отримує індуктивний умовивід, шляхом зв’язування прямих ознак через деякі фактичні, психологічні та інші враження. Але при формуванні такого висновку в ході профайлінгу об’єкту можливі помилки, які пов’язані з рядом факторів. Фактори, що необхідно враховувати в процесі виявлення ознак, це - врахування особистого психоемоційного стану та ефекти проекції, домінуючої потреби, поблажливості, спрощення, гало-ефект (ореолу) [59].

Вказаний вище процес можливо представити таким, який показаний на рисунку 3.1, в якому об’єкт – особа, розглядається як певне джерело інформації, яка підлягає моніторингу на предмет наявності ознак-ідентифікаторів загрози, щодо ОЗБ. При виявленні таких ознак, вони підлягають перевірки, верифікації та класифікації, за якою створюється профіль об’єкту, що оцінюється в рамках забезпечення безпеки.

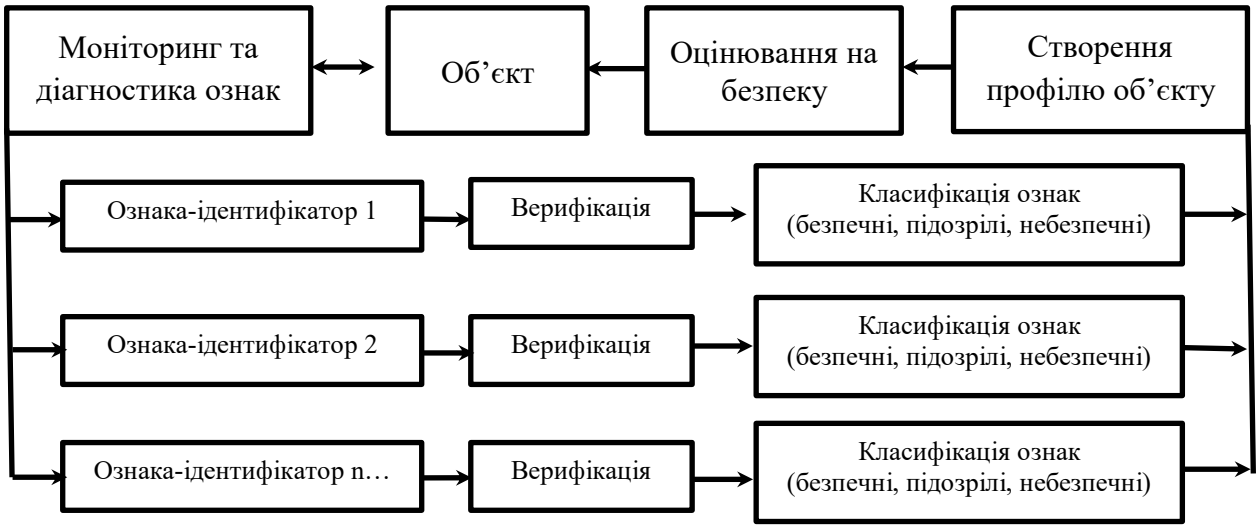

Рис. 3.2.1. Процес профайлінгу особи

Для удосконалення існуючої матриці виявлення загроз державної безпеки з застосуванням профайлінгу, підвищення виявлення антропогенних джерел ризиків на начальному етапі їх можливого виникнення чи реалізації, по-перше, необхідно сформувати інструментарій та його методичне наповнення, основним завданням якого буде виявлення за специфічними ознаками – ідентифікаторами потенційного чи реального порушника та прогнозування негативних дій щодо об'єкту забезпечення безпеки. По-друге, необхідно визначити кількість таких показників при який особа може стати порушником – тобто своїми діями чи бездіяльністю створити певні сприятливі умови для реалізації тієї, чи іншої загрози.

Розглянемо вказану вище схему та її ключові елементи:

1) моніторинг та діагностика ознак;

1.1) виявлення ознак;

1.2) верифікація ознак;

1.3) класифікація ознак;

2) створення профілю за сукупністю ознак;

3) класифікація створеного профілю особи з позиції його безпеки щодо ОЗБ.

Конкретизуючи вказані вище елементи, слід особливо звернути увагу на наступні ключові критерії.

Щодо моніторингу та діагностики ознак.

Моніторинг, в даному випадку, являє собою процес спостереження, виявлення та ідентифікації будь-яких ознак, що можуть свідчити про реальну чи потенційну можливість дії або бездіяльності конкретної особи, які (дії чи бездіяльність) за своїм характером реально або потенційно несуть загрозу ОЗБ.

За результатами моніторингу, виявлені ознаки підлягають наступній *діагностиці*.

Діагностика, за свою суттю - це процес перевірки (*верифікації*) характеру виявлених, завдяки моніторингу ознак, які можуть бути розцінені у

якості таких, що несуть в собі відповідні загрози щодо ОЗБ. Зокрема, мається на увазі сам процес перевірки сутності вказаних ознак, а саме їх характер – чи є вони реально небезпечними, потенційно небезпечними або ефемерно небезпечними, після чого здійснюється *класифікація* виявлених ознак за наступним алгоритмом: ефемерно-небезпечні ознаки відсіюються, потенційно-небезпечні беруться до уваги, а на основі реально-небезпечних створюється система безпеки ОЗБ.

Для вирішення завдань щодо моніторингу та діагностики у особи ознак, що ідентифікують її як потенційно чи реально небезпечної щодо ОЗБ на наш погляд необхідно застосовувати такий інструментарій:

- Метод спостереження;
- Метод опитувальної бесіди;
- Метод візуальної психодіагностики;
- Метод діагностики брехні.

Створення профілю за сукупністю ознак та його класифікація.

Створення профілю за сукупністю виявлених в ході моніторингу та діагностики ознак, проводиться з позиції всебічної оцінки індивіда та з урахуванням тієї сфери та того середовища, де він перебуває та\або може перебувати.

Створення профілю в даному випадку проводиться за методом мозаїчної картини, тобто складання та підсумування реально та потенційно-небезпечних ознак, які ідентифікують особу, що досліджується за допомогою профайлінгу та оцінювання особи з точки зору її загрози чи безпеки щодо ОЗБ.

Другим етапом є прогнозування можливих негативних\деструктивних дій (чи бездіяльності) у відношенні ОЗБ. Такі дії в свою чергу мають свою форму вираження – поведінку особи, тобто властива особі взаємодія з навколишнім середовищем опосередковане зовнішною (рухової) та внутрішню (психічною) активністю. Одиницею вимірювання поведінки є вчинок - взаємодія або між людьми, або між людьми та об’єктами. Тобто, вчинок – це така одиниця поведінки, в основі якої знаходиться нормальний,

ціностно-змістовний конструкт, котрий обумовлює орієнтацію, направленість активності, а їх сукупність становить діяння. У діянні, як елементі соціальної поведінки особистості реалізується активність, що має високу соціальну значимість. Відповідальність за таку активність несе сам особа - об'єкт ОЗБ, навіть у тому випадку, якщо вона виходить за межі його намірів. Відповідальність особистості виражається у її здібності передбачити соціальні та психологічні наслідки особистої активності.

Разом з тим, у відмінності від будь-якої іншої поведінки людини (наприклад, індивідуальної), в соціальній поведінці передбачається деякий рівень соціалізованої корекції – засвоєння норм поведінки конкретної соціальної групи, формування здібності керувати ним, мати деяке особисте відношення до сприйманої соціальної поведінки, співвідносити особисту поведінку з поведінкою іншого та соціальної ситуації, що змінюється. Таким чином вивчаючи соціальну поведінку особистості додають і особисті об'єктивні течії поведінки, її зафіксовані характеристики та механізми, а також вплив поведінки однієї особи на поведінку інших людей, але ще більше – соціально-психологічні фактори, умови, що лежать у її основі: між групові відношення, стереотипи, моральність, вплив засобів масової інформації тощо, а також нормі, цінності, ролі, засвоювані і індивідуумом у процесі соціалізації [141].

Відповідно така особа, що має за підсумком потенційних та реально небезпечних щодо ОЗБ ознак, відповідний профіль порушника (терорист, злочинець, алко та наркозалежна особа, тощо) буде мати відповідну небезпечну поведінку, що також є ознакою-ідентифікатором небезпечної особи.

Зокрема, створений профіль особи реально чи потенційного порушника та прогнозування поведінки в певному середовищі або тих, чи інших ситуаціях, що розглядається в рамках забезпечення державної безпеки - є значимим та дозволяє певною мірою бути готовим до створення заходів щодо виявлення антропогенного джерела реалізації загроз ОЗБ.

На небезпечну поведінку впливають велика кількість факторів, основними з яких є психічні аномалії особи, індивідуальні потреби та інтереси, моральні та емоційні якості, генетичні та фізіологічні особливості, мотиваційні фактори, тощо. Розглянемо особливості ознак та факторів, що впливають на особу та визначають її, як джерело реалізації загроз, щодо ОЗБ.

Багатьма вченими пропонувалось в причинній структурі виділяти певні основні елементи створення вищевказаних негативних, деструктивних факторів, умов, явищ щодо ОЗБ. Дослідивши завдання, що повинен вирішувати профайлінг при забезпеченні державної безпеки виділимо чотири таких елементи, а саме: зовнішню та внутрішню причину, зовнішню та внутрішню умову [152, С 27-29].

Зокрема під зовнішньою причиною ми розуміємо таке психологічне навантаження, що виражається в негативних для певного середовища формах прояву особистісних особливостей характеру – таких рисах, як конфліктність, загальмованість, нерішучість, агресивність, егоцентризм, тривожність, тощо, що виражається в психопатології чи акцентуації характеру конкретного індивідууму, наприклад такого, що претендує на посаду державної служби, політичну посаду, вищі державні, правоохоронні посади, тощо, що в свою чергу за певних обставинах можуть призвести до реалізації певної загрози безпеки державі. Зокрема, в психологічній літературі риси характеру визначаються - як стійкі особливості поведінки індивіда, що повторюються у різних ситуаціях.

Розглядаючи даний факт з позиції державної безпеки, можливо розрізнити позитивні та негативні риси характеру індивіда, в залежності від середовища та умов в яких даний індивід перебуває чи може перебувати. Проте одна й та ж риса характеру індивіда в різному середовищі може бути оцінена по різному, наприклад така риса як агресивність в більшості випадків є негативною, проте в певних сферах діяльності людини, наприклад в окремих видах спорту, може являтися позитивною, тому що в більшості випадків сприяє досягненню кращого результату [3, 16, 81, 105, 145, 167].

Такий фактор, як психічні аномалії, з одного боку ускладнюють засвоєння індивідуумами правових та моральних норм, а з інших створюють певні перепони щодо адекватного сприйняття та оцінювання життєвих ситуацій. Дані аномалії за своєю суттю не є мотивами негативних дій індивіда щодо ОЗБ, проте значною мірою впливають на поведінку та спосіб існування. У розділі 2.1 ми визначили, що у вітчизняній (П. Б. Ганушкін, А. Є. Лічко та інші) та міжнародній літературі (К. Леонгард, Є. Кречмер та інші) з психіатрії, багатьма вченими визначалося, що акцентуація характеру – це крайні варіанти його норми, де окремі риси надміру загострені, підсилені, внаслідок чого виявляється вибіркова вразливість по відношенню до певного роду психогенних впливів.

Перші спроби використання особливостей психопатології та акцентуації характеру особистості для попередження антропогенних загроз, що реалізовувались через протиправні дії індивідів, почали проводитися з 1984 року (Ростовський медичний інститут) в ході яких було створено перші профілі порушників на основі психоаналізу. В ході дослідів було виявлено, що найбільшу кількість порушників, що перебували в виправних трудових закладах за різного роду протиправні порушення мали психопатології та акцентуації таких типів, як: емоційно-нестійкий, епілептоїдний, гіпертимний, істероїдний, астенічний. При проведенні профайлінгу, а саме на етапі візуальної діагностики при спостереженні та опитувальній бесіді, ми виділяємо це, як небезпечну ознаку, тому що на здійснення протиправних дій значною мірою впливає акцентовані психопатичні риси особистості порушника [179, С. 8]

Особливо показово це спостерігається в прагненні та готовності індивіда до задоволення індивідуальних інтересів та потреб будь-яким шляхом, що не виключає загрозу безпеці, життю і здоров'ю, честі та гідності інших громадян, тобто тому, що визнається державою найвищою цінністю. Такі зовнішні фактори діють опосередковано, через риси характеру, вольові та

емоційні якості, мотиваційну сферу, ціностно-мотиваційні характеристики свідомості, тощо [55].

Вищевказані показники при проведенні профайлінгу можливо визначити за допомогою відповідних психологічних тестових методик (тестові опитувальники Кеттелла, Леонгарда-Шмішика, Індивідуально-типологічний опитувальник Л. Н. Собчик, тощо), методики опитування та візуальної психодіагностики [37], яка включає в себе аналіз тілобудови, рис обличчя, форми рук, пальців, міміки, жестикуляції, тощо («словесний портрет» В. П. Куліков, оперативна характерологія В. В. Пономаренко та інші), що повинна входить до технології профайлінгу, що підвищить ефективність ідентифікації потенційного чи реального порушника.

Також в ході профайлінгу, при проведення опитування необхідно відслідковувати моральні ознаки особи, тобто негативне ставлення до загальнодержавних обов’язків, державним органам, закону, принципу верховенства права, до національних та культурних цінностей, до інституту сім’ї, анти громадським інтересам та прагненням. Цілі, що ставить людина перед собою, якими принципами керується приймаючи ті чи інші рішення та ті засоби, що використовує для їх досягнення, загалом залежать від морального рівня індивіда.

Ще однією ознакою-ідентифікатором певного рівня небезпеки, щодо ОЗБ є свідома саморегуляція об’єктом своєї діяльності і поведінки, що забезпечує подолання труднощів при досягненні мети, створені об'єктом додаткові спонукання до зовнішніх або внутрішніх дій, які мають недостатній рівень мотивації. Вольові ознаки, які відслідковуються в поведінки та дії індивіда, виконують дві взаємопов'язані функції - спонукальну, що забезпечує активність, і гальмівну, яка виявляється в її стримуванні, і тому що спостерігається в ситуаціях вибору рівних за значимістю мотивів і цілей, що породжують боротьбу мотивів, при відсутності у об'єкта актуальної потреби в дії, при наявності зовнішніх і внутрішніх перешкод. Так, слабкі вольові якості у особи, яка є державним службовцем або представником правоохоронних,

силових та інших відомств, на яку буде здійснюватися певне психологічне навантаження, можуть стати причиною створення нею таких негативних факторів, умов, явищ, що створюють сприятливі умови щодо реалізації антропогенних загроз щодо безпеки ОЗБ.

Наступні якості, що містять ознаки, які певною мірою ідентифікують в визначеному середовищі індивіда за критеріями безпеки – є таке специфічне психічне відображення у формі безпосереднього упередженого переживання життєвого сенсу, явищ і ситуацій, обумовленого відносинами їх об'єктивних властивостей до потреб особи – об’єкта ОЗБ, тобто його емоційні властивості. На думку психологів, найпростішими формами емоцій є так звані емоційні відчуття, тобто безпосередні переживання, що супроводжують окремо життєво важливі впливи і які спонукають людину до їх збереження або усунення [31, С. 8-18].

Зокрема повертаючись до профайлінгу, вищевказані емоційні властивості індивідів в рамках забезпечення безпеки, становлять певний інтерес тому що виникаюча в критичний момент емоційна активність пов’язана в першу чергу з прийняттям важливого рішення, вирішенні важливих тактичних завдань, усвідомленої негативної дії, тощо. В процесі скоєння особою таких дій, що несуть загрозу існуванню, розвитку об’єктам та суб’єктам держави, на порушника не можуть не впливати ті, чи інші емоції. Вивчаючи дане питання, ми визначили, що у вітчизняних та міжнародних літературних джерелах багатьма авторами наголошується на тому, що навіть буденне життя індивіда завжди фарбуються в певні емоційні тони, що включають такі здатності, як - відчуття, уяву, думки, сприйняття, тощо.

При профайлінгу особи, повинна звертатися увага на негативні емоційні стани, що в свою чергу супроводжуються ідентичними діями, поведінкою індивіда – це стрес, тривога, агресія, страх, брехлива поведінка, чи повна відсутність будь-яких емоцій. Всі вищезазначені емоційні стани мають ознаки, що відрізняють їх серед інших схожих, та надають можливість

ідентифікувати їх при опитувальній бесіді, візуальній діагностики та спостереженні за об’єктом профайлінгу – особою, що вивчається.

Дослідивши антропогенні загрози, ми встановили, що вищевказані емоційні стани можуть не бути безпосередньо джерелом реалізації загрози безпосередньо ОЗБ, проте при виникненні та набутті високого рівня антропогенного ризику такої загрози, завжди супроводжують її розвиток та кульмінацію. Саме тому визначення ознак таких негативних емоційних станів у людини при проведенні процедур профайлінгу необхідно кваліфікувати як підозрілі ознаки, з подальшим поглибленим аналізом об’єкта профайлінгу та встановлення причин виникнення вищевказаних емоційних станів.

Наступним фактором є сфера потреб та мотивації, що має велике значення в механізмі формування та реалізації антропогенних ризиків та загроз щодо ОЗБ. Потреби людини є джерелами її розумової і поведінкової активності, що відображають його природні властивості, що прямо залежать від соціальних характеристик, які сформувалися у суспільстві. Інтереси, тобто потреби в яких міститься емоційна складова, у великій мірі залежать від системи ціннісних орієнтацій особистості, специфічних змістовних характеристик її свідомості, а також соціального середовища, в якому формувався, розвивається, функціонує або до якої така особистість прагне. Вищевказані чинники значною мірою впливають на мотиваційну сферу особистості, а саме сукупність її мотивів і цілей, які формуються і розвиваються протягом усього життя.

Дослідивши дану сферу з позиції державного управління в сфері державної безпеки, ми визначаємо, що в процесі профайлінгу необхідно звернути увагу на деякі важливі елементи. Такими елементами, що мають небезпечні ознаки, що ідентифікують можливий ризик виникнення антропогенної загрози державній безпеки можна вважати мотиви певних деструктивних, негативних дій особи. Такі негативно забарвлені дії особи, щодо ОЗБ, можуть виявлятися (у різних поєднаннях та типах) наступні мотиви: суспільно-політичний (негативний, деструктивний устрій управління

державою і суспільством, участь в цьому управлінні, вплив на нього); соціально-економічний (задоволення абсолютних, тобто найнеобхідніших, життєво важливих потреб, задоволення потреб, що виникають в умовах соціально-економічної диференціації населення і порівняння людьми свого становища з положенням навколишніх, досягнення свого ідеалу, тобто деякого матеріального або соціального стандарту за будь що); насильницько-егоїстичний (привалювання ідеї самоствердження, реалізації наявних потреб та інтересів в будь-яких формах, самоствердження в тих формах, що можливі для особи в конкретних ситуаціях за будь що); легковажно-безвідповідальний (відсутня потреба і зацікавленість в співвідношеннях своїх вчинків з існуючими нормами поведінки, законом, вибірковість такого співвідношення, наслідками своїх дій, що можуть загрожувати безпеки держави). Наприклад, визначення та верифікація вищевказаних мотивів при проведенні профайлінгу на етапі опитувальної бесіді на державну посаду категорії «Б», є небезпечною ознакою, що в поєднанні з іншими негативними факторами (егоїзмом, слабкою вольовою сферою, тощо) створює умови для реалізації загрози державній безпеці.

В процесі дослідження особистості порушника нами виявлено, що в системі ціннісних орієнтацій провідне місце займають індивідуальні та кланово-егоїстичні, що проявляється в особистому матеріальному збагаченні, благополуччі, гіпертрофованому прояві свого «Я» і як наслідок в створенні для цього комфортних умов або лобіювання кланових, групових, егоїстичних інтересів. Додатково було відзначено такі специфічні особливості порушника, як:

а) низький рівень моральної свідомості осіб, які вчиняють порушення;

б) спотворення, що ведуть до морального конфлікту із загальноприйнятими в суспільстві нормами моралі, нормами моралі різних груп, подвійної моралі;

в) правосвідомість їх спотворена уявленням, що закон можна порушити в конкретній ситуації, що ставить під загрозу особисті, соціальні чи державні інтереси.

Наступні ознаки, що вивчаються при профайлінгу осіб на безпеку, та створенні профілю пов'язані з фізичною конституцією людини: спадковість, стать, вік, функції внутрішніх органів, особливості нейродинамічних процесів, загальний рівень здоров'я, хвороби, тощо. Вивчення фізіобіологічних особливостей на небезпечні ознаки, обумовлено необхідністю отримання характеристик причинно пов'язаних з потенційними чи реальними правопорушеннями. Так, при дослідженні результатів деструктивних дій порушників, що становлять загрозу в рамках безпеки держави, спираючись на досліди вітчизняних та міжнародних науковців (Ю. Антонян, А. Є. Лічко та інші), ми звернули увагу на існуючу залежність між захворюваннями центральної нервової системи, отриманими травмами голови, алкоголізмом, наркоманією, девіантною та делінквентною поведінкою індивіда.

Також, важливим при профайлінгу є біологічні фактори, що впливають на формування у порушника негативних дій, що становлять загрозу ОЗБ та їх ознаки. В даному випадку, ми виділяємо такі фактори, як: соматична будова організму (ендоморфний, мезоморфний, ектоморфний), генетичний, органічні ураження головного мозку, акселерація, інфантилізм. Біологічні особливості особистості неспецифічні і самі по собі не породжують протиправні дії, але впливають на динаміку поведінки людини, будучи умовою, морфологічною та психофізіологічною базою сприйняття людиною соціальної природи.

Також зазначимо, що особам, які здійснюють суспільно-небезпечні діяння притаманні певні кримінально-правові ознаки. Нами було досліджено, що мотивація, форма вини, кримінальне минуле, специфічна кримінальна жестикуляція та мовлення, ставлення до лідерів та активних учасників злочинних угрупувань, схвалювання, співчуття до професійних злочинців у кожного індивіда різні і без дослідження протиправних (злочинних в тому числі) дій, обставин вчинення, їх характеру та інших фактів (відносно об’єкту

профайлінгу) за наявності певної оперативної та біографічної інформації, важко отримати об'єктивні дані для подальшого визначення антропогенних ризиків відносно ОЗБ. Відповідно до вищевказаного, проаналізувавши попередні вже реалізовані загрози об’єкту профайлінгу, можливо визначити конкретні ознаки, що спонукали до їх реалізації, дії, що стримували, чи стимулювали та ознаки цих явищ, факторів, що можливо взаємопов’язані та\або взаємодіють між собою.

Під внутрішньою причиною розглядається мотивація, потреби, інтереси, ціннісні орієнтири, емоційна сфера, життєві цілі, що побудили індивіда (чи можуть це зробити) до негативних дій, що створюють сприятливі умови для реалізації тієї, чи іншої загрози по відношенню до об’єкту забезпеченні безпеки – держави.

Зовнішньою умовою - є соціально-економічні обставини об’єкта забезпечення безпеки, якісний та кількісний показник негативних явищ, умов та факторів (злочинність, суспільна тривожність, аномічність, тощо). Також до такої умови можливо віднести внутрішньо особистісне психологічне та фізіологічне середовище.

Беручи до уваги, що внутрішня та зовнішня причина за результатами дослідів в більшості випадків обумовлено генетично, (як приклад майже в 76% випадків при скоєнні монозиготними близнюками злочину, другий опинявся злочинцем, в порівнянні з дизиготними близнюками цей показник був лише 11% випадків [4, С. 27-39]) при проведенні профайлінгу необхідно врахувати й такі ознаки, що можуть визначатися за генеалогічними та біографічними даними. Роль умов такої генетичної функції, при створенні індивідом несприятливих, щодо ОЗБ умов, факторів, явищ, буде полягати в їх впливу на швидкість течії фізіологічних, соціальних, психологічних та інших процесів, що неможливо визначити без аналізу механізму створення вищевказаних умов, факторів, явищ, які мають певні ознаки, за якими можливо їх ідентифікувати.

Вивчаючи наукову сферу, що займається вивченням генезису створення порушниками загроз щодо ОЗБ, ми визначили механізм їх створення. Так, в процесі вивчення, ми визначили, що багатьма вченими, що вивчали особу порушника та такі дії, що становили небезпеку для ОЗБ. Так, в разі виникнення мотиву здійснення, щодо ОЗБ, негативних дій, у особи із згаданими нами вище негативними якостями (агресивність, тривожність, конфліктність, егоїзм, егоцентризм, ригідність), що перебуває в негативному соціально-психологічному середовищі (антисоціальні традиції, негативне відношення до норм права, моралі, держави, тощо), при усвідомленні такою особою негативних наслідків щодо ОЗБ та відкидання нею мотиву – така особа не є порушником. Проте в разі обмеженого прийняття мотиву та усвідомлення нею негативних наслідків своїх дій, щодо ОЗБ, така особа є потенційно небезпечною, а її поведінка - нестійкою, асоціальною. В разі розуміння особою мотиву і всіх негативних наслідків своїх дій, щодо ОЗБ, така особа є небезпечною, а її поведінка є протиправною, злочинною.

Також ми визначили, що виділяються наступні елементи створення об’єктами (порушниками) ОЗБ, таких негативних умов, факторів та явищ – дій (чи бездіяльності), що являють собою небезпеку, а саме [9, С. 16; 68, С. 116; 83, С. 3-12]:

1) формування та актуалізація потреби;

2) виникнення і становлення мотиву;

3) створення цілі, вибір мети;

4) вибір шляхів, засобів, способів досягнення цілі, мети;

5) прогнозування можливих дій та їх наслідків;

6) прийняття рішення про реалізацію;

7) здійснення контролю і корекції дій;

8) аналіз наслідків, що настали;

9) каяття або вироблення захисного мотиву.

Враховуючи все вищевказане, можливо зробити висновок, що для того щоб підготувати та реалізувати негативну, деструктивну щодо ОЗБ дію -

створити ризик розвитку та реалізації антропогенної загрози, необхідно провести та реалізувати ряд певних заходів, що можливо виділити як підозрілі ознаки, що мають практичне значення у зв'язку із неможливістю їх змінити, замаскувати, так як вони являються логічним продовженням заходів щодо реалізації загрози ОЗБ.

Такі елементи також мають ознаки, за якими створюється можливість виявити та ідентифікувати такі дії та їх джерело виникнення, своєчасно та відповідно на них відреагувати, тим самим попередивши реалізацію загрози, щодо ОЗБ.

Всі вищевказані ознаки, мають свою вербальну та невербальну специфічну форму проявлення, що фіксується та віріфікується в процесі проведення процедури профайлінгу. Одним з етапів профайлінгу є така, де особлива увага надається виявленню узгодженості, або навпаки - неузгодженості виявлених елементів між собою. Неконгруентність виявлених ознак, також може являти собою негативну ознаку в рамках оцінювання індивіда на безпеку чи загрозу. Конгруентність (або відсутність такої) в поведінці індивіда не завжди їм усвідомлюється, проте майже завжди (свідомо чи несвідомо) відчувається в поведінці іншого, особа порушника в даному випадку не є виключенням.

Створена нами технологія базується на відкоригованих, та як наслідок, удосконалених алгоритмах профілювання. Зокрема, імперичне дослідження вказаних вище елементів профайлінгу у своїй сукупності та завдяки кореляції вказаних елементів с позицій практичного застосування в сфері безпеки ОЗБ, дозволило нам викристалізувати більш виважений та практично надійний механізм у формі представленої нами нижче технології профайлінгу шляхом інкорпорації (внедрения) необхідних структурних елементів в існуючий алгоритм профайлінгу.

Об'єднавши всі вищевказані елементи в форму за якою, в рамках розробленої моделі, здійснюється профайлінг осіб в сфері державної безпеки,

ми розробили, саме з прикладної точки зору, інноваційну технологію профайлінгу, що показана на рисунку 3.2.2.

Використання удосконаленої технології профайлінгу під завдання відвернення потенційних та реальних антропогенних загроз в рамках розробленої нами моделі (розділ 3.1) державного управління в сфері забезпечення державної безпеки, на існуючих і можливих моделях порушника - внутрішнього та зовнішнього.

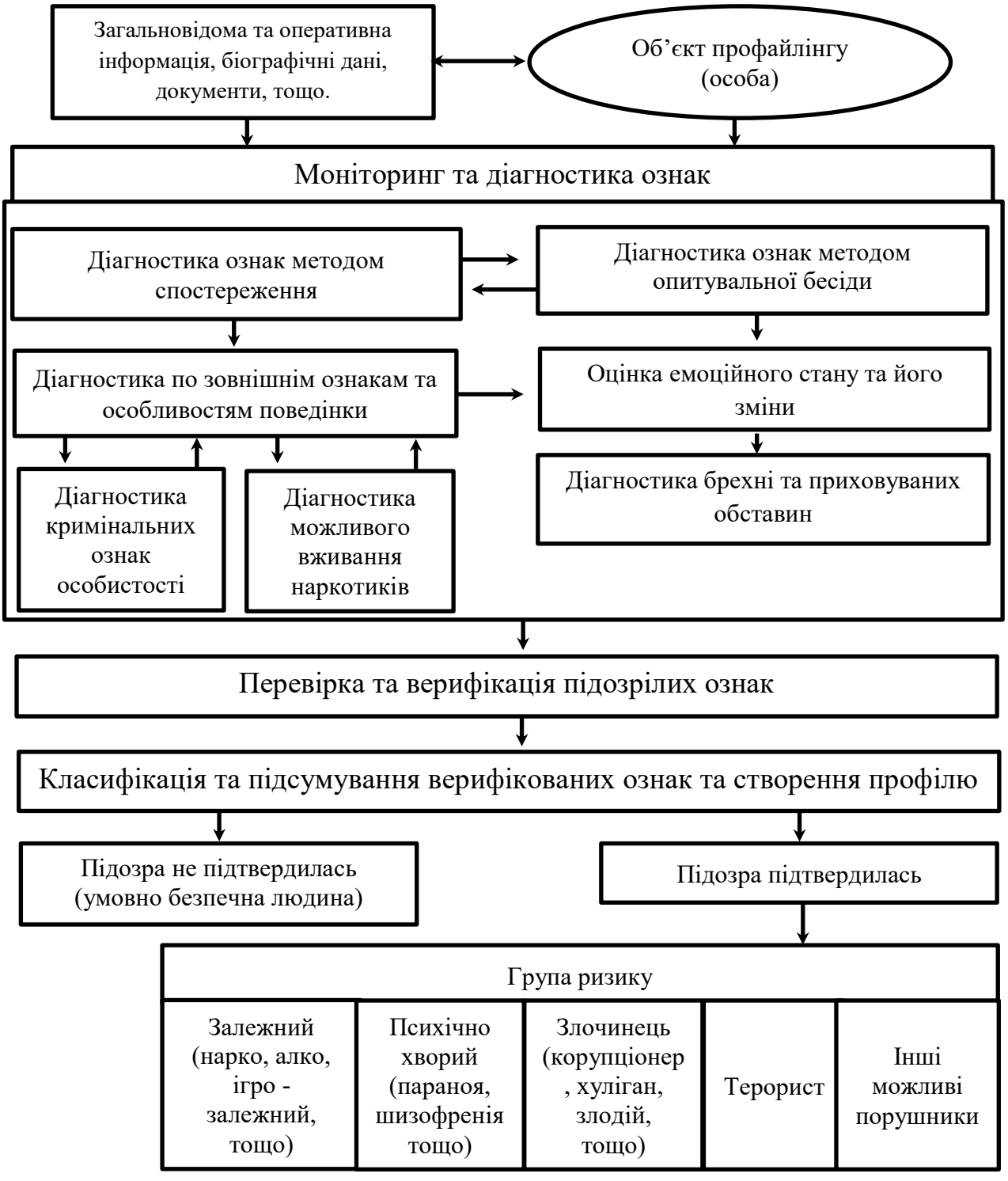

Рис. 3.3. Алгоритм

Рис. 3.2.2. Алгоритм технології профайлінгу.

Нами було визначено, що для виявлення загроз, які обумовлені ризиками що створює своїми негативними діями щодо ОЗБ порушник, застосовуються ряд заходів, таких як: первинна профайлінгова перевірка об'єкта ОЗБ; профайлінговий моніторинг дій об'єкта ОЗБ; цільова профайлінгова перевірка об'єкта ОЗБ; повторна профайлінгова перевірка об'єкта ОЗБ; позапланова профайлінгова перевірка об'єкта ОЗБ. Вищезазначена перевірка може відбуватися в явній або прихованій формі опитувальній бесіди та спостереження. Розглянемо дані заходи більш детально.

Первинний профайлінг об'єкта ОЗБ. Така перевірка проводиться для виявлення загроз що виникають в наслідок ризиків, що реалізуються внутрішнім порушником, на етапі відбору на посаду, на початку допуску особи до певних повноважень, преференцій, інформації, тощо.

Наприклад первинний профайлінг потенційного внутрішнього порушника може здійснюватися в рамках постанови Кабінету Міністру "Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби", пункт 50 якої передбачає проведення співбесіди з кандидатами на посади держслужби, час для проведення якого визначається комісією. Інтегрувавши в таку комісію посадову особу, що буде проводити профайлінг кандидатів та верифікацію інформації, що сповіщається кандидатом - безпосередньо відповідей на питання, чи попередньо надану (пункт 5, підпункт 3) особисту інформацію, можливо оцінити як достовірність відповідей, так і наявність прихованих негативних по відношенні до ОЗБ мотивів та цілей, відповідно виявляючи антропогенний ризик тої чи іншої загрози на початковому етапі її зародження. Також зазначимо той факт, що згідно пункту 23 даної постанови, можливо здійснювати профайлінг особи, у

разі здійснення аудіо-відео фіксації такої співбесіди в реальному часі, або детальний аналіз зібраної таким чином інформації.

Профайлінговий моніторинг дій об'єкта ОЗБ. Така перевірка використовується для виявлення загроз що виникають в наслідок ризиків, що реалізуються як внутрішнім, так і зовнішнім порушником. При проведенні профайлінгу в даному виду заходів, першочергово використовується метод спостереження на виявлення у особи ознак-ідентифікаторів, що виявляються в негативних емоційних станах – агресія, тривога, страх, неконгруентної поведінки, ознак, що співпадають з профілем моделі найбільш ймовірного порушника визначеного елементу ОЗБ.

Як приклад такої перевірки можливо навести дії посадової особи, що використовує профайлінг зовнішнього порушника, стаціонарно чи мобільно, що здійснюється при охороні громадського порядку, охороні об'єктів критичної інфраструктури, фізичних осіб, тощо, в рамках забезпечення державної безпеки. Так посадова особа в своїй професійній діяльності завжди використовує метод спостереження для збереження цілісності об'єкту охорони, тобто оберігання його від реальних чи потенційних загроз та ризиків. Саме за допомогою спостереження здійснюється ідентифікація потенційних та реальних загроз, основними з яких є антропогенна.

Прикладом зовнішнього порушника, що є терористом камікадзе, за профілем «патріот», у якого під впливом досвідчених інструкторів формується фанатичне переконання у своїй вірі, ідеях і образі ворога у вигляді представників іншої віри, національності. Вчинення таким порушником негативних щодо ОЗБ дій (терористичного акту) сприймається ним як боротьба проти ворога, як подвиг за віру або звільнення свого народу. Він усвідомлює, що робить терористичний акт, вбиває людей і знищує майно, і бажає цих наслідків. Він йде на злочин з прямим умислом і переконаний у своїй правоті. Такий порушник має відповідні ознаки – так при зупинці такого порушника для перевірки документів або бесіди можна помітити: зростання емоційної напруженості і ворожості, похмурий і загрозливий погляд, щільно

стиснуті губи, скрип зубами, звужені зіниці очей, прискорене дихання, стислі в кулак руки. При опитувальній бесіді, на запитання відповідає різко після короткої паузи, у відповідях чітко звучить грубість. В окремих випадках, при візуальному огляді чи спостережені за поведінкою такого порушника, окрім ознак перебування об’єкту профайлінгу в негативному психоемоційному стані стресу та агресії, можливо помітити також інші ознаки – ознаки прихованого носіння зброї чи вибухових пристроїв, або їх відсутність.

Розглядаючи модель внутрішнього порушника терориста, можливо навести профіль, як «терорист по неволі». В даному випадку, до скоєння деструктивних щодо ОЗБ дій, можуть підштовхнути особи - об’єкта ОЗБ, шляхом шантажу (взяттям в заручники членів його сім'ї, загроза розголосу будь-яких відомостей, що дискредитують, тощо), глибоко віруючу людину, таким чином змушують спокутувати провину перед богом, тощо. Відмінними ознаками при спостереженні за емоційним станом такого об’єкта профайлінгу, будуть: лице похмуре, бліде, хворобливе, настрій знижений, рухи уповільнені, жестикуляція невиразна. При опитувальній бесіді, можливо помітити, що такий об’єкт мовчазний, занурений у власні думки, байдужий до оточуючих людей і до подій, при розмові не дивиться співрозмовнику в обличчя, уникає контакту очей, голос зазвичай приглушений, мова уповільнена, перед відповіддю на поставлене запитання можуть спостерігатися тривалі паузи.

Посадова особа, що використовує профайлінг в рамках вирішення професійних завдань з охорони об’єкту, може ідентифікувати за зовнішніми ознаками реально та потенційно небезпечних осіб. Виявлення такої деструктивної щодо ОЗБ особи, дозволяє виявити загрозу на початковому етапі її формування та розвитку, що дозволяє вжити відповідних заходів щодо їх нейтралізації, мінімізації наслідків, тощо.

Цільова профайлінгова перевірка об’єкта ОЗБ. У випадку коли виникає обґрунтована підозра (корупція, терористична, злочинна, диверсійна діяльність, тощо), щодо особи (потенційного зовнішнього або внутрішнього порушника), в рамках чинного законодавства та розробленої автором наукової

технології профайлінгу осіб щодо забезпечення державної безпеки, пропонується наступне. В разі виникнення підозри, що ґрунтується на фактах, по таким фактам проводиться аналіз ризиків відповідної загрози безпеки ОЗБ та профайлінгова перевірка об'єкту. Наприклад, для здійснення передачі контролю над державною установою, якщо керівник установи в процесі професійної, громадської діяльності, дій третіх зацікавлених осіб, тощо, набуває негативні залежності (нарко, алко та інші), виникає ризик спрощення становлення зовнішнього управління над такою посадовою особою. Наявність зовнішнього контролю може створювати небезпеки не тільки для виконання статутних завдань такою установою а й для факту її існування.

Повторна профайлінгова перевірка об'єкта ОЗБ. Можливим фактором підтримання виконання своїх функцій будь-якої установи і державні не е виключенням, доцільно проводити періодичну перевірку. Наприклад, згідно чинного законодавства, а саме Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад» [117], державні службовці всіх категорій зобов'язані проходити щорічне оцінювання, в яке входить перевірка їх професійних навичок та оцінка керівником їх, як співробітників. Але з урахуванням динамічності зовнішнього середовища автор вважає доцільним, особливо в умовах змін в державному управлінні, додати профайлінгову перевірку з певних напрямків з урахуванням загроз державній безпеки.

Позапланова профайлінгова перевірка об'єкта ОЗБ. В період потенційних кризових подій, що можуть стосуватись певних державних органів та установ може бути запланований механізм здійснення позапланових профайлінгових перевірок. Це дасть можливість підвищення ефективності превентивних заходів на випадок виникнення загроз в певних сферах відповідальності держави.

Враховуючи все вище викладене та беручи до уваги специфічність профайлінгу, ми дійшли до наступних висновків:

1) існуючий алгоритм профайлінгу, хоча і мав високий коефіцієнт ефективності, проте відсутність спеціалізаційної розробленості даного алгоритму знижувала ефективність профайлінгу залежно від специфічності та волотильності (коливання) тієї сфери, де повинна була б бути забезпечена безпека з використанням алгоритму профілювання.

2) враховуючи недосконаліть описаного нами алгоритму, ми, в той же час розробили (на наш погляд) більш досконалу технологію профайлінгу особи з метою забезпечення безпеки ОЗБ. Зокрема, в наслідок застосування розробленої нами технології профайлінгу, можна отримати ефективну систему превентивних заходів для забезпечення безпеки ОЗБ на всіх рівнях державного управління.

Таким чином технологія, що була нами розроблена, має більш високий коефіцієнт ОЗБ, ніж алгоритм, на базі якого дана технологія була розроблена. Саме з метою демонстрації високого коефіцієнту ефективності вказаної технології, в наступному підрозділі нами буде описано емпіричні результати застосування розробленої нами технології.

3.3. Удосконалення механізму виявлення антропогенних загроз на прикладі соціально значущих об’єктів

Як було вказано нами в попередньому підрозділі, автором, для емпіричної демонстрації високого коефіцієнту ефективності розробленої технології профайлінгу, було обрано три різних об’єкта забезпечення безпеки (ОЗБ), на яких і було апробовано вказану модель забезпечення безпеки ОЗБ.

Зокрема, мова йде про наступні об’єкти:

1) фармацевтична компанія із власними виробничими потужностями, яка, перебуваючи у приватній власності, в той же час має важливий соціально-економічний статус (з 1998 року є лідером на ринку України, а станом на 2019

рік, її доля ринку становить 13,76%), щодо стабільності соціуму в рамках держави, а саме:

а) стабільно підтримує значну кількість зайнятих робочих місць (станом на 2019 рік - понад 1.000 осіб), забезпечуючи високий рівень заробітку своїх працівників;

б) вносить значні суми податкових відрахувань до державного бюджету (станом на 2019 рік понад 3.3 млрд грн.);

в) в умовах світової пандемії короновірусної інфекції – є важливим об'єктом.

2) навчального закладу 1-2 рівня акредитації, процеси навчання в якому забезпечують:

а) високий інтелектуальний рівень його учнів;

б) сприяють більш плодотворним процесам їх соціалізації.

3) фізична особа – політичний діяч.

Як було описано нами у розділах 3.1 та 3.2 даної роботи, модель забезпечення безпеки ОЗБ з використанням розробленої автором технології профайлінгу, складається з 10 кроків. На прикладі вказаних вище фармацевтичної компанії, учбового закладу та фізичної особи, ми продемонструємо яким саме чином 10 вказаних етапів реалізується на практиці, з урахуванням особливостей ОЗБ та того середовища, в якому воно функціонує. Крім того нами буде продемонстровано в чому саме полягає ефективність розробленої автором моделі.

Практичні аспекти застосування технології профайлінгу, на прикладі фармацевтичної компанії.

Етап перший. На даному етапі, від особи, що відповідає за ОЗБ (в даному випадку фармацевтична компанія) отримуються цілі та завдання, що необхідно вирішити за допомогою профайлінгу. Розглядаючи даний конкретний випадок, такою особою є власник фармацевтичної компанії.

Цілі та завдання, що були отримані автором від відповідальної за об'єкт (компанія) особи:

1. Боротьба з корупцією (протидія внутрішнім крадіжкам, мінімізація матеріальних втрат, протидія розкраданню фінансово матеріальних ресурсів компанії);

2. Витік та крадіжка конфіденційних даних ОЗБ;

3. Забезпечення охорони фізичного периметру ОЗБ;

4. Забезпечення охорони ОЗБ від фізичного захоплення третіми особами (провокації, диверсії, тощо).

З вищевказаних завдань, для експериментального дослідження ефективності застосування профайлінгу при виявленні загроз безпеки об'єкту, було обрано завдання – боротьба з внутрішньою корупцією, а основною ціллю визначено - протидія та мінімізація матеріальних втрат ОЗБ.

Етап другий. На даному етапі особа, що безпосередньо відповідає за безпеку ОЗБ (компанії), ініціювала внутрішнім наказом створення спеціального органу забезпечення безпеки об'єкту з використанням профайлінгу та розроблено нормативно-правове підґрунтя для його проведення на території об'єкту.

До даного органу ввійшли 11 осіб: представник відповідальної за ОЗБ особи, представник служби безпеки ОЗБ, спеціалісти, що безпосередньо здійснюють профайлінг - профайлери, комплаєнс-офіцер з протидії корупції, та спеціаліст з ризик-менеджменту.

Етап третій. Аналіз та визначення загроз ОЗБ. Основною загрозою, на етапі експериментального дослідження, відповідно до завдання є реальні матеріальні та іміджеві втрати компанії на вітчизняній та міжнародній арені, внаслідок реалізації корупційних загроз.

На даному етапі, особливо важливим є розуміння з боку спеціалістів, задіяних в процесі профайлінгу об'єктів ОЗБ того факту, що рядовими службовцями ОЗБ, менеджментом середньої та вищої ланки об'єкту, сторонні заохочення у грошовій формі від третіх осіб за надання останнім більш вигідних умов у відношенні тих чи інших договорів, що укладаються із ОЗБ є не просто прийнятним а бажаним явищем. Вказані працівники ОЗБ ментально

не асоціюють вказані дії ні з порушенням норм етики взаємовідносин в рамках корпоративного управління ОЗБ, ні тим більш із діями, які підпадають під склад злочину за ст. 368 та ст. 368 – 3 Кримінального Кодексу України [72].

Саме тому, важливим є, на даному етапі, серед іншого, проведення профілактичних дій у формі тренінгів, бесід, семінарів з метою вироблення асоціативного зв'язку у працівників всіх ланок ОЗБ між будь-якою формою їх неофіційного стороннього заохочення з боку третіх осіб-контрагентів ОЗБ, що здійснюється з метою отримання останніми вигід у будь-якій формі при укладенні договорів, контрактів та будь-яких інших правочинів з ОЗБ.

Етап четвертий. Визначення вразливостей. В процесі аналізу вразливостей, відповідно до обраного завдання та визначеної цілі, спільно з силами, що забезпечують безпеку об'єкту було виділено наступні вразливості:

1) бізнес-процеси та контроль над ними (наявність/відсутність контролю; його рівень та форма);

2) інформаційні системи – засоби зберігання та передачі особливо важливої інформації.

Етап п'ятий. Визначення антропогенних ризиків. Відповідно до поставлених завдань та цілей, визначивши загрози та вразливості, в рамках експерименту на даному етапі було визначено антропогенні ризики реалізації корупційної загрози ОЗБ – від керівників вищої ланки (верхівкова корупція), до рядового співробітника компанії (низова корупція):

а) об'єкти та суб'єкти відділу закупок;

б) об'єкти та суб'єкти відділу маркетингу;

в) об'єкти та суб'єкти департаменту фінансів;

г) об'єкти та суб'єкти департаменту комерції;

д) об'єкти та суб'єкти IT департаменту.

Етап шостий. Створення моделі та профіля порушника. Відповідно до визначених антропогенних ризиків, на даному етапі експериментального дослідження та апробації розробленої автором моделі забезпечення безпеки ОЗБ з використанням профайлінгу, спеціальним органом було створено

модель внутрішнього порушника «Корупціонер» та відповідний профіль, що включав в себе особливості особи схильної до реалізації корупційних загроз.

За своєю направленістю та механізмам реалізації антропогенного ризику корупційної загрози виявляється у специфічній поведінки особи порушника. Таку поведінку можливо описати як різновид соціальної поведінки, що являє собою сукупність вчинків та діянь порушника, що зачіпає інтереси об'єктів ОЗБ. В такій поведінки проявляються індивідуальні, соціальні, психологічні якості порушника, а саме – особливості рис характеру, вольові властивості, мотивація, цінності орієнтири, моральні переконання, тощо.

Основними ознаками схильності особи до реалізації корупційної загрози є:

1. Для ціннісного орієнтиру порушника даного типу характерне переважання матеріальних, а не моральних чи духовних цінностей. Даний фактор в сприятливому, для реалізації корупційної загрози, середовищі, зумовлює вибір між особистим та суспільним інтересом, в бік особистого, що становить загрозу ОЗБ. Для особи із профілем «Корупціонер» властиві меркантильно-суб'єктивні ціннісні орієнтири, основною якістю яких е власна вигода та власні блага. Головний ціностно-мотиваційний девіз можливо представити висловом: «Не бути за свою суттю, а мати за формою (формалізований, а не сутнісний підхід)!».

2. Особа порушника даного профілю найбільш адаптована у порівнянні із іншими порушниками до корупційних злочинів, має високий самоконтроль, дуже добре орієнтується в соціальних потребах. Аналіз виявлених за такі порушення осіб, показав, що переважно це були чоловіки близько 40 років, активні та ініціативні з високими комунікативними здібностями. Описані вище характерологічні особисті якості, більше за все підходять таким акцентуаціям характеру, як – гіпертимна, конформна, нестійка та істероідна.

3. Моральні ознаки особи схильної до реалізації корупційної загрози: в структурі моральної поведінки такої особи явно прослідковується

домінування меркантильних установок. Також ознакою особи, що схильна до реалізації корупційної загрози буде співвідношення - чим нижче рівень моральних, соціальних, правових детермінант такої особи, тим нижчий рівень стійкості особи до здійснення порушення даного виду.

4. Оцінювання особи за показниками задоволення життям, особистим статусом, професійною діяльністю. Чим вище показники задоволення особи своїм життям, тим вище стійкість такої особи до реалізації корупційної загрози ОЗБ і навпаки.

5. Особа, що має схильність до реалізації корупційної загрози, за своїми характеристиками особистого світосприйняття (почуття відповідальності, активність, прагнення досягнення успіху та інше) в більшості випадків схильна покладати відповідальність на зовнішні факторам: долі, випадковості, ситуації, інших людей, тощо.

Тобто особі порушника що несе корупційну загрозу ОЗБ, будуть властиві наступні ознаки:

а) фокусування сприйняття та осмислення життя через здобуття матеріальних благ;

б) прагнення до розкоші, як показника високого рівня щастя, підсвідома мотивація власного збагачення та диференційована структура установок моральної поведінки, направленої на особисту безпеку, низький рівень задоволення власним життям, негативне особисте відношення та неадекватна самооцінка, імпульсивний тип реагування на стимули в критичній ситуації, та частково-імпульсивний з можливістю критичного мислення в критичній ситуації у разі перебування в безпечному середовищі.

Етап сьомий. Проведення профайлінгових заходів. Відповідно до розробленої автором моделі, для проведення експериментального дослідження ефективності виявлення загроз ОЗБ з використанням профайлінгу, були впроваджені такі заходи, як:

а) первинна профайлінгова перевірка особи - об’єкта ОЗБ.

б) цільова профайлінгова перевірка особи - об’єкта ОЗБ;

в) повторна профайлінгова перевірка особи - об’єкта ОЗБ.

В ході вищевказаних профайлінгових перевірок, спеціалістами за складеним профілем потенційного порушника було перевірено 38 працівників ОЗБ, з яких 11 було запрошено на цільову профайлінгову перевірку за фактом виявлення конгруентності ознак профілю вказаних осіб з ознаками профілю «Корупціонер», що були отримані в ході первинної перевірки. В ході перевірки за удосконаленою автором технологією профайлінгу, було виявлено 4 особи, діяння яких становили корупційну загрозу ОЗБ. Для верифікації отриманих результатів, та з метою перевірки ефективності методу було залучено додаткового спеціаліста та проведено психологічну експертизу з застосуванням поліграфу на наявність корупційних діянь у всієї групи вищезазначених 38 суб’єктів ОЗБ. За результатами вказаної експертизи, було підтверджено результати профайлінгових перевірок, а саме – 4 із 38 працівників ОЗБ були реальними порушниками та отримували протиправну вигоду шляхом прийняття винагороди від контрагентів ОЗБ за сприяння останнім в отриманні більш лояльних умов за контрактами з ОЗБ та/або мотивували вищих посадових осіб ОЗБ на укладення угод, що не відповідали інтересам ОЗБ.

Етап восьмий. Заходи щодо виявленого порушника. На даному етапі, в даному конкретному випадку, залежно від отриманих результатів, можливим є застосування одного або кількох із нижче наведених заходів:

1. Виклик правоохоронних органів та відкриття кримінального провадження з відповідними наслідками як для порушника, так і для ОЗБ;

2. Укладення мирової угоди з розкриттям з боку порушника всіх вчинених ним алгоритмів незаконного збагачення за рахунок ОЗБ та всіх задіяних осіб в даних алгоритмах;

На вказаному ОЗБ, при виявленні реального порушника, з урахуванням його особистісних особливостей характеру, життєвих орієнтацій та цінностей, вольової сфери, особам було запропоновано вибір між вказаними вище заходами.

Зазначений вище вибір, з точки зору ментальних процесів вказаного порушника є суто формальним. Знаючи особливості профілю вказаного порушника, його алгоритми ментального вибору між потенційно негативним та потенційно позитивним результатом та беручи до уваги його ціннісно-життєві орієнтири, профайлер, наперед знаючи який саме буде зроблений вибір вказаним порушником, з метою створення ілюзії комфорту з ціллю отримання більшого рівня довіри , надає вибір порушнику між заходами впливу на нього після того, як його буде викрито, розуміючи що останній обиратиме те, що необхідно профайлеру.

Три з чотирьох порушників обрали мирову угоду та добровільне викладення всіх відомих фактів. Таким чином вищевказана мирова угода сприяє досягненню певного компромісу між інтересами ОЗБ та приватних інтересів порушника.

Етап дев'ятий. Отримання та узагальнення досвіду. Обраний в восьмому етапі підхід дозволив в подальшому силам, що забезпечують безпеку ОЗБ проаналізувати та узагальнити отриманий в ході профайлінгових перевірок досвід та виробити відповідні заходи:

а) по-перше – створення несприятливих умов для реалізації ризиків що пов'язані з корупційною загрозою;

б) по-друге – мінімізації вже завданих порушником збитків.

Етап десятий. Вдосконалення заходів на підставі отриманого досвіду. В ході узагальнення отриманого під час експериментального дослідження ефективності та практичної апробації розробленої автором моделі забезпечення безпеки ОЗБ з використанням профайлінгу було впроваджено наступне:

1. Розроблено профіль особи, що характеризується найбільшою стійкістю до реалізації корупційних загроз ОЗБ, та впроваджено процедуру кадрового відбору та призначення на посади, що були визначені, як найбільш вразливі при реалізації антропогенного ризику.

2. В ході отриманих при підписанні мирової угоди з порушником фактів та даних, було проведено оперативні заходи (перемовини) із фізичними та юридичними особами, задіяними у корупційних алгоритмах, що дозволило отримати моментальний економічний ефект для компанії (процентна знижка на суму отриманої неправомірної вигоди) та в подальшому мінімізувати потенційні збитки, трансформувати у прибуток в перспективі. Як приклад наведемо отриману суму знижки, що раніше пропонувалась порушнику контрагентом у вигляді додаткового «бонусу» за закупівлю сировини на суму 1.025.862 грн. (табл. 3.3.1).

№	Закупка	1	2	Загалом
1	«Відкат» в %	12	12	12
2	«Відкат» в %	10	10	10
3	«Відкат» в %	5	5	5
4	«Відкат» в %	10	10	10
Втрати %		- 37	- 37	- 37
Втрати (грн.)		- 512 931	- 512 931	- 1 025 862
Прибуток після отримання знижки еквівалентної % «відкату» (грн.)		+ 512 931	+ 512 931	+ 1 025 862

Табл. 3.3.1. Втрати компанії та їх мінімізація, шляхом відповідного реагування в ході виявлення за допомогою профайлінгу порушника та корупційної схеми.

Таким чином, враховуючи вище викладене, завдяки використаній моделі забезпечення безпеки ОЗБ з використанням профайлінгу, що була створена автором, вдалося досягти максимальної реалізації поставлених відповідальною особою, завдань та цілей. Зокрема, перед автором було поставлено завдання попередження корупційної загрози щодо ОЗБ, протидія та мінімізація матеріальних втрат ОЗБ.

По факту застосування розробленої автором моделі, вказані цілі було повністю реалізовано:

1. Виявлені об’єкти ОЗБ, що являли собою антропогенне джерело ризику реалізації корупційної загрози;

2. розроблено та впроваджено заходи щодо мінімізації та протидії матеріальним втратам ОЗБ.

В подальшому, особі, що відповідальна за ОЗБ, автором було запропоновано впровадження апробованої моделі забезпечення безпеки ОЗБ з використанням профайлінгу для виявлення всього спектру загроз, джерелом виникнення та реалізації яких є антропогенна складова.

На прикладі фармацевтичної компанії нами було продемонстровано як загальний принцип прикладної реалізації моделі, розробленої автором, так і порядок реалізації кожного з елементів вказаної моделі виходячи із завдання захисту матеріальних цінностей та інтересів ОЗБ. У той же час, ефективність розробленої автором моделі полягає, в першу чергу, в її універсальності, яку ми продемонструємо на прикладі двох наступних ОЗБ.

Так, наступним з обраних для дослідження ефективності профайлінгу в визначенні загроз безпеки ОЗБ є навчальний заклад – школа. Практична апробація розробленої автором моделі в даному випадку застосовувалась виключно із метою забезпечення захисту дітей від шкільного насильства, так званого буллінгу та з ціллю створення більш здорової, безпечної, комфортної зони навчання для дітей. Система взаємовідносин в соціальному мікро середовищі, що являє собою школа, вкрай важлива для держави з багатьох причин, основною з яких є та, що таке мікро середовище впливає на подальший розвиток дитини, підлітку та становлення його як особистості, відповідального та законослухняного громадянина в перспективі. На прикладі вказаного ОЗБ ми продемонструємо, що модель профілювання, описана в даній роботі, ефективно застосовується фактично для будь-яких цілей, що можуть мати матеріальну форму виразу, особливо загострившись увагу на відмінностях між алгоритмом застосування моделі які (відмінності) і становлять фактор універсальності, оскільки ключові елементи моделі не змінюються, проте трансформуються за своєю формою без зміни суті,

підлаштовуючись під конкретні завдання та цілі, що визначає відповідальна за безпеку ОЗБ особа.

Практичні аспекти застосування технології профайлінгу, на прикладі навчального закладу.

Етап перший. Отримання цілей та завдань. На даному етапі, нами було отримано від відповідальної за безпеку ОЗБ (в даному випадку школа) наступні завдання:

1. Виявлення та протидія потрапляння на територію ОЗБ сторонніх осіб;

2. Виявлення та протидія випадкам шкільного насилля (буллінг);

3. Виявлення та протидія осіб-розповсюджувачів наркотичних речовин.

Для експериментального дослідження ефективності профайлінгу при виявленні загроз ОЗБ, нами було обрано одне із поставлених завдань, а саме - виявлення та протидія випадкам шкільного насилля (буллінг).

Наш вибір був обумовлений тим фактом, що особливо гостро питання шкільного насилля постає на етапі засвоєння індивідуумом певних патернів поведінки, здатності передбачити соціальні та психологічні наслідки особистої активності, вимогам закону, прийнятті суспільних норм, норм права, тощо, тобто тому, що буде мати значний вплив на його дії в подальшому життю. Наприклад, засвоївши патерни поведінки «жертви» - так звана віктимна поведінка, підліток може дотримуватися їй все життя з одного боку. З іншого ж боку, негативні наслідки шкільної агресії, проявляються і на інших осіб – так званих «агресорів», що брали участь в негативних діях, щодо об’єкту ОЗБ. При отриманні та узагальненні досвіту, в разі проявлених дій агресивно налаштованої особи, щодо такої «жертви», то такий стиль поведінки може також закріпитися у якості ефективного стилю поведінки, що створює потенційного порушника в майбутньому.

Етап другий. Створення спеціального органу. На даному етапі, особою, що безпосередньо відповідає за безпеку ОЗБ, було запропоновано створити

робочу групу (спеціальний орган), до якої ввійшли: шкільний психолог, профайлери та персонал ОЗБ – класні керівники, що пройшли відповідний тренінг з профайлінгу, в рамках експериментального дослідження та виконували в рамках своїх посадових обов'язків діагностичні функції – виховна робота та її аналіз, оцінювання рівня розвитку колективу, міжособистісних стосунків, діагностика мотивів діяльності учнів, умов сімейного виховання, джерел позитивного та негативного впливу на учнів, виявлення агресивно налаштованих осіб та осіб з віктимною поведінкою.

Етап третій. Визначення загроз. На даному етапі, відповідно до визначених відповідальної за безпеку ОЗБ особою, цілей та завдань, було визначено основною загрозою - загрозу психологічному та фізичному здоров'ю осіб – об'єктів ОЗБ (учнів), в наслідок здійснення над ними акту шкільного насилля, що в свою чергу несе загрозу формування у постраждалої особи («жертви») викристовалізованих патернів віктимної поведінки та формування у агресивної особи негативних поведінкових патернів, що сприяє формування особи порушника в майбутньому.

Етап четвертий. Визначення вразливостей. Відповідно до визначеної загрози, спеціальним органом було виділено як вразливості наступне: мікро (від 2-3), мала (до 20-30 особи) та велика соціальна (від 30-80 до 500 і більше осіб) група ОЗБ, [88] що в даному випадку є:

1) шкільний колектив;
2) класний колектив;
3) колективи за інтересами;

Етап п'ятий. Визначення антропогенних ризиків. На даному етапі враховуючи поставлені відповідальною за ОЗБ особою завдання та цілі, визначені загрози та вразливості, нами було проаналізовано та визначені джерела виникнення та реалізації загрози шкільного насилля об'єктів та суб'єктів ОЗБ. В даному випадку такими ризиками виникнення та реалізації вищевказаної загрози є самі об'єкти та суб'єкти ОЗБ – учні, вчителі.

Етап шостий. Визначення моделі та профіля порушника. Виходячи з особливостей здійснення актів буллінгу [77, 80, 88, 89] можливо виділити певні поведінкові ознаки, що мають певні вікові, гендерні та психологічні закономірності. Також зазначимо таку особливість, що акти вербальної та фізичної агресії спрямовані особою порушником на обраний об'єкт, створюють між ними такі специфічні стійкі взаємовідносини, при яких насильницькі діяння порушника доповнюються таким соціальним процесом, при якому об'єкт насилля стає жертвою, з формуванням стійких поведінкових патернів та особистих якостей. Така форма шкільного насилля особливо характерна для молодших підлітків та середнього дитинства, характерною ознакою є те, що об'єктами насилля є оді і ті ж особи (учні). Також прослідковується така тенденція, що у деяких порушників в ході дорослішання така агресивна поведінка слабшає, але у інших це – стійка особистісна риса, що з віком змінюється лише в формі її прояву. На даному етапі нами була створена модель та профіль порушника – «Агресивна особа» та профіль жертви, для ідентифікації осіб потенційних цілей порушника - «Потенційна жертва».

«Агресивна особа». Такий порушник найчастіше є особою чоловічої статі 10-12 років і старше, і шкільне насилля зазвичай проявляється в фізичних формах – конкретних діях. Проте порушники жіночої статі у більшості випадків мають старший вік – 12-14 років і старше, а форма прояву насилля зазвичай носить непряму форму – психологічний тиск. Порушникам присутні такі стійкі характерні якості, як:

а) стійка потреба в домінуванні та підпорядкуванні собі інших, досягаючи таким шляхом своїх потреб та цілей;

б) слабкий рівень самоконтролю, при одночасно високому рівні імпульсивності, що в результаті супроводжується спалахами люті;

в) по відношенню до дорослих чи вчителів часто демонструють зухвалу та агресивну поведінку;

г) слабка рефлексія та емпатія - почуття співчуття до об'єкту нападу;

ґ) ярко виражене фізичне домінування, що виявляться в специфічній соматичній будові організму – яскраво вираженому мезоморфному типу тілобудови.

Всі вищезгадані якості властиві епілептоїдним, істероідним, циклоїдним та гіпертимним акцентуантам, визначивши яких можливо визначити коло потенційних порушників.

Також для порушника даного типу будуть притаманні ознаки негативного емоційного стану агресії, що спричиняє таку форму дій особи порушника та виражається в демонструванні переваги в силі чи застосуванням сили стосовно іншої особи (групи осіб). Негативні наміри такої особи порушника будуть мати специфічну комплексну форму виявлення в зовнішності та манері поведінки, а саме:

а) підвищений тонус скелетних м’язів, що супроводжується здригання тулуба, рук, ніг;

б) намагання скоротити просторову дистанцію між об’єктом нападу;

в) група ознак, що включає - вертикальне положення тіла, злегка нахилене вперед, плечі розведені, груди вигнуті, ноги розведені, опора на носки чи всю стопу, руки можуть бути зігнуті в ліктях, уперті в боки, притиснуті до тулуба, кисті рук сховані в кишені або заведені за спину, пальці стиснуті в кулаки, можливі рухи струшування кулаків (зверху донизу), голова нахилена вперед, брови зведені до перенісся, очі примружені, погляд спідлоба, губи стиснуті або прикушені зубами, зуби міцно стиснуті, м’язи обличчя напружені, при цьому спостерігається пришвидшене мовлення, що супроводжується окремими вигуками, вереском, перепитуванням з прискореним диханням та загальним почервонінням обличчя, чи можливими червоними плями на обличчі, шиї, руках, та гучним ковтанням слини.

«Жертва» - особа з ознаками віктимної поведінки, що є об’єктами негативних дій порушників. Особи даного профілю також мають свої специфічні особистісні особливості та поведінкові патерни, що можливо

виділити в ознаки, за якими з'являється можливість їх ідентифікувати. Таким особам характерно наступне:

а) підвищена чутливість, сором'язливість, замкнутість (інтровертірованість) та боязливість;

б) схильність до депресій і як наслідок останніх суіцідальні схильності, думки;

в) підвищена особистісна тривожність та невпевненість, схильність ухилятися від конфліктів;

г) ярко виражений рівень низької самоповаги;

ґ) фізично слабо розвинені, що виявляється в специфічній соматичній будові організму – ярко вираженому ектоморфному типу тілобудови.

Всі вищезгадані якості властиві астено-невротичним, шизоідним, психастенічним, сенситивним та нестійкої акцентуації характеру, визначивши які можливо визначити коло потенційних жертв порушників.

Також попри вищевказані якості особи, що сприяють реалізації загрози шкільного насилля, можливо виділити такі сприятливі фактори як тенденції, що впливають на динаміку її поведінки в комунікації, навчанні, тощо. Такі особи за своєю природою не агресивні, їх поведінка часто викликає роздратування у багатьох однокласників, друзів, дорослих, вчителів, які їх недолюблюють, що робить їх жертвами агресивних порушників і сприяє закріпленню соціально невигідних психологічних рис і стилю поведінки в майбутньому.

Зокрема об'єкту шкільного насилля буде притаманний певний емоційний стан, що характеризується підвищеним почуття тривоги, як реакції на стимул – порушника. Тривога, це такий негативний стан, при якому індивід переживає емоційний дискомфорт, що пов'язано з очікуванням несприятливих умов, передчуттям небезпеки. Вияви тривоги та занепокоєння є типовими для профілю «Жертва», а інтенсивність виявів цих емоцій залежить від обставин ситуації та вищевказаних особистісних особливостей об'єкта та суб'єкта ОЗБ.

Зокрема, така особа буде мати специфічну комплексну форму виявлення тривоги в зовнішності та манері поведінки. Відповідно ми будемо мати такі реакції на порушника як стимул:

а)різка зміна кольору шкіри (почервоніння або блідість), підвищена спітніліcть, швидке поверхневе дихання, перебої під час дихання (брак повітря) та розширення крил носа, здуття скроневої вени, пришвидшений пульс на венах рук чи артеріях шиї;

б) при розмові помітне тремтіння голосу або голос високий і пронизливий;

в) покашлювання та гучне ковтання слини;

г) порушення нормальної координації рухів,

ґ) група ознак, що включає - підвищений тонусу скелетної мускулатури з частою зміною поз та\або потиранням долоней, стискання та розтискання кулаків, покусування нігтів, постукування ногами, переминання з однієї ноги на іншу, постановки бар'єру - рухи рук поперек тіла (торкання до годинника, манжети, ґудзика тощо), постійне відкидання волосся, що ніби заважає, намагання на щось опертися, викривлений рот, прикривання рота, часті ковтальні рухи, облизування або покусування губ.

Етап сьомий. Проведення профайлінгових заходів. Враховуючи особливості завдань, цілей, загроз та вразливостей, на даному етапі було обрано наступні заходи профайлінгу:

а) первинна профайлінгова перевірка об'єктів та суб'єктів ОЗБ, при якій буде визначатися потенційні та реальні жертви та порушники;

б) профайлінговий моніторинг дій об'єктів та суб'єктів ОЗБ, в ході якого будуть відслідковуватися потенційні жертви та порушники та ситуації, що будуть сприяти реалізації загрози.

В ході проведеної первинної профайлінгової перевірки об'єктів та суб'єктів ОЗБ за вказаними профілями, було перевірено 534 особи, з яких потенційних порушників за профілем «Агресивна особа» було виявлено 49 осіб, що становило приблизно 9%, а за профілем «Жертва» 68 осіб, що

становило приблизно 13%. Провівши анонімне анкетування на факти шкільного насилля, було отримано результати, що до практичної апробації моделі забезпечення безпеки ОЗБ з використанням профайлінгу актам шкільного насилля в тому чи іншому виду (вербально, фізично) піддавались 18.91% об'єктів ОЗБ.

В процесі профайлінгового моніторингу дій об'єктів ОЗБ, що було визначено за профілями «Агресивна особа» та «Жертва», особами, що здійснювали моніторинг, було виявлено та припинено 74 діяння потенційних порушників, до реалізації ними дій, що становили визначену відповідальною особою загрози ОЗБ. За анонімним анкетуванням, що було проведено після експериментального дослідження ефективності профайлінгу при виявленні загроз ОЗБ, було опитано 529 осіб, та отримано дані, що актам шкільного насилля в тому чи іншому виду (вербально, фізично) піддавались на період 5,29% об'єктів ОЗБ.

Етап восьмий. Заходи щодо виявленого порушника. В процесі виявлення потенційного порушника, особою, що в рамках своїх посадових обов'язків здійснювала моніторинг та діагностику (виховна робота та її аналіз, оцінювання рівня розвитку колективу, міжособистісних стосунків, діагностика мотивів діяльності учнів, умов сімейного виховання, джерел позитивного та негативного впливу на учнів, виявлення агресивно налаштованих осіб та осіб з віктимною поведінкою) були прийняті відповідні педагогічні та психологічні заходи з залученням батьків та шкільного психолога.

Етап дев'ятий. Отримання та узагальнення досвіду. В ході проведених профайлінгових заходів було отримано та узагальнено наступне:

1. Створено модель та профіль порушника «Агресивна особа» та об'єкту щодо якого здійснювались дії, що реалізовували визначену загрозу - «Жертва».

2. Виявлено потенційних та реальних деструктивних, агресивних та віктимних об'єктів ОЗБ, що являли собою антропогенне джерело реалізації

загрози – шкільного насилля, як наслідок підвищувало соціально-кримінальні ризики безпеки державі.

Етап десятий. Вдосконалення заходів на підставі отриманого досвіду. В ході отриманого досвіду за результатами експериментального дослідження ефективності профайлінгу при виявленні загроз ОЗБ, були впроваджені практично апробовані інструменти профайлінгу, а саме профілі всіх учасників процесу шкільного насилля та профайлінговий моніторинг з анонімним анкетуванням всіх об’єктів ОЗБ. В даному випадку головним завданням є не повне подолання буллінгу - це явно неможливо, насильство в тому чи іншому вигляді є невід'ємна частина нашого світу, проте зведення його випадків, проявів до мінімуму та профілактику його найбільш небезпечних наслідків.

Таким чином, враховуючи вище викладене, завдяки використаній моделі профайлінгу, що була створена автором, вдалося досягти максимальної реалізації поставлених задач та цілей. Зокрема, перед автором було поставлено такі завдання: виявлення та протидія випадкам шкільного насилля (буллінг).

По факту застосування розробленої автором моделі, вказані цілі було повністю реалізовано, а саме:

1. Виявлено за складеним профілем потенційних осіб жертв та осіб порушників;

2. Визначена початкова кількість об’єктів ОЗБ, що за опитуванням зазнали насилля в школі до експериментального дослідження - 18.91% об’єктів ОЗБ;

3. В процесі дослідження виявлено та припинено 74 діяння, що становили ризик реалізації загрози ОЗБ;

4. Визначена кількість об’єктів ОЗБ, що за опитуванням зазнали насилля в школі після експериментального дослідження - 5,29% об’єктів ОЗБ.

Відповідно до порівняння кількості об’єктів ОЗБ до (18.91%) та після експериментального дослідження (5,29%) можливо зробити висновок, що при практичній апробації моделі із використання профайлінгу для виявлення

загроз ОЗБ його застосування є виправданим, модель є гнучкою та універсальною, що наочно демонструє нам її .ефективність.

Наступним об'єктом, на якому ми демонструємо універсальність нашої моделі забезпечення безпеки за впровадженням профайлінгу є фізична особа – політичний діяч, яка в наслідок займаної посади в вертикалі державної влади та особистого статусу має підвищенні ризики щодо власної безпеки. Зокрема мова йде про депутата верховної ради.

Враховуючи різниці між попередніми двома об'єктами на яких було продемонстровано виявлення загроз з використанням профайлінгу, а саме фармацевтичної компанії та школи, розглянемо наступний об'єкт - фізична особа у якості ОЗБ. В даному прикладі апробації моделі, а саме вказана фізична особа, нами особливо будуть виділені ті етапи, які з одного боку є притаманними саме специфіці забезпечення безпеки фізичної особи у зв'язку з специфічним статусом такої особи, а з іншого боку - особливого наголосу на тих елементах моделі, які хоча і залишаються статичними за свою формою, проте, в наслідок своєї універсальності та гнучкості дозволяють ідентифікувати антропогенні загрози ОЗБ.

Практичні аспекти механізмів з використаннямї профайлінгу, на прикладі фізичної особи – політичного діяча, щодо якої за Законом України «Про охоронну діяльність» здійснюється фізична охорона.

Етап перший. Отримання цілей та завдань. Відповідно до даного етапу, особа – директор охоронної фірми, що відповідно договору безпосередньо відповідає за безпеку ОЗБ (в даному випадку фізична особа, що підлягає охороні) визначила наступні завдання та цілі:

1. Забезпечення фізичної безпеки життя та здоров'я охороняємої особи;

2. Визначення лояльності співробітників служби фізичної охорони;

З вищевказаних завдань, для експериментального дослідження ефективності застосування профайлінгу при виявленні загроз безпеки об'єкту, було обрано завдання – забезпечення фізичної безпеки - життя та здоров'я

охороняємої особи, а ціль - попередження спроб третіх осіб посягання на життя та здоров'я ОЗБ, шляхом їх попередньої ідентифікації.

Етап другий. Створення спеціального органу. Відповідно до другого етапу відповідальною за безпеку ОЗБ особою, було створено спеціальний орган, куди увійшли: відповідальний за охоронну діяльність, профайлер, спеціалісти з фізичної охорони (старший охоронець), що за своїми професійними обов'язками забезпечує безпеку й недоторканість ОЗБ, оцінює оперативну обстановку і ідентифікувавши загрозу, відповідно реагує застосовуючи професійні способи й засоби.

Етап третій. Визначення загроз. При визначенні загроз, в даному випадку ми спирались на інформацію, що було отримано безпосередньо від ОЗБ – фізичної особи, замовника послуг забезпечення особистої безпеки, а саме погроз в його адресу, що були неодноразово їм отримано. Основною загрозою в даному випадку є загроза фактично фізичного існування та сталого функціонування ОЗБ.

Етап четвертий. Визначення вразливостей. Відповідно до обраного завдання та цілі, проаналізувавши загрози ОЗБ, та враховуючі специфічність самого об'єкту, ми визначаємо наступні вразливості:

а) стаціонарні місця постійного перебування ОЗБ (власний будинок, місце роботи);

б) місця тимчасового перебування ОЗБ (маршрути проїзду, інші стаціонарні місця);

Етап п'ятий. Визначення антропогенних ризиків. Враховуючи завдання та цілі, загрози та вразливості, ми можемо виділити джерела антропогенних ризиків реалізації загрози фізичного існування (життя) та сталого функціонування (здоров'я) ОЗБ:

а) персонал охорони;

б) персонал стаціонарних місць постійного перебування ОЗБ;

в) персонал та треті особи в місцях тимчасового перебування ОЗБ;

Етап шостий. Визначення моделі та профіля порушника. Виходячи з того факту, що в даному випадку ми маємо досить велике коло потенційних та реальних порушників як внутрішніх – персонал охорони та стаціонарних місць постійного перебування, так і зовнішніх – нападник, персонал тимчасового перебування ОЗБ, ми визначаємо модель та профіль внутрішнього порушника – «Інформатор» та зовнішнього порушника – «Нападник».

Вищевказані моделі та профілі створені нами з тих причин, що при визначенні загрози ми ґрунтувалися на фактах повідомлення погроз щодо ОЗБ. Таким чином, в разі реалізації загрози, а саме позбавлення життя та здоров'я ОЗБ, даний процес є спланованим, то ж його здійснення матиме певний алгоритм протиправного посягання, що демонструвалось нами в розділі 1.2.

Відповідно до даного алгоритму, він також має етами реалізації загрози, а саме етап отримання нападниками інформації про ОЗБ, планування, тренування та нападу. З такого алгоритму видно, що його реалізація неможлива без отримання інформації для вдалого планування нападу, та задіяння осіб, що безпосередньо такий напад виконують. Виділивши таким чином вищевказані антропогенні джерела ризику виникнення та реалізації загрози життя та здоров'я ОЗБ ми зосередили увагу саме на моделях порушників з профілем «Інформатор» та «Нападник»

«Інформатор». Порушник даного профілю за своїми критеріями може бути особа у якої низький рівень лояльності до ОЗБ, тобто відсутності таки важливих критеріїв як: емоційної, матеріальної, особистої прихильності та по відношенню до ОЗБ.

Характеризуючи потенційного порушника даного профілю можливо виділити типові ознаки фрустрації, а саме проявлення по відношенню до ОЗБ, як стимулу наступних реакцій: крайня незадоволеність, розчарування, гнів, презирство, відраза, роздратування, відчуття безвиході і гнітючої напруги через неможливість задовольнити якісь значущі для людини потреби і тому, що бажання не збігаються з його можливостями.

Також необхідно визнати таку особливість даного профілю порушника, як збитковість. Сама збитковість не є чимось негативним, бо вона долається через спеціальні механізми, зокрема через механізм адекватної, позитивної, конструктивної гіперкомпенсації, при якій відповідний дефіцит усувається з використанням засобів із тієї самої сфери, в якій він виник. Тобто людина, що має маленьку зарплатню починає більше працювати, знаходить другу роботу, тощо. Порушником даного типу стають тоді, коли не хватає сил на гіперкомпенсацію дефіциту адекватними йому засобами. Тоді гіперкомпенсація стає неадекватною, негативною та деструктивною. Саме в такому випадку збитковість і обертається на загрозу компенсувати відповідний дефіцит (емоційний, матеріальний, тощо) іншими, неадекватними засобами. Тобто в даному випадку, така особа являє собою джерело ризику умисного розголосу інформації, що сприятиме в подальшому успішної реалізації загрози, при створенні такої мотивації, що відсутня у неї по відношенні до ОЗБ.

Також до розголошенні інформації схильні особи з певними специфічними особливостями характеру особистості. Як приклад, надмірна балакучість, що властива гіпертимній акцентуації, чи підвищена потреба привертати до себе увагу (статусний мотив), що властива істероїдній акцентуації.

«Нападник». Порушник даного профілю має декілька мотивів здійснення нападу на ОЗБ, тобто реалізації загрози:

а) особисті мотиви (помста, ненависть);

б) меркантильні мотиви;

В першому варіанті помста може бути спрямована на об'єкти чи безпосередньо на ОЗБ – фізичну особу. Відмінними ознаками такого порушника можливо виділити наступні:

а) емоційна холодність, або прояви негативних емоції по відношенню до ОЗБ чи його близького оточення – гнів, презирство, відраза;

б) при зупинки такого порушника для опитувальної бесіди, даному профілю будуть характерні наступні комплекси поведінкових ознак:

- неадекватне емоційне реагування та зростання тривожності і агресії, особливо у жінок;
- не бажає відповідати на питання співробітника охорони;
- при потраплянні в поле зору ОЗБ та\або осіб, що здійснюють його охорону, прагне до негайного зближення за максимально короткою дистанцією з ОЗБ, в разі перешкоджання таких дій співробітником охорони, прагне негайного подолання такої чи будь якої іншої перепони, що виникла у нього на шляху до мети;
- поведінка такого порушника не відповідає звичайній поведінці людини, тому що дана особа порушника перебуває в негативному психо-емоційному стану – тривога, агресія;

в) також порушник даного можуть бути зомбовані чи перебувати у стані наркотичного чи алкогольного сп’яніння;

г) ведення спостереження в місцях ймовірного появлення ОЗБ, а в разі потрапляння в поле зору такого порушника співробітника охорони чи ОЗБ, йому буде характерно проявлення підвищеної цікавості та\або фокусування уваги по відношенні до вказаних об’єктів.

В другому випадку порушник, що має меркантильні мотиви йде на вчинення деструктивних, щодо ОЗБ дій, через корисливі мотиви (виконуючи завдання третіх осіб, перебуваючи в крайній нужді, з намагання матеріально забезпечити свою сім'ю, тощо). Даному профілю порушника буде характерне відсутність ідейних мотивів та проявлення байдужість до ОЗБ та оточуючих його об’єктів. В такому випадку характерними ознаками, що ідентифікують такого порушника є:

а) явна внутрішня напруга та нервозність, що зростає при виникненні на його шляху будь-якого перешкоди, наприклад, працівника поліції, співробітника охорони, тощо.

б) метушливість, що виявляється в озиранні на всі боки, частій зміни поз, нервовому теребінні частин одягу, ручки або ремінця сумки, пакета, рюкзака.

в) при зупинці такого порушника співробітником охорони, що здійснює профайлінг для бесіди можуть спостерігатися такі ознаки:

- зміна кольору обличчя - побіління, почервоніння, покриття плямами;
- збільшена пітливість (явне проступання капель поту на лобі, шиї, над верхньою губою);
- ознаки стресу - часте кліпання очами, покашлювання, сіпання окремих м'язів обличчя, посилення міміки рота - часте облизування губ або ковтання слини.

г) при спілкуванні голос частіше високий, мова швидка або переривчаста, можуть спостерігатися голосові спазми.

Загалом такий порушник характеризується надмірним станом тривожності та занепокоєння, що може привести його до нервового зриву.

Також порушнику «Нападник» будуть характерні ознаки прихованого носіння зброї, що виявляються в наступних візуальних та невербальних ознаках:

а) надмірно дбайливе поводження предметами, що знаходяться при особі (футляри, пакети, сумки, тощо) прагнення тримати їх весь час при собі;

б) невідповідальність одягу сезону, одяг великих розмірів, підозріло просторий, зі складками, відстовбурченими, чи перекошеними полами пальто або піджака;

в) одяг, що настовбурчується і збурюється в місцях традиційного носіння зброї - в районі пахв, на грудях, поясі, стегнах, гомілках;

г) наявність у особи спеціальної тактичної амуніції, сумок для прихованого носіння зброї;

ґ) неприродне положення рук чи їх нерухомість (може свідчити про знаходження зброї під пахвою);

д) при ходьбі чи бігу помах рукою з боку пістолета часто буває обмеженим, оскільки рука інстинктивно тяжіє до тіла, як би охороняючи зброю;

е) скутість в рухах (у відмашки руки, переставлені ніг тощо);

є) група ознак, що включає - промацування одягу або руху, що спрямований на те, щоб поправити її втому місці, де зазвичай носять зброю (наприклад, при підйомі по сходах або в гору пістолет в кишені чи за поясом, може змінити своє положення, у зв'язку з цим людина, що має зброю, намагається швидким круговим рухом руки привести пістолет в початковий стан);

ж) при бігу людина, що ховає пістолет, схильний притримувати зброю рукою;

з) присідання навпочіпки замість нахилу, щоб підняти що-небудь із землі;

и) асиметрична хода (людина робить більш короткий крок на стороні де розміщується пістолет (в кишені або заткнути за пояс);

і) заткнутий за пояс з правого боку, буде заважати руху правої ноги, тому крок правою ногою стає коротшим ніж крок лівою ногою.

Етап сьомий. Проведення профайлінгових заходів. Враховуючи особливості завдань, цілей, загроз та вразливостей, на даному етапі було обрано наступні заходи профайлінгу:

а) первинна профайлінгова перевірка суб’єктів та об’єктів ОЗБ, при якій буде визначатися потенційний та реальний внутрішній порушник;

б) профайлінговий моніторинг дій зовнішніх об’єктів та суб’єктів ОЗБ, в ході якого будуть відслідковуватися потенційні та реальні порушники та ситуації, що будуть сприяти реалізації загрози.

При проведенні первинної профайлінгової перевірки об’єктів та суб’єктів ОЗБ, за профілями потенційного порушника було перевірено 28 осіб, з яких виявлено 4 особи, потенційного порушника. В ході проведеної опитувальної бесіді у однієї особи, з виявлених чотирьох при демонструванні

як стимулу ОЗБ, були виявлена неконгруентність при комунікації між вербальними та невербальними засобами. А саме задокументовані технічним пристроєм аудіо-відео фіксації та зафіксовані профайлером при інтерв'ю такі негативні психо-емоційні реакції як презирство та відраза при позитивних відповідях, що вказували на питання щодо особи ОЗБ.

В ході проведення профайлінгового моніторингу, за весь період практичної апробації ефективності моделі забезпечення безпеки ОЗБ з використовуванням профайлінгу силами, що забезпечували безпеку, за зовнішніми та поведінковими ознаками профілю «Нападник», було виявлено одну особу, що здійснювала спостереження за ОЗБ в місці постійного перебування.

Етап восьмий. Заходи щодо виявленого порушника. В процесі виявлення порушника «Інформатор», щодо 3 потенційних за профілем та 1 реального порушника, було вжито наступні заходи:

а) дістанціювати виявлених осіб від ОЗБ та забезпечити недопущення їх до такої інформації, при розголошенні якої виникали би такі умови, що сприяли би реалізації визначеної відповідальною за ОЗБ особою загрози;

б) дезінформувати вказаних осіб щодо ОЗБ.

В процесі виявлення особи, за ознаками профіля порушника «Нападник», було проведено його блокування та залучення працівників правоохоронних органів, які при перевірки документів ідентифікував дану особу, як працівника заходів масової інформації, що проводив журналістське розслідування, щодо ОЗБ.

Етап дев'ятий. Отримання та узагальнення досвіду. В ході практичної апробації ефективності розробленої автором моделі забезпечення безпеки з використанням профайлінгу, було отримано та узагальнено наступний досвід:

а) створено профілі потенційних порушників;

б) була проведена навчання та теоретична підготовка співробітників підрозділу охорони з профайлінгу;

в) апробація теоретичних знань та отримання практичних вмінь та навиків з ідентифікації потенційно та реально небезпечних осіб.

Етап десятий. Вдосконалення заходів на підставі отриманого досвіду. Узагальнивши отриманий досвіт, що було набуто під час впровадження і практичної апробації розробленої автором моделі забезпечення безпеки ОЗБ з використанням профайлінгу, було удосконалено заходи з забезпечення особистої безпеки ОЗБ, а саме:

1. Проведено кадровий аудит підрозділу фізичної охорони на лояльність щодо ОЗБ;

2. Розроблений профіль посади «Охоронець», за яким в подальшому буде проводитись відбір до підрозділу особистої охорони;

3. На основі отриманих співробітників охорони теоретичних та практичних навиків з профайлінгу потенційно небезпечних осіб було розроблені методичні рекомендації, та внесені зміни до посадових інструкцій та функціональних обов'язків;

Таким чином, враховуючи вище викладене, завдяки використаній моделі профайлінгу, що була створена автором, вдалося досягти максимальної реалізації поставлених завдань та цілей. Зокрема, перед автором було поставлено таке завдання: забезпечення фізичної безпеки - життя та здоров'я особи, що охороняється, та ціль - попередження спроб третіх осіб посягання на життя та здоров'я ОЗБ, шляхом їх попередньої ідентифікації.

По факту застосування розробленої автором моделі, вказані цілі було повністю реалізовано, та в процесі їх реалізації було частково вирішено і друге завдання, що ставилось відповідальною за безпеку ОЗБ особою, а саме:

1. Проведено аудит лояльності підрозділу особистої охорони та виявлено осіб, що потенційно схильні до вчинення негативних дій, щодо ОЗБ, що в подальшому сприяли створенню ситуації, що сприяла розвитку та реалізації загрози життя та здоров'я особи, що охороняється (ОЗБ);

2. Співробітниками особистої охорони з застосування профайлінгу, виявлена особа, що здійснювала приховане спостереження за ОЗБ.

3. За весь період практичної апробації моделі забезпечення безпеки з застосуванням профайлінгу, на особу, що охороняється (ОЗБ) не було здійснено таких деструктивних діянь третіми особами, що становили загрозу його життя та здоров'ю.

Таким чином, на основі всього вище описаного ми можемо зробити наступні висновки

1. Розроблена автором модель є ефективною, що демонструють нам результати її практичної апробації виявлення загроз безпеки об'єкту, а саме виявлено загрози ОЗБ та відповідно відреаговано відповідними заходами, що дало змогу мінімізувати негативні наслідки.

2. Розроблена автором модель є універсальною, що демонструють нам використані в якості прикладів об'єкти, які є різними за своєю формою та елементами, на яких проводилось експериментальне дослідження та практична застосовність використання профайлінгу для виявлення загроз ОЗБ.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз сучасних загроз державній безпеці та громадського порядку дозволив визначити три основні групи об'єктів посягань:

а) держава, як виразник політичних та суверенних прав;

б) держава, як розпорядник суспільних благ;

в) права та законні інтереси громадян та юридичних осіб, соціальних груп та об'єднань.

2. В контексті завдань державної безпеки та оборони українська держава є суверенною з політико-територіальної організація влади в соціально-неоднорідному суспільстві, що має спеціальний апарат управління та примусу за допомогою якого держава виголошує свої веління і робить їх загальнообов'язковими для всього населення країни, здійснює управління загальносуспільними процесами, зокрема, щодо забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку. З цією метою державою

створюється організаційно-правовий механізм реалізації державної політики в сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Одним із важливих елементів якої – є діяльність спеціально уповноважених органів державної влади та управління, основною метою діяльності яких є – забезпечення державної безпеки.

3. Гарантуючи громадянам та організаціям охорону і захист їх прав та законних інтересів, держава наділяє необхідною компетенцією спеціальні підрозділи і служби державної безпеки і оборони, запроваджуючи спеціальні процедури та технології попередження, виявлення і припинення небезпечних намірів і дій з боку реальних та потенційних порушників, зокрема профайлінг.

4. Актуальними загрозами вважаємо такі: політичні - зростання недовіри населення до органів влади та місцевого самоврядування через корумпованість та низьку ефективність; економічні - «тінізація» національної економіки; терористичні - диверсійно-розвідувальна та підривна діяльність іноземних спеціальних служб на території України з метою посягання на державний суверенітет та цілісність; соціально-кримінальні – загальна тенденція тривожності та аномії в суспільстві внаслідок погіршення життя та матеріального добробуту громадян, при яких у пересічного громадянина зникають чіткі межі встановлених законом норм і правил в поведінці, руйнуються суспільні цінності, як наслідок підвищення рівня злочинності; інші.

5. Сучасні уявлення про безпеку держави як багатофункціональної соціальної системи, що складається з окремих складових одиниць – індивід (людина, громадянин), соціальна група, суспільство, держава, передбачають врахування певних чинників, таких як: стан захищеності системи; відсутність несприятливих умов - небезпек; ефективність діяльності інститутів системи; наявність окремих чинників, їх сукупність, що забезпечують життєдіяльність системи; наявність сприятливих умов для розвитку системи; взаємодія елементів системи, в контексті задоволення життєво важливих потреб людини; інше.

6. Базовими категоріями, що характеризують систему організації та забезпечення безпеки держави є ризики, виклики та загрозу спрямовані на охоронювані об’єкти. Ризики, виклики та загрози в нашому дослідженні розглядаються, як певний рівень ступенів небезпек, де ризик виступає як самий низький ступінь небезпеки, виклик – як середній, а загроза - як найвищий

7. Загроза є таким специфічним негативним явищем, чинником, подією, що може бути важко прогнозованою, оціненою, тому що дане явище, чинник, подія ще не відбулося в реальному часі, тобто по відношенню до них немає в наявності достатньої, конкретної інформації для їх ефективного виявлення, попередження чи мінімізації наслідків, збитків, втрат. Це такий несприятливий чинник, що важко прогнозується, піддається аналізу, натомість ризик навпаки - піддається кількісному аналізу, прогнозується як його реальність здійснення, настання, так і можливі наслідки, збитки тощо.

8. В процесі розробки моделі, з точки зору механізмів забезпечення ефективного процесу державного управління та забезпечення державної безпеки з використанням технології профайлінгу, була зосереджена увага на аналізі важливих умовах та процесів усвідомлення та трансформації загрози у виклик, а виклик у ризик з подальшими заходами по його нейтралізації чи мінімізації наслідків, збитків. Зворотній процес переводу ризику у виклик, а виклик у загрозу, є нічім іншим, як кумуляцією ризиків, що характеризує неефективні моделі забезпечення держаної безпеки та охорони громадського порядку.

9. На нашу думку механізм моделі забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу, представляє собою комплекс взаємопов’язаних та взаємообумовлених заходів та процедур, що здійснюються спеціально уповноваженими органами державного управління та їх посадовими особами на різних рівнях державного управління, з метою виявлення і запобігання загрозам (а при підтвердженні протиправних дій - припинення таких дій) та мінімізації негативних наслідків, завдяки використанню технології

антропогенного аналізу особистості (профайлінгу) реального або потенційного порушника, які своїми діями чи бездіяльністю створює (може створити) небезпеку охоронюваним законам правам та інтересам громадян, держави та суспільства.

10. Технологія профайлінгу увібрала в себе найкращі методики та методології оцінки особи та особистості, характерні для різних соціальних наук, проте він не є абсолютно теоретичною категорією чи методикою. Ця технологія є реальним практичним інструментом в механізмах досягнення завдань в сфері виявлення антропогенних загроз державної безпеки та громадського порядку.

11. Методика профайлінгу є універсально-незмінною, проте за своєю формою дану методику можливо було б адаптувати для використання в різних умовах та для різних цілей.

12. При здійсненні профайлінгу проводиться діагностика конкретної особи, чи групи осіб, що створюється з фрагментів умовно-достовірної інформації, що отримується в ході діагностики об'єкта за ознаками-ідентифікаторами її безпеки чи загрози. Виходячи з особливості проведення процесу профайлінгу, особа, що здійснює профайлінг іншої особи – об'єкта, виявляє, діагностує та класифікує ознаки, за якими створює профіль об'єкта та оцінює його на безпеку чи загрозу. Варто відзначити, що сучасна концепція профайлінгу безпосередньо пов'язана з суб'єктивним сприйняттям особи та поведінки об'єкта профайлером, що варто враховувати при інтерпретації результатів профайлінгової перевірки.

13. Для удосконалення існуючих механізмів з використанням технології профайлінгу варто чітко визначити та оцінити реальність загроз та антропогенних джерел ризиків на начальному етапі їх можливого виникнення чи реалізації, по-перше, необхідно сформувати інструментарій та його методичне наповнення, основним завданням якого буде виявлення за специфічними ознаками – ідентифікаторами потенційного чи реального порушника та прогнозування негативних дій щодо об'єкту забезпечення

безпеки. По-друге, необхідно визначити кількість таких показників при який особа може стати порушником – тобто своїми діями чи бездіяльністю створити певні сприятливі умови для реалізації тієї, чи іншої загрози.

14. Ключовими елементами методики профайлінгу, при оцінці загроз державній безпеці є: моніторинг та діагностика ознак (виявлення ознак; верифікація ознак; класифікація ознак); створення профілю за сукупністю ознак; класифікація створеного профілю особи з позиції його безпеки щодо ОЗБ.

15. В процесі профайлінгу, що здійснюється з метою забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку, спеціально уповноважені особи (профайлери та оперативні співробітники) мають звертати увагу на ті аспекти, що мають небезпечні ознаки, які ідентифікують можливий ризик виникнення антропогенної загрози державній безпеці, зокрема, мотиви певних деструктивних, негативних дій особи. Такі негативно забарвлені дії особи, щодо держави, можуть виявлятися (у різних поєднаннях та типах) таких мотивів: суспільно-політичних, соціально-економічних; насильницько-егоїстичних; легковажно-безвідповідальних.

16. В процесі дослідження особистості порушника нами виявлено, що в системі ціннісних орієнтацій провідне місце займають індивідуальні та кланово-егоїстичні, що проявляється в особистому матеріальному збагаченні, благополуччі, гіпертрофованому прояві свого «Я» і як наслідок в створенні для цього комфортних умов або лобіювання кланових, групових, егоїстичних інтересів.

17. Для виявлення загроз, які обумовлені ризиками що створює своїми негативними діями щодо держави порушник, застосовуються ряд процесуальних дій які є елементами технології профайлінгу: первинна профайлінгова перевірка суб’єкта; профайлінговий моніторинг дій суб’єкта ОЗБ; цільова профайлінгова перевірка об’єктів; повторна профайлінгова перевірка об’єкту; позапланова профайлінгова перевірка об’єкту. Перевірка

може відбуватися в явній або прихованій формі опитувальній бесіди та спостереження.

18. Перевірка ефективності технології профайлінгу, при виявленні загроз безпеці об’єктів охорони, була здійснена на основі застосування авторської моделі та технології профайлінгу з метою забезпечення безпеки юридичної особи-суб’єкта господарювання, захисту прав та законних інтересів дитини, захисту життя і здоров’я політичного діяча. Вибір об’єктів перевірки та аналізу пояснюється значним поширенням досліджених небезпек та реалізації ідеї людиноцентризму закріпленого в Конституції України, як основного завдання держави. Отримані результати підтверджують універсальний характер та ефективність розробленої авторської моделі та технології профайлінгу та її готовність до застосування в діяльності спеціальних служб та відомств, як в державному так і в приватному секторі. Одночасно з цим, перевірка ефективності застосування даної технології, в оперативної діяльності співробітників спеціальних служб та відомств без законодавчого закріплення не може вважатися легальним способом отримання інформації про особу. З огляду на це, автором пропонується проект Закону України «Про профайлінг» та методичні рекомендації про застосування технології профайлінгу в оперативній діяльності спеціальних служб та відомств.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв’язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення ефективності механізмів використання профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки.

Результати проведених досліджень уможливлюють отримання таких висновків:

1. Визначено теоретичні засади та особливості державного управління профайлінгом, як ефективної технології виявлення загроз державній безпеці. Обгрунтовано, що профайлінг в сфері державної безпеки представляє собою універсальну технологію оцінки особи, як об'єкта спостереження, на предмет її безпеки чи загрози, шляхом оцінювання поведінки особи на відповідність соціальним нормам і правилам, вимогам законів, професійним та особистісним стандартам. Застосування технології профайлінгу спеціалістами в сфері державного управління та безпеки, дозволяє швидко і неупереджено оцінити конкретну особу та її поведінку в певних ситуаціях поза контролем та зрозуміти, яким чином потрібно найбільш ефективно на неї впливати та отримувати необхідний результат. З розвитком технології профайлінгу він набуває поширення в діяльності спеціальних органів та служб, як в державному так і в приватному секторі.

2. Проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку законодавчого регулювання здійснення профайлінгової діяльності для забезпечення вирішення завдань державної безпеки. Обґрунтованість, доцільність та ефективність використання профайлінгу в сфері державного управління вимагає законодавчого закріплення використання цієї методики на різних рівня державного управління, з метою забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку, захисту прав та законних інтересів людини і громадянина, в розумінні Європейської конвенції прав людини і громадянина. З цією метою варто прийняти Закон України «Про профайлінг».

3. Розкрито взаємозв'язок та взаємообумовленість профайлінгу та державної безпеки, з точки зору виявлення та попередження загроз та ризиків. Безпека держави в розумінні державного управління є певний процес її захисту від реальних та потенційних загроз та ризиків. Профайлінг, в даному випадку, є одним із ефективних інструментів, що дозволяє виявляти та певною

мірою прогнозувати реалізацію загроз та ризиків з антропогенним джерелом їх виникнення. Базовими категоріями, що характеризують систему організації та забезпечення безпеки держави є ризики, виклики та загрози спрямовані на охоронювані об’єкти. Ризики, виклики та загрози в нашому дослідженні розглядаються, як певний рівень ступенів небезпек, де ризик виступає як самий низький ступінь небезпеки, виклик – як середній, а загроза - як найвищий

4. Систематизовано зарубіжний досвід впровадження технології профайлінгу в діяльності спеціальних служб та відомств з метою забезпечення державної безпеки. Досліджуючи світовий досвід, ми встановили чітко виражену тенденцію зростання використання профайлінгу державними установами демократичних держав для забезпечення більш ефективних процедур та заходів з забезпечення безпеки держави, за умови обов’язкового законодавчого закріплення основних процедур технології профайлінгу. Для закритих суспільств характерним є використання технології профайлінгу з метою обмеження прав громадян за релігійними, національними та расовими ознаками, що розцінюється демократичними суспільствами як акти расової дискримінації та обмеження прав громадян відповідно до Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

5. Оцінено доцільність та ефективність використання профайлінгу для виявлення та попередження реальних та потенційних загроз державній безпеці. Здійснене дослідження дозволило зробити висновки про неготовність та несприйняття окремими категоріями представників вітчизняної правоохоронної сфери технології профайлінгу для виявлення та попередження загроз антропогенного характеру, що підтверджується соціологічним дослідженням, здійсненим автором шляхом анкетного опитування представників уповноважених органів. В процесі профайлінгу, що здійснюється з метою забезпечення державної безпеки та охорони громадського порядку, спеціально уповноважені особи (профайлери та оперативні співробітники) мають звертати увагу на ті аспекти, що мають

небезпечні ознаки, які ідентифікують можливий ризик виникнення антропогенної загрози державній безпеці, зокрема, мотиви певних деструктивних, негативних дій особи.

6. Встановлено проблеми та тенденції розвитку поширення практики використання державними органами профайлінгу в Україні. Здійснене дослідження дозволило визначити наступні форми профайлінгової діяльності в сфері державної безпеки та забезпечення охорони громадського порядку: первинна профайлінгова перевірка суб'єкта; профайлінговий моніторинг дій об'єкту; цільова профайлінгова перевірка об'єктів; повторна профайлінгова перевірка об'єкту; позапланова профайлінгова перевірка об'єкту. Перевірка може відбуватися в явній або прихованій формі опитувальній бесіди та\або спостереження. В процесі дослідження особистості порушника нами виявлено, що в системі ціннісних орієнтацій провідне місце займають індивідуальні та кланові-егоїстичні, що проявляється в особистому матеріальному збагаченні, благополуччі, гіпертрофованому прояві свого «Я» і як наслідок в створенні для цього комфортних умов або лобіювання кланових, групових, егоїстичних інтересів. Крім того при здійсненні профайлінгу варто враховувати фізіологічні та біологічні фактори, що характеризують окрему особистість. Все вище визначене дозволяє виявити загрозу державній безпеці, що обумовлена антропогенним джерелом ризику – реальним та потенційним порушником на початковій стадії формування та відповідно відреагувати, мінімізувавши негативні наслідки, що обґрунтовує застосування профайлінгу в сфері державної безпеки.

7. Запропоновано профайлінгову модель державного управління з виявлення загроз державній безпеці. Визначено, що модель забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу, представляє собою комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених заходів та процедур, що здійснюються спеціально уповноваженими органами державного управління та їх посадовими особами на різних рівнях державного управління, з метою виявлення і запобігання загрозам (а при підтвердженні протиправних дій -

припинення таких дій) та мінімізації негативних наслідків, завдяки використанню технології антропогенного аналізу особистості (профайлінгу) реального або потенційного порушника, які своїми діями чи бездіяльністю створює (може створити) небезпеку охоронюваним законам правам та інтересам громадян, держави та суспільства. Запропонована нами модель, з точки зору забезпечення ефективного процесу державного управління та забезпечення державної безпеки з використанням технології профайлінгу, була сфокусована увага на аналізі важливих умовах та процесів усвідомлення та трансформації загрози у ризик з подальшими заходами по його нейтралізації чи мінімізації наслідків, збитків.

8. Перевірка ефективності механізмів технології профайлінгу, при виявленні загроз безпеці об'єктів охорони, була здійснена на основі застосування авторської моделі та технології профайлінгу з метою забезпечення безпеки юридичної особи-суб'єкта господарювання, захисту прав та законних інтересів дитини, захисту життя і здоров'я політичного діяча. Вибір об'єктів перевірки та аналізу пояснюється значним поширенням досліджених небезпек та реалізації ідеї людиноцентризму, закріпленого в Конституції України, як основного завдання держави. Отримані результати підтверджують універсальний характер та ефективність розробленої авторської моделі та технології профайлінгу та її готовність до застосування в діяльності спеціальних служб та відомств, як в державному так і в приватному секторі. Одночасно з цим, перевірка ефективності застосування даної технології, в оперативної діяльності співробітників спеціальних служб та відомств без належного законодавчого закріплення не є коректною, законною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абросимов С. В., Черненилов В. И. Психологическое воздействие в деятельности сотрудников правоохранительных органов: основные парадигмы / Юристъ-Правоведъ. Ростов-на-Дону: Рост. юрид. ин-та МВД России, 2009. № 1. С. 94-97

2. Автоматизированный профайлинг. Классификация характеристик личности, основанная на анализе её переписки. *СёрчИнформ* : веб-сайт. URL: https://searchinform.ru/products/kib/profilecenter/ (дата звернення: 27.14.2019)

3. Агрессия и психическое здоровье. / под ред. Дмитриевой Т. Б., Шостаковича Б. В. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. 464 с.

4. Айзенк Г., Айзенк М. Исследования человеческой психики / под ред. Е. М. Басовой. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2001. 480с.

5. Аминов И. И. Психологическое изучение собеседника в профессиональном общении сотрудника органов внутренних дел : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 : Москва, 2000 255 с.

6. Англійська революція XVII ст. *Всеукраїнська електронна енциклопедія* : веб-сайт. URL: https://електронна-енциклопедія.укр/history/anglijska-revoljucija-xvii-st.html (дата звернення: 12.10. 2019).

7. Анисимова Н. Н. Особенности визуальной психодиагностики личности террориста. Обнаружение криминального искажения информации: Учеб. - метод. пособие. 2-е изд. перераб. / науч. ред. Ю. Н. Демидова. Домодедово: ВИПК МВД России, 2007. 78с.

8. Анисимова Ю. О., Ишимов Р. В., Тотмянина К. Н., Турышева Ю. А. Криминологическая энциклопедия: термины, персоналии, страны. Барнаул : 2016. 109с. URL: https://docplayer.ru/109745440-Kriminologicheskaya-enciklopediya-terminy-personalii-strany.html (дата звернення: 12.01. 2019).

9. Антонян Ю. М., Блувштейн Ю. Д. Методы моделирования и изучения преступника и преступного поведения. М. : РИО Академия МВДСССР, 1974. 54с.

10. Антонян, Ю. М., Гульдан, В. В. Криминальная патопсихология. М. : Наука, 1991. 248 с.

11. Антонян, Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность преступника. СПБ. : Юридический центр Пресс, 2004. 366 с.

12. Антонян Ю. М., Ткаченко А. А. Сексуальные преступления: Научно-популярное исследование. М. : Амальтея, 1993. 320 с

13. Аргайл М. Психология счастья. 2-е изд. СПб. : Питер, 2003. 271 с.

14. Барабанщиков В. А., Королькова О. А., Лободинская Е. А. Восприятие эмоциональных экспрессий лица при его маскировке и кажущемся движении // Экспериментальная психология. 2015. Том 8. № 1. 144 с.

15. Барановский, Н. А. Социальные и личностные детерминанты отклоняющегося поведения. Минск : ин-т социологии Академии наук Беларуси, 1993. 142 с.

16. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений. М. : Апрель-пресс-Эксмо, 1999 . 512 с.

17. Безпечне місто. *Kyiv Smart City* : веб-сайт. URL: https://www.kyivsmartcity.com/projects/safe-city/ (дата звернення: 12.09.2019).

18. Бехтерев В. М. Об экспериментальном психологическом исследовании преступников. Москва : Юрайт, 2019. 212с.

19. Бєлоусов Ю. Л. Проблематика етнічного профайлінгу в діяльності правоохоронних органів. *Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи* : веб-сайт. URL: http://khpg.org/index.php?id=1256202516 (дата звернення: 12.12.2019).

20. Богомолова С. Н. Серийные убийства на сексуальной основе как объект психолого-криминалистического изучения (анализ зарубежного опыта) / С. Н. Богомолова, В. А. Образцов // Труды Московской государственной юридической академии, 1997. № 1. С. 133-145.

21. Бодалев А. А. Психология о личности. М. : МГУ, 1988. 188 с.

22. Бодалев А. А. Формирование понятия о другом человеке как личности. Л.: ЛГУ. 136с.

23. Брэдбери Р. 451 градус по Фаренгейту. 1953г. Т. : Навчальна книга Богдан, 2011. 205 с.

24. Бурков В. Н. Модели и механизмы управления безопасностью / В.Н. Бурков, Е. В. Грацианский, С. И. Дзюбко, А. В. Щепкин. М. : СИНЕГ, 2001. 160с.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з допов.) /уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

26. Взрыв в метро Лондона: задержанного обвиняют в попытке убийства. *BBC News* : веб-сайт. URL: https://www.bbc.com/russian/news-41359400 (дата звернення: 10.08.2019).

27. Виклик. *Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970—1980)* URL: http://sum.in.ua/s/vyklyk (дата звернення: 12.10.2019).

28. Власюк О. С. Національна безпека України : еволюція проблем внутрішньої політики. Київ : НІСД, 2016. 528 с.

29. Волков П. В. Разнообразие человеческих миров / Руководство по профилактике душевных расстройств. М. : Аграф, 2000. 528с.

30. Військова розвідка: навчальний посібник / упорядники : Д. В. Зайцев та інш. К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2016. 335 с.

31. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций. М., 1960., 130с.

32. Вызов. *Большой словарь русского языка.* URL: http://www.dict.t-mm.ru/search?text=%E2%FB%E7%EE%E2 (дата звернення: 12.10.2019).

33. Ганушкин П. Б. Клиника психопатий : их статистика, динамика, систематика. Н. Новгород : НГМД, 1998. 128 с.

34. Геополітика і національна безпека : словн. термінів : / уклад. : Г. П. Ситник, В. Ю. Богданович, М. Ф. Єдеєв. К. : Вид-во НАДУ, 2005. 232 с. (С. 32, 747, 72, 174)

35. Гончарук у програмі обіцяє модернізувати роботу Державної служби зайнятості. Слово і Діло : веб-сайт. URL: https://www.slovoidilo.ua/promise/65667.html (дата звернення: 11.12.2019).

36. Горбачова Н. Г. Навчальна програма дисципліни “Організація спостереження в охоронній діяльності” для бакалаврів спеціальності “Фізичне виховання” спеціалізації “Охоронна діяльність”. К. : МАУП, 2005. 12 с.

37. Григорян А. А. Личность мошенника как элемент криминалистической характеристики. *Теория и практика общественного развития*. №3. 2011. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/lichnost-moshennika-kak-element-kriminalisticheskoy-harakteristiki-prestupleniya-1/viewer (дата звернення: 28.03. 2020)

38. Гримак Л. П. Резервы человеческой психики. М., : Политиздат, 1989. 319 с.

39. Гришко А. Я. Личность террориста : криминологический портрет / Терроризм. Правовые аспекты борьбы. Нормативные и международные правовые акты с комментариями, научные статьи / под ред. И. Л. Трунова и Ю.С. Горбунова. Изд. 2-е, пераб. и доп., М., 2007. 518с.

40. Даль. В. И. Толковый словарь В. И. Даля для школьников : содержит более 10 000 слов., Минск: Харвест, 2010. 511 с.

41. Дарвин Ч. Р. О выражении эмоций у человека и животных. СПб. : Питер, 2001. 384 с.

42. Дарвин, Ч. Р. Происхождение видов путем естественного отбора. Л. : Наука, 1991. 539с.

43. Дідьковська-Бідюк М. В. Профайлінг як метод профілактики протиправних дій. *Юридична психологія.* 2017. № 2. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/2813/1/2-9.pdf (дата звернення: 29.09.2019).

44. Домбровська С. М., Полторак С. Т. Механізми формування безпеки держави. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_1_21 (дата звернення: 07. 01.2020)

45. Дормидонтов А. В. Профайлинг : учеб. пособие / А. В. Дормидонтов, И. А. Семенова. Ульяновск : УВАУ ГА (И), 2011. 111 с.

46. Древаль Ю. Д. Безпека особистості як фактор сучасних державно-управлінських відносин. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2015. №1. С. 123–127 URL:

http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=72940 (дата звернення: 12. 10.2019)

47. Дуглас Дж., Олшейкер М. Охотники за умами : ФБР против серийных убийц. М. : Крон-Пресс, 1998. 416 с.

48. Дуглас Дж., Олшейкер М., «Психологический портрет убийцы. Методики ФБР. Москва : Алгоритм, 2017. 432 с.

49. Егидес А. П. Как научиться разбираться в людях. М. : АСТ-Пресс, 2006. 164 с. URL: https://lib.misto.kiev.ua/DPEOPLE/EGIDES/egides.dhtml (дата звернення: 28.09.2020).

50. Зв'язок депутатів та партій з виборцями український і зарубіжний досвіт. Київ : Лабораторія законодавчих ініціатив. 2007. 22 с. URL: https://parlament.org.ua/docs/files/8/1200058196_ans.pdf (дата звернення: 12.10.2019).

51. Загроза. *Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970—1980)* URL: http://sum.in.ua/s/zaghroza (дата звернення: 12.10.2019).

52. Каменева М. Технологии профайлинга для обеспечения безопасности на транспорте. *Транспортная безопасность и технологии*. 2006. №4. С. 178-182. (журнал каталог транспортная безопасность и технологии)

53. *Забугин Ф. Д. Г.* И. *Россолимо врач-педагог* / *Ученые записки МГПИ им. В.И. Ленина. 1950.* Т.61.

54. Зв'язок депутатів та партій з виборцями український і зарубіжний досвіт. Київ : Лабораторія законодавчих ініціатив. 2007. 22 с. URL: https://parlament.org.ua/docs/files/8/1200058196_ans.pdf (дата звернення: 12.10. 2019)

55. Зейгарник Б. В., Братусь Б. С. Очерки по психологии аномального развития личности. М. : МГУ, 1980. 157с.

56. Игебаева Ф. А, Каюмова А. Ф. Межнациональные различия невербальной коммуникации. *Информационная среда и её особенности на*

современном этапе развития мировой цивилизации 2012 год : материалы Международной наук.-практ. конф. С.81– 83

57. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб. : Питер, 2012. 464 с.

58. Кантер Д. Психологический профиль преступника. *Проблемы использования нетрадиционных методов расследования тяжких преступлений*. М., 1998.

59. Караяни А. Г., Цветков В. Л. Психология общения и переговоров в экстремальных условиях: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Юриспруденция», «Правоохранительная деятельность. М. : Юнити-Дана : Закон и право, 2015. 247 с.

60. Кауфман И.М. Терминологические словари. Москва : Sov. Rossiiâ 1961. 419 с.

61. Качинський Б.А. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія. К.: НІСД, 2013. 104 с.

62. Качинський А. Б. Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України / ра заг. ред. В. П. Горбулін. К. : Євроатлантикінформ, 2006. 335 с.

63. Коваль Ю. Є. Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів : дис. … к-т. юр-х. наук : 12.00.09 / Нац. Унів. «Львівська політехніка». Львів, 2016. 322 с.

64. Конституція України. Редакція від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 08.08.2020).

65. Корольов В. Застосування профайлінгу на державному кордоні України. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. №3. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/62.pdf (дата звернення: 29.06.2019).

66. Костина Л.Н. Визуальная психодиагностика как метод познания и предварительной оценки личности в профессиональной деятельности психолога. *Вестник Московского университета МВД России*. 2016г. №6. С.195-197.

67. Кречмер Э. Строение тела человека и характер. Санкт-Петербург : Академический проект, 1999. 243 с.

68. Криминология : учебник / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М., В.Е. Эминова. М. : Юрист, 1997. 512 с.

69. Криштанович М. Ф. Реалізація механізмів публічного управління у сфері цивільного захисту України щодо національної безпеки. *Вісник НУЦЗУ. Державне управління.* 2017. №6. С. 341-347

70. Кудрявцев В. Н. Причины правонарушений. М. : Наука, 1976г. 286 с.

71. Кримінальний кодекс України**.** Редакція від 26.01.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text (дата звернення: 25.06.2020).

72. Кримінальний кодекс України**.** Редакція від 26.01.2011 / ст. 368. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page14#Text (дата звернення: 15.09.2020).

73. Криминальная мотивация / Кудрявцев В. Н. та ін. ; отв. ред. Кудрявцев В. Н. М. : Наука, 1986. 304 с.

74. Кримінально-процесуальний кодекс України від 11.09.2020 № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 12.12.2019).

75. Кулик А.В. Профайлинговые технологии в системе уголовного судопроизводства. *Оптимизация предварительного следствия* : материалы Меж. науч.-практ. конф. 16 мая. 2016. С. 245-252.

76. Лабунская В. А. Невербальное поведение. Р-на/Д : Ростовск. ун-та, 1986. 135 с.

77. Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг). *Детская и подростковая психотерапия* / под *ред. Дэвида Лейна* и *Эндрю Миллера*. СПб. : Питер, 2001. 240-276

78. Леонгард К. Акцентуированные личности. Ростов н/Д : Феникс, 2000. 544 с.

79. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Київ : КНТ, 2009. 574 с.

80. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Изд. 2-е доп. и перераб., Л. : Медицина, 1983. 256с.

81. Лоренц К. Агрессия. Человек находит друга / пер. с англ. И. Гуровая, Г. Швейник. М. : Римис. 2013. 496 с.

82. Ломброзо Ч. Преступный человек. СПб. : Мидгард, 2005г. 877 с.

83. Лунеев В.В. Системный подход к изучению мотивации преступного поведения. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1980. Вып. 33. С. 3-12.

84. Мадера А. Г. Риски и шансы: неопределенность, прогнозирование и оценка. М. : УРСС, 2014. 448 с.

85. Малик Я. Й. Береза О. Я, Криштанович М. Ф. Національна безпека : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. 280 с.

86. Масалов А. А. Нелюди. Самые знаменитые маньяки. Ростов н/Д : Феникс, 2007. 256 с. URL: https://knigogid.ru/books/67090-nelyudi-samye-znamenitye-manyaki/toread/page-57

87. Масляниця Й. У. Соснін О. В. Шиманський Л. Є. Інформаційні ресурси України: проблеми державного управління : монографія. Київ : НІСД, 2002. 141 с.

88. Медведєв В. С. Кримінальна психологія : підручник. Київ : Атіка, 2004. 367 с.

89. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь. 4-е изд. М.: АСТ: МОСКВА, 2009. 811 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/29.php (дата звернення: 10.08.2019).

90. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 4 лютого 1994 року № 995_105 / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_105 (дата звернення: 13.09.2019).

91. Мухин Г. В. Проблема обеспечения национальной безопасности в современных условиях. М. : ВАХЗ, 1994.

92. На Alibaba Cloud обнаружили персональные данные жителей Пекина, полученные системой слежения. *Громадское телевидение* : веб-сайт. URL: https://hromadske.ua/ru/posts/na-alibaba-cloud-obnaruzhili-personalnye-dannye-zhitelej-pekina-poluchennye-sistemoj-slezheniya (дата звернення: 29.09.2019).

93. Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки та протидії тероризму : монографія. К. : НКЦ "Ін-т операт. діяльн. та держ. безпеки", 2008. 245 с

94. Новації служби зайнятості – профілювання та кейс-менеджмент. *Чернігівський обласний центр зайнятості :* веб-сайт: URL: https://chg.dcz.gov.ua/novyna/novaciyi-sluzhby-zaynyatosti-profilyuvannya-ta-keys-menedzhment (дата звернення: 07.12.2019).

95. Образцов В. А., Богомолова С. Н. Криминалистическая психология. Образцов В. А., Богомолова С. Н. Криминалистическая психология. М. : Закон и право, 2002., 448 стр.

96. Общая теория национальной безопасности / Прихожев А. А. и др. ; под общ. ред. А. А. Прохожева. М. : РАГС, 2005. 344 с.

97. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / под ред. проф. Л. И. Скворцова. 28 е изд., перераб. М. : ООО «Издательство «Мир и Образование» : ООО «ИздательствоОникс», 2012. 1376 с.

98. Олейников Е. Экономическая и национальная безопасность. М., 2005. 253с.

99. Ольшанский Д. В. Психология масс. СПб. : Питер, 2002г. 368 с.

100. Опанасенко В. В. Методичні рекомендації сектору безпеки персоналу відділу внутрішньо-банківської безпеки. К. : Департамент економічної та фінансової безпеки АТ «Райфайзен Банк Аваль», 2009. 46с.

101. Оруэлл Д. 1984. Каро, 1949. 384 с. URL: https://www.orwell.ru/library/novels/1984/russian/ru_p_1 (дата звернення: 29.09.2019).

102. Основи професійного профайлінгу. *Національна академія внутрішніх справ* : веб-сайт. URL: https://www.naiau.kiev.ua/news/osnovi-profesijnogo-profajlingu.html (дата звернення: 29.09.2019).

103. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам / пер. с англ. Н. Е. Котляр. Нижний Новгород : Ай Кью, 1992. 262с. URL:https://modernlib.net/books/piz_allan/yazik_telodvizheniy_kak_chitat_misli_okruzhayuschih_po_ih_zhestam/read_1/ (дата звернення: 23.12.2019).

104. Пилипчук В. Г. Правові основи діяльності державних органів та військових формувань у сфері національної безпеки України. Х. : Право, 2008. 150 с.

105. Платонова З. Н. Агрессия как фактор адаптации подростков, занимающихся спортом. *Спортивный психолог.* 2009. №3 С. 26–28

106. Познышев С.В. Очерки тюрьмоведения. 2-е изд., испр. и доп. Г.А. Леман, Б.Д. Плетнев. М., 1915. 302 с.

107. Пономаренко В. В. Практическая характерология. Методика 7 радикалов. АСТ. 2019. 240 с. URL: http://loveread.me/read_book.php?id=87898&p=1 (дата звернення: 09.10.2019)

108. Пособие по профайлингу для психологов структурных подразделений филиалов АО «ФПК», 2015. 115стр.

109. Поступок. *Мир психологии* : веб-сайт. URL: http://psychology.net.ru/dictionaries/psy.html?word=695 (дата звернення: 29.09.2019).

110. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 03.07.2020 р. № 638-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text (дата звернення: 08.08.2020).

111. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 30.07.2020 № 2447-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text (дата звернення: 12. 09. 2020).

112. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України, ст. 18 від 03.07.2020 р. № 160/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.08.2020).

113. Про державний кордон України : Закон України від 03.07.2020 р. № 1777-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text (дата звернення: 08.08.2020).

114. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 03.07.2020 р. № 160/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 08.09.2020).

115. Про Державну фіскальну службу України : Постанова кабінету міністрів України від 27.09.2019 р. № 236-2014-п. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.08.2020).

116. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 18.07.2020 р. № 5492-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text (дата звернення 08.08.2020).

117. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Постанова Кабінету міністрів України від 02.07.2020 р. № 106-2019-п. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.08.2020).

118. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 16.09.2020 р. № 1698-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text (дата звернення 18.09.2020).

119. Про національну безпеку України : Закон України від 15.03.2020 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення 08.08.2020).

120. Про Національну гвардію України : Закон України від 03.07.2020 р. № 876-VII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text (дата звернення: 14.11.2019).

121. Про Національну поліцію України : Закон України від 03.07.2020 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 14.11.2020).

122. Про Раду національної безпеки і оборони України від 11.01..2019 р. № 183/98-ВР, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.11.2020).

123. Про повноваження та гарантії здійснення постійного контролю за діяльністю СБУ : Указ Президента від 20.07.2010 р. № 427/2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/427/2007#Text (дата звернення: 29.09.2019).

124. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 03.07.2020 р. № 2135-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text (дата звернення 08.09.2020).

125. Про охоронну діяльність : Закон України від 03.07.2020 р. № 4616-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text (дата звернення 08.09.2020).

126. Про повноваження та гарантії здійснення постійного контролю за діяльністю СБУ : Указ Президента від 20.07.2010 р. № 427/2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/427/2007#Text (дата звернення: 29.09.2019).

127. Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України :

Указ Президента України від 14.04.1999 р. No 379/99. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/379/99(дата звернення: 14.11.2019).

128. Про розвідувальні органи України : Закон України від 09.05.2018 р. № 2331-III. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14 (дата звернення: 14.11.2019).

129. Про Службу безпеки України : Закон України від 03.07.2020 р. № 2229-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text (дата звернення: 14.11.2019).

130. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 16.09.2020 р. № 287/2015. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015 (дата звернення: 14.10.2020).

131. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 20.06.2020 р. № 1402-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

132. Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури : розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 р. № 1009. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-п(дата звернення: 14.11.2019).

133. Протопопов А.Л. Расследование сексуальных убийств. СПб : Юридический центр Пресс, 2001. 226 с.

134. Профайлинг. Технология предотвращения противоправных действий : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Юриспруденция» и «Правоохранительная деятельность» Ю. М. Волынский-Басманов и др.; под ред. Ю. М. Волынский-Басманов, Н. Д. Эринашвилли. М. : ЮНИТ-ДАТА : Закон и право, 2012. 223 с.

135. Профайлинг в деятельности органов внутренних дел: учеб. пособие / В. Л. Цветков и др. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 256 с.

136. Профілювання безробітних як інструмент прискорення працевлаштування. *Вінницький обласний центр зайнятості* : веб-сайт: URL: https://vin.dcz.gov.ua/novyna/profilyuvannya-bezrobitnyh-yak-instrument-pryskorennya-pracevlashtuvannya (дата звернення 24.10.2019).

137. Протасевич А. А. Поисковый портрет преступника как интегративная система. Иркутск : ИГЭА, 1998. 108 с.

138. Ратинов А.Р. Избранные труды / сост. М.В. Кроз, Н.А. Ратинова; предисловие О.Д. Ситковской. М. : Акад. Ген. прокуратуры Рос. Федерации, 2016. 212 с.

139. Ризик. *Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970—1980)* URL: http://sum.in.ua/s/Ryzyk (дата звернення: 12.10.2019).

140. Риск. *Большой словарь русского языка* : веб-сайт. URL: http://www.dict.t-mm.ru/search?text=%F0%E8%F1%EA (дата звернення: 28.09.2020).

141. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2000. 720 с. URL: http://yanko.lib.ru/books/psycho/rubinshteyn=osnovu_obzhey_psc.pdf (дата звернення: 02. 11. 2019).

142. Рижов І.М. Проблемні аспекти сучасних стратегій протидії тероризму. *Академія Безпеки Відкритого Суспільства* : веб-сайт. URL: http://www.aoss.org.ua/cgi-bin/index.pl?page=amat&id=575 (дата звернення: 14.11.2019).

143. Самовичев Е. Г. Убивство : психологические аспекты преступления инаказания. М., 1988. 80 с.

144. Сапольский Р. Психология стресса. 3-е изд. СПб. : Питер, 2015. 480 с.

145. Сафонов В. К. Агрессия в спорте. СПб . : СПбГУ, 2003. 157 с.

146. Система видеонаблюдения в Москве: записи с камер может получить каждый москвич. *Комсомольская правда* : веб-сайт. URL: https://www.msk.kp.ru/daily/26898/3943231/ (дата звернення: 19.09.2019).

147. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України : монографія. К. : вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

148. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України : теорія і практика. К. : Кондор, 2007. 616 с.

149. Служба ИИ для анализа лиц на изображениях. *Microsoft Azure* : веб-сайт. URL: https://azure.microsoft.com/ru-ru/services/cognitive-services/face/ (дата звернення: 10.08.2019).

150. Спирица Е. Формулировка стимулов (вопросов) в безынструментальной детекции лжи. *Психология лжи и обмана. Как разоблачить лжеца*. Питер. 272 с. URL: https://psy.wikireading.ru/3750 (дата звернення: 29.09.2019).

151. Соколова О.А. Использование методов психологии при диагностировании человека при расследовании и раскрытии преступлений. *Юридическая психология*. 2010. № 4. С 19-22

152. Старков О. В. Взаимодействие личности преступника и криминогенной ситуации в причинном механизме бытового насильственного преступления. *Проблемы криминологии и профилактики правонарушений*. М., 1980. С. 31

153. Судова реформа: як громадяни можуть зробити її успішною / Куйбіда Р. та ін. ; за заг. ред.. Р. Куйбіда. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2018. 62 с.

154. Сунгуровський М. В. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України. Стратегічна панорама. 2001. No 3-4. С. 43–53.

155. Ткаченко В. И. Охрана высших должностных лиц государства : учебное пособие. Киев, 1997. 486 с.

156. Угроза – во всех словарях. *Большой словарь русского языка* : веб-сайт. URL: http://www.dict.t-mm.ru/all/ugroza.html (дата звернення: 28.09.2020)

157. Уотсон Д. Б. Психология как наука о поведении. М. : ООО "Издательство АСТ-ЛТД", 1998. 704 с.

158. Фидо М. Хроника преступлений. М. : Крон-Пресс, 1997. 320с.

159. Филатов А. В. Профайлинг. Как разбираться в людях и прогнозировать их поведение. Москва : «Издательские решения», 2017. 521 с

160. Философский энциклопедический словарь. М. : Сов. энциклопедия, 1983. С. 214

161. Фрай О. Детекция лжи и обмана / пер. с англ. А. Ершова, О. Исакова. СПб. : Прайм-Еврознак, 2005. 320 с.

162. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия. М . : Прогресс, 1993 . 458 с.

163. Хоффман Б. Терроризм – взгляд изнутри. М. : Ультра. Культура, 2003. 264 с.

164. Хто такий «Максим Плохой», який захопив заручників у Луцьку. *Zaxid.net* : веб-сайт. URL: https://zaxid.net/maksim_plohoy_lutsk_fakti_pro_terorista_foto_vimogi_n1505281 (дата звернення: 29.09.2019).

165. Хлынцов М. Н. Криминалистическая информация и моделирование при расследовании преступлений / под ред. В. Г. Власенко. Саратов, 1982. 160 с.

166. Цветков В. Л. Юридическая психология: учеб. пособие в схемах и комментариях. М. : Щит-М, 2007. 304 с.

167. Сигал Н. С., Штых В. А., Александров Ю. В. Агрессия в спортивной деятельности. *Слобожанський науково-спортивний вісник.* 2014. №3. С. 86-89.

168. Чебаненко О., Ковриженко Д. Ефективність політичних партій : проблеми та аспекти. *Лабораторія законодавчих ініціатив* : веб-сайт. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/09/7.pdf (дата звернення: 20.05.2020).

169. Човушян Э. Управление риском и устойчивое развитие : учеб. пособие. для экон. вузов / Э.Човушян, М.Сидоров. М. : Изд-во РЭА имени Г. В. Плеханова, 1999. 527 с.

170. Шамионов Р. М. Психология социального поведения личности : Учеб. пособие. Саратов : Наука, 2009. 186 с.

171. Шамхалов Ф. И. Основы теории государственного управления. М. : Экономика, 2003. 518 с.

172. Шаповалов В. А. Методы психологической оценки достоверности сообщаемой информации : методическое пособие. Киев : Освита Украины, 2016. 168 с.

173. Шиханцов Г. Г. Юридическая психология : учебник для вузов / отв. ред. В. А. Томсинов. М. : Зеркало, 1998. 352с. URL: http://yurpsy.com/files/ucheb/shihan/shihan.htm (дата звернення: 21.10.2019)

174. Шурко О. Новик А. Співвідношення іміджу та психологічного профілю політичного лідера. *Політичні виміри свободи людини*. 2010. №10. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27419/15-Shurko.pdf?sequence=1 (дата звернення: 01.11.2019)

175. Экман П. Психология лжи / пер. с англ. Н. Исуповой, Н. Мальгиной, Н. Миронова, О. Тереховой. СПб. : Питер, 1999. 272 с. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=3519&p=1

176. Экман П. Узнай лжеца по выражению лица / пер. с англ. В. Кузина. СПб. : Питер, 2010. 336 с.

177. Энциклопедия юридической психологии / под общ. ред. А.М. Столяренко. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. 607с.

178. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: "Укр. енцикл.", 1998. Т. 1: А - Г. 672 с.

179. Юсупов И. М. Социопатические предпосылки криминальных деяний. Казань, 1996.

180. Abel D. L., Durston K. K. The First Gene : the birth of programming, messaging and formal control paperback. N.Y. : Longview Press - Academic, 2011. 408 p.

181. Belwvioral Science and Security: Evaluating TSA's SPOT (Screening of Passengers by Observational Techniques) Program. U.S. Government Printing Office. Washington. 2011. 229 p. URL: https://www.workingwithcrowds.com/wp-

content/uploads/2018/02/EVALUATING-TSAS-SPOT-PROGRAM.pdf (дата звернення: 20.09.2019)

182. Brussel J. A. Casebook of a Crime Psychiatrist. Bernard Geis Associates; distributed by Grove Press, 1968. 212p.

183. Profiling, *Cambridge Dictionary* : веб-сайт. URL: https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/profiling (дата звернення: 11.10.2019).

184. Clarke R. Profiling : A hidden challenge to the regulation of data surveillance. *Published in the journal of law and information science*. 1993. № 4. URL: https://www.austlii.edu.au/au/journals/JlLawInfoSci/1993/26.html (дата звернення: 03.06.2019).

185. Crime classification manual : a standard system for investigating and classifying violent crimes /John E. Douglas . . . [et al.], editors. 2nd ed. San Francisco : Jossey - Bass A Wiley Imprint, 2006. 555 p. URL: http://www.murders.ru/Classific.pdf (дата звернення: 03.06.2019).

186. Darwin C. The expression of the emotions in man and animals. London. 1972. 375p.

187. Ekman P., Friesen W.., Scherer K., Body movement and voice pitch in deceptive interaction. *Semiotica.* 1976. № 16, P. 23-27

188. Ekman P., Friesen W.. Facial Action Coding System: A Technique for the Measurement of Facial Movement. Consulting Psychologists Press, Palo Alto, 1978

189. Ethnic Profilingin the European Union: Pervasive, Ineffective, and Discriminatory. New York : Open Society Institute. 2009. p. 9-10

190. Fox B. H. An Experimental Evaluation on the Utility of Burglary Profiles Applied in Active Police Investigations. / B. H. Fox, D. P. Farrington. *Criminal Justice and Behavior*. 2015. Vol. 42. P. 156–157.

191. Hildebrandt M., Gutwirth S. Profiling the European citizen : cross-disciplinary perspectives. Springer Science & Business Media, 2008.374 p.

192. Van Wagenen W.P. surgical division of commissural pathways in corpus callosum. Relation to spread of an epileptic attack. Arch. Neurol. Psychiat., Chicago, 1940, P. 44.

193. Mandler, G. Mind and Emotion. New York : Wiley. Reprint edition : Melbourne, Florida : Krieger, 1982. 280 p.

194. Lewis M. Moneyball: The Art of Winning an Unfair Game. Publisher : W. W. Norton & Company. 2003, 288p.

195. Mehrabian A. Nonverbal betrayal of feeling / J. of Experimental Research in Personality. 1971. V. 5. P. 64-73. URL: http://www.kaaj.com/psych/abstract/Deceit.pdf (дата звернення: 29.07.2019).

196. Palermo G. B., Kocsis R. N. Offender Profiling : an Introduction to the sociopsychological analysis of violent crime. Charles C Thomas Publishe, 2005. 266 p.

197. Sheldon W. H. Atlas of Men: A Guide for Somatotyping the Adult Male at All Ages. Harper, 1954. 357p.

198. Steiner C. Automate this : how algorithms came to rule our world. Hardcover, 2012. 256 p.

199. Turenne M. Racial profiling: context and definitions. 2005. 13 p.

200. Tolman E. C. Behavior and Psychological Man: Essays in Motivation and Learning. University of California Press, 1958. 286 p.

201. Zuckerman M., DePaulo B.M., Rosenthal R., Verbal and nonverbal communication of deception. *Advances in exsperimental social psychology*. NY. 1981. V. 14. P. 1-57

202. Розділ online видання «Наукові статті. Профайлінг науково-прикладний». *Реферативно-науковий журнал "Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці"* : веб-сайт. URL: http://expertize-journal.org.ua/beskontaktnaya-diagnostika-lzhi/ (дата звернення: 17.04.2020).

203. Apply Magic Sauce - Prediction api. *The Psychometrics Centre is a Strategic Research Network of the University of Cambridge* : веб-сайт. URL: https://applymagicsauce.com/demo (дата звернення: 10.08.2019).

204. Data driven human predictive analysis. *Intervyo Predict Greatness* : веб-сайт. URL: https://www.intervyo.com/en_US/ (дата звернення: 29.09.2019).

205. Faception is a facial personality analytics technology company. *Faception* : веб-сайт. URL: https://www.faception.com/ (дата звернення: 10.08.2019).

206. IBM Watson to Tackle Cybercrime. *IBM* : веб-сайт. URL: https://www-03.ibm.com/press/us/en/pressrelease/49683.wss (дата звернення: 09.08.2019).

207. Israeli profiling airport security system targets Arabs, Muslims. *Ya libnan* : веб-сайт. URL: http://yalibnan.com/2010/11/27/israeli-profiling-airport-security-system-targets-arabs-muslims/ (дата звернення: 29.09.2019).

208. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016. *European Union* : веб-сайт. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj (дата звернення: 29.09.2019).

209. Risk. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* : веб-сайт. URL: https://plato.stanford.edu/entries/risk/ (дата звернення: 21.05.2020).

210. Security lapse exposed a Chinese smart city surveillance system. *TechCrunch* : веб-сайт. URL: https://techcrunch.com/2019/05/03/china-smart-city-exposed/ (дата звернення: 29.09.2019).

211. The NICE Nexidia Customer Engagement Analytics Framework. *NICE* : веб-сайт. URL: https://www.nice.com/engage/nexidia-customer-engagement-analytics/ (дата звернення: 09.08.2019).

212. The True Believer: Thoughts on the Nature of Mass Movements / by Eric Hoffer Paperback. September 3, 2002. 177 p.

213. Top Video Surveillance Trends to Watch in 2018. *Security Sales & Integration* : веб-сайт. URL: https://www.securitysales.com/surveillance/top-video-surveillance-trends-2018/ (дата звернення: 10.08.2019).

214. ViCAP. *Federal Bureau of Investigation* : веб-сайт. URL: https://www.fbi.gov/wanted/vicap (дата звернення: 29.09.2019).

215. United States Department of Homeland Security / a budget for america's future 2021. *The White House* : веб-сайт. URL: https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2020/02/budget_fy21.pdf?fbclid=IwAR22bkjfuyP2uq50rHy7NEOp5DKTRH5q3efKxxqLKxqN9vW650MPmGk2hQo (дата звернення: 29.09.2019).

216. 10 самых безопасных страны мира. *Топмира.сом* : веб-сайт. URL: http://topmira.com/goroda-strany/item/414-samye-bezopasnye-strany-mira (дата звернення: 09.03.2020).

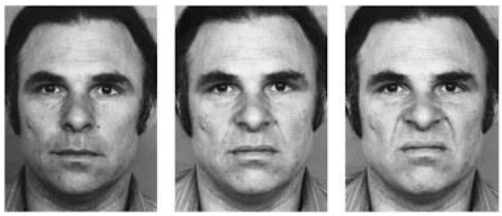
217. 1908-2008 Crime and Corruption Across America. *Federal Bureau of Investigation* : веб-сайт. URL: https://www.fbi.gov/history/brief-history/crime-and-corruption-across-america (дата звернення: 29.09.2019).

218. 911 ECU. *Serviso interrado de seguridad EDU911* : веб-сайт. URL: https://www.ecu911.gob.ec/ (дата звернення: 09.03.2020).

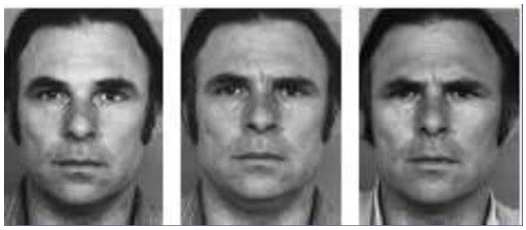
ДОДАТКИ

Додаток А

№	Питання	Опитування осіб державних служб – «А»	Відкрите опитування в мережі Інтернет- «Б»
1	Загальна кількість опитуваних	117	99
2	До якого підрозділу охорони/безпеки ви належите?	Державна 100%	Державна 32% Приватна 29% Не належу 39%
3	На Вашу думку, який рівень загрози державній безпеці на даний момент часу?	Низький 13% Середній 42% Високий 42% Критичний 3%	Низький 8% Середній 33% Високий 46% Критичний 13%
4	Чи знаєте Ви, що означає термін (чи слово взагалі) - профайлінг?	**Так 28%** Ні 72%	**Так 54%** Ні 46%
5	На Вашу думку, якщо поділити всі загрози державній безпеці за джерелом виникнення на ті, що містять антропогенну (людську складову) – акти тероризму, війни,	Людська (антропогенна) складова 86%	Людська (антропогенна) складова 96%

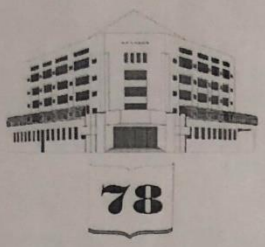
	політичні перевороти, корупція, техногенні аварії, що відбулись із-за людської помилки та інше, та ті, що містять тільки природну складову (людина не може впливати на ті чи інші процеси) – землетруси, урагани, виверження вулканів, зсуви, епідемії, природні пожежі тощо, на Ваш погляд, що є більшою небезпекою для держави?	Природна складова 14%	Природна складова 4%
6	Чи можливо, на Ваш погляд, ідентифікувати людину як терориста за зовнішніми ознаками – одяг, речі, що знаходяться при ній, супроводжуючі особи, міміка обличчя, рухи тощо?	**Так 74%** Ні 26%	**Так 79%** Ні 21%
7	Емоція «Відраза» 	Радість 0% Гнів 26% Печаль 3% Страх 8% **Відраза 24%** Здивування 0% Презирство 39%	Радість 0% Гнів 22% Печаль 0% Страх 0% **Відраза 41%** Здивування 0% Презирство 36%
8	На Вашу думку, чи можливо з високою вірогідністю визначити слабкі чи сильні сторони незнайомої Вам людини, провівши з нею 10 - 15 хвилинну бесіду, в спокійних умовах?	Так 62% Ні 38%	Так 74,5% Ні 25,5%
9	Емоція «Здивування» 	Радість 0% Гнів 0% Печаль 4% Страх 34% Відраза 3% **Здивування 58%** Презирство 1%	Радість 1% Гнів 2% Печаль 2% Страх 27% Відраза 3% **Здивування 67%** Презирство 1%
10	На Вашу думку, чи можливо за зовнішніми ознаками з високою вірогідністю виявити особу в стані алкогольного чи наркотичного сп’яніння?	**Так 96%** Ні 4%	**Так 97%** Ні 3%
11	На Вашу думку, що може відчувати особа з протиправними намірами під час здійснення злочинної дії – крадіжка, теракт, вбивство тощо?	Страх 9% Тривога 14% Стрес 6% Агресія 23% **Всі варіанти 43%**	Страх 0% Тривога 14% Стрес 5% Агресія 19% **Всі варіанти 59%**

		Жодний з зазначених 5%	Жодний з зазначених 3%
12	На Вашу думку, чи є можливим виявити особу з протиправними намірами у натовпі за поведінковими ознаками – міміка обличчя, хода, жести?	**Так 80%** Ні 20%	**Так 83%** Ні 17%
13	На Вашу думку, чи існують видимі ознаки прихованого носіння зброї (пістолет)?	**Так 86%** Ні 14%	**Так 74,5%** Ні 25,5%
14	На Вашу думку, якими факторами обумовлені передумови злочинної поведінки людини?	Соціальні дефекти 16% Соціальне відчуження 13% Особисті якості 34% Тривожність 21% **Всі варіанти 31%** Жодне з зазначених 2%	Соціальні дефекти 6% Соціальне відчуження 12% Особисті якості 16% Тривожність 13% **Всі варіанти 50%** Жодне з зазначених 4%
15	На Вашу думку, чи будуть притаманні людині стійкі психологічні особливості залежно від її будови тіла – атлетична, худорлява, повна?	**Так 47%** Ні 53%	**Так 47%** Ні 53%
16	На Вашу думку, чи є небезпечним наявність психічно хворої людини в натовпі, при проведенні масових заходів?	**Так 82,5%%** Ні 17,5%	**Так 91,5%** Ні 8,5%
17	Емоція «Страх» 	Радість 0% Гнів 8% Печаль 4% **Страх 32%** Відраза 16% Здивування 30% Презирство 10%	Радість 0% Гнів 1% Печаль 5% **Страх 21%** Відраза 25% Здивування 37% Презирство 11%
18	На Вашу думку, чи існують значимі стійкі психологічні особливості (відношення до своєї протиправної діяльності, до	**Так 67%** Ні 33%	**Так 80%** Ні 20%

	суспільства тощо) між особою-злочинцем та особою-терористом?		
19	На Вашу думку, якщо Ви здобудете знання та здібності, що дозволили б Вам виявляти без використання технічних пристроїв брехню, приховані мотиви та наміри людини, з результатом близько 80%, то яким чином вони позначилися на виконанні Ваших професійних обов'язків за 5-бальною шкалою?	1 - 0% 2 – 3% 3 – 13% 4 – 37% 5 – 47%	1 – 2% 2 - 4% 3 - 16% 4 – 38% 5 – 40%
20	На Вашу думку, чи існує така технологія (метод, знання, вміння, тощо)?	Так 72% Ні 28%	Так 94% Ні 6%
21	На Вашу думку, якщо припустити, що така технологія існує, буде знайдена - чи буде вона ефективна при забезпеченні безпеки держави?	Так 90% Ні 10%	Так 95% Ні 5%
22	На Вашу думку, чи існують ознаки, за якими можливо виявити терориста-смертника?	Так 68% Ні 32%	Так 78% Ні 22%
23	На Вашу думку, чи може будь-яка психічно здорова людина за допомогою лише візуального спостереження при спілкуванні, тобто не використовуючи технічні засоби (поліграф, Eye Detect тощо) з високою долею визначити брехню?	Так 57% Ні 43%	Так 77% Ні 23%
24	Емоція «Гнів» 	Радість 0% **Гнів 14%** Печаль 40% Страх 6% Відраза 5% Здивування 19% Презирство 16%	Радість 0% **Гнів 20%** Печаль 38% Страх 3% Відраза 5% Здивування 16% Презирство 18%
25	Ознаки тривоги	Радість 0% Агресія 20; **Тривога 68%** Презирство 0%	Радість 0% Агресія 9% **Тривога 91%** Презирство 0%

		Печаль 1% Інше 11%	Печаль 0% Інше 0%
26	Які ознаки притаманні особі, що схильна до вбивства (за дослідами Ю. Антоняна)	**Ознаки людини, що схильна до вбивства (Негнучкість мислення, висока імпульсивність, соціальна ізольованість)48 %** Ознаки людини, що схильна до крадіжки (Низька тривожність, гнучкість в поведінці, висока імпульсивність) 26% Звичайний набір ознаки людини (Високий самоконтроль, висока тривожність, низька імпульсивність) 26%	**Негнучкість мислення 21%** **Висока імпульсивність 58%** **Соціальна ізольованість 39%** Низька тривожність 14% Гнучкість в поведінці 14% Високий самоконтроль 14% Висока тривожність 43% Низька імпульсивність 12%
27	Ознаки людини, що вживає наркотики групи «опіоїди» (героїн, відвар макової соломки, метадон, фентанил, морфін, кодеін та ін.)	**Наркотичне сп’яніння 28%** Психічно хвора людина 21% Алкогольне сп’яніння 11% Всі варіанти 31% Інше 9%	**Наркотичне сп’яніння 38%** Психічно хвора людина 20% Алкогольне сп’яніння 11% Всі варіанти 30% Інше 1%
28	На Вашу думку, яка з основних складових при спілкуванні передає (містить) найбільше інформації?	Вербальна 31% **Невербальна 29%** Порівну 40%	Вербальна 14% **Невербальна 44%** Порівну 42%
29	На Вашу думку, чи можливо в процесі співбесіди на важливу посаду, не використовуючи технічні засоби (поліграф,	Так 42% Ні 58%	Так 70% Ні 30%

	Eye Detect тощо) з високою точністю виявити патологічного брехуна?		
30	Емоція «Радість» 	**Радість 72%** Гнів 0% Печаль 1% Страх 1% Відраза 3% Здивування 0% Презирство 23%	**Радість 72%** Гнів 2% Печаль 0% Страх 5% Відраза 6% Здивування 0% Презирство 17%
31	Чи зрозуміли Ви всі питання?	Так 92% Ні 8%	Так 89% Ні 11%
32	Чи щиро Ви відповіли?	Так 100% Ні 0%	Так 100% Ні 0%
33	Емоція «Печаль»	Радість 0% Гнів 3% **Печаль 59%** Страх 17% Відраза 2% Здивування 15% Презирство 4%	Радість 0% Гнів 0% **Печаль 58%** Страх 6% Відраза 6% Здивування 25% Презирство 5%
34	Вік опитуваних (середній вік)	21-51 (32)	17- 53 (27)

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ м. КИЄВА
ПЕЧЕРСЬКА РАЙОННА в м. КИЄВІ ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ШКОЛА І – ІІІ СТУПЕНІВ № 78

01033, м. Київ, вул. Шота Руставелі, 47; тел. 284-38-49, 248-76-67; kiev.school78@ukr.net

20.10.2020 № 206

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень

з теми кандидатської дисертації

Тихоненка Олександра Олександровича

«Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки»

Результати дисертаційного дослідження Тихоненка Олександра Олександровича за темою «Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки», а саме розроблена автором «Модель державного управління забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу» знайшли відображення в програмах та заходах щодо виявлення та попередження розвитку реальних та потенційних негативних явищ з антропогенною складовою.

На особливу увагу заслуговують запропоновані заходи щодо розвитку моніторингу стану й динаміки національної безпеки, які дозволяють об'єктивно передбачити комплексний облік антропогенних джерел виникнення та реалізації небезпек державі, суспільству, людині.

Тому пропозиції автора дисертаційного дослідження Тихоненка Олександра Олександровича є своєчасними та змістовними, їх використання є ефективним при формуванні програм виявлення та попередження антропогенних загроз, як окремому громадянину, так і державі в цілому.

Директор школи **Світлана ГАЄВА**

УКРАЇНА
ВИШГОРОДСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

07300 м. Вишгород, пл. Т.Шевченка, 1 vyshgorod946@gmail.com тел./факс (296)54-203

2-29/1648 № 02.11.2020
на № _____ від _____

ДОВІДКА
Про впровадження результатів наукових досліджень
з теми кандидатської дисертації
Тихоненко Олександра Олександровича
«Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки»

Практична значущість дисертаційного дослідження Тихоненко О.О. «Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки», полягає у розробці та впровадженні комплексу новітніх заходів щодо вдосконалення процесів державного управління у сфері національної безпеки в умовах внутрішніх і зовнішніх, реальних і потенційних загроз безпеки держави.

Зокрема, завдяки розробкам автора, а саме розробленої ним моделі державного управління забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу, в практичну діяльність було впроваджено технологію оцінки, виявлення та попередження антропогенних загроз національній безпеці на регіональному рівні.

У цілому дисертаційне дослідження Тихоненко О.О. має суттєву практичну значимість та дозволяє вдосконалити функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування відносно підтримки належного рівня національної безпеки в країні.

Міський голова **О. Момот**

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

"ВАРАНГІАН ГАРД КОМПАНІ"

ЕДРПОУ 41820735, Україна, 01001, м. Київ, провулок Рильський, б
т/с UA783510050000026002878809582 в ПАТ "УкрСиббанк"

12.10.2020 № 12/10/20
на № _____ від _____

ДОВІДКА
Про впровадження результатів наукових досліджень
з теми кандидатської дисертації
Тихоненко Олександра Олександровича
«Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки»

Результати дисертаційного дослідження Тихоненко Олександра Олександровича за темою «Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки» спрямовані на вирішення важливого наукового завдання із розробки теоретико-методологічних засад державного регулювання виявлення загроз.

Практична значущість дисертаційного дослідження Тихоненко О. О. полягає в розробці та впровадженні моделі державного врегулювання забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу та аналізує її ефективність в рамках забезпечення державного управління та безпеки об'єкту з використанням профайлінгу.

У цілому дисертаційне дослідження Тихоненко О. О. має суттєву практичну значимість та дозволяє вдосконалити процеси функціонування охороні структури та підрозділи відносно підтримки належного рівня державної безпеки та охорони громадського порядку в країні та регіонах.

ТОВ «Варангіан Гард Компані» впроваджено в практичну діяльність розроблену в дисертаційному дослідженні модель для забезпечення заходів з охорони та безпеки об'єктів і фізичних осіб, в контексті державної безпеки та забезпечення національних інтересів.

Директор **О.М. Кончаківський**

ДАРНИЦЯ

ПрАТ "Фармацевтична фірма "Дарниця"
вул. Бориспільська, 13 | Tel.: +38 044 566 6878
Україна, 02093 Київ, | Fax: +38 044 207 7318

Код ЄДРПОУ: 00481212
IBAN UA203510050000026001038873401
АТ "Укрсиббанк"

www.darnitsa.ua

№ 1020/13-04 від 13.10.2020.

На № _____ від _____

ДОВІДКА

Про впровадження результатів наукових досліджень

з теми кандидатської дисертації

Тихоненко Олександра Олександровича

«Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки»

Результати дисертаційного дослідження Тихоненко Олександра Олександровича за темою «Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки», а саме розроблена «Модель державного управління забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу» знайшли відображення у практичній діяльності підрозділів в контексті виконання стратегії, яка орієнтована на передбачення, виявлення та попередження несприятливих умов, факторів та явищ з антропогенним джерелом небезпеки.

В практичну діяльність було впроваджено, як загальний принцип управління та прикладної реалізації моделі, так і порядок реалізації кожного з елементів вказаної моделі виходячи із завдання захисту, як приватних, так і державних цінностей та інтересів.

Перспективність застосування висновків і пропозицій автора дисертаційного дослідження у практичній діяльності не викликає сумнівів враховуючи їх актуальність та ефективність.

Генеральний директор
ПРАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» **Обрізан А.А.**

УКРАЇНА * ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО * м. КИЇВ
«ФАРМАЦЕВТИЧНА ФІРМА «ДАРНИЦЯ»
Ідентифікаційний код 00481212

ОЛЕШКІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
вул. Гвардійська, 24, м. Олешки, Херсонська область 75100,
e-mail: rda-tsurup@khoda.gov.ua, web: http:// www.oleshky-rda.gov.ua ,
Код ЄДРПОУ 04059823

16.10.2020 №01-30-2070/20/617.1 на № _____ від _____

ДОВІДКА
Про впровадження результатів наукових досліджень
з теми кандидатської дисертації
Тихоненко Олександра Олександровича
«Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки»

Практична значущість дисертаційного дослідження Тихоненко О.О. «Ефективність профайлінгу у сфері виявлення загроз державної безпеки», полягає у розробці та впровадженні комплексу новітніх заходів щодо вдосконалення процесів державного управління у сфері національної безпеки в умовах внутрішніх і зовнішніх, реальних і потенційних загроз безпеки держави.

Зокрема, завдяки розробкам автора, а саме розробленої ним моделі державного управління забезпечення державної безпеки з використанням профайлінгу, в практичну діяльність було впроваджено технологію оцінки, виявлення та попередження антропогенних загроз національній безпеці на регіональному рівні.

У цілому дисертаційне дослідження Тихоненко О.О. має суттєву практичну значимість та дозволяє вдосконалити функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування відносно підтримки належного рівня національної безпеки в країні.

ОЛЕШКІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ * 04059823 * УКРАЇНА *

Голова
районної державної адміністрації Олександр ДУКА